

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

TURHAL (TOKAT) ŞEHİR
COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN

HAZIRLAYAN
Özlem ÇAKAR

ELAZIĞ-2014

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

TURHAL (TOKAT) ŞEHİR COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN

HAZIRLAYAN
Özlem ÇAKAR

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1. Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN**
- 2.**
- 3.**
- 4.**
- 5.**

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

Turhal (Tokat) Şehir Coğrafyası

Özlem ÇAKAR

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Coğrafya Anabilim Dalı

Elazığ – 2014, Sayfa: XX+279

İdari açıdan Tokat iline bağlı olan Turhal, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alır. Yeşilirmak Havzası'nda, KAF zonu üzerinde, tektonik kökenli, alüvyal dolgulu bir çöküntü ovası üzerinde yer alan Turhal'ın şehirselleşme özelliği kazanmasında 1934 yılında kurulan Turhal Şeker Fabrikası'nın önemi çok büyüktür. Söz konusu fabrika, Turhal'ın şehirselleşme fonksiyonlarının gelişmesini ve çeşitlenmesini sağlamış; şehrin mekânsal gelişimini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Turhal'da 2012 yılı nüfus verilerine göre 63.600 kişi yaşamaktadır. Turhal, sanayi fonksiyonunun ortaya çıkardığı bir şehir yerleşmesidir. Zamanla sanayi fonksiyonu ikinci sıraya gerilemiş. Günümüzde faal nüfusun %81'i hizmet, %5'i tarım, %14'ü sanayi sektöründe istihdam edilmiş.

Turhal, Sivas-Tokat-Amasya karayolu güzergâhında, İstanbul'dan Karadeniz'e bağlanan E-80 Karayolu güzergâhına 69 km mesafededir. Bu özelliğiyle kendine bağlı yerleşmelerin hem idari hem de ticari merkezi konumundadır.

Turhal'daki şehirleşme demografik niteliklidir. Özellikle Turhal Şeker Fabrikası'nın kurulmasıyla yeni istihdam alanları oluşmuş ve 1944 yılında ilçe statüsü kazanmasıyla hizmetler sektörü hızla gelişmiş, sürekli göç alan bir şehir konumuna gelmiştir. Turhal'ın zaman içerisinde aldığı göç, iktisadi gelişmenin önüne geçerek ani nüfus birikimine ve şehirleşmenin karakterinin demografik nitelikli olmasına neden olmuştur. Turhal, 2000 yılından sonra ise göç veren bir şehir konumuna gelmiştir.

III

Şehrin jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerinden kaynaklanan önemli sorunları bulunuyor. Araştırma alanı, yerleşim yeri olarak 1.derecede deprem bölgesi içerisinde yer alır. Kentin üzerinde kurulduğu alüvyal birimler gevşek yapılı zeminler olup olası bir depremde büyük zararların oluşmasına neden olabilecek durumdadır. Bu alanlar aynı zamanda zemin sıvılaşması riskinin yüksek olduğu alanlardır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Şehir Coğrafyası, Şehir, Tokat, Turhal

ABSTRACT

Doktora Tezi

Turhal (Tokat) Urban Geography

Özlem ÇAKAR

Fırat University

Institute of Social Sciences

Department of Geography

Department of Turkey Geography

Elazığ – 2014, Page: XX+279

Turhal, which administratively belongs to the city of Tokat, is situated in the Central Black Sea part of the Black Sea Region. Turhal is situated on a rift-plain from tectonic origins with alluvial-fill and over the North Anatolian Fault in the Yeşilirmak river basin, and the Turhal Sugar Factory, which was founded in 1934, had an important role in Turhal's acquisition of an urban character. The aforementioned factory has procured the improvement and the diversification of the urban functions and besides it has significantly influenced the spatial development of the city.

As of 2012, the population of Turhal is 63,600. Turhal is a city where the industry played a crucial role. However, with time, the industry lost its primary role. Today, among the economically active population, 81% works in the service industry, 5% in agriculture and 14% in the industry sector.

Turhal is on the route between Sivas-Tokat-Amasya highway and it is 69 km. away from the E-80 Highway, which connects Istanbul to Black Sea region. Thanks to these features, it is the administrative and the commercial center of the areas that are tied to it.

The urbanization in Turhal has a demographic character. Especially with the establishment of Turhal Sugar Factory, new employment opportunities appeared, and with Turhal becoming a town in 1944, it became a city which attracted immigrants and which had a highly developed service sector. In time, the immigration the town allowed for went beyond the economic development and this caused a sudden increase in

population, which rendered the urbanization of the town to be shaped by demographic characters. After 2000, Turhal has become a city, which gave immigration rather than receiving it.

There are some real problems caused by the geological and the geomorphological characters of the town. As a research area, it is considered as a first degree seismic-zone. Since the alluvial-fills, which the town was built on, are loosely structured soils, there is a real danger of substantial damage in case of a possible earthquake. These surfaces are also the ones where the liquefaction of ground is high.

Key Words: Geography, Urban Geography, City, Tokat, Turhal

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XIII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	XVI
HARİTALAR LİSTESİ.....	XVIII
ÖNSÖZ.....	XIX

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Sahasının Konumu, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	5
1.3. Önceki Çalışmalar	7
1.3.1. Coğrafyacıların Yaptığı Çalışmalar	7
1.3.2. Jeologların Yaptığı Başlıca Çalışmalar	10
1.3.3. Tarihçilerin Yaptığı Başlıca Çalışmalar	12
1.4. Kuramsal Çerçeve	13
1.5. Kavramsal Çerçeve	17

İKİNCİ BÖLÜM

2. TURHAL ŞEHRİNİ ETKİLEYEN FİZİKİ COĞRAFYA FAKTÖRLERİ	20
---	-----------

2.1. Jeomorfolojik Yapının Şehre Etkisi	21
2.1.1. Dağlık Alanlar	21
2.1.2. Platolar	26
2.1.3. Vadiler.....	26
2.1.4. Birikinti Konileri.....	27
2.1.5. Turhal Ovası.....	28
2.1.6. Jeomorfolojik Gelişim.....	30
2.2. Jeolojik Yapının Şehre Etkisi.....	32
2.3. İklimin Şehre Etkisi	35
2.3.1. Sıcaklık.....	37

VII

2.3.2. Atmosfer Basıncı ve Rüzgârlar	39
2.3.3. Nispi Nem Oranı	43
2.3.4. Bulutluluk.....	43
2.3.5. Yağış	44
2.4. Hidrografik Unsurların Şehre Etkisi	49
2.4.1. Akarsular	49
2.4.1.1. Yeşilirmak	49
2.4.1.2. Diğer Akarsular	49
2.4.2. Yeraltı Su Kaynakları.....	50
2.5. Toprak Örtüsünün Şehre Etkisi.....	50
2.6. Doğal Bitki Örtüsünün Şehre Etkisi.....	51
2.7. Şehri Tehdit Eden Doğal Afetler ve Etki Alanları.....	51
2.7.1. Tarım Arazilerinin Yok Edilmesi	52
2.7.2. Şehirsel Arazi Büyüklüğünü Kısıtlayıcı Faktörler	53
2.7.3. Taşkın Riski	54
2.7.4. Erozyon Riski.....	57
2.7.5. Depremsellik ve Zemin Sıvılaşması	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ŞEHRİN İDARİ BÖLÜNÜŞÜ

3.1.Şehri Oluşturan Mahalleler	61
--------------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ŞEHRİN KURULUŞ VE GELİŞİM EVRELERİ.....

4.1. Kuruluş Dönemi	64
4.2. Gelişim Dönemleri	64
4.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	64
4.2.2. Cumhuriyet Dönemi.....	67
4.2.2.1. 1935 Öncesi Dönem.....	67
4.2.2.2. 1935-1945 Arası Dönem	69
4.2.2.3. 1945-1985 Arası Dönem.....	69
4.2.2.4. 1985 Sonrası Dönem.....	70

BEŞİNCİ BÖLÜM**5.TURHAL'IN ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI VE ŞEHİR İÇİ ARAZİ**

KULLANIMI	72
5.1. Turhal'ın Şehirsel Fonksiyonları	74
5.1.1. Hizmetler Fonksiyonu	76
5.1.1.1. İdari Fonksiyonu	76
5.1.2. Kültürel Fonksiyonlar	82
5.1.3. Sağlık Fonksiyonu.....	98
5.1.4. Ulaşım-İletişim Fonksiyonu.....	101
5.1.5. Ticaret Fonksiyonu	104
5.1.6. Sanayi Fonksiyonu	110
5.1.6.1. Turhal'da Sanayinin Gelişimi	111
5.1.6.1.1. 1934-1972 Dönemi	111
5.1.6.1.2. 1973-2003 Dönemi	112
5.1.6.1.3. 2004-2012 Dönemi	113
5.1.6.2. Turhal Sanayisinin Genel Nitelikleri	114
5.1.6.2.1. Atölye Tipi Sanayi	115
5.1.6.2.2. Modern Sanayi	115
5.1.6.2.2.1. Gıda Sanayi	118
5.1.6.2.2.2. Tekstil Sanayi.....	128
5.1.6.2.2.3. Taşa Toprağa Dayalı Sanayi	134
5.1.6.2.2.4. Makine Sanayi.....	138
5.1.6.2.2.5. Diğer Sanayi Faaliyetleri	140
5.1.6.3. Turhal'da Sanayinin İstenilen Düzeyde Gelişmemesinin Nedenleri	141
5.1.7. Tarım Fonksiyonu	142
5.2. Turhal Şehri'nin Etki Sahası	147
5.3. Şehirsel Fonksiyonları Destekleyen İlçe Kaynakları	149
5.3.1. Tarım ve Hayvancılık.....	149
5.3.2. Madencilik	152
5.4. Şehir İçi Arazi Kullanılışı ve Fonksiyon Alanları	153
5.4.1. Konut Alanları.....	155
5.4.2. İş ve Ticaret Alanları.....	162

5.4.3. Resmî ve İdari Alanlar	162
5.4.4. Eğitim ve Sağlık Alanları.....	167
5.4.5. Ulaşım Alanları	168
5.4.6. Sanayi Alanları.....	169
5.4.7. Park ve Yeşil Alanlar	170
5.4.8. Kültürel Fonksiyon Alanları	170
5.4.9. Diğer Kullanım Alanları	171

ALTINCI BÖLÜM

6.NÜFUSUN MEKÂNSAL VE FONKSİYONEL AÇIDAN ANALİZİ	173
6.1. Nüfusun Gelişimi	173
6.1.1.Cumhuriyet Öncesi Nüfus.....	173
6.1.2. Cumhuriyet Dönemi Nüfus	174
6.1.2.1. 1945 Öncesi Dönem.....	174
6.1.2.2. 1945-1985 Arası Dönem	175
6.1.2.3. 1985-2000 Arası Dönem.....	182
6.1.2.4. 2000 Sonrası Dönem.....	185
6.2. Nüfusun Sosyoekonomik ve Kültürel Yapısı.....	187
6.2.1. Yaş ve Cinsiyet Yapısı.....	187
6.2.2. Nüfusun Sosyal Yapısı.....	197
6.2.3. Nüfusun Ekonomik Özellikleri	198
6.2.4. Aile Büyüklükleri.....	202
6.2.5. Nüfusun Eğitim Durumu.....	206
6.3. Nüfus Hareketleri.....	212
6.3.1 Doğumlar ve Ölümler	212
6.3.2. Göçler.....	213
6.4. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu	217
6.5. Nüfus Kriterine Göre Şehirleşme.....	227

YEDİNCİ BÖLÜM

7. TURHAL'IN YERLEŞİM PLANI VE FİZYONOMİSİ.....	232
7.1. Yerleşim Planı ve Şekillendirici Faktörler.....	232
7.1.1. Turhal'da Kentsel ve Çevresel Koruma.....	233
7.2. Alt yapı Açısından Turhal Şehri	238
7.3. Konut Tipleri.....	244

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8.COĞRAFİ BİLGİ ALTLIĞINA DAYALI PLANLAMA ÖNERİLERİ	252
8.1.Sanayi fonksiyonuna yönelik Planlama Önerileri.....	252
8.2.Taşkın ve Erozyon Problemine Yönelik Planlama Önerileri.....	253
8.3.Sağlık Fonksiyonuna Yönelik Planlama Önerileri.....	253
8.4.Altıyapı Durumuna Yönelik Planlama Önerileri	254
8.5.Şehırsel Peyzaja Yönelik Planlama Önerileri	254
SONUÇLAR	255
KAYNAKÇA	266
ÖZGEÇMİŞ	279

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Turhal ve Çevresindeki Bazı Merkezlerin Aylara Göre Sıcaklık Değişimi ...	38
Şekil 2.2. Turhal’da Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı	45
Şekil 5.1. Turhal Şehrinde Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı	75
Şekil 5.2. Turhal Şehrinde Ticarethanelerin Türlerine Göre Dağılımı	106
Şekil 5.3. Turhal’da Kuruluş Yıllarına Göre Sanayi İşletmeleri	113
Şekil 5.4. Turhal’da Sanayi Fonksiyonunda Çalışan Nüfus	114
Şekil 5.5. Turhal’da Yer Alan Sanayi Kuruluşlarının Dağılışı	117
Şekil 5.6. Turhal Şehrinde Yer Alan Sanayi Kuruluşlarının İşletme Sayısı Bakımından Dağılışı	117
Şekil 5.7. Şeker Fabrikasında ve Diğer Gıda Sanayi Kuruluşlarında Çalışan İşgücü ..	119
Şekil 5.8. Turhal Şeker Fabrikası’nın Üretim Değerleri	120
Şekil 5.9. Turhal Şeker Fabrikası’nda Kampanya Dönemlerinde İşlenen Pancar ve Şeker Üretimi	122
Şekil 5.10. Kampanya Dönemlerinde Ekim Yapan Çiftçi Sayısı	123
Şekil 5.11. Turhal Şeker Fabrikası’nda Kampanya Dönemlerinde Çalışan Nüfus	123
Şekil 5.12. Turhal Şehrinde Tarım Sektöründe Çalışan Nüfusun Yıllara Göre Değişimi	143
Şekil 6.1. Turhal’da Dönemlere Göre Nüfusun Gelişimi	176
Şekil 6.2. Turhal İlçesinde Yıllara Göre Şehir-Kır Nüfusunun Değişimi	178
Şekil 6.3. Araştırma Sahasında Dönemlere Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı	180
Şekil 6.4. Türkiye Geneli, Tokat İli ve Turhal İlçesinde Yıllık Şehirselleşme Nüfus Artış Hızı	182
Şekil 6.5. Tokat İli Seçilmiş İlçelerinde Yıllık Şehirselleşme Nüfus Artış Hızı	187
Şekil 6.6. Turhal’da Yıllara Göre Nüfusun Cinsiyet Durumu	190
Şekil 6.7. Turhal Şehrinde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	193
Şekil 6.8. Türkiye Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	195
Şekil 6.9. Turhal Şehrinin Nüfus Piramidi	196
Şekil 6.10. Turhal’da Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı	199
Şekil 6.11. Turhal’da Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı	200
Şekil 6.12. Turhal’da Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı	200
Şekil 6.13. Turhal’da Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı	201

Şekil 6.14. Turhal’da Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı	201
Şekil 6.15. Turhal ‘da Nüfusun Aile Büyüklüklerine Göre Dağılımı	203
Şekil 6.16. Turhal ‘da Nüfusun Aile Büyüklüklerine Göre Dağılımı	204
Şekil 6.17. Turhal ‘da Nüfusun Aile Büyüklüklerine Göre Dağılımı	204
Şekil 6.18. Turhal’da Nüfusun Okuryazar Durumu	207
Şekil 6.19. Turhal ‘da Okuryazar Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılışı.....	208
Şekil 6.20. Turhal ‘da Okuryazar Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılışı.....	209
Şekil 6.21. Turhal ‘da Okuryazar Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılışı.....	209
Şekil 6.22. Türkiye’de Nüfusun Okuma Yazma Durumu	210
Şekil 6.23. Turhal Nüfusunun Eğitim Durumu	211
Şekil 6.24. Turhal ilçesinin “Şehirleşme Eğrisi”	230

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Turhal’da Aylara Göre Ortalama Günlük Güneşlenme Süreleri (Saat/Gün)	36
Tablo 2.2. Turhal ve Çevresindeki Bazı Merkezlerde Ortalama Sıcaklıkların Aylara Dağılışı.....	37
Tablo 2.3. Turhal’da Ortalama Yüksek, Ortalama Düşük, Ortalama Ekstrem Sıcaklıklar (C°).....	39
Tablo 2.4. Turhal’da Donlu Gün Sayısı	39
Tablo 2.5. Turhal’da Mevsimlik Sıcaklık Değerleri	39
Tablo 2.6. Turhal’da Aylık Maksimum ve Minimum Basınç Değerleri.....	40
Tablo 2.7. Turhal ve Zile İstasyonlarında Uzun Yıllar Ortalama Basınç (hPa).....	40
Tablo 2.8. Turhal ve Çevresindeki Bazı Merkezlerde Uzun Yıllar Aylık Hâkim Rüzgâr Yönü.....	41
Tablo 2.9. Turhal’da Yönler İtibariyle Rüzgarların Esme Sayıları.....	42
Tablo 2.10. Turhal’da Yıllara Göre Havanın Nispi Nem Oranları	43
Tablo 2.11. Turhal’da Yıllık Ortalama Bulutluluğun Aylara Dağılışı.....	43
Tablo 2.12. Turhal’da Açık, Bulutlu ve Kapalı Gün Sayılarının Aylara Göre Dağılışı	44
Tablo 2.13. Turhal’da Aylık Ortalama Yağış Değerlerinin Yıllık Gidişi (mm)	44
Tablo 2.14. Turhal’da Mevsimlik Yağış Oranları (mm).....	44
Tablo 2.15. Turhal’da Her Ay İçerisindeki Günlük Maksimum ve Minimum Yağış Miktarı ve Aylık Yağışlara Oranı (%)	45
Tablo 2.16. Turhal ve Zile’de Karla Örtülü Gün Sayısı	46
Tablo 2.17. Turhal’da Kar Yağışlı Gün Sayısı	47
Tablo 2.18. Thornthwaite Metoduna Göre Turhal’ın Su Bilançosu	48
Tablo.3.1. Turhal Şehrinin İdari Bölünüşü ve Mahalle Nüfusları	62
Tablo 5.1. Turhal İlçesinde Köyler Nüfusları	80
Tablo 5.2. Turhal’da Yer Alan Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Çalışan Sayıları	82
Tablo 5.3. Turhal’da Yer Alan İlkokullar	86
Tablo 5.4. Turhal’da İlkokulların Mahallelere Dağılışı ve Mahalle Nüfusları	87
Tablo 5.5. Turhal’da Yer Alan Ortaokullar	88
Tablo 5.6. Turhal’da Ortaokulların Mahallelere Dağılışı ve Mahalle Nüfusları	89

Tablo 5.7. Turhal Şehrindeki Lise ve Dengi Okulların Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Durumları	90
Tablo 5.8. Turhal'da Ortaöğretim Okullarının Mahallelere Dağılışı	91
Tablo 5.9. Turhal Şehrindeki Yükseköğretim Kurumları	92
Tablo 5.10. Turhal Şehrindeki Yükseköğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Geldikleri İllere Göre Dağılımı	94
Tablo 5.11. Turhal M.Y.O'ya Gelen Öğrencilerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı...	95
Tablo 5.12. Turhal Kentinde Yer Alan Sağlık Kuruluşları	100
Tablo 5.13. Turhal'ın Bazı Yerleşim Yerlerine Olan Uzaklıkları	102
Tablo 5.14. Turhal Garı'ndan Taşınan Yük Miktarı	103
Tablo 5.15. Turhal'da Ticarethanelerin Türlerine Göre Dağılımı	105
Tablo 5.16. Turhal Şehrinde Küçük İşletmelerin Sayısı	109
Tablo 5.17. Turhal'da Dönemlere Göre Kurulan İşletme Sayıları	112
Tablo 5.18. Turhal Şehrinde Modern Sanayi Dallarının İşletme ve Personel Sayısı...	116
Tablo 5.19. Turhal Şeker Fabrikası Kampanya Dönemlerine Ait Veriler	121
Tablo 5.20. Turhal Şeker Fabrikası'nın Kampanya Dönemlerinde Yan Ürün Üretimi	124
Tablo 5.21. Turhal'da Tekstil Sanayi Kuruluşları ve Çalıştırdıkları İşgücü	129
Tablo 5.22. Turhal'da Taşa Toprağa Dayalı Sanayi Kuruluşlarının Üretim Konusu ve İşgücü Durumu	137
Tablo 5.23. Turhal'da Makine Üretimi Yapan Sanayi Kuruluşları ve Çalıştırdıkları İşgücü	139
Tablo 5.24. Turhal'da Yetiştirilen Ürünler	144
Tablo 5.25. Turhal İlçesi Arazi Varlığı ve Çiftçi Sayısı	150
Tablo 5.26. Turhal İlçesi Hayvan Varlığı	151
Tablo 5.27. Turhal İlçesi Ormanlarından Elde Edilen Ürünlerin Dağılımı	153
Tablo.5.28. Turhal Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanımı	155
Tablo 5.29. Turhal'da Mahallelere Göre Konut Yoğunluğu	157
Tablo 5.30. Turhal Şehrinde Bulunan Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Mahallelere Göre Dağılımı	163
Tablo 5.31. Turhal Şehrinde Yer Alan Sağlık Kuruluşların Mahallere Göre Dağılımı	168
Tablo 6.1. Tahrir Kayıtlarına Göre Turhal Vergi Nüfusu	173
Tablo 6.2. Hicrî 1287 (M. 1870) ile 1880 / 81 (H. 1298) yılı Sivas Vilayet Salnamesi'ne Göre Turhal Nüfusu	174

Tablo 6.3. Turhal’da Nüfusun Gelişimi	176
Tablo 6.4. Araştırma Sahasında Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Artış Oranı.....	179
Tablo 6.5. Türkiye, Tokat İli ve Turhal İlçesi’nde Şehirselle Nüfus Artış Hız ve Oranları	181
Tablo 6.6. Tokat İli İdari Sınırları İçerisinde Yeralan İlçe Merkezlerinin Nüfusları...	184
Tablo.6.7. 2000 Yılı Sonrası Turhal Nüfusu.....	185
Tablo 6.8. Tokat İli İdari Sınırları İçerisinde Yer alan İlçe Merkezlerinin Nüfusları..	186
Tablo 6.9. Tokat İli İdari Sınırları İçerisinde Yer Alan Bazı Şehirlerin Nüfus Oranları ve Nüfus Artış Hızları	186
Tablo 6.10. Turhal Şehrinde Yıllara Göre Nüfusun Cinsiyete Bölünüşü	189
Tablo 6.11. Mahallelere Göre Nüfusun Cinsiyet Özellikleri	191
Tablo 6.12. Turhal Şehrinde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Grupları	193
Tablo 6.13. Türkiye Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Grupları	194
Tablo 6.14. Turhal Şehirselle Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	195
Tablo 6.15. Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı.....	199
Tablo 6.16. Turhal Şehrinde Aile Büyüklükleri.....	203
Tablo 6.17. Mahallelere Göre Ortalama Aile Büyüklüğü.....	205
Tablo 6.18. Turhal İlçesinde Aile Büyüklükleri	206
Tablo 6.19. Turhal Nüfusunun Okuryazar Durumu.....	207
Tablo 6.20. Türkiye Şehir Nüfusunun Eğitim Durumu	210
Tablo 6.22. Turhal Nüfusunun Eğitim Durumu.....	211
Tablo 6.23. Tokat ve İlçelerinin Aldığı Göç Miktarı	215
Tablo 6.24. Tokat ve İlçelerinin Verdiği Göç Miktarı	215
Tablo 6.26. Turhal’ın Aldığı, Verdiği Göç ve Göç Hızı	216
Tablo 6.26. Turhal’ın Verdiği Göçün İllere Dağılımı.....	216
Tablo 6.27. Turhal’ın Aldığı Göçün Dağılımı	217
Tablo 6.28. Turhal’da Yıllara Göre Mahallelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (Kişi/ha)	219
Tablo 6.29. Turhal’da Şehirselle Büyüme	229

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 2.1. Turhal Ovasının Orta Kesiminde Yer Alan Kale Tepe.....	29
Foto 2.2. Turhal Ovası'nın Kale Tepe'den Görünüşü.....	30
Foto 2.3. Eğertepe Tünemiş Senklinali	32
Foto 3.7. Yeşilirmak ve Turhal Şehri	55
Foto 4.1. Hamam Mahallesi'nde Yer Alan Şeyh Şehabeddin Türbesi	65
Foto 4.2. Cami-i Kebir Mahallesi'nde Yer Alan Ulu Cami	66
Foto 4.3. Kentin İlk Kuruluş Yerlerinden Kova Mahallesinde 2 Katlı Bitişik Nizamın Hâkim Olduğu Doku.....	67
Foto 4.4. Cami Kebir Mahallesi ve Ulu Cami'nin Çekim Tarihi Belli Olmayan Eski Hali.....	68
Foto 4.5. Cami Kebir Mahallesi'nin Günümüzdeki Görüntüsü	68
Foto 4.6. Şeker Fabrikası	69
Foto 5.1. Celal Mahallesinde Bulunan Turhal'ın Sesi Gazetesi.....	96
Foto 5.2. Turhal Belediyesi Şehirler Arası Otobüs Terminali	104
Foto 5.3. Hayvan Pazarı	107
Foto 5.4. Bölgenin en büyük Semt Pazarlarından Turhal Çarşamba Pazarı	107
Foto 5.5. İş Yeri ve Ticarethanelerin Yoğunlaştığı Cumhuriyet Caddesi	110
Foto 5.6. Aytaç Akyudum Süt Fabrikası Giriş Kısmı	127
Foto 5.7. Aytaç Akyudum Süt Fabrikasının üretim Ünitelerinden Bir Görüntü.....	127
Foto 5.8. Haktin Tekstil Fabrikası Üretim Ünitesinden Bir Görüntü.....	130
Foto 5.9. Uslu Tekstil Limited Şirketinin Dış Görünümü.....	131
Foto 5.10. Kırgözler Tekstil'in Dış Görüntüsü	132
Foto 5.11. Kırgözler Tekstil'in Üretim Ünitesi.....	133
Foto 5.12. OSB'de Yeralan Mensace Anonim Şirketi.	136
Foto 5.13. Turhal Mermer Ltd Şti'nin üretim deposundan bir görüntü.	136
Foto 5.14. Makine Fabrikası.....	139
Foto 5.15. Makine Fabrikası Ünitelerinden Bir Görüntü	140
Foto 5.16. a. Hamam Mahallesi'nde Yer Alan Hayvan Pazarı	145
Foto 5.16. b. Hamam Mahallesi'nde Yer Alan Hayvan Pazarı.....	145
Foto 5.17. Hayvancılığın Yapıldığı Kayacık Mahallesi'nden Bir Görüntü	146

Foto 5.18. Tarım Fonksiyonun Hakim Olduğu Bir Mahalle Olan Hamam Mahallesi'nden Bir Görüntü	147
Foto 5.19. Şeker Fab. Misafirhanesi.....	164
Foto 5.20. Celal Mahallesi Cumhuriyet Caddesinde Yer Alan PTT Müd.	164
Foto 5.21. Celal Mahallesinde Yer Alan Belediye Hizmet Binası.....	165
Foto 5.22. Celal Mahallesinde Yer Alan Öğretmenevi	165
Foto 5.23. Celal Mah. Türk Telekom	166
Foto 5.24. Cumhuriyet Caddesinde Şeker Fabrikası'nın Girişi	166
Foto 5.25. Kültürevi	171
Foto 7.1. Kale ve Çevresi	235
Foto 7.2. Kale tepe Üzerinde Yer Alan Mağara.....	235
Foto 7.3.a. Kocakavak Anıt Ağacı	236
Foto 7.3.b. Kocakavak Anıt Ağacı.....	237
Foto 7.4. Meclis Binası.....	237
Foto 7.5. Gar Binası	238
Foto 7.6. Kayacık Mahallesi-Toprak Yol.....	239
Foto 7.7. Kova Mahallesi'nden Bir Sokak Görünümü.....	240
Foto 7.8. Cumhuriyet Caddesi ve Dar Kaldırımları	240
Foto 7.9. Cumhuriyet Caddesi Üzerinde Bulunan TELEKOM	243
Foto 7.10. Cumhuriyet Caddesi Üzerinde Bulunan PTT	243
Foto 7.11. Pazar Mahallesi'nde Yer Alan Kentsel Mimariden Uzak Konutlar	245
Foto 7.12. Ray Mahallesi'nde Yer Alan Konut Tipleri.....	245
Foto 7.13. Kayacık Mahallesi'nde Kırsal Alanları Andıran Konutlar	246
Foto 7.14. Hacılar Mahallesi'nde Kentsel Mimariden Uzak Konutlar	246
Foto 7.15. Hamam Mahallesi'nde Tarım Alanları ve Ahırlarla Bitişik Konutlar	247
Foto 7.17. Mevlana Mahallesi'nde Yer Alan TOKİ Konutları	249
Foto 7.18. Mimar Sinan Mahallesi'nde Yer Alan Çok Katlı Konutlar	249
Foto 7.19. Pancar Sokak'ta Yer Alan Konut Mimarisi	250
Foto 7.20. Pancar Sokak.....	250
Foto 7.21. S.Demirsoy Mahallesi Ş.Fabrikası Lojmanları	251
Foto 7.22. Celal Mahallesi	251

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Turhal Şehri ve Çevresinin Lokasyon Haritası	2
Harita 2.1. Turhal Şehri ve Çevresinin Topoğrafya Haritası.....	23
Harita 2.2. Turhal Şehri ve Çevresinin Fiziki Haritası	25
Harita 2.3. Turhal Şehri ve Çevresinin Jeoloji Haritası.....	33
Harita.3.1. Turhal Şehrinin İdari Bölünüş Haritası	63
Harita 4.1. Turhal Şehri'nin Tarihi Gelişim Haritası	71
Harita 5.1. Turhal Şehri'nin Merkezi İş Sahası Haritası	108
Harita 5.2. Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Konut Yoğunluğu Haritası.....	159
Harita 5.4. Turhal Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı	172
Harita 6.1. Turhal Şehrinin Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu Haritası	221
Harita 6.2. Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı Haritası	222
Harita 6.3. Turhal Şehrinin Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu Haritası	223
Harita 6.4. Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı Haritası	224
Harita 6.5. Turhal Şehrinin Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu Haritası	225
Harita 6.6. Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı Haritası	226

ÖNSÖZ

Turhal Şehir Coğrafyası isimli çalışma 2010- 2014 yılları arasında genel olarak arazi uygulamalarına dayanan bir doktora tezi şeklinde hazırlanmıştır.

21. yüzyılın şehirlerin yüzyılı olarak ifade edildiği günümüz dünyasında şehirleşme ve şehirleşmenin etkileri coğrafya ve diğer beşeri bilimler açısından ayrı bir boyut kazanmıştır. Şehirleşmeyle birlikte değişen coğrafi çevre, ekonomik ve sosyal yapılar daha çok dikkat çekmeye başlamış. Çünkü şehirler ve şehirleşme insan yaşamına hızlı bir giriş yapmış ve beraberinde birçok sorunu getirmiştir. 1950’li yıllardan itibaren ülkemizde şehirleşme hızı artmış, büyük şehirler büyümeye devam etmiş buna karşılık yeni şehirler, şehirsiz bölgeler kırsal yaşamı geride bırakmıştır. Hızlı şehirleşmeyle birlikte plansız büyüyen şehirler, birçok problemle yüz yüze kalmış. Çarpık kentleşmenin sonucu olarak şehirler, insan yaşamını birçok açıdan olumsuz etkilemiştir.

Şehir coğrafyası ilkeleri doğrultusunda hazırlanan bu çalışmada Turhal, fiziki ve beşeri özellikleriyle incelenmiş, şehrin jeolojik ve jeomorfolojik riskleri üzerinde durulmuştur. Araştırma altı bölümden oluşuyor. Birinci bölümde araştırma sahasının konumu, araştırmanın amacı, kullanılan yöntemler, kuramsal ve kavramsal çerçeveden bahsedildi. Çalışmanın ikinci bölümü, Turhal’da şehirleşmeyi etkileyen fiziki coğrafya özelliklerinden oluştu. Üçüncü bölümde şehirleşmeyi etkileyen beşeri faktörler, dördüncü bölümde şehirsiz fonksiyonlar, beşinci bölümde şehir içi arazi kullanımı ve fonksiyon alanları incelendi. Altıncı bölümde ise Turhal’ın yerleşim planı ve fizyonomisi incelendi.

Çalışmamın her aşamasında desteğini ve emeğini esirgemeyen, akademik bakış açısını kazanmamı sağlayan tez danışman hocam Yard. Doç. Dr. Handan ARSLAN’a ve lisans öğrenimimden bugüne kadar yetişmemde büyük emeği olan, verdiği güveni, desteği her zaman hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Sadettin TONBUL’a şükranlarımı sunarım.

Gerek arazi çalışmalarımda gerekse masa başı uygulamalarda benden desteğini esirgemeyen hocam Yard. Doç Dr. Esen DURMUŞ’a, ArcGIS uygulamalarında ve araştırma alanıyla ilgili haritaların hazırlanması noktasında desteğini esirgemeyen M.Can ÇAĞLAR’a ve değerli eşine, Araştırma Görevlisi Dünder DAĞLI’ya, Araştırma Görevlisi Emrah ŞIKOĞLU’na, katkı sunan bütün hocalarıma, arkadaşlarıma, arazi

uygulamalarında yardımcım olan babama, hayatımın şekillenmesini ve kolaylaşmasını sağlayan annem ve bu uzun, stresli süreçte beni anlayışla karşılayan, bana hep moral veren hayatımın anlamı biricik oğlum Yusuf Taha'ya ve değerli eşim Atila ÇELİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın bilime, şehir coğrafyasına ve Turhal'la ilgili yapılacak planlamalara hedeflenen katkıyı sağlaması dileklerimle.

ELAZIĞ- 2014

Özlem ÇAKAR

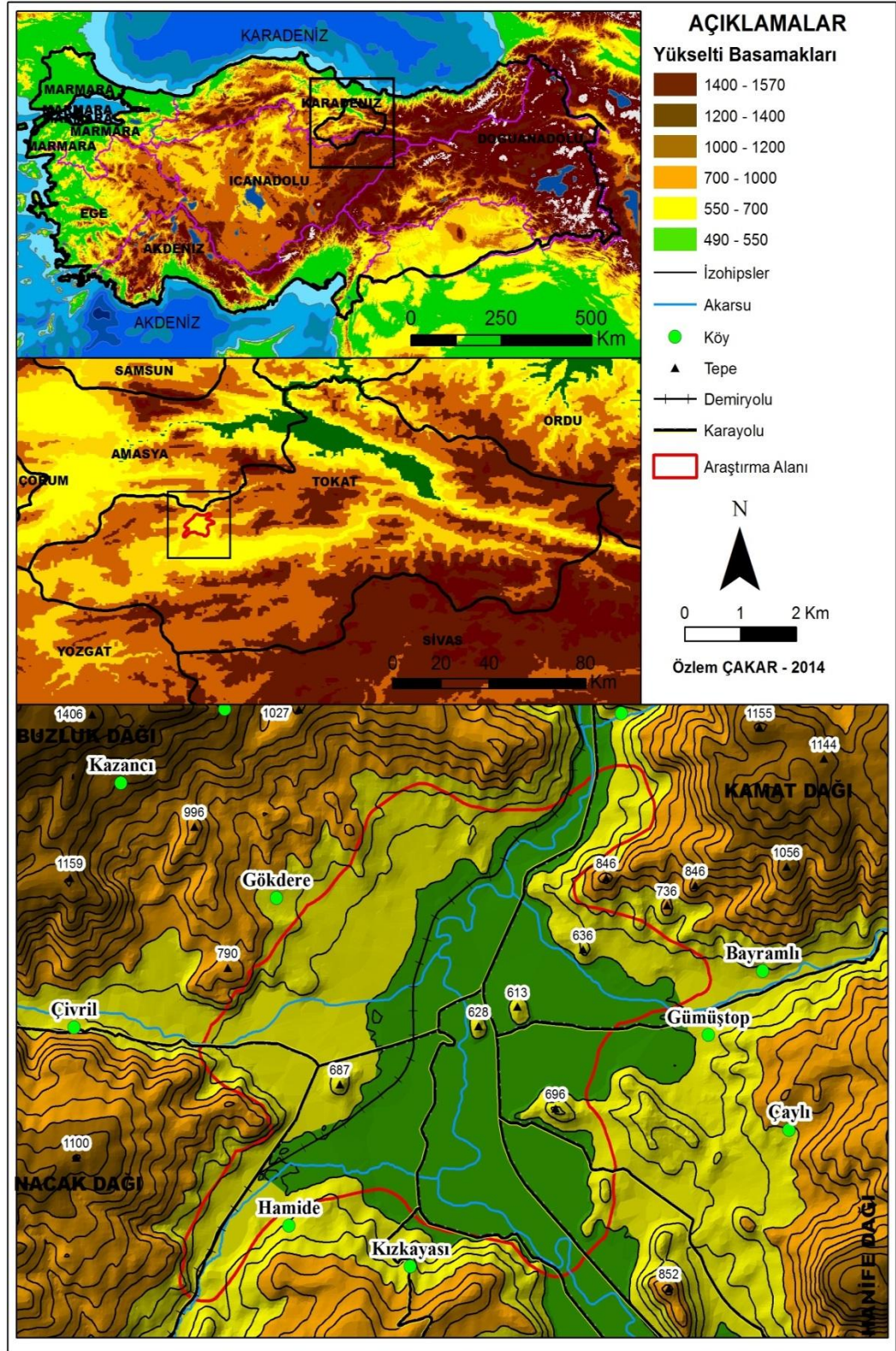
BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Sahasının Konumu, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Araştırma alanı, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde Tokat iline bağlı bir ilçe merkezidir. Yeşilirmak Havzası'na dâhil olan ilçe merkezi, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş özelliği gösterir. Turhal şehri, Canik Dağları'nın güneyindeki tektonik depresyonlar içerisinde yer alır. Turhal, coğrafi anlamda Yeşilirmak Havzası'na dâhil olup Kazova- Turhal- Zile tektonik depresyonun orta kesiminde Turhal Ovası içerisinde yer alır. Turhal; kuzeyde Çengel Boğazı, batıda Buzluk Dağı'nın ve Nacak Dağı'nın yamaçları ve Çivril Çayı'nın oluşturduğu birikinti konileri, güneybatıda Zile Ovası'nın sularını boşaltan Hotan Çayı'nın içinde aktığı Hamide Boğazı, güneyde Ayranpınar Platosu, güneydoğuda Katmerkaya Boğazı ve Mercimek Tepe ile doğuda Hanife Dağı'nın ovaya inen etek kısımları ile kuzeydoğuda Dazya Çayı vadisi ile Kamat Dağı'nın etekleri ile sınırlanmıştır (Harita 1).

Turhal şehri, KAF zonu üzerinde tektonik bir ova üzerinde yayılır. Söz konusu ova, B-D doğrultusunda Kuzey Anadolu deprem alanına paralel yönde gelişmiş 9 km genişliğe, K-G yönünde 7 km uzunluğa sahiptir. Etrafını kuşatan dağlık alanlar ise Kuzey Anadolu Dağları'nın iç bölgesi yani Anatolidler içerisinde yer alır. Yükseltileri 1000-1200 m'ler arasında değişen dağlık kütleler dışında 700-750 m yükseltiler arasında Ayranpınar Platosu şehri çevreler. Plato, bir üçgen şeklinde olup üçgenin daralan tepe kısmı alçak bir sırt hâlinde güneybatı yönüne uzanır ve Kazova'yı batıdan çevreler. Araştırma alanında belirtilen bu jeomorfolojik birimler dışında birikinti konileri ve vadiler gibi alt jeomorfolojik birimler de görülür (Özçağlar, 1988: 16). Sahada yer alan birikinti konileri, çoğunluğu mevsimlik olan sel karakterli akarsular ile Turhal Ovası'nı çevreleyen fazla eğimli yamaçlardan inerek ova kenarlarına veya Yeşilirmak, Gülüt Çayı, Çivrilözü Deresi ve Hamidiye Deresi gibi ana akarsuların nispeten geniş vadi tabanlarına ulaştıkları yerlerde oluşmuştur. Araştırma alanında görülen vadiler ise genellikle Turhal Ovası'nın çevresindeki dağların ovaya bakan yamaçlarında, Yeşilirmak ve kollarının yataklarını derinleştirmelerine bağlı olarak oluşmuş, enine görünüşleri "V" şeklinde olan kısa boylu, genç vadilerdir.

alır. Karadeniz kıyı kesiminde görülen iklim özelliklerinin Turhal iklimine yansımadağı görülür. Orta Karadeniz’de 800-1000 mm arasında değişen yağış miktarı Turhal’da 447 mm’ye düşer. Yağışın en fazla görüldüğü mevsimin ilkbahar aylarına rastlaması (158 mm) ve yağış azlığı, araştırma alanında İç Anadolu Bölgesi’nde görülen step iklimi özelliklerini yansıtır. Bu yönüyle Turhal ve çevresinde “Karadeniz Arda Dağ İklimi” özelliğı görülür. Kıyı kuşağında görülen fazla yağış özelliğı ve sıcaklık farkının az olması, kıyı ile iç kesimler arasında belirgin farkların görülmesine neden olur. Tokat, Amasya, Çankırı çevrelerinde etkili olan bu iklim tipi ne tam karasal ne de tam Karadeniz iklimi özelliğı taşır. Dağların uzanışı, yükselti ve yamaçların konumu gibi yerel faktörler, yağışın bu şekilde yansımadaında etkili olmuştur. Yıllık ortalama sıcaklık Turhal’da 12,7 °C civarındayken Orta Karadeniz’de 13-15 °C, İç Anadolu Bölgesi’nde 10-12 °C dereceler arasındadır. Kışın don olaylarının görülmesi de Karadeniz ikliminden ayrılan bir diğere yöndür.

Turhal’da yer alan bitki örtüsü, Karadeniz Fitocoğrafya Bölgesi’nden İran-Turan Fitocoğrafya Bölgesi’ne geçiş sahası üzerinde yer alır. Sahada yayılış gösteren doğal bitki örtüsünü ormanlar, çalı formasyonu, antropojen stepler, akarsu boyu bitkileri oluşturur.

Hidrografik özellikler açısından şehir, Yeşilirmak ve kolları tarafından parçalanmıştır. Yeşilirmak, Sivas’ın Suşehri ile Zara ilçeleri arasındaki Köse Dağı’nın batıya bakan yamaçlarından ve deniz seviyesinden yaklaşık 2.801 m yüksekten doğar. Araştırma alanında kuzey- güney yönünü alan Yeşilirmak, ovanın batısında Devecidağ’dan doğan Hamidiye Deresi ve Buzluk Dağı’ndan doğan Çivrilözü Deresi ile doğudan Gülüt Çayı ile birleşir. Türkiye’nin en büyük su toplama havzalarından biri olan Yeşilirmak Turhal Ovası içerisinde yaklaşık 30 km’lik bir uzunluğa sahiptir.

49,9 km²’lik şehirselle alana sahip olan Turhal’da 2012 yılı nüfus verilerine göre 63.600 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusu ile Orta Karadeniz Bölümü şehir nüfusunun %7’sini, Tokat ili şehir nüfusunun %18’ini oluşturur. Tokat iline bağılı 12 ilçe içerisinde şehir nüfusu, merkez ilçeden sonra en yüksek olan yerleşme Turhal’dır. Turhal’da nüfusun % 74’ü şehir, % 26’sı kır nüfusundan oluşur. Bu nüfus yapısı Türkiye ortalamasına yakın bir değer gösterir.

Şehirselle fonksiyonlar açısından hizmet fonksiyonunun belirgin bir üstünlüğü göze çarpar. Çalışan nüfusun % 81’i hizmet, % 14’ü sanayi % 5’i ise tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu yönüyle, Turhal, Türkiye’deki birçok ilçe merkezinde görülen

fonksiyon özelliklerini taşır. Şöyle ki ilçe statüsünde bulunan birçok yerleşmede kamu kuruluşları ve belediyelerde çalışan nüfustan dolayı hizmet sektörü birinci fonksiyon olduğu görülür. Şehirleşme eğilimi açısından bakıldığında nüfusun büyük bir kısmı hizmet sektöründe toplanır. Şehirleşmesini tam olarak gerçekleştiremeyen alanlarda fonksiyonlar arasında çok büyük farklar görülür. Turhal şehrinin kuruluş aşamasında şehrin kuruluşu, gelişmesi ve büyümesinde etkili olan temel sektör sanayidir. Sanayide çalışan nüfus oranının tarım sektöründen daha fazla olması bunu kanıtlar.

Araştırma alanı bulunduğu konum itibarıyla ulaşım açısından önemli avantajlara sahiptir. Şehir bu avantajlı konum ile geçmişte İpek Yolu olarak isimlendirilen önemli ticaret yolu üzerinde, tarih boyunca Mezopotamya'yı Karadeniz'le; İran ve Uzakdoğu'yu İstanbul ile buluşturan yol üzerinde yer almıştır. Günümüzde de coğrafi konumunun avantajlarından faydalanır. Şehir, Sivas-Tokat-Amasya karayolu güzergâhında yer alır. Ayrıca, İstanbul'dan Karadeniz'e bağlanan E-80 Karayolu güzergâhına 69 km. mesafededir. İlçe merkezi aynı zamanda 1932 yılından itibaren Samsun-Sivas demiryolu güzergâhının önemli bir istasyonu konumundadır.

Turhal'da modern sanayi faaliyetleri 1934 yılında başlamış. Türkiye'nin ilk şeker fabrikalarından biri olan, aynı zamanda Atatürk döneminde faaliyete geçen ve yöreye hayat veren Turhal Şeker Fabrikası şehrin kurulmasında etkili olmuş. Söz konusu fabrikanın burada kurulması ve faaliyete geçmesi, araştırma alanının şehirselleşme özelliği kazanmasında en önemli faktördür. Şehirde yer alan sanayi kuruluşları başlıca üç evrede gelişmiştir. Bu evreler 1934-1972, 1973-2003, 2004-2012 yıllarını kapsar. Şehirde yer alan sanayi faaliyetleri karma bir nitelik taşır. Şehirle özdeşleşen Turhal Şeker Fabrikası dışında, taşa toprağa dayalı sanayi, son dönemlerde gelişen tekstil sanayi ile makine sanayi Turhal şehrinin nüfusunun artmasında ve gelişmesinde çekici bir güç olmuş.

Şehrin jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerinden kaynaklanan önemli sorunları bulunuyor. Araştırma alanı, 1. derecede deprem bölgesi içerisinde yer alır. Şehrin üzerinde kurulduğu alüvyal birimler gevşek yapılı zeminler olup olası bir depremde büyük zararların oluşmasına neden olabilir. Bu alanlar, zemin sıvılaşması riskinin yüksek olduğu alanlardır. Bu problem nedeniyle şehrin önemli bir bölümünde kat yükseklikleri sınırlandırılmış. Bu durum, şehrin dikey gelişimini önemli ölçüde etkilemiş. Şehrin jeomorfolojik özelliklerinden kaynaklanan en büyük problemi, tarih boyunca yaşamış olduğu taşkınlardır. Bu problem dışında erozyon, tarım alanlarının

şehirselleşmeler tarafından baskı altında tutulması gibi önemli sorunları da bulunuyor. Ulaşım açısından elverişli bir konumda olmasına rağmen yaklaşık 54 km²'lik yüz ölçüme sahip olan ve Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde yer alan bir ova üzerinde gelişmiş olması, yatay ve dikey gelişim yönünden şehri zora sokmuş.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Günümüzde şehir ve şehirlilik gün geçtikçe güçlenmekte ve geçmişten farklı bir şehircilik anlayışı doğmaktadır. Farklı şehir özellikleri, değişen sınırlar ve idari sınırları aşan etki sahaları gün geçtikçe şehir hayatını önemli kılmakta ve şehir coğrafyasına olan ilgiyi arttırmaktadır. Şehirler, sadece coğrafyanın değil birçok bilimin ilgisini çeker. Şehirle ilgili yapılacak olan çalışmalarda coğrafya biliminden faydalanılmaması şehrin geleceği açısından büyük eksikliklerin, aksaklıkların doğmasına neden olabileceği gibi şehrin sürdürülebilirliğini de önemli ölçüde azaltacaktır. Nitekim şehirler kuruldukları yerin fiziki ve beşeri özelliklerinin karşılıklı etkileşimleri sonucunda doğup gelişir. Bu bağlamda şehir coğrafyası çalışmalarının şehir planlamaları açısından ayrı bir önemi bulunur. Coğrafya, mekânsal bir bilinç sunar; beşeri ilişkilerin anlaşılmasına yardımcı olduğu gibi her türlü fiziki planlama çalışmasında da başat rol oynar. Şehrin lokasyon, morfolojik, iklimatik ve hidrografik özelliklerini göz önünde bulundurmadan gerek alt yapı gerekse üst yapı olarak sağlıklı bir şehirselleştirme tasarımı, yenilemenin, peyzajın ve estetiğin sağlanması mümkün değildir. Örneğin heyelan, sel, taşkın, fırtına, deprem gibi sıklıkla karşılaşılan doğal felaketlere karşı korunabilmek ciddi bir coğrafi entegrasyonla sağlanabilir (Yıldız,2004:285-286).

Bir şehir coğrafyacısı, şehir veya kasabanın coğrafi konumlarını (lokasyonunu), üzerinde yer aldıkları alanların doğal coğrafya özellikleriyle yapısal özelliklerini araştırarak bu alanların niçin yerleşim yeri olarak seçildiğini açıklamak zorundadır. Bu tarz bir yaklaşımla şehrin veya kasabanın bulunduğu coğrafi ortamın jeolojik-jeomorfolojik özellikleri, iklim, su, bitki ve toprak örtüsü özellikleri sentezci bir yaklaşımla araştırılarak yerleşmelerin sahadaki dağılımlarında bu faktörlerin rolü ve etkileri ortaya çıkarılır (Özçağlar, 2004: 97). Böylece sağlıklı şehirlerin oluşumuna büyük katkı sağlanır. Bugün ülkemizde bazı şehir ve bölge planlamacıları da şehir planlamasında şehir coğrafyasının olmazsa olmaz disiplinlerden olduğunu kabul eder. Bu bilinç yetersizdir ve şehir coğrafyası gereken önemi görmemektedir. Şehirlerle ilgili geleceğe yönelik planlamalarda coğrafyacıların rolü ihmal ediliyor ve bunun sonucu

olarak da plansız büyüyen, doğal afetlerle mücadele edemeyen, sürdürülebilirliği az olan şehirler ortaya çıkıyor.

Fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerinin şehirselleşmesine sunduğu avantajlarla birlikte şehrin geleceğine ket vuran, gelişimini sınırlayan önemli dezavantajlarının ve problemlerinin bulunması, Turhal'ın şehir coğrafyası açısından incelenmiş olmasının temel nedenidir. Üzerinde geliştiği Turhal Ovası, verimli tarım arazilerine sahip olması ve Sivas- Samsun güzergâhında bulunması ile 1934 yılında Turhal Şeker Fabrikası'nın buraya kurulmasını sağlamış ve bu yönüyle Turhal'ın şehirselleşme kazanmasına çok önemli katkı sağlamıştır. Ancak aynı zamanda Türkiye'nin en önemli fay zonlarından biri olan KAF üzerinde yer alması şehrin 1. derece deprem bölgesi içerisinde yer almasına, depremsellik ve zemin sıvılaşması problemi ile yüz yüze kalmasına da neden olmuştur. Bunun yanı sıra flüvyal süreçlerle şekillenmiş olan ovanın yanlış arazi kullanımı ve şehirleşme baskısı nedeniyle taşkın ve erozyon probleminin var olması, verimli tarım arazilerinin şehir tarafından işgal edilmesi, sahanın şehir coğrafyası açısından çalışılması fikrini doğurdu. Bu amaçla şehrin fiziki ve beşeri özellikleri bahsedilen avantajlar ve dezavantajlarla birlikte incelendi, giderek önemi azalan bir yerleşme konumuna gelen Turhal'da şehirleşmenin boyutu ortaya konulmaya çalışıldı.

Bu çalışma, Turhal şehrinin fonksiyonel özelliklerini ve mekânsal değişimini ortaya koymak amacıyla yapıldı. Bu amaç doğrultusunda öncelikle şehrin kurulduğu yerin fiziki özellikleri incelendi, daha sonra da şehrin kurulup gelişmesine olanak sağlayan beşeri faktörler üzerinde duruldu. Araştırma alanının fiziki özelliklerinin şehrin şekillenmesinde, sosyal ve ekonomik yapısında ne derece etkili olduğu ortaya konuldu; yine fiziki özelliklerinden kaynaklanan dezavantajlar üzerinde durularak bunların şehrin geleceğini ne derece etkileyebileceği ortaya konmaya çalışıldı. Beşeri faktörlerin şehre sunduğu avantajlar açıklanarak bu amaçla şehrin gelişme dönemleri sebep-sonuç ilişkisi içerisinde açıklandı, şehrin tarihi gelişim süreci içerisinde nasıl büyüdüğü ve bu esnada ortaya çıkan sorunlar irdelendi, bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmeye çalışıldı. Şehrin nüfus özellikleri incelendi ve şehirselleşme katkısı ortaya konmaya çalışıldı. Ayrıca çalışmanın önemli bir kısmında şehrin yapı, fonksiyonel özellikleri ve fonksiyonlara bağlı olarak gelişen farklı kullanım şekilleri tespit edilmeye çalışıldı.

Çalışmada, öncelikle araştırma sahasına yönelik olarak gerek coğrafya gerekse diğer bilim alanları çerçevesinde bugüne kadar yapılmış çalışmalar incelendi. Yine şehir çevresine ait kartografik dokümanlar temin edildi. Turhal şehir imar planlarının 1/5000

ve 1/1000 ölçekli paftaları, HGK'nın 1/25000 ölçekli topoğrafya haritalarının Tokat H36a1, H36a2, H36a3, H36a4 paftaları ile 1/100.000 ölçekli topoğrafya haritalarının Tokat H36, Çorum H35 Paftaları temin edildi. Temel altlık haritalar olarak faydalanılacak olan haritaların geometrik düzeltmeleri yapıldı (UTM, ED50, Z35) ve manuel sayısallaştırmayla CBS ortamında değerlendirme ve analiz işlemlerinin gerçekleştirilmesi için uygun hâle getirildi. Veri tabanının oluşturulması ve analiz işlemlerinin yapılabilmesi için ArcGIS 9.1 yazılımı ve ArcGIS 3D Analyst ve Spatial Analyst modülleri kullanıldı. Bu yazılım ve modüller yardımıyla araştırma alanına yönelik 13 harita oluşturuldu. Çalışmanın büyük bir bölümünü gözlem ve veri toplama çalışmaları oluşturdu. İlk olarak araştırma alanında yer alan kurum ve kuruluşlardan gerekli istatistikî veriler toplandı, mahalle muhtarları ve şehir sakinleriyle mülakatlar yapıldı. Ayrıca şehirde yer alan sanayi kuruluşları birer birer dolaşıldı, şehrin sanayi fonksiyonuna yönelik anket çalışmaları yapıldı.

Toplanan veriler ve elde edilen bilgiler coğrafyanın dağılışı, nedensellik ve karşılaştırma ilkeleri doğrultusunda yorumlandı ve metne döküldü. Metin tablo, grafik ve arazide çekilen fotoğraflarla desteklendi.

Belirlenen amaçlar ve kullanılan yöntemler dâhilinde ortaya konan çalışmanın hem şehir coğrafyası çalışmalarına hem de Turhal ile ilgili yapılacak olan çalışmalara katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

1.3. Önceki Çalışmalar

Araştırma alanı ile ilgili olarak şehir coğrafyası alanında yapılmış bir çalışma mevcut değildir. Bu bağlamda, araştırma alanının dikkat çeken fiziki ve beşeri özellikleri şehir coğrafyası açısından sahayı inceleme isteğini ve merakını oluşturdu.

Araştırma alanı ve yakın çevresine yönelik olarak yapılan çalışmalar coğrafyacıların yaptığı çalışmalar, jeologların yaptığı çalışmalar ve tarihçilerin yaptığı çalışmalar olarak başlıca üç grupta incelendi.

1.3.1. Coğrafyacıların Yaptığı Çalışmalar

Pekman (1972)'ın “ Strabon Coğrafya (Geographika)” isimli çalışması Strabon'un “Geographika” isimli eserinin çevirisidir. Strabon'un çalışması sahaya yönelik en eski çalışmalardan biridir. İlkçağ coğrafyacısı olan Strabon bu eserinde,

Tokat'ın ilk kuruluş yeri ile Yeşilirmak (İris), Kazova (Dazimonitis), ve Turhal (Gaziura)'dan kısaca bahsetmiştir.

Gürsoy (1943), “Yeşilirmak Bölgesinde Coğrafya Araştırmaları” isimli doktora tezi ile 1950 yılında “Samsun Gerisinde Karadeniz İntikal İklimi” isimli makalesinde, hazırlanan rasat ortalamalarına dayanan yıllık yağış miktarları esas tutularak yağış haritası taslağı hazırlanmış ve yıllık yağış ortalamalarının Orta Karadeniz kıyılarından İç Anadolu Bölgesi'ne nasıl bir değişim gösterdiği anlatılırken Turhal'ın yağış özelliklerine de değinilmiş ve Turhal'ın yıllık 400 mm yağış aldığı, yağışın en çok olduğu mevsimin ilkbahar, en az olduğu mevsimin ise yaz olduğu ifade edilmiştir

Ardos (1979), “Türkiye Jeomorfoljisinde Neotektonik” isimli kitabında, Türkiye'de genç tektonik hareketlerin şekillenmeye olan etkilerini açıklarken araştırma alanına yönelik değerlendirmelerde de bulunmuştur.

Ardos (1984-1985), “Türkiye Ovalarının Jeomorfoljisi” isimli kitabında ve **“Jeomorfoljik Açıdan Türkiye Ovalarının Oluşumu ve Gelişimi”** isimli makalesinde, Türkiye ovalarından bahsederken araştırma alanını Turhal-Tokat Ovası başlığı altında yer vermiş ve araştırma alanının Kuzey Anadolu Fay hattı üzerinde yer alan tektonik kökenli alüvyal dolgulu bir çöküntü ova olduğunu belirtmiştir.

Ardos (1992 ve 1996) “Türkiye'de Kuvaterner Jeomorfoljisi” isimli kitabında, Turhal'ı Kuzey fay zonu ve ona komşu olan yerler içerisinde oluşmuş alüvyal dolgulu çöküntü ovaları içerisinde değerlendirmiştir. Ayrıca Türkiye'deki karstik şekillerin yayılışını Batı ve Orta Toroslar, İç Anadolu Bölgesi ve diğer bölgeler olmak üzere üç grupta incelemiştir. Bu grupların her birini açıklarken Turhal'ı, Toros ve İç Anadolu'daki karstik şekillere nazaran az olan ve toplu hâlde bulunmayan aynı zamanda fazla gelişmemiş olan “diğer bölgeler” kategorisinde incelemiş ve Turhal'da karstik şekillerden özellikle lapyaların yaygın olduğunu belirtmiştir.

Özçağlar (1983), “Zile- Turhal Yöresinin Monoğrafyası” yayınlanmamış yüksek lisans tezinde, yörenin coğrafi özelliklerine yönelik geniş değerlendirmelerde bulunmuştur.

Özçağlar (1988), “Kazova'nın Coğrafyası” isimli yayınlanmamış doktora tezinde, Kazova ile Turhal'ın fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerini karşılaştırmalı olarak vermiştir.

Özçağlar (1989)'ın “Zile-Turhal Yöresinin Morfografik Özellikleri” isimli makalesinde, araştırma alanının jeomorfolojik birimleriyle alakalı detaylı bilgiler yer almaktadır. Çalışmada Turhal'ın çevresinde bulunan Buzluk, Kamat ve Hanife Dağları, Ayranpınar Platosu ile Turhal Ovası'nın oluşumu ve gelişimi üzerinde durulmuştur.

Özçağlar (1991)'ın “Kazova ve Çevresindeki Eski Yerleşmeler” isimli makalesinde, araştırma alanının tarihi özellikleriyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Özçağlar (1992)'ın “Türkiye’de Şeker Pancarı Ekim Alanlarının Coğrafi Dağılışı” isimli makalesinde, şeker pancarının ortaya çıkışı ve Türkiye’deki gelişimi beş dönemde incelenmiştir. Ayrıca şeker pancarı ekim alanlarının coğrafi dağılışına etki eden faktörler irdelenmiş ve bölgelere göre dağılışı verilmiştir.

Özçağlar (1993) “Türkiye’de Şeker Fabrikalarının Coğrafi Dağılışı ve Şeker Üretimimiz” isimli makalesinde, Turhal Şeker Fabrikası'nın üretim değerleri ve Türkiye’deki şeker üretimi içerisindeki öneminden bahsetmiştir.

Zeybek (2002) “Turhal Ovası ve Yakın Çevresinde Toprak Erozyonu” isimli makalesinde, toprak erozyonuna neden olan asıl aşındırıcı gücün su olduğunu vurgulamış ve bu nedenle çalışmada suya bağlı erozyonun nedenleri üzerinde durmuştur. Turhal ve çevresindeki yüksek alanlardaki bitki örtüsünün tahrip edilmesi, ortadan kaldırılması, yanlış arazi kullanımı, eğim değerlerinin yüksek olması, jeolojik ve jeomorfoloji etkenler ve yağış özelliklerinin sahadaki erozyonu şiddetlendirdiğini ifade etmiştir.

Zeybek (2003) “Turhal Ovası ve Yakın Çevresi Toprakları” isimli makalesinde iklim, ana materyal, bitki örtüsü, fauna, topoğrafya, zaman ve beşeri faktörlerin etkisiyle zonal topraklara ait kahverengi orman toprakları, kestane rengi topraklar ile Azonal topraklar grubuna giren kolüvyal topraklar, alüvyal topraklar ve litosollerin oluştuğunu söylemiş ve bu toprak gruplarının özelliklerini ve yayılış sahalarını belirtmiştir.

Zeybek (2007) “Turhal şehrini Etkileyen Ani Sellerin Oluşumu ve Sonuçları” isimli makalesinde, yörede genel olarak kısa sürede bol su bırakan konvektif yağışlar ve bunlara eşlik eden hızlı kar erimeleri, uygun jeomorfolojik özellikler ve zayıf bitki örtüsü gibi faktörlerle bağlantılı olarak gelişen ani sellerin etkili olduğunu söylemiş ve 27 Mayıs 2000 tarihinde Turhal’da oluşan selin nedenleri ve yol açtığı zararları açıklamıştır.

Zeybek (2009) “2-3 Mart 2005 Turhal Sel Afeti ve Sonuçları” isimli makalesinde, 2-3 Mart 2005 tarihlerinde Turhal’da etkili olan kuvvetli yağışların neden olduğu ani sellerin yol açtığı maddi kayıplar ve alınması gereken önlemler üzerinde durmuştur.

Zeybek (2010) “Eğertepe Tünemiş Senklinali (Turhal-Tokat)” isimli makalesinde, Turhal Ovası’nın ve ilçe merkezinin güneydoğusunda bulunan Eğertepe Tünemiş Senklinali’nin oluşumu ve morfolojik özelliklerini açıklamıştır.

Zeybek (2010)’in “Turhal Ovası (Doğal Ortam Özellikleri)” isimli kitabında, araştırma alanının fiziki coğrafya özellikleriyle ilgili geniş değerlendirmeler bulunmaktadır. Çalışmada Turhal ovası ve yakın çevresindeki jeomorfolojik birimlerin oluşumu ve gelişimi, yörenin jeoloji durumu, iklim ve bitki örtüsü özellikleri, toprak özellikleri vb. fiziki coğrafya özellikleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

1.3.2. Jeologların Yaptığı Başlıca Çalışmalar

Baykal (1945) “Zile-Turhal Bölgesi’ne ait Muvakkat Rapor” başlıklı çalışmasında, yörenin temelini oluşturan jeolojik birimlerden bahsetmektedir. Çalışmada Zile-Turhal Bölgesi’nin temelini killi şist-mermer-serpantin serisi ve genel renginin siyah ya da yeşil olduğunu söylemiştir.

Baykal (1946)’ın “Zile-Tokat-Yıldızeli Bölgesi’nin Jeolojisi” isimli çalışmasında, araştırma alanının yakın çevresinde bulunan yüksek sahaların jeolojik özellikleri ve tektonik durumuyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Çalışmada Turhal metamorfiteğine değinilmiş ve Turhal metamorfiteği “Ayrılmamış Paleozoyik” olarak adlandırılmıştır.

Blumenthall (1950), “Orta ve Aşağı Yeşilirmak Bölgelerinin (Tokat, Amasya, Havza, Erbaa, Niksar) Jeolojisi Hakkında” isimli çalışmasında, yaşının Permiyen olması gerektiğini düşündüğü mermerleşmiş kireçtaşlarının üzerinde ve Alt Kretase yaşlı birimin altında düzenli olmayan bir birimin yer aldığını, düzensiz olan bu birimin içinde kırmızı, mor şistlerin, radyolitlerin, yeşil taşların ve andezik kayaçların bulunduğunu ifade etmiştir. Bu birimi “Ara Teşekküller” olarak isimlendirmiş; Triyas, Jura ve daha genç yaşlı kayaçların bulunmasının mümkün olduğunu söylemiştir.

Karaaliolu (1977), “Tokat-Kazova ve Turhal Ovaları Hidrojeolojik Etüt Raporu” isimli çalışmada, sahanının temelini oluşturan jeolojik birimler ile sahada etkili olan orojenik hareketlerden bahsetmektedir.

Özcan vd. (1980), “Kuzey Anadolu Fayı – Kırşehir Masifi Arasının Temel Jeolojisi” isimli makalesinde, araştırma alanında yer alan Turhal metamorfitlelerinin özelliklerinden bahsedilmektedir. Araştırmacılar, metamorfik temelin (Turhal Grubu ve Devecidağ Karışığı) olması gerektiğini, bu alloktaniteyi sağlayan tektonik ile metamorfizmanın olası bir Üst Triyas-Liyas Orojenezini çağrıştırdığını ileri sürmüşlerdir.

Özcan ve Aksay (1996), “Tokat-Turhal-Çamlıbel Dolayının Jeolojisi” isimli makalede, sahanın jeolojik özelliklerine değinmişlerdir. Turhal’ın içerisinde bulunduğu Tokat metamorfitlelerinin Liyas öncesi Karakaya ve Alpin orojenezinin izlerini taşıdığını, metamorfik temel üzerindeki Mesozoyik ve Tersiyer yaşlı kayaçların farklı dönemlerdeki kuzey-güney yönlü sıkışmalar sonucu oluştuğunu ifade etmişlerdir.

Bulut (2001), “Turhal (Tokat) Zeminlerinin Depremsellik Açısından Değerlendirilmesi” isimli yayınlanmamış yüksek lisans tezinde, araştırma alanının jeolojik özellikleri ve depremsellik durumundan bahsetmiştir. Çalışmada, Turhal zeminlerinin sıvılaşma potansiyeli, laboratuvar sonuçları ve sismik tehlike analiz sonuçları ile birlikte değerlendirilmiş ve haritalanmıştır. Sıvılaşma potansiyelinin çok yüksek olduğu alanlar Kazım Karabekir Mahallesi, Müftü Mahallesi, Ray Mahallesi, Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Fatih Mahallesi ve Pazar yolu ile çok katlı yerleşimin yoğun olduğu Cumhuriyet Caddesi, Adnan Menderes Caddesi, Hürriyet Caddesi ve çevreleri olarak belirlenmiştir. Bu alanların en riskli sahalar olmasının nedeni bölgenin en zayıf birimleri olarak değerlendirilen Pliyo-Kuvaterner yaşlı alüvyon yelpazesi, akarsu kanalı ve taşkın ovası-bataklık çökelleri üzerine kurulmuş olması olarak belirtilmiştir. Sıvılaşma potansiyelinin olmadığı alanlar ise dağ eteklerine karşılık gelen Turhal kuzeybatısı ve batısında bulunan Kayacık Mahallesi, Gökdere Mahallesi ve civarları olarak gösterilmiştir.

Yılmaz ve Yılmaz (2004) “Geology and Structural Evolution of the Tokat Massif (Eastern Pontides, Turkey)” isimli makalede; Tokat masifinin tanımlamaları, karakteristikleri, dağılımı, kontakları, yaşı, çökeltme ortamları, metamorfizma durumları ile ilgili bilgiler vermiş ve az bilinen Tokat masifinin güney ofiyolitik kuşağından bahsetmişlerdir. Ayrıca Tokat Masifinin bölgesel tektonizma içerisinde yerinin önemine dikkat çekmişlerdir.

1.3.3. Tarihçilerin Yaptığı Başlıca Çalışmalar

Cinlioğlu (1941, 1950, 1951, 1973)’nun “Osmanlılar Zamanında Tokat 1-2-3-4 ” isimli kitaplarında, Tokat’ın ve Turhal’ın Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki varlığı ile ilgili geniş değerlendirmeler bulunmaktadır. Eserde, imparatorluk döneminde Tokat’ın yaşadığı karışıklıklar, felaketler, sürgünler vb. bilgilere geniş bir şekilde yer verilmiştir.

Cinlioğlu (Tarihsiz)’nun “Tokat Coğrafyası ve Tarihi” isimli kitabında, Tokat ve ilçelerinin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleriyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Açikel (2003)’in “Tanzimat Döneminde Tokat Kazasının İdari ve Nüfus Yapısındaki Değişiklikler (1839-1880)” isimli makalesinde; Tokat kazasının idarî durumu ve nüfus yapısı, bölgesel inceleme kapsamında şer’iyye sicilleri kayıtları, salname verileri ve nüfus istatistikleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Çalışmada Turhal’ın 1878 yılında Şarkipare nahiyesi yerine Tokat kazasına bağlandığı belirtilmiştir.

Aktaş (2009), “XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı” isimli yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, Tokat’ın eski isimlerinden olduğu ifade edilen “Dazimon”un Paul Wittek tarafından Turhal civarında bulunan Dazmana olarak belirtildiğini söylemektedir. Çalışmada ayrıca Turhal’ın tarihi özellikleri üzerinde durulmuş, 1880 yılında Tokat Sancağı’na bağlı bir nahiye olduğu ve nahiyeye bağlı 14 köyünün olduğu; 1890 ve 1900 yıllarında 13 köyünün bulunduğu ifade edilmiştir. Yine çalışmada 1880-81 (H.1298) yılı Sivas Vilayet Salnamesi’ne göre Turhal’ın nahiye merkezi nüfusunun 2.873 olduğu, 1315/1897-98 yıllarında Turhal’da bir İbtidai Mektebi’nin yer aldığı ve 1899-1900/01 yıllarında 20 öğrencisi olan bir medresesinin olduğu, 1890’ların başında Tokat-Zile arasında yaklaşık 20 km’lik bir yol yapıldığı belirtilmiştir.

Canik (1986), “Tokat’ın Depremselliği ve Tarihte Geçirdiği Depremler” isimli makalesinde, Tokat ve çevresinde MS 127’den 1981 yılına kadar yaşanmış depremlerden bahsetmiştir.

Demir (2010), “15-16. Yüzyıl Anadolu’sunda Nüfus-Toprak İlişkisi (Turhal Kazası Örneği)” isimli makalesinde, Turhal Kazası’nın 1455-1574 tarihleri arasındaki nüfus değişimini konu edinmiş, bu değişimin ekilebilir toprak üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu bağlamda, Turhal Kazası’nın bahsi geçen döneme ait dört mufassal

tahrir defteri verileri ekseninde, ekilebilir arazinin üzerinde bir nüfus baskısının olup olmadığı sorgulanmıştır.

Duran (2006)’ın “Cumhuriyet Dönemi Tokat Ekonomisi (1923-2005)” isimli yüksek lisans tezinde; Tokat ilinin tarihçesi, kültürel ve turistik değerleri ile ekonomik kaynakların da temelini oluşturan coğrafi özellikleri, sosyal yapısı ve teknik altyapı durumu anlatılmıştır. Çalışmada Turhal’ın bazı fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerine değinilmiş, Turhal Şeker Fabrikası’nın kurulması ve Tokat’ın 1973 yılından beri Kalkınmada Öncelikli Yörelere arasına alınmasına rağmen il, bölge ve ülke ekonomisine beklenen katkıyı sağlayamadığı ve günümüzde sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması itibarıyla oldukça geride kaldığı vurgulanmıştır.

Gündoğdu vd. (2006) “Tarihi Yaşatan İl Tokat” isimli kitapta, Tokat ilinin tarihi hakkında geniş değerlendirmelerde bulunmuş; Tokat ve ilçelerinde bulunan kitabeler, türbeler, camiler, külliye vb tarihi eserler hakkında bilgi vermişlerdir.

Üzen (2010), “Cumhuriyet Döneminde Tokat’ın Maruz Kaldığı Seller (1934–1949)” isimli makalesinde; Tokat Vilayeti’nin ve Turhal’ın on beş yılda maruz kaldığı seller, buna karşılık hükümetlerin aldığı önlemler ve yardımlar üzerinde durmuştur. İncelenen dönemde özellikle üç büyük sel felaketinin (1940, 1946 ve 1949 tarihindeki seller) diğerlerine oranla ciddi zararlar verdiğinden bahsedilmiştir. Bu sellerin neden olduğu can kayıplarından, şehirlerdeki ve köylerdeki maddi zararlardan bahsedilmiştir.

1.4. Kuramsal Çerçeve

Şehirler, sadece coğrafyaya konu olmadığı için birçok disiplin tarafından amaca uygun olarak farklı şekillerde tanımlanmış. Coğrafyacılar, şehir yerleşmelerini tanımlarken daha çok ekonomik fonksiyon ve nüfus kriterini kullanmışlardır. Bu kriterlere dayalı birçok tanım yapılmış. Buna göre şehirler; ekonomik fonksiyonları arasında tarımsal fonksiyonların daha az olduğu, diğer fonksiyonların yoğunluk kazandığı, özellikle hizmet sektörüne ait faaliyetlerin ağırlık kazandığı yerleşmelerdir (Tolun-Denker, 1976: 27, Doğanay, 1995: 486-487, Tanoğlu, 1969: 193). Şehirler, iktisadi olduğu kadar kültürel bakımdan kesin hatlarla sınırlanamayan bölgelerin kavşak noktalarıdır (Bobek, 1927). Şehir; kırsal yerleşmelerden farklı olarak az veya çok planlı, kapalı, toplu veya çoğunlukla bir merkezin etrafında toplanmış çok çeşitli ve farklı kullanışlara sahne olan alanlardan meydana gelmiş bir yerleşme şeklidir (Dorries,

1930). Daha genel bir tanımla şehirler, heterojen karaktere sahip yerleşmelerdir (Mayer, 1943). Şehir yerleşmeleri dar veya geniş bir nüfuz bölgesi dâhilinde çeşitli faaliyet ve hizmetleri kendisinde toplayan, bu tesir bölgesi ile ekonomik, sosyal ve idari bakımdan bir bütün oluşturan, onunla birlikte yaşayan ve gelişen, ayrıca etki sahasının çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan ve mekânda çevresi ile bir birlik oluşturan yerleşmelerdir (Göney, 1984: 13). Şehirler iş bölümünün ve mesleki ihtisaslaşmanın gerçekleştiği yerler olup bu özellikleriyle kırsal yerleşmelerden ayrılırlar (Tuna, 2010: 220).

21. yüzyıl şehirlerin çağı olarak ifade edilirken dünyada daha fazla kırsal alan şehirleşmekte, daha fazla insan şehirde yaşamaktadır. Bununla birlikte şehir coğrafyası henüz gereken değeri bulamamış ve bir alt disiplin olarak kalmaya devam etmiştir (Loretta Lees, 2002: 102). Dünyada şehir coğrafyası ile ilgili çalışmaların tarihi çok eski olmadığı gibi şehirlerle ilgili diğer disiplinlerin de çalışmalarının uzun bir geçmişi yoktur. Şehirlerle ilgili ilk önemli sistematik çalışmalar Almanya’da Kohl (1841) ve Amerika’da Tappan (1855) ve Dickinson’un yapmış olduğu çalışmalardır. Ancak şehir çalışmalarının gerçek kökeni iki yüzyılın başı olan 1891-1911 yılları arasında gerçekleşmiş. Beşeri coğrafyacı Ratzel Almanya’da (1891) ve 1897-1911 yılları arasında, Semple’nin Amerika’da şehir coğrafyasına önemli katkıları olmuş. Şehirlerin lokasyonu ve dağılımı üzerinde bir de Almanya’da Richthofen and Hettner ‘in, İngiltere’de Chslom’un ve Fransa’da Reclus ile diğer birkaç bilim adamının önemli katkıları olmuş. Bahsedilen araştırmacılar Amerika’da önemli çalışmalar yapmış, bunlar az çok tesadüfi, betimsel, eksik ve ilkel olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde şehir coğrafyası henüz düzenli ve sistematik olarak gelişmemiş. Ancak bu çalışmalar, genel şehir coğrafyasına yapılan ilk büyük katkı olarak değerlendirilmiştir. Amerika’da şehir çalışmalarında dikkate değer iki önemli çalışma da Cooley (1894) ve Weber (1899) tarafından yapılmış. Weber’in çalışması şehirleşme çalışmalarının ilk önemli istatistiksel çalışmasıdır. Emerson “New York Şehri’nin Bir Coğrafik Yorumu” isimli çalışmayı yapmış olsa da gerçek ve düzenli şehir coğrafyası çalışmaları Amerika’da Jefferson (1909) tarafından yapılmış. Jefferson; Japonya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki şehirlerin dağılımları ve nüfusları ile ilgili birçok çalışma yapmış. Fransa’da ise şehir coğrafyası çalışmaları Blanchard tarafından başlatılmış (Singh, 1996: 3).

Şehir coğrafyasının gelişim periyodunun ilk basamağı, bölgesellik ve bölgesel ilişkiler ile ilgili çalışmaların yapıldığı 1920’li yıllardan itibaren başlamış. 1927’de

Alman coğrafyacı Bobek, İngiliz-Amerikan coğrafyacısı olarak tanınan Dickinson (1929) ve ekonomist Reilly (1929 - 1931) bölgesel merkez olarak şehirleri çalışarak şehir coğrafyasının gelişim dönemlerinin başlangıcını oluşturmuşlardır (Aurosseau, 1924).

1940 yılından sonra yaklaşık 20 yıllık süre boyunca şehir coğrafyasında yeni bir dönem gelişmiş. Niceliksel dönüşümün sonucunda istatistiksel, matematiksel metotlar şehir coğrafyasına girmiş ve şehirselleşen lokasyonlardan oluşan çalışmaların yerini betimleyici coğrafya çalışmalarına bırakarak söz konusu dönemde şehir coğrafyasının en büyük konsepti olmuş (Singh, 1996: 4).

1955 yılından itibaren şehir coğrafyasında tümden gelim yöntemleri, niceliksel ve teorik yaklaşımlara dâhil olmuş; şehir coğrafyasında model ve sistemler dönemi başlamış. Bu eğilim daha çok disiplinler arası uygulamalı bir eğilimdir. Bu dönemde özellikle 1960'tan itibaren Taylor'un "Şehir Coğrafyası" ve Mayer ve Kohn'nun "Şehir Coğrafyasında Yorumlamalar" isimli çalışmaları ile Dickinson'un "Şehir, Bölge ve Bölgesellik" (1947) isimli eserleri şehir çalışmalarına öncülük etmiş (Singh, 1996: 5-6).

1970'lerin sonundan itibaren şehir coğrafyasının konuları önemli oranda genişlemiştir. Yeni araştırmalar; merkezi ekonomiler, silikon peyzajlar, telekomünikasyon ağları, yeni şehircilik, yeni orta sınıf şehirler ve küresel sınıflar üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırmalar kenar şehirlerden, varoşlardan ve şehirlerin kendi içlerini oluşturan özelliklerinden uzaklaşıp küresel ölçekli çalışmalara kaymıştır (Gregory and etc, 2009: 785).

1980'li yıllarda şehir coğrafyasında feminizm ve postmodernizm akımları etkili olmuş. Feminizm, şehir coğrafyacılarını şehirdeki kadınların yaşamlarını incelemeye sevk etmiş ve feminist teorinin şehir coğrafyasındaki ağırlığı yeniden düşünülmüştür. Bunun sonucunda şehir coğrafyası çalışmalarında ırk ve sınıf gibi özelliklerden ziyade şehir nüfusunun cinsiyet, yaş ve engellilik gibi yanları, sosyal yapıları ağırlık kazanmaya başlamıştır (Gregory and etc, 2009: 786).

1990'lı yıllarda sosyal coğrafyadaki kültürel dönüşüm, feminizm ve potmodernizm unutulmuş ve yeni kültürel coğrafya bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Böylece şehir coğrafyasının niceliksel ve uygulamalı çalışmaları kültürel coğrafya çalışmaları ile ilişkilendirilmiştir (Gregory and etc, 2009: 786). Yeni kültürel coğrafyanın gelişmesi ve peyzaj çalışmalarının yeniden canlanmasıyla şehir çalışmaları yeniden önem kazanmıştır. Ancak şehir "Kültürel Bağlamda Şehir" hem üretici hem de kültürün

ürünü olarak tanımlanmaya başlanmış (Mapes, 2009: 12-15). Günümüzde şehir coğrafyasındaki peyzaj çalışmaları eski çalışmalardan farklı bir hâl almıştır. “Peyzaj” artık hem karalar üzerindeki fiziksel etkiden hem de ideolojik etkiler hakkında da bilgi verir olmuştur. Peyzajın ideolojik yönünü anlamak için, önemli sosyal teoriler geliştirilmiş ve yerlerin belli başlı politik özellikleri anlaşılmasına çalışılmış (Mapes, 2009: 12-15). Bu dönemde, şehir coğrafyası çalışmalarında insan merkezli şehir teorileri sorgulanmaya başlanmış. Örneğin hayvanlar, şehir teorileri içerisine dâhil olmuş. Wholc, West and Gaines (1995) şehir teorilerinde tür üstü şehir teorilerinin oluşumuna yol açmışlar. Böylelikle şehir coğrafyacıları, şehir coğrafyası analizlerinde daha fazla dil ve kültür çalışmalarıyla bütünleşmiş. Yine bu dönemde küresel şehirler ve küresel ekonomik yapılar üzerinde yeniden yoğunlaşmış (Gregory and etc, 2009: 787). Tüm bu gelişmelerle birlikte artık şehir coğrafyası daha emin bir pozisyon almış. Ancak şehir coğrafyasının hâlâ önemli problemleri vardır. Lees’e göre şehir coğrafyasının günümüzde iki önemli problemi vardır. Bunlardan ilki kimlik sorunudur. Şehir coğrafyacıları şehir coğrafyasını oluşturan şeyin ne olduğu hakkında hemfikir değiller. İkincisi ise şehir coğrafyasının hala eski yaklaşımlardan etkilenen bir alt disiplin olmasıdır. Hall’a göre ise şehir değişim süreçlerini anlamak ve şehirleri sınıflandırmak, coğrafyacılar ve diğer şehir çalışanları için günümüzde de problemdir (Hall, 2006: 3).

Dünyada şehir coğrafyası alanında görülen bu gelişmelerin Türkiye’deki yansımaları 1940’lı yıllara dayanır. Yani dünya genelindeki şehir coğrafyası çalışmalarının tarihi geçmişinden daha yenidir. Türkiye’de şehir coğrafyası ile ilgili çalışmaları, nicel ve nitel özellikleri açısından 1945- 1990 ile 1990 ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür. 1945-1990 yılları arasında yapılan şehir coğrafyası çalışmaları konu çeşitliliği açısından incelendiğinde genel olarak şehirlerin kuruluş ve gelişmesi, şehrsel fonksiyonlar, nüfus kriteri, yer değiştiren şehirler, şehrsel koruma, şehirleşme-gecekondulaşma ilişkisi ve Türkiye’de şehirleşme hareketleriyle ilgilidir.

1990 yılından sonra yapılan çalışmalar incelendiğinde ise şehir coğrafyası çalışmalarının sayıca arttığı, konu yelpazesinin genişlediği görülür. Bu çalışmalar içerdikleri konular açısından incelendiğinde daha önce çalışılmış olan konulara ek olarak peyzaj, uzaktan algılama ve şehrsel gelişim, şehir- iklim ilişkisi, kent pazarları, şehirlerin risk analizleri, mülteci hareketleri - şehir ilişkileri, kentsel kimlik, kentleşme modelleri, tarihi şehir coğrafyası çalışmaları, kültürel coğrafyaya ait çeşitli konular ve

şehir ilişkileri ile ilgilidir. Şehir coğrafyası çalışmalarında konu yelpazesi açısından görülen bu genişleme ve değişim, zaman içerisinde birçok farklılığı beraberinde getirmiş. Örneğin kır-şehir ayrımında kullanılan nüfus kriteri, 1990 öncesi çalışmalardan çok farklıdır. Çünkü günümüzde Türkiye nüfusu ve şartları farklıdır.

Şehirlerin giderek önem taşıdığı, şehir coğrafyasının gelişmeye devam ettiği dünyada ve ülkemizde çalışmamızın hem şehir coğrafyası hem de Turhal'la ilgili yapılacak çalışmalarda kaynak niteliğini taşıyacağını düşünüyoruz.

1.5. Kavramsal Çerçeve

Kentsel İdari Alan: Belediyeler tarafından yönetilen kasaba ve şehir alanlarına kentsel idari alan adı verilir (Özçağlar, 2005: 9).

Yerleşim Alanları: Yerleşmelerin üzerinde yer tuttuğu arazi parçalarına yerleşim alanı denir (Erten, 2007: 9).

Şehir: Bünyesinde barındırdığı insanların ihtiyaçlarını başka yerleşmelere muhtaç olmadan yerinde karşılayabilecek fonksiyonlara sahip, alt ve üst yapı bakımından gelişmiş, bugünkü koşullarda nüfusu 30.000 veya 50.000'in üzerindeki belediye örgütlü yerleşmelerdir (Özçağlar, 2011: 93).

Kasaba: Şehirlerin alt basamağını oluşturan yerleşmeler olup köy ile şehir arasında köprü oluşturur. Fonksiyonları itibariyle şehirler kadar gelişmemiş, fakat köy yerleşmelerine oranla bir hayli gelişmiş yerleşmelerdir (Özçağlar, 1997: 8).

Kent: Günümüz Türkiye'sinde yaygın olarak şehir karşılığı kullanılan bir sözcük olmakla; geniş anlamda, belediye örgütlü yerleşmelerin tümünü (şehirleri, kasabaları ve kasabalaşamamış belediye teşkilatlı yerleşmeleri) kapsar (Özçağlar, 1997: 8).

Şehir Coğrafyası: şehir coğrafyası, şehir sahaları dâhilinde mevcut insan ile doğal ortam arasındaki karşılıklı ilişkilerle birlikte şehir yerleşmeleri ve kırsal alanlar arasındaki ilişkileri inceleyen coğrafyanın "yerleşme coğrafyası" dalının bir alt dalıdır (Kocadağlı, 2011: 90).

Şehirleşme: En basit anlamıyla, herhangi bir bölge ya da ülkede şehir sayısı ve şehirli nüfustaki artış olarak tanımlanır (Keleş, 2006: 23).

Şehirsal Fonksiyonlar: Bir yerleşmenin ortaya çıkışını, gelişmesini ve büyümesini sağlayan ve şehrin varlığını ve gelişmesini mümkün kılan, hayatiyeti için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetler (Doğanay, 1983, Tümertekin, 1973).

Arazi Kullanımı: Arazi kullanımı, arazinin hâlihazır kullanma tespiti, değer bakımından sınıflandırılması ve kullanma tarzının planlanmasıdır (Gözenç, 1980: 37).

Sit: Şehri oluşturan binalarla her türlü yapının üzerinde yer aldığı araziye (jeomorfolojik birimlere) şehrin siti denir. “Sit”in güncel ve arkeolojik olmak üzere iki farklı anlamı bulunur. Mevcut durumda şehrin üzerinde yer aldığı arazinin tümü GÜNCEL SİT; şehrin içindeki korumaya alınan kültürel, tarihi, arkeolojik değeri olan alanlar ise ARKEOLOJİK SİT olarak tanımlanır (Özçağlar,2014: 2).

Situasyon: Durum, vaziyet, mevki anlamına gelen “situation” sözcüğü, kavramsal olarak yerleşmelerin çevresiyle olan ulaşım ağını, idari yönden konumunu ve etki alanlarını; sağlık, eğitim, pazarlama, ticaret vb. yönünden etkilediği veya etkilendiği alanları belirtir (Özçağlar,2014: 2).

Mücvir Alan: 3194 sayılı İmar Kanunu 5. maddesinde, imar mevzuatı bakımından belediyelerin kontrol ve mesuliyeti altına verilmiş olan alanlar olarak tanımlanmıştır. Mücvir alanın belediye sınırlarına bitişik olması gerekmez, bu alan köyleri de ihtiva edebilir. Şehirleşme sürecinde özellikle plansız yapılaşmanın önüne geçmek adına mücvir alanlar önemlidir.

Hâlihazır Harita: İçinde bulunulan durumu gösteren haritalardır. Nirengi, RS noktaları, poligon noktaları, binalar, binaların kat adetleri, yollar, kaldırımlar, sokaklar, yol ve sokak dışında kalan yerlere ait yükseklik eğrileri, ağaçlar, elektrik direkleri, ada ve parsel sınırları, numaraları vb. her şeyin gösterildiği haritalardır. Hâlihazır haritalar 1/ 2500 ve daha büyük ölçekli “Harita ve Planların Yönetmeliği” esasına göre 1/1000 veya 1/2000 ölçekli haritalardır. Daha genel ifade ile belediyelerce veya (İlbank) (eski adıyla İller Bankası) tarafından hazırlanan büyük ölçekli haritalardır.

Nazım İmar Planı: Onaylı hâ lihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olan, varsa bölge ve çevre düzeni planlarına uygun olarak hazırlanan ve arazi parçalarının genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, gerektiğinde yapı yoğunluğunu, çeşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, ulaşım sistemlerini ve problemlerinin çözümü gibi hususları göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere 1/ 2000 veya 1/ 5000 ölçekte düzenlenen, detaylı bir raporla açıklanan ve raporu ile bir bütün olan plandır (3194 sayılı İmar Kanunu 5. maddesi).

İmar Planı: İmar uygulaması yapılan yerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulamaya esas olacak diğer bilgileri ayrıntılarıyla gösteren üzerine kadastral durumu da işlenmiş olan plana denir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TURHAL ŞEHRİNİ ETKİLEYEN FİZİKİ COĞRAFYA FAKTÖRLERİ

Türkiye’de yerleşmelerin kuruluşu ve dağılışında fiziki coğrafya koşulları belirleyicidir. Özellikle şehir yerleşmelerinin ulaşım güzergâhlarında, su kaynakları çevresinde, verimli ovalarda, Pliyosen ve Pliyo-Kuvaterner yaşlı platolar ve bunların yarılmasıyla oluşan yamaçlarda yaygınlık göstermesi bunu doğrular niteliktedir. Yani fiziki coğrafya koşullarının uygunluğu, şehir yerleşmelerinin dağılışını önemli ölçüde etkiler. Koşulların uygun olmadığı alanlar, şehirlerin büyümesine imkân vermez ya da şehirlerin yer değiştirmelerine neden olur. Ülkemizde bunun en güzel örneklerini morfolojik konumun büyümeye elverişsiz olması nedeniyle Gümüşhane, Eğridir, Artvin, ve Palu örneklerinde görmek mümkündür. Bunun yanında Türkiye’nin aktif deprem kuşağı içerisinde yer alması ve şehirlerin bu kuşaklar üzerinde gelişmeleri, Erzincan örneğinde olduğu gibi şehirlerin yer değiştirmelerine neden olmuştur (Bilgin, 1989: 36; Özdemir, 1996: 210-211). Araştırma alanının da Kuzey Anadolu Fay Kuşağı üzerinde tektonik kökenli, alüvyal dolgulu bir ova üzerinde kurulup gelişmesi şehrin geleceği açısından önemli bir sıkıntı oluşturur. Çünkü şehirlerin devamını, fonksiyonel sürekliliğini ya da sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli faktör coğrafi çevre faktörleridir (Tuncel, 1977: 93). Ulaşım açısından elverişsiz olması, gelişimini devam ettirecek yeterli arazi büyüklüğünün olmaması, uygun iklim ve zemin şartlarının olmaması gibi nedenlerle şehirlerin gelişimi durur ve bu şehirler zamanla yok olabilir.

Turhal, fiziki coğrafya şartlarının kontrolü altında gelişiyor. Jeolojik ve jeomorfolojik faktörler ile hidrografik özellikler şehrin kuruluş ve gelişimini doğrudan etkilemiş. Şehrin kuruluş yerinin seçiminde etkili olan faktör, jeomorfolojik birimlerdir. Jeolojik özellikler, şehrin gelişimi ve devamlılığı açısından çok önemlidir. Ancak jeolojik özellikleri dikkate alınmadan şehir büyümüş ve günümüze ulaşmış. Hidrografik özellikler bakımından zengin bir potansiyele sahip olan Turhal’da Yeşilırmak, kuzey-güney yönünde uzar. Bu yönüyle şehir estetiğini önemli ölçüde etkileyerek Turhal’ın şehrsel kimliğine damga vurur. Yeşilırmak, şehrin sulama problemini ortadan kaldıran ve tarım potansiyeli üzerinde önemli etkileri bulunan bir faktördür. Bunun yanında taşkın problemiyle şehrin sosyal ve ekonomik hayatını önemli ölçüde etkiler. Şehrin gelişimine etki eden diğer doğal çevre faktörleri ise iklim, toprak ve bitki örtüsüdür.

2.1. Jeomorfolojik Yapının Şehre Etkisi

Turhal, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde hidrografik anlamda Yeşilirmak Havzası'nda yer alır. Kuzey Anadolu Fayı'nın içinden geçtiği Orta Karadeniz Bölümü, genç tektonik hareketler-jeomorfoloji ilişkileri açısından ilginç özellikler gösterir (Ardos, 1979: 137). Saha, şiddetli epirojenik hareketlere uğramış; kırıklar, tektonik çukurluklar ve çökme havzalarından oluşan bir arıza şebekesi ile kaplıdır (Lahn, 1955: 46). Araştırma alanı bu arızalı saha içerisinde gelişmiş bir depresyon alanına karşılık gelir.

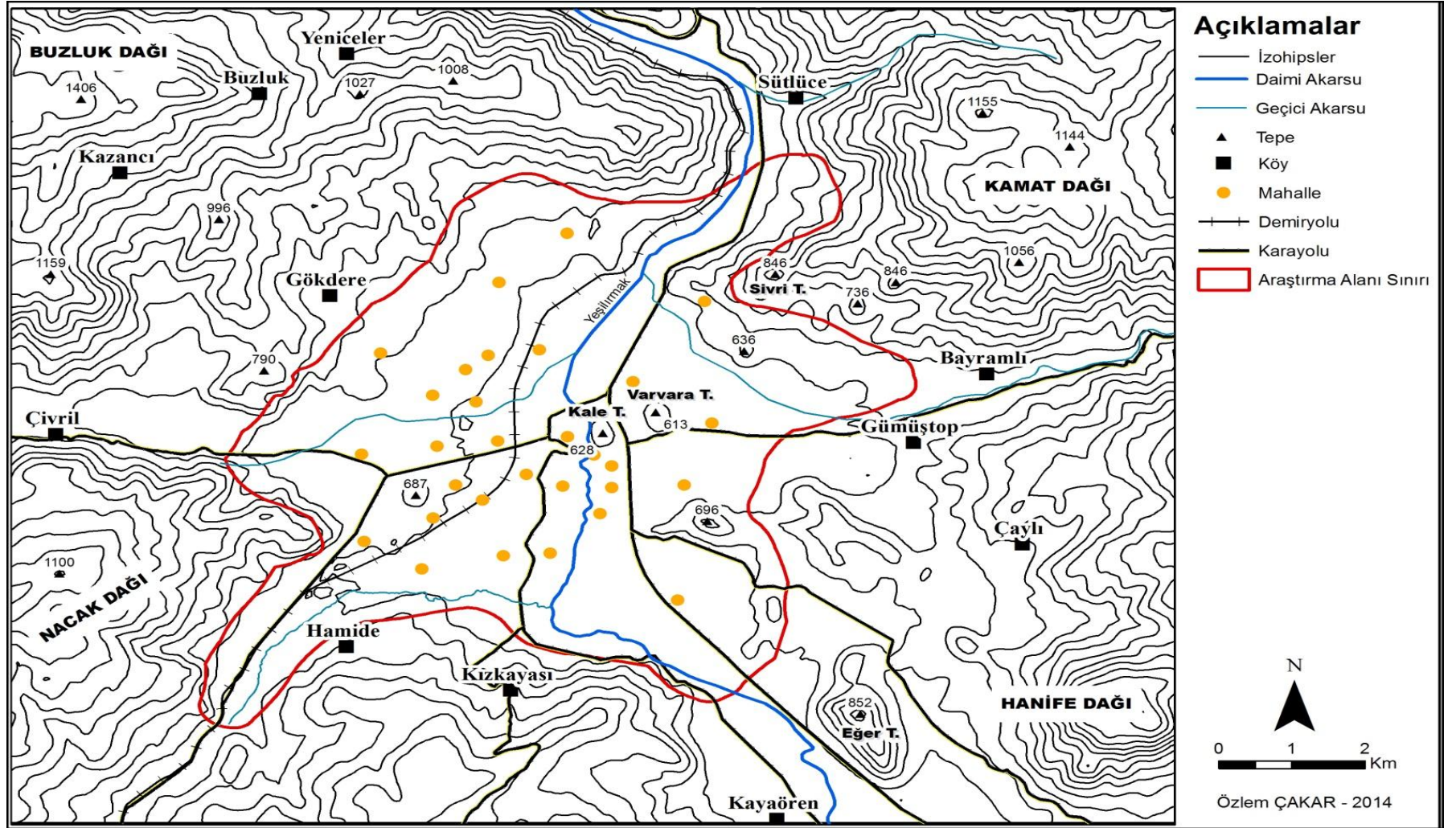
Doğal sınırlara sahip olan araştırma alanı, Kuzey Anadolu Dağları'nın iç kesimlerindeki Canik Dağları'nın güneyinde yer alan depresyon kuşağı içerisinde yer alır. Kuzeyden Buzluk ve Kamat Dağları, doğudan Hanife ve Mercimek Dağları, güneyden Ayrancılar Platosu, batıdan ise Nacak Dağı ile sınırlandırılmıştır. Morfolojik bakımdan Turhal şehri, ülkemizin en önemli tektonik yapılarından biri olan Kuzey Anadolu Fay Kuşağı üzerinde yer alan tektonik kökenli, alüvyal dolgulu bir çöküntü ovası üzerinde kurulup gelişmiş. Şehrin kurulduğu bu morfolojik birim, bölge tektoniğinin karakteristik sonucu olarak ortaya çıkmış, flüvyal süreçlerle şekillenmiştir. Söz konusu süreçlerin etkisi altında sahanın jeomorfolojik özellikleri ortaya çıkmış. Araştırma alanının ana jeomorfolojik birimini Turhal Ovası oluşturmakla birlikte sahayı kuşatan dağlık alanlar, platoluk alan, birikinti konileri, vadiler gibi jeomorfolojik birimler de diğer jeomorfolojik birimler olarak verilmiştir. Şehirselleşimi etkileyen bu jeomorfolojik birimler ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

2.1.1. Dağlık Alanlar

Dağlık alanlar şehir yerleşmelerini olumsuz yönde etkiler. Özellikle şehirlerin alansal gelişimini ve şehirselleşimin yönünü önemli ölçüde kısıtlar (Aydın, 2003: 24). Dağlık alanlar, araştırma alanının sınırları içerisinde bulunmamasına rağmen şehrin üzerinde kurulduğu Turhal Ovası'nı kuzeyden, doğudan ve batıdan kuşatmaları nedeniyle incelenmiştir. Çünkü bu yüksek topografya şehrin bu yönlerdeki alansal gelişimini kısıtlamaktadır. Söz konusu dağlık kütleler Kuzey Anadolu Dağları'nın iç bölgesi yani Anatolidler içerisinde yer alır (Özçağlar, 1988: 13). Söz konusu yüksek topografyanın oluşumunda tektoniğin ve faylanmanın etkisi büyüktür. Sahadaki dağ oluşumu Alp kıvrım hareketleriyle meydana gelmiştir. Lahn (1955) ve Özçağlar

(1988)'a göre bu oluşum Oligosenden önce bitmiştir. Baykal'a göre ise (1946) bu oluşum, Eosen'den sonra meydana gelmiştir.

Araştırma alanı kuzeyde Buzluk ve Kamat Dağları ile sınırlanmış. Buzluk Dağı, şehrin kuzeyden gelişimine doğal bir set çekiyor. Bu dağlık ktle özellikle kuzey kesimlerinde bir plato görünümü kazanmış. Bu durum üzerinde, faylanmaların ve akarsuların etkisi vardır. Buzluk Dağı güneyde ivrilz Deresi ile Yeşilırmak arasında yaklaşık olarak doğu-batı doğrultusunda uzanır. Buzluk Dağı'nın en önemli yükseltilerini Kepez Tepesi (1406 m), Gll Tepe (1027 m) ve Beşardı Tepe (1008 m) vb. tepeler oluşturuyor. Bu dorukların ortalama yükseklikleri, söz konusu kesimdeki vadi tabanına göre 800 m'yi aşar. Buzluk Dağı'nın temel arazisini Tokat metamorfiklerine ait metamorfik şistler oluşturuyor (Zeybek, 2010: 23). Buzluk Dağı'nın zirve kısmı Jura kretase kalkerlerinden, diğer kısımları ise Paleozik şistlerden oluşuyor. Yeşilırmak'ın Turhal Ovası kuzeyinde açtığı yarma vadi, Buzluk Dağı'nı doğudaki Kamat Dağı'ndan ayırır (zağlar, 1989: 188).

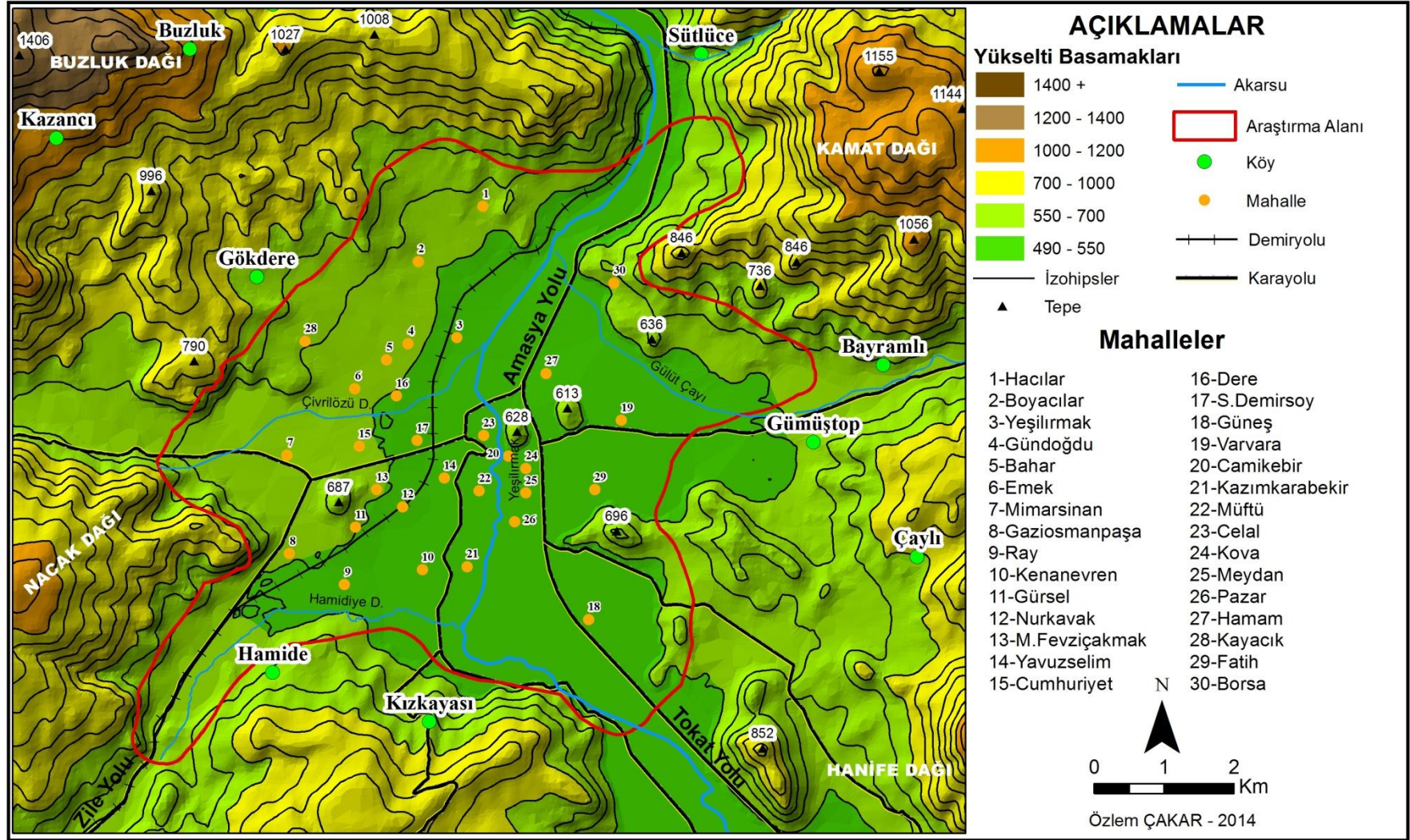

Harita 2.1. Turhal Şehri ve Çevresinin Topoğrafya Haritası

Kamat Dağı, Buzluk Dağı'yla aynı yapı özelliklerine sahiptir. Bu dağları Gülüt Çayı Vadisi birbirinden ayırır. Bu dağların ortalama yükselteleri 1000-1200 m civarındadır (Özçağlar, 1989: 188). Kamat Dağı'nın önemli yükselteleri Sivok Tepesi (1.155 m) Kürkeç Tepesi (1.144 m) ve Boyayeri Tepesi (1.056 m)'dir. Bu zirveler kuzey ve güneydeki vadi tabanlarına göre yaklaşık 600-650 m'lik ortalama yüksekliğe sahiptir.

Mercimek Dağı ve Hanife Dağı, araştırma alanını doğudan kuşatan iki dağlık küttedir. Mercimek Dağı, 900 m yükseltide bir boyun sahası ile daha kuzeydeki Hanife Dağı'ndan ayrılır. Güney ve batısında ise Yeşilırmak yer alır. Mercimek Dağı litoloji mermerlerden oluşur. Dağ üzerinde 1.150 -1.200 m seviyelerinde bir aşınım yüzeyi gelişmiş. Dağın doğusunda ve güneyinde mermerler, önemli diklikler oluşturmuş. Mercimek Dağı'nın ortalama eğim değerleri özellikle güney ve batıya bakan yamaçlarda oldukça yüksektir. Eğim değerleri, söz konusu yamaçlarda % 75-80'i bulur.

Hanife Dağı ise, Gülüt Çayı'nın güneyinde yer alır. En yüksek noktasını 1.216 m yükseklikle Hanife Tepesi oluşturur. Bu dağlık küttelinin kuzey ve güney kesimleri Tokat metamorfiklerine ait kayalardan oluşur. Hanife Dağı üzerinde farklı seviyelerde Kuvaterner boyunca oluşmuş aşınım basamakları bulunur (Zeybek, 2010: 31).

Harita 2.2. Turhal Şehri ve Çevresinin Fiziki Haritası

Araştırma alanının etrafını batıdan kuşatan bir diğer dağlık kütle ise Nacak Dağı'dır. (1.100 m) Nacak Dağı; kuzeyden Çivrilözü Deresi, güneyden ise Hamidiye Deresi'nin açtığı boğazlarla sınırlanmış. Bu dağlık saha kuzey, güney ve batısındaki vadi tabanlarına göre yaklaşık 650-700 m'lik ortalama yüksekliğe sahiptir.

2.1.2. Platolar

Araştırma alanında yer alan plato özelliği gösteren tek alan Ayranpınar Platosu'dur. Turhal Ovası'nın güneyinde yer alan plato, Hamidiye Deresi'nin açtığı boğaz ile kuzeybatıdaki Nacak Dağı'ndan, Yeşilirmak'ın açtığı vadi ile de Mercimek Dağı'ndan ayrılır (Zeybek, 2010: 35). Bu platoluk alan, Özçağlar (1988) tarafından "Ayranpınar Yüksek Alanı" olarak isimlendirilmiş. Bu alan bir üçgen şeklinde olup üçgenin daralan tepe kısmı alçak bir sırt hâlinde (700-750m) GB yönüne uzanır ve Kazova'yı batıdan çevreler. Kazova'yı batıdaki Zile Ovası'ndan ayıran bir eşik durumundaki bu sırt, 650-700 m yüksekliğindeki bir boyun vasıtasıyla Akdağlarla temasa geçer (Özçağlar, 1988: 16). Ayranpınar yüksek düzlüğü, sularını Yeşilirmak'a boşaltan dereler tarafından derince yarılarak plato karakteri kazanmış.

Tokat masifinin D-B ve GB-KD, KB-GD doğrultulu fayların etkisiyle parçalanması sırasında çok fazla çöken alanlarda Turhal, Kazova ve batıda bulunan Zile Ovası depresyon alanlarını oluştururken Ayranpınar Platosu yüksekte kalmış ve üç ova arasında yer alan yüksek bir düzlüğe karşılık gelmiş.

Plato, büyük bir kısmı Permiyen-Triyas yaşlı metamorfik kayalardan oluşmuş. Mermerler, bu seri içerisindeki en yaygın kayaç topluluklarını oluşturmakta ve bu alan mermer ocakları olarak işletilmektedir. Ayrıca plato oldukça düz bir topografyaya sahip olup üzerinde aynı adlı köy yerleşmesi bulunur ve tarım arazisi olarak da kullanılır. Başta tarımsal faaliyetler olmak üzere, plato üzerindeki ormanlık alanlar çeşitli nedenlerle tamamen ortadan kalkmış. Plato üzerindeki bitki örtüsünün aşırı tahribi zaten erozyon riskinin yüksek olduğu sahada toprak örtüsünün taşınmasına ve çoğu yerde ana kayanın ortaya çıkmasına neden olmuş (Zeybek, 2010: 35).

2.1.3. Vadiler

Araştırma alanının Pliyosen sonlarında dış drenaja bağlanmasından sonra Yeşilirmak ve kollarından Gülüt Çayı, Çivrilözü Deresi, Hamidiye Deresi gibi ana akarsuların yataklarını derinleştirmelerine bağlı olarak onlara katılan yan kollar da

yükseltiye bağı olarak yataklarını kazımış ve gençleşmiştir. Bu şekilde, yörede yüksek kesimlerden vadi tabanlarına doğru inen, enine görünüşleri “V” şeklinde olan, kısa boylu, genç vadiler ortaya çıkmış. “V” şekilli vadileri Turhal Ovası çevresindeki dağların ovaya bakan yamaçlarında yaygın olarak görmek mümkündür. Buzluk Dağı'nın güneye bakan yamaçlarında, şistler üzerinde sel sularının açtığı vadiler, genç vadilerin örneklerini oluşturur. Buradaki vadilerin “V profilli vadilerin” boyları birkaç yüz metre ile 1-2 km arasında değişir (Zeybek, 2010: 39).

Araştırma alanında bazı akarsuların vadilerinin enine profillerinde, asimetrik görünümeler ortaya çıkmış. Sahadaki vadi asimetrisi faylanmalar ve ana kayanın direnç farklılıkları ile ilgilidir. Nacak Dağı kuzeyinde yer alan Çivrilözü Deresi'nin vadisi, Çivril Köyü batısında asimetrik bir görünüme sahiptir. Vadinin bu bölümündeki asimetri faylanma ile ilgilidir. Hamidiye Deresi'nin Turhal Ovası'na çıkmadan önceki vadisinde de bir asimetri dikkati çeker. Buradaki asimetride de ana kayanın direnç farklılıkları temel nedendir. Nitekim vadinin doğu yamacında Üst Jura Alt Kretase yaşlı kireç taşları daha dik bir vadi yamacı ortaya koyarken batı yamacında ise metamorfiklerden oluşan yamacın daha yatık olduğu dikkat çeker. Yeşilirmak'ın kollarından Gülüt Çayı, Çivrilözü Deresi ve Hamidiye Deresi gibi akarsular araştırma alanına girdikten sonra boğazlar içerisinde akar. Adı geçen akarsular, boğaz ile ova arasında bir süre alüvyal tabanlı geniş vadi içerisinde akar (Zeybek, 2010: 41).

2.1.4. Birikinti Konileri

Araştırma alanında görülen bir diğer jeomorfolojik birim ise birikinti konileridir. Bu jeomorfolojik birimler, çoğunluğu mevsimlik olan sel karakterli akarsular ile Turhal Ovası'nı çevreleyen fazla eğimli yamaçlardan inerek ova kenarlarına veya Yeşilirmak, Gülüt Çayı, Çivrilözü Deresi ve Hamidiye Deresi gibi ana akarsuların nispeten geniş vadi tabanlarına ulaştıkları yerlerde oluşmuştur. Söz konusu birikinti konileri yer yer Yeşilirmak alüvyonlarıyla kesişse de çoğu zaman Turhal-Tokat ve Zile-Pazar-Tokat yolunu aşmaz (Karaalioğlu, 1977: 35). Bu birikinti konileri; araştırma alanını kuşatan dağlık alanların yamaç eğimlerinin fazla olması, aynı zamanda bitki örtüsünün gür olmaması nedeniyle sel karakterli akarsuların aşındırdığı malzemelerle büyümüş, Kayacık ve Boyacılar mahalleleri bu koniler üzerinde gelişmiştir. Yerleşmeye açılan bu birikinti konileri üzerinde tarımsal faaliyetler de yapılmaktadır. Bu birikinti konilerinin eğim değerleri 10-12 derece civarındadır.

2.1.5. Turhal Ovası

Turhal Ovası, sahada şehrin gelişimine yön veren, şehrsel fonksiyonların yaygınlaşmasına imkân tanıyan en önemli morfolojik birimdir. Aynı zamanda araştırma alanının üzerinde kurulup geliştiği ana jeomorfolojik birimdir. Ovalar, Türkiye’de şehrsel yerleşmelerin en çok görüldüğü morfolojik birimler arasında yer alır. Ovaların şehrsel yerleşmelere açılması pek istenen bir durum olmasa da coğrafi açıdan sunduğu önemli avantajlar bulunur. Ancak Turhal, tektonik ve flüvyal süreçler itibarıyla bir ova üzerinde kurulmanın dezavantajlarını da yaşamaktadır.

Turhal Ovası, Pliyosen döneminde ilk şeklini almış Kuvaterner’de de bugünkü görünümünü kazanan alüvyal dolgulu bir çöküntü ovasıdır. Ova, Kuzey Anadolu Fay Kuşağı içerisinde yer alan tektonik karakterli bir ovadır. Bilindiği gibi tektonik karakterli ovalar Türkiye’de oldukça yaygındır. Bu durumun temel nedeni Türkiye’nin Alpin Orojenik Kuşağın tam içerisinde olmasıdır. Turhal Ovası neotektoniğin eseri olup faylarla sınırlanmış senklinaller içerisinde ortaya çıkmıştır (Ardos, 1984:105, 1985: 111). Turhal Ovası, Tokat masifinin GB-KD doğrultulu faylarla parçalanması ve iki ana fay arasında kalan orta kısmın çökmesiyle oluşmuştur. Yani ovanın oluşumunda faylanmanın etkisi büyüktür (Özçağlar, 1988: 16).

Turhal Ovası’nın doğusu, batısı, güneyi ve kuzeyi topografya ve fiziki haritalarından da görüldüğü gibi yüksek bir rölyefe sahiptir. Ova tabanı sade bir görüntü sunmamaktadır. Taban arazisi içerisinde tepelik alanlar bulunur: Kale Tepe (628 m), Varvara Tepesi (613 m), İskele Tepe (687 m), Girlevik Tepe (636 m) ve Eğertepe (696 m)’dir (Foto.2.1. ve Foto 2.3.). Bu tepelik alanlar aynı zamanda şehir merkezinin en önemli yükseltilerini oluşturur (Harita.2.1 ve Harita.2.2.). Turhal Ovası, Yeşilirmak’ın Almus-Tokat yörelerinin sularını Pliyosen sonlarında dış drenaja bağladığı yerdir. Sahanın dış drenaja bağlanmasıyla yarıma başlamış, havzadaki Pliyosen dolguları boşaltılmaya başlamıştır. Bu boşalma sonucunda da fosil yüzey olarak Kale Tepesi, Varvara Tepesi ve Eğertepe açığa çıkmıştır (Zeybek, 2010: 48).

Foto 2.1. Turhal Ovasının Orta Kesiminde Yer Alan Kale Tepe

Turhal Ovası'nın etrafını Paleozoyik yükseklikler kuşatmış, ova B-D doğrultusunda yani Kuzey Anadolu deprem alanına paralel yönde gelişmiş 9 km genişliğe, K-G yönünde 7 km uzunluğa sahiptir. Küçük bir tektonik çukurluk hâlindeyken Yeşilırmak'ın ve yan derelerin aşındırmasıyla biraz daha genişlemiş, sonradan üzeri alüvyonlarla dolmuştur. Ova içinde Yeşilırmak'ın yatağına yakın yerler düz olmakla beraber, doğu ve batıya doğru hafif dalgalı bir uzanış görülür. Ortalama 550 m yüksekliğe sahip Turhal Ovası'nın en çukur yeri Yeşilırmak Vadisi'ne yakın kısımlardır (530 m). Turhal Ovası'nda alüvyal malzemenin kalınlığı 120-150 m arasında değişir. Ovanın oluşumu üzerinde B-D veya BGB- DKD doğrultusunda uzanan faylar etkili olmuştur (Özçağlar, 1989: 192).

Turhal Ovası tektonik karakterli bir ova olup Yeşilırmak ve kollarının taşıdığı malzemeyi biriktirdiği bir sübidans alanıdır. Buna paralel olarak da ova şehir yerleşmesi tarafından istila edilip şehir yerleşmesinin kuruluş, gelişme ve büyümesini tayin eden bir morfolojik ünedir.

Foto 2.2. Turhal Ovası'nın Kale Tepe'den Görünüşü

2.1.6. Jeomorfolojik Gelişim

Türkiye'de yer alan pek çok alüvyal dolgulu çöküntü ovaları ile yükselmiş veya yüksekte kalmış horst niteliği taşıyan dağların hemen hepsi Neotektoniğin eseridir. Bu özellikteki dağ ve ovaların hemen hepsi Neojen (daha çok Pliyosen) tektoniği ile ilk şeklini almış, Kuaternerde de oluşum ve gelişimlerine devam etmiştir (Ardos, 1996: 99). Araştırma alanındaki tektonik gelişim de alüvyal dolgulu çöküntü ovaların gelişimi ile paralellik gösterir. Aynı zamanda sahanın morfolojisi tektonik hareketlerin izlerini net bir şekilde yansıtır.

Yörede ilk dağ oluşum hareketlerinin Hersinyen Orojenezi ile meydana geldiği tahmin edilir. Hersinyen Orojenezini takiben Alp Orojenezi etkili olmuş ve araştırma sahası bu orojenezle asıl şeklini almıştır (Baykal, 1946; Özcan ve Aksay, 1996; Özçağlar, 1988: 12).

Sahada etkili olan Hersinyen orojenezi, çeşitli araştırmacılar tarafından "Tokat Metamorfiteeri" olarak isimlendirilen formasyonları etkilemiştir. Araştırma sahasında Tokat metamorfiteerine ait kayalar temeli oluşturur. Tokat metamorfiteeri üzerine Kretase yaşlı çakıl taşı, kum taşı ve kireç taşı serisi ile ofiyolitlerden oluşan birimler diskordans olarak gelir. Ofiyolitik kayaların sahada yayılış göstermesi, araştırma alanı güneyinde de bu birime geniş alanlı olarak rastlanması, sahada denizaltı volkanizmasını

akla getirir. Oligosen başlarında saha, yeniden tektonik bakımdan aktif bir dönem geçirmiş, bu yer kabuğu hareketlerinden Eosen arazileri de etkilenmiştir. Oligosen sonları, Miyosen başlarında geniş alanlı bir aşınım yüzeyi gelişmiştir. Buzluk Dağı ve Kamat Dağı'nın 1300-1400 yükseltilerinde aşınım yüzeyi parçalarına rastlanmaktadır. KAF zonu boyunca çökmelerin daha fazla olması sonucu sahadaki akarsu şebekesi Pliyosen dolguları üzerine kurulmaya başlamıştır. Yeşilirmak tarafından Turhal üzerinden Pliyosen döneminde dış drenaj oluşturulmuştur. Sahanın dış dreneja bağlanması ile yarıma başlamış, havzadaki pliyosen dolguları boşaltılmıştır. Bu boşalma sonucunda fosil yüzey olarak Kale Tepesi, Varvara Tepesi ve Eğertepe açığa çıkmıştır (Zeybek, 2010: 51-52). Eğertepe aynı zamanda bir tünemiş senklinale karşılık gelir. Bu tünemiş senklinal Yalçınlar (1968)'a göre, Kretase yaşlı kayalardan oluşmuş. Karaalioğlu'na göre (1977) seride kumlu kalker, kumtaşı, konglomera, kalker, marn gibi farklı kayalar üstten alta doğru sıralanmıştır. Özcan ve Aksay'a göre (1996) ise Artova ofiyolitli karışığı üzerinde uyumsuz olarak yer alır ve Üst Santoniyen-Maastrichtiyen yaşlıdır. Zeybek (2010)'e göre ise bu tünemiş senklinal Üst Kretase yaşlı flişler üzerinde gelişmiştir. Tünemiş senklinali oluşturan kumlu kalker, Üst Kretase'ye ait fliş serisinin üst seviyeleri olarak kabul edilir.

Pliyosen sonlarında tektonik hareketlere bağlı olarak Turhal Ovası kuzeyindeki dağlık alanda yavaş yavaş yükselirken Yeşilirmak yatağını iyice kazmıştır. Pliyosen dolguları üzerinde açılan boğaz söz konusu yükselmelerle antedant bir karakter kazanmıştır. Bu tektonik hareketlerle Turhal Ovası'nın geliştiği Turhal depresyonu yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. Çöken bu sahaya Kuvaterner boyunca dağlık alanlardan taşınan malzemeler dolarak depresyonun tabanında ova yüzeyi oluşmuştur (Zeybek, 2010: 53).

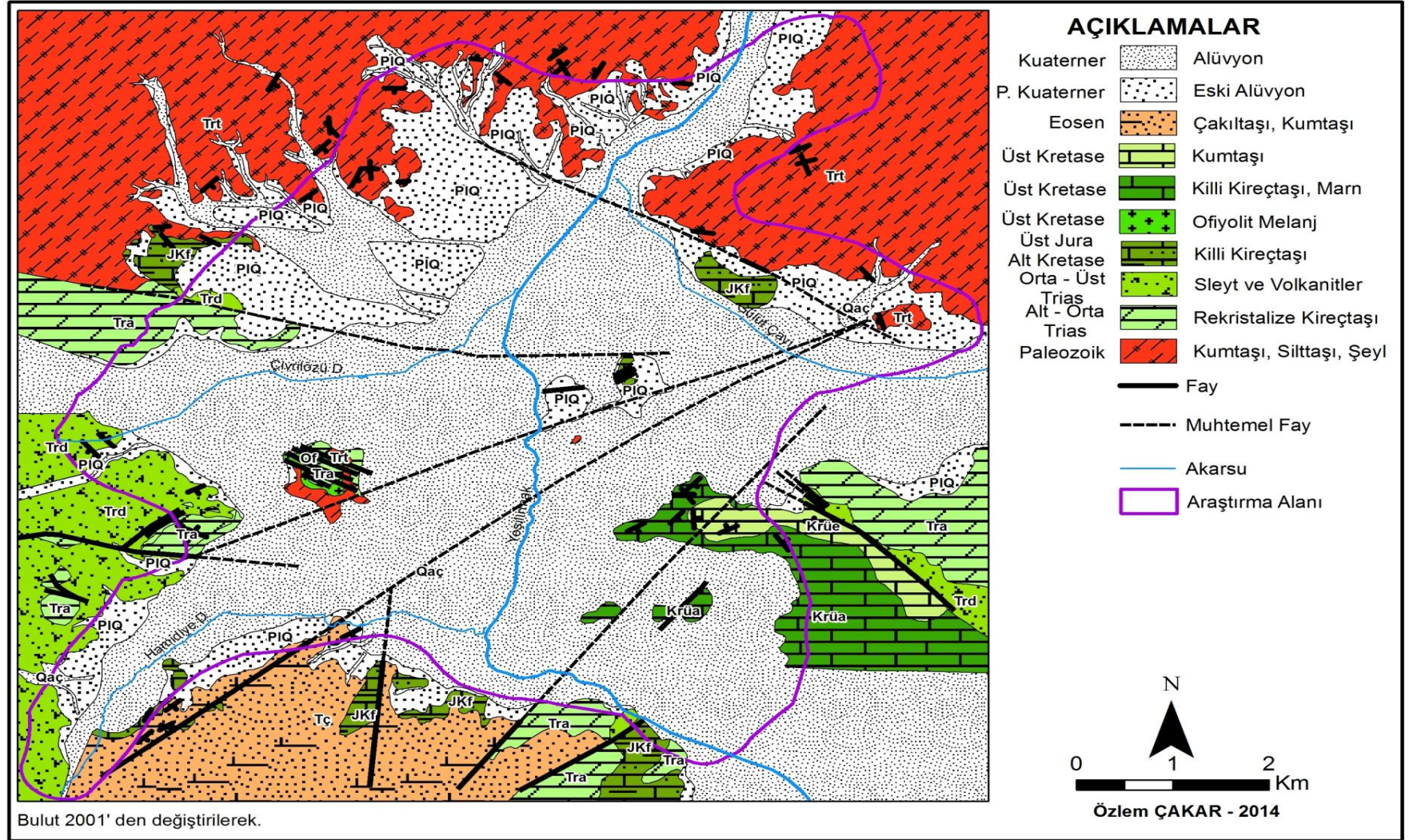
Turhal Ovası çevresinde yer alan farklı seviyelerdeki aşınım basamakları, büyük oranda Kuvaterner boyunca zaman zaman şiddetlenen tektonik hareketlerle ve iklimdeki değişimlerle ilgilidir. Bu basamakların korelan depolarının bulunmaması yaşlamada güçlüğüne neden olur ancak gerek Turhal Ovası (150 m) ve gerekse kuzeydeki Amasya Ovası'ndaki (240 m) alüvyon kalınlığının fazlalığı Kuvaterner tektonik ve iklimik olaylarının şekillenme üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Kuvaterner boyunca Turhal Ovası kuzeyindeki kütlelerin yavaş yavaş yükselmesi sırasında ovadaki alüvyal dolgunun kalınlığı artmıştır (Zeybek, 2010: 53).

Foto 2.3. Eğertepe Tünemiş Senklinali

2.2. Jeolojik Yapının Şehre Etkisi

Araştırma alanı, büyük oranda Senozoyik'e ait formasyonları oluşturan alüvyonlarla kaplıdır. Ancak saha içerisinde belirli noktalarda Mesozoyik'e ait formasyonlar da bulunur. Jeoloji haritasında da görüldüğü gibi sahanın kuzeyinde yer alan Turhal Formasyonu, batı ve güneybatıda yüzeylenen Devecidağ ve Ardıçlık formasyonları, ova tabanında yer alan İskele Tepe'de yüzeylenen Ofiyolitik Melanj Mesozoyik'e ait birimleri oluşturur. Bu birimler içerisinde en geniş yer kaplayan formasyon, Triyas yaşlı Turhal Formasyonudur. Turhal Formasyonu, Baykal (1947); Blumenthal (1950), Okay (1955), Seymen (1975) tarafından "Ayrılmamış Paleozoyik" olarak tanımlanmış Koçyiğit (1979) tarafından "Tokat Grubu", Yılmaz (1980) tarafından "Tokat Formasyonu", Özcan (1980) tarafından "Turhal Grubu", Gökçe (1983) tarafından ise "Turhal Metamorfikleri" olarak adlandırılmıştır. Bu formasyon, Erzincan'dan Amasya'ya kadar uzanan metamorfik zonun bir parçasını oluşturmakta ve Tokat masifinin metamorfik karmaşıklıkla temsil edilen temel birimleri arasında gösterilmektedir (Akyazı ve Tunç, 1992: 36; Yılmaz ve Yılmaz, 2004: 231). Turhal formasyonu düşük derecede metamorfizma izleri taşır ve yeşil, sarımsı yeşil, boz, yer yer açık-koyu, kül renkli, genellikle ince, ince orta tabakalı, laminalı sert dokulu, volkanik malzemeli ve az metamorfik kumtaşı, silt taşından oluşur. Turhal Formasyonu, volkanik etkinliklerin de gözlemlendiği bir denizaltı yelpaze çökelidir (Bulut, 2001: 6).

Harita 2.3. Turhal Şehri ve Çevresinin Jeoloji Haritası

Orta-Üst Triyas yaşlı Devecidağ Formasyonu ise inceleme alanı içerisinde mesozoik birimler içerisinde geniş yayılım gösteren bir diğer formasyondur. Bu formasyonun yayılım gösterdiği mahalleler: Mimar Sinan, Gazi, Osmanpaşa ve Kayacık mahalleleri'dir. Formasyon, ismini Zile ilçesinin güneyinde yer alan Devecidağ'dan almış ve Tokat masifinin güneyini oluşturmuştur. Devecidağ formasyonu, Turhal metamorfileri ile birlikte Tokat masifinin iki temel birimini oluşturur (Yılmaz ve Yılmaz, 2004: 231). İnceleme alanı içinde birim ince, ince orta tabakalı, koyu kül renkli, mikritik, çörtlü rekristalize kireçtaşı ile kızıl renkli orta derecede tutturulmuş çamurtaşı, spilitik lav ile boz yeşil renkli, ince orta tabakalı metasilt taşı, meta kum taşı ve yeşil renkli kalın tabakalı ya da masif görünümlü tuf, aglomera araldanması biçiminde gözlenir. Birim sıkça ve değişik boyutlarda gri renkli, kalın tabakalı Karbonifer Triyas yaşlı rekristalize kireç taşı blokları içerir. Devecidağ formasyonu; içindeki yaygın volkanitler, diyabaz ve spilitlerden oluşur (Bulut, 2001: 8).

İnceleme alanı içerisinde ofiyolitik kayalar, Turhal şehir merkezinde İskele Tepe civarında yüzeylenmiştir. Ofiyolitik kayalardan, yöreyle ilgili önceki çalışmalarda genelde "Artova Ofiyolitik Karışığı" olarak bahsedilmiştir. Serinin ilk adlanması Özcan vd. (1980) tarafından yapılmıştır. Yılmaz (1981) ise söz konusu birimi "Tekelidağı Karmaşığı" olarak isimlendirmiştir. Tatar (1977), Özcan ve Aksay (1996) ofiyolitik seride tortul kayaların melanj görünümü kazandığını ifade etmiştir. Serpantin, gabro, diyabaz, yastık lav, spilit, radyolarit, çört, çamurtaşı ve rekristalize kireçtaşı bloklarından oluşan birimin gabro, diyabaz, serpantin ve lavlardan oluşan bölümü yeşil, koyu yeşil, siyahımsı, yeşil renkli, masif görünümlü, çokça kırıklı ve ezikliktir (Zeybek, 2010: 12).

Saha içerisinde mesozoyike ait birimlerden bir diğeri Eğertepe formasyonudur. Karaalioğlu'ya göre (1977) formasyonda kumlu kalker, kumtaşı, konglomera, kalker, marn gibi farklı kayalar üstten alta doğru sıralanmıştır. Eğertepe'yi oluşturan istif, Özcan ve Aksay'a göre (1996) ise Artova ofiyolitik karışığı üzerinde uyumsuz olarak yer alır ve Üst Santoniyen-Maastrichtiyen yaşlıdır. Tünemiş senklinali meydana getiren kumlu kalker tabakaları yer yer 1-1.5 m kalınlığa ulaşır.

Araştırma alanında senozoyike ait birimleri pliyokuvaterner alüvyonlar ve kuvaterner yaşlı akarsu çökelleri oluşturur. Pliyokuvaterner yaşlı birimler alüvyon yelpazesi ve bu yelpazenin uç bölümlerinde yer alan bataklık göl alanlarından oluşur. Bu birim kötü tutturulmuş kum, silt destekli köşeli çakıl, kum, silt, çamur araldanması

ve yelpaze içindeki akarsu kanal dolguları biçimindedir. Araştırma alanını çevreleyen yükseltilerin etek bölümlerinde gelişen birim, muhtemelen Kuvaterner çökellerinin altında da devam eder.

Turhal yerleşim birimi olarak KAF'a 50 km, Ezinepazarı-Sungurlu Fayına ise 18 km uzaklıktadır. MTA'nın yenilenmiş Diri Fay Haritasına göre 326 diri faydan biri Turhal Fayı'dır. Turhal'ın doğusunda yer alan Tokat ili Merkez ilçe, kuzeyinde bulunan Erbaa Kuzey Anadolu Fay Kuşağı üzerinde yer alır. Turhal şehrinde yakın tarihte yıkıcı, yerleşmelerin yer değiştirmesine neden olacak bir deprem olmamıştır ancak KAF zonunda yer alması durumun önemine dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi KAF, Saroz Körfezi'nden başlayıp Marmara Denizi, Adapazarı, Düzce, Bolu, Kastamonu çevresinden geçmek suretiyle Batı ve Orta Karadeniz Bölümü, Kelkit Vadisi, Erzurum, Erzincan, Bingöl'den Van Gölü'nün kuzeyine kadar uzanır. Yaklaşık 1600 km uzunluğundadır. Bu alan tek bir tektonik çizgi olmayıp birbirleriyle ilgili, devamlı veya devamsız çeşitli tektonik arızalar gösteren tektonik çukurluklar ve faylar, az veya çok geniş olan bir dislokasyon zonudur (Lahn ve Pınar, 1952: 71).

2.3. İklimin Şehre Etkisi

Şehir ile iklim arasında çok yönlü bir ilişki söz konusudur. İklim, şehirlerin dağılımını etkilediği gibi şehir hayatına da yön verir. Şehirlerin de iklim üzerinde etkileri vardır. Şehirler özellikle iklim elemanlarından yağış ve sıcaklık özelliklerinin değişmesi üzerinde etkili olabilmektedir (Aliağaoğlu ve Uğur, 2010: 101). Bu çift yönlü ilişki nedeniyle iklim özellikleri araştırma alanı açısından önem arz etmektedir. Araştırma alanında hüküm süren iklim, şehirselleşmeye çeşitli şekillerde etki eder.

Araştırma alanında etkili olan iklim üzerinde planeter faktörler, karasallık derecesi ve yer şekilleri etkilidir. Planeter faktörler içerisinde yöre iklimini etkileyen faktörler: Güneşlenme süresi ve hava kütlelerinin özellikleridir.

Tablo 2.1. Turhal'da Aylara Göre Ortalama Günlük Güneşlenme Süreleri (Saat/Gün) (1964- 2012)

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
2,5	3,49	4,43	6,12	8,17	9,55	10,36	9,51	8,03	5,46	4,19	2,21	6,16

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Turhal'da ortalama günlük güneşlenme süresi yıllık 6,16 saattir. En düşük ortalama günlük toplam güneşlenme süresi aralık ve ocak aylarına aittir. Aralık ayında bu değer 2,21 olup, ocak ayında ise 2,46'dır. Güneşlenme süresi aralık ayından sonra artarak temmuz ayında en yüksek değerine ulaşır. Temmuz ayında bu değer 10,36 saat / gün'dür (Tablo 2.1.). Temmuz ayından itibaren de tabloda görüldüğü gibi aralık ayına kadar güneşlenme süresi azalır.

Turhal'da güneş ışınlarının ufuk düzlemi üzerinde minimum yüksekliği 21 Aralık'ta 26° 09', buna karşılık maksimum yükseltisi 21 Haziran'da 73° 03' olarak gerçekleşir. Buradan hareketle Turhal Ovası ve yakın çevresi, yaz ayları boyunca kış aylarına oranla daha fazla ve daha dik açılarla güneş ışığı alır (Zeybek, 2010: 56).

Turhal Ovası ve çevresinde, kış mevsiminde kararlı hava kütleleri ve daha kuzeyde yer alan Karadeniz kıyı kuşağına göre daha uzun süreli kış soğukları etkili olur. Bu durum ülkenin iç kısımlarında etkili olan termik kökenli yüksek basınç alanlarının kontrolünde gerçekleşir. Yaz devresinde ise subtropikal yüksek basınç alanları ve hava akım şartlarının etkisi altında kalır. Yaz aylarında araştırma alanında uzun süreli sıcaklıklar yüksek, nispi nem oranları ise düşük olur. Bununla birlikte sahada kısa süreli sağanak yağışlar da meydana gelir. İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinde ise kuzeyli güneyli hava kütleleri dönüşümlü olarak etkiler. İlkbaharda a mart ve nisan aylarında sahada genellikle kış mevsimi hava şartları etkiliyken mayıs ayından itibaren yaz mevsimi şartları etkili olur. Sonbahar aylarından eylül kısmen de ekim aylarında yaz mevsiminin kararlı hava şartları ve seyrek sağanak yağışlar hüküm sürer. Kasım ayından itibaren ise kış mevsimi hava şartlarını ifade eden uzun süreli, kararlı hava devreleri ve antisiklonal şartlar ile seyrek oluşumlu, kararsız hava devreleriyle siklonal şartlar hâkim duruma geçer (Zeybek, 2010: 57-58).

Araştırma alanının jeomorfolojik özellikleri, sahada hüküm süren iklim şartlarının özellikle de sıcaklık ve yağış şartlarının değişimi üzerinde önemli etkiye sahiptir. Sahada ova ile dağlık alanlar arasındaki yükselti sıcaklık ve yağış şartlarının

farklılaşması üzerinde etkilidir. Dağlık alanların güneye bakan yamaçlarda güneş ışınları, daha dik iken kuzey yamaçlara daha eğik açıyla gelir.

İnceleme alanının karasallık derecesi, Cornard formülüne göre % 34'tür. Araştırma alanına en yakın kıyı istasyonu olan Samsun'da bu değer % 22, Amasya'da % 33 daha güneyde Artova'da ise % 57'dir. Görüldüğü gibi Turhal, Samsun'a göre daha karasal Artova'ya göre ise daha düşük karasallığa sahiptir (Zeybek, 2010: 58). Erinç'in (1984) Türkiye geneli için yapmış olduğu karasallık haritasında ise inceleme alanı 35-40 eğrileri arasında, kıyı kesimlerine göre karasallığın yüksek olduğu alanlar arasında yer almaktadır.

2.3.1. Sıcaklık

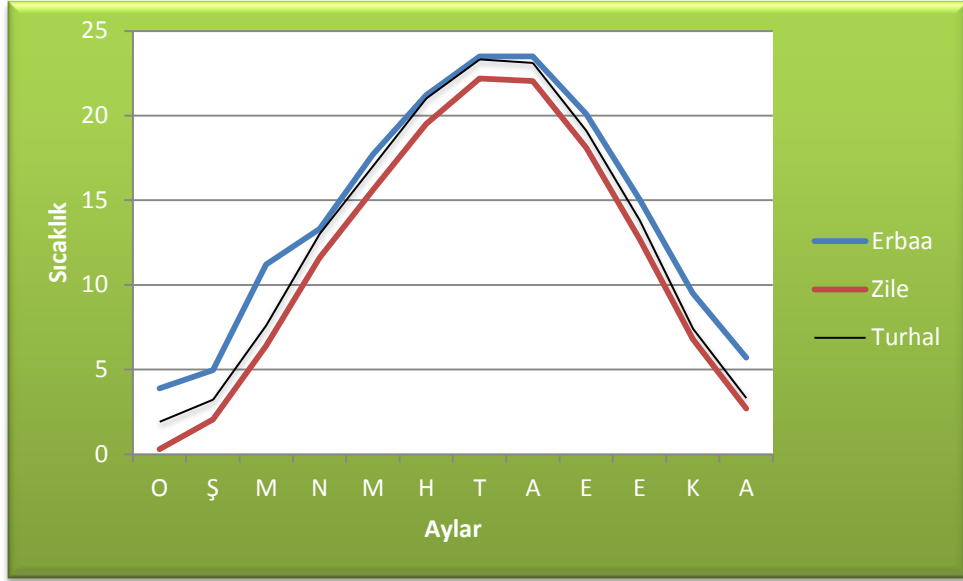
Araştırma sahası ve çevresindeki meteoroloji istasyonlarının 1964-2012 yıllarındaki verilerine göre yıllık ortalama sıcaklık Turhal'da 12,8 Erbaa'da 14,1 Zile'de 11,7'dir. Bu değerlere göre Turhal, Erbaa'ya göre daha düşük sıcaklık değerlerine Zile'ye göre ise daha yüksek sıcaklık değerlerine sahiptir (Tablo 2.2.).

Araştırma alanında yıl içerisindeki en düşük sıcaklık 1,9 C° ile ocak ayında görülürken, en yüksek sıcaklık 23,3 C° ile temmuz ayında görülür (Tablo 2.2.). Yıllık sıcaklık farkı ise 21.5C° olup sıcaklıkların 0°'nin altına düşmediği görülür.

Tablo 2.2. Turhal ve Çevresindeki Bazı Merkezlerde Ortalama Sıcaklıkların Aylara Dağılışı (1964- 2012)

İstasyonlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Ort.
Erbaa	3,89	4,96	11,2	13,3	17,7	21,2	23,5	23,5	20,1	15,05	9,5	5,7	14,1
Zile	0,3	2,05	6,4	11,6	15,6	19,5	22,2	22,05	18,1	12,7	6,8	2,7	11,7
Turhal	1,9	3,2	7,6	13,0	17,0	21	23,3	23,1	19,1	13,8	7,4	3,3	12,8

Kaynak: DMİGM Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Şekil 2.1. Turhal ve Çevresindeki Bazı Merkezlerin Aylara Göre Sıcaklık Değişimi (1964-2012)

Sıcaklık değerleri ilkbahar mevsiminde kademeli bir şekilde yükselirken, sonbahar mevsiminde kademeli bir şekilde azalır.

Araştırma alanında rasat süresi içerisinde en düşük sıcaklık $-25\text{ }^{\circ}\text{C}$ olarak Şubat 1985'te kaydedilmiştir. Yine Aralık 2002 yılında da araştırma alanında $-24,2\text{ }^{\circ}\text{C}$ 'lik çok düşük sıcaklıklar kaydedilmiştir. En yüksek sıcaklık ise rasat süresi içerisinde $45,1$ olarak Temmuz 2000'de kaydedilmiştir. 2001 yılının Temmuz ayında da oldukça yüksek sıcaklıklar görülmüştür ($41\text{ }^{\circ}\text{C}$). Ortalama yüksek sıcaklıkların en yüksek değeri $30,4$ ile ağustos ayında, en düşük değeri ise $-2,0$ ile ocak ayında görülmüştür.

Tablo 2.3. Turhal’da Ortalama Yüksek, Ortalama Düşük, Ortalama Ekstrem Sıcaklıklar (C°) (1964- 2012)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
En Yük.Sıc.	21,3	22,7	31,3	35	36	39	45,1	40,3	38,7	35,4	25,2	21,8	45,1
En Düş.Sıc.	-19	-25	-19,7	-5,2	0	2,7	7,9	7,4	3,3	-3,4	-6,5	-24	-25
Ort.Yük.Sıc.	6,1	8,2	13,7	19,5	23,9	27,4	30,1	30,4	26,8	20,7	13,4	7,5	18,98
Ort.Düş.Sıc.	-2	-1,4	2,1	6,8	10,3	13,5	15,7	15,5	12	7,7	2,5	-0,3	6,87

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Kış aylarında ortalama sıcaklıkların 0°nin altına düşmesiyle donlu günler yaşanır. En fazla donlu gün sayısı ocak (19,6) ayında, en az donlu gün sayısı ise ekim ayında (0,6) gerçekleşir (Tablo 2.4.).

Tablo 2.4. Turhal’da Donlu Gün Sayısı(1975-2008)

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
19,6	16,6	8,9	1,1	-	-	-	-	-	0,6	7,8	15,8	70,4

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Mevsimlik sıcaklık değerleri incelendiğinde ise Tablo 2.5’te görüldüğü gibi kış mevsimi ortalaması 2,7; ilkbahar ortalaması 12,5; yaz mevsimi ortalaması 22,3; sonbahar mevsiminin ortalaması ise 13,4’tür. Buradan hareketle kış mevsiminin soğuk, yaz mevsiminin sıcak geçtiği sonbahar aylarının ise ilkbahar aylarından ortalama olarak daha yüksek sıcaklıklara sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 2.5. Turhal’da Mevsimlik Sıcaklık Değerleri (1975-2008)

KIŞ	İLKBAHAR	YAZ	SONBAHAR
2,7	12,5	22,3	13,4

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

2.3.2. Atmosfer Basıncı ve Rüzgârlar

Yörede basınç şartları termik kökenlidir. Yüksek basınç değerleri kış aylarında görülürken düşük basınç değerleri ise yaz aylarında görülür. Aylık ortalama maksimum ve minimum basınç değerleri incelendiğinde minimum basınç değerlerinin 959 mb ile temmuz ayında, maksimum basınç değerlerinin ise 973 mb ile aralık ayında olduğu

görülür. Yıllık ortalama basınç değeri ise 953,5 mb olarak kaydedilmiştir. Uzun yıllar ortalama basınç değerlerine bakıldığında ise Turhal'da ve Zile'de en yüksek değerlerin aralık ayında en düşük değerlerin ise temmuz ayında olduğu görülür (Tablo 2.6. ve 2.7).

Tablo 2.6. Turhal'da Aylık Maksimum ve Minimum Basınç Değerleri (1964- 2012)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
Mak. Basınç	969,7	971	969	967	962	961	959	958	962	967	969	973	973
Min. Basınç	930,4	937	936	936	942	941	940	941	942	946	938	938	930

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Tablo 2.7. Turhal ve Zile İstasyonlarında Uzun Yıllar Ortalama Basınç (hPa) (1964-2012)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
Turhal	956,0	954,4	953,0	951,5	952,0	951,7	949,0	950,5	952,9	956,1	957,4	957,5	953,5
Zile	933,0	932,3	933,5	930,6	931,3	930,9	929,8	931,2	933,1	935,6	936,9	936,6	932

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Kış mevsimindeki yüksek değerler ülkede etkili olan kısmen kararlı termik kökenli yüksek basınç şartlar ile alakalıdır. İnceleme alanı bu mevsimde kısa süreli ve seyrek olarak orta enlem alçak basınç şartlarının etkisine de girer. Bu durum karışık hava olaylarına neden olur. Ayrıca kış mevsiminde dinamik kökenli alçak basınç şartlarının da etkili olduğunu gösterir. Yaz aylarında görülen düşük basınç değerleri, ülkenin genel atmosfer şartları ile alakalıdır. Yani bu dönemde de Turhal, termik kökenli basınç şartlarının etkisi altında olmakla birlikte zaman zaman dinamik kökenli basınç şartları da görülür (Zeybek, 2010: 74).

Rasat süresi içerisinde Turhal'da rüzgâr esme sayısının en fazla olduğu yön kuzeydoğu (NE)'dur. Esme sayının en az olduğu yönler ise doğu - güneydoğu (ESE) ve doğu - kuzeydoğu (ENE)'dur. Rüzgârların yönler itibarıyla esme sayıları aylara göre incelendiğinde ocak ayında en yüksek esme sayısı güneybatı yönlü rüzgârlara aittir. Şubat ayından hazirana kadar en yüksek esme sayısı kuzey yönlü rüzgârlarda görülürken haziran - eylül arası kuzeydoğu, ekim-aralık arası ise yine kuzey rüzgârlarının hâkimiyeti görülür (Tablo 2.8. ve 2.9).

Tablo 2.8. Turhal ve Çevresindeki Bazı Merkezlerde Uzun Yıllar Aylık Hâkim Rüzgâr Yönü (1964- 2012)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
Turhal	N	N	N	NE	NE	NE	NE	NE	N	N	N	N
Erbaa	W	W	W	W	W	W	W	W	W	W	W	W
Niksar	W	W	W	W	W	W	W	W	W	W	W	W
Pazar	W	W	S	W	W	E	E	NE	E	W	W	W
Zile	E	W	W	NW	NE	NE	NE	NE	NE	NE	E	E

Araştırma alanında kuzey yönlü rüzgarların ağırlıkta olmasının başlıca iki nedeni vardır. Bunlardan ilki basınç şartları ikincisi ise Turhal şehri ile çevresindeki dağlık alanların topoğrafik yapısıdır. Yaz devresinde Azor Yüksek Basınç Alanından Basra Alçak Basınç Alanına doğru oluşan rüzgarlar kuzey yönlü rüzgarların fazla olmasının en büyük nedenidir. Bu dönemde Türkiye’de kuzey yönlü rüzgarlar ağırlıklı olarak eser. Araştırma alanında etkili olan rüzgarlar Çengel Boğazı’nda, Hamide Boğazı’nda ve Katmerkaya Boğazı’nda kanalize olur.

Araştırma alanında ocak ayında görülen güneybatı yönlü rüzgârların oluşumu İç Anadolu Bölgesi’ndeki yüksek basınç şartları ile alakalıdır.

Tablo 2.9. Turhal'da Yönler İtibariyle Rüzgarların Esme Sayıları(1975-2008)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
N	2080	136	3216	2632	3218	3192	3696	3736	3672	2760	1968	1832	34.168
NNE	56	1656	120	192	192	408	624	472	264	216	72	88	2.840
NE	1600	16	2400	2664	3136	4240	6064	5344	3648	2400	1616	1344	36.112
ENE	32	1160	24	32	80	80	72	88	40	16	16	40	536
ENE	1232	24	1472	1592	1664	1960	2200	1848	1696	1768	1376	1056	16.632
ESE	72	-	48	24	0	16	16	8	32	16	40	48	320
SE	1520	1480	1664	1264	1312	1160	816	864	856	912	1048	1336	14.232
SSE	248	344	232	208	88	32	32	64	80	72	248	280	1.928
S	1632	1512	1568	1160	864	696	408	368	480	672	1016	968	11.344
SSW	136	144	176	176	96	64	16	24	96	88	120	96	1.232
SW	2240	2152	2336	2272	1904	1216	752	736	1024	1304	1504	1720	19.160
WSW	88	64	96	64	120	48	88	88	64	80	144	120	1.064
WSW	1256	1400	1152	1400	936	920	624	888	848	896	1128	1408	12.856
WNW	64	104	88	72	80	88	48	104	80	72	64	64	928
NW	648	792	1176	944	1208	1352	1424	1272	1304	768	712	800	12.400
NNW	168	216	496	256	616	576	656	632	360	376	160	208	4.720
Top.	13072	13432	16264	14952	15424	16048	17536	16536	14544	12416	11232	11408	170.472

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

2.3.3. Nispi Nem Oranı

Araştırma alanında nispi nem yıllık ortalaması % 65'tir. Nispi nem oranının en yüksek olduğu ay % 76,9 ile aralık ayı, % 75,5 ile ocak ayı, % 73,1 ile kasım ayı ve % 71,1 ile şubat ayıdır. En düşük değerlere sahip aylar ise sırasıyla % 54 temmuz, % 55,2 ağustos ve % 57,1 ile haziran aylarıdır (Tablo 2.10.). Görüldüğü gibi sıcaklığın düşük olduğu aylarda nispi nem değerleri yüksek iken sıcaklığın yüksek olduğu aylarda ise havanın nispi nem oranı düşüktür.

Tablo 2.10. Turhal'da Yıllara Göre Havanın Nispi Nem Oranları (1975-2008)

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
75,5	71,1	64,6	61,6	60,1	57,1	54	55,2	59,9	67,1	73,1	76,9	65

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

2.3.4. Bulutluluk

Yörede gökyüzü yılda 4,9 / 10 oranında kapalı olmaktadır. Yıllık ortalama görüldüğü gibi çok yüksek değildir. Ancak ekim-mayıs arası sekiz aylık devrede gökyüzünde kapalı gün sayısı yüksektir.

Tablo 2.11. Turhal'da Yıllık Ortalama Bulutluluğun Aylara Dağılışı (1975-2008)

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
6,7	6,2	5,8	5,6	4,7	3,6	2,9	2,6	3,0	4,5	5,7	6,9	4,9

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Araştırma alanında toplam açık gün sayısı 98,9 gün olup en yüksek değer görüldüğü ay ise ağustos (15,6) ayıdır (Tablo 2.11). Buna karşılık en düşük değer görüldüğü ay ise 3,1 ile aralık ayıdır. Açık gün sayısının yaz aylarında yüksek kış aylarında düşük olmasının sebebi araştırma alanını etki altında bırakan basınç alanlarıyla alakalıdır.

Tablo 2.12. Turhal'da Açık, Bulutlu ve Kapalı Gün Sayılarının Aylara Göre Dağılışı (1964- 2012)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLI K
Ort. Bulutluluk (0,0-9)	3,3	4,3	5,4	5,1	7,4	11,3	14,1	15,6	14,2	9,4	5,7	3,1	98,9
Ort. Bulut. Gün (2.0-8.0)	14, 7	13, 5	16, 2	16,8	18,4	15,9	15,3	14,5	13,8	15,4	14,1	13	182
Ort. Kap. Gün (8.1-10.0)	13	10, 5	9,4	8,1	5,2	2,8	1,6	1	2	6,2	9,3	14,1	83,2

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Yıl içerisinde kapalı gün sayısı ortalaması 83,2 olup en yüksek değer 14,1 ile aralık ayında, en düşük değer 1 ile ağustos ayındadır. Bulutlu gün sayısı ise 182 gün olup en yüksek değerler ilkbahar aylarında görülürken en düşük değerler aralık, şubat ve eylül aylarında görülür (Tablo 2.12.).

2.3.5. Yağış

Araştırma alanındaki yıllık yağış miktarı 447,4 mm'dir. En yağışlı ay nisan (62,4) iken yağışın en az düştüğü ay ağustos (9,2) ayıdır.

Tablo 2.13. Turhal'da Aylık Ortalama Yağış Değerlerinin Yıllık Gidişi (mm) (1975-2008)

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
41	36,8	41,3	62,4	54,5	40,8	10,5	9,2	19,9	40,1	45,4	45,5	447,4

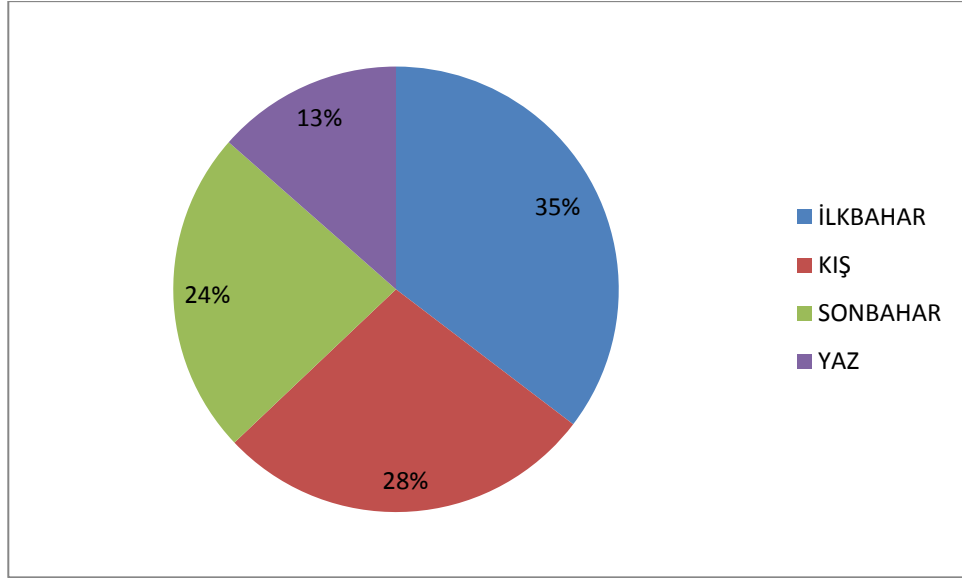
Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Tablo 2.14 ve Şekil 2.2. de görüldüğü gibi en fazla yağış ilkbahar mevsiminde (158,2 mm) düşerken en az yağış yaz mevsiminde (60,5 mm) düşer. Kış mevsiminde düşen yağış miktarı sonbahar mevsiminde düşen yağış miktarından fazladır.

Tablo 2.14. Turhal'da Mevsimlik Yağış Oranları (mm) (1975-2008)

KIŞ	İLKBAHAR	YAZ	SONBAHAR
123,3	158,2	60,5	105,4

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Şekil. 2.2.Turhal'da Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı

Araştırma alanında günlük yağışların şiddeti oldukça önem arz eder. Çünkü araştırma alanında bazen aylık yağış miktarını aşan sağanak yağışlar meydana gelir ve bu sağanak yağışlar da şehirde taşkınlara neden olur. Sahada, maksimum yağış miktarı en yüksek değerine mayıs ayında (70,3 mm) en düşük değerine de ağustos ayında (27,5 mm) olarak ulaşır (Tablo 2.15.). Mayıs ayında görülen bu maksimum günlük yağış, aylık yağışın % 129'una karşılık gelir. Ağustos ayında görülen maksimum günlük yağışın aylık yağışa oranı ise % 299'dur. Araştırma alanında, rasat yılları içerisinde hiç yağış düşmeyen zamanlar (yıl / ay) Ağustos 1998, Temmuz 2000 ve Kasım 2000'dir. Buna karşılık 27 Mayıs 2000 tarihinde de araştırma alanında metrekareye 140,4 kg yağmur düşerek şehirde taşkın olayının yaşanmasına neden olmuştur.

Tablo 2.15. Turhal'da Her Ay İçerisindeki Günlük Maksimum ve Minimum Yağış Miktarı ve Aylık Yağışlara Oranı (%) (1975-2008)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
Aylık Yağ.	41	36,8	41,3	62,4	54,5	40,8	10,5	9,2	19,9	40,1	45,4	45,5	447,4
Mak.Gün. Y	44,3	35,1	31,2	41,2	70,3	45,5	59	27,5	46,8	52,2	44,4	34,3	70,3
%	108	95	76	66	129	112	562	299	235	130	98	75	

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Turhal'da kar yağışlı gün sayısı ortalama olarak 15,9'dur. Kar yağışlı gün sayısının en yüksek olduğu ay ocak ayı olup ekim ve kasım aylarında da kar yağışı görülebilir (Tablo 2.17.).

Tablo 2.16. Turhal ve Zile'de Karla Örtülü Gün Sayısı (1964- 2012)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
Turhal	2,7	1,7	0,4	0,1							0,3	0,9
Zile	8,0	6,7	2,1	0,3	-	-	-	-	-	-	1,0	4,4

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Tablo 2.17. Turhal'da Kar Yağışlı Gün Sayısı (1964- 2012)

Kar Y. Gün	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
	4,6	4,2	2,5	0,5						0,1	0,8	3,2	15,9

Kaynak: DMİGM Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetveli

Karla örtülü gün sayısı ise yıllık 6,1'dir. Karla örtülü gün sayısı kar yağışlı gün sayısına paralel olarak en fazla ocak ayında olup 2,7'dir (Tablo.2.16).

Araştırma alanında Thornthwaite metoduna göre mayıs-kasım arası devre kurak, yılın diğer yarısı ise nemli geçer. Kurak devrede özellikle temmuz ve ağustos ayları daha kurak geçer (Tablo 2.18.). Araştırma alanı aynı zamanda de Martonne ve Gottman'ın birlikte geliştirdiği formüle göre yarı kurak sahalarla nemli sahalar arasında yer alır. Erinç formülüne göre ise yarı nemli alanlar içerisinde kalır (Zeybek, 2010: 98-99).

Sonuç olarak, araştırma alanının sahip olduğu iklim özellikleri kıyıları Karadeniz kıyı kuşağı kadar ılıman olmadığı gibi iç kesimlerde görülen karasallık kadar da şiddetli değildir. Aynı şekilde yaz ayları Karadeniz kıyı kuşağı kadar nemli değil ancak iç kesimler kadar da kuru değildir. Bu özelliğiyle Karadeniz kıyı kuşağı ile iç kesimlerde görülen iklim tipinden ayrılır. Buna göre yazları sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve az soğuk geçer.

Tablo 2.18. Thornthwaite Metoduna Göre Turhal'ın Su Bilançosu (1975-2008)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
Ort. Sıcaklık (°C)	1,7	3,1	7,6	12,9	16,9	20,6	23,2	23,1	19,1	13,6	7,4	3,2	12,7
Sıcaklık Đndisi	0,2	0,48	1,86	4,2	6,32	8,53	10,21	10,15	7,61	4,55	1,81	0,51	56,43
Düzeltilmemiş PE	3	6	24	50	70	94	112	110	86	55	25	7	
Düzeltilmiş PE	3	5	25	56	87	118	142	130	89	53	21	6	735
Yağış (mm)	41	36,8	41,3	62,4	54,5	40,8	10,5	9,2	19,9	40,1	45,4	45,5	447,4
Birikmiş Su. Aylık Değ.	36,1	0	0	0	-32,5	-67,5	0	0	0	0	24,4	39,5	
Birikmiş Su	100	100	100	100	67,5	0	0	0	0	0	24,4	63,9	
Gerçek Evapot.	3	5	25	56	87	108,3	10,5	9,2	19,9	40,1	21	6	391
Su Noksanı	0	0	0	0	0	9,7	131,5	121,8	69,1	12,9	0	0	345
Su Fazlası	1,9	31,8	16,3	6,4	0	0	0	0	0	0	0	0	56
Akıs	0,9	16,3	16,3	11,3	5,7	2,9	1,4	0,7	0	0	0	0	56
Nemlilik Oranı	12,7	6,4	0,7	0,1	-0,4	-0,7	-0,9	-0,9	-0,8	-0,2	1,2	6,6	

Kaynak: Zeybek, 2010

2.4. Hidrografik Unsurların Şehre Etkisi

2.4.1. Akarsular

2.4.1.1. Yeşilırmak

Araştırma alanının başlıca akarsuyu olan Yeşilırmak, Suşehri ile Zara ilçeleri arasındaki Köse Dağı'nın batıya bakan yamaçlarından ve deniz seviyesinden yaklaşık 2.801 m yüksekten doğar. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde yaklaşık 80 km akarak Almus Baraj Gölü'ne oradan da dış bükey bir yay çizdikten sonra kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda Tokat-Kazova istikametinde Mercimek Dağı-Ayranpınarı arasında geniş tabanlı bir vadi içerisinde akarak sahaya ulaşır. Turhal Ovası'nın kuzeyinden de inceleme alanını terk ederek Amasya Ovası'na ulaşır ve burada Çekerek Irmağı ile birleşir (Zeybek, 2010: 101).

Türkiye'nin en büyük su toplama havzalarından biri olan Yeşilırmak, Turhal Ovası'nda yaklaşık 30 km'lik bir uzunluğa sahiptir. İnceleme alanında 5409,2 km² su toplama havzasına sahiptir. Ülkemizin en düzensiz akarsularından biri olup DSİ istatistiklerine göre ırmak debisinin yıl içinde 1 ton/sn ile 1000 ton/sn arasında değiştiği, bu ortalamaların dışına çıkan durumlarda da sık sık sel ve taşkınlara neden olur (Poroy, 2004:11).

Yeşilırmak, Turhal Ovası'nda yer alan ekili,dikili arazilerin sulanmasında kullanıldığı gibi şehrsel peyzajı etkileyerek şehre estetik bir değer kazandırır. Ancak neden olduğu taşkınlar şehrin en önemli problemlerinden biridir.

2.4.1.2. Diğer Akarsular

Araştırma alanındaki diğer akarsular: Yeşilırmak'a ovanın batısından karışan ve Devecidağ'dan doğan Hamidiye Deresi, Buzluk Dağı'ndan doğan Çivrilözü Deresi ile Gülüt Çayı. Hamidiye Deresi'nin araştırma alanındaki yağış alanı 7,03 km², Çivrilözü Deresi'nin ise 141 km²'dir. Gülüt Çayı araştırma alanında Yazıtepe ve Dazyı Çayı olarak da bilinir. Gülüt Çayı, ilçe merkezinin kuzeydoğusunda Yaylacık Dağları'ndan doğar. İnceleme alanındaki yağış alanı 414 km²'dir. Bu akarsular araştırma alandaki ekili, dikili arazilerin sulanmasında kullanılır.

Belirtilen bu akarsuların dışında sahada yüksek alanlardan eğime bağlı olarak ovaya doğru yönelen sel karakterli genelde geçici akarsular da mevcuttur.

2.4.2. Yeraltı Su Kaynakları

Araştırma alanında bulunan kuvaterner yaşlı alüvyal dolgulu çökeller ile pliyokuvaterner alüvyonların sızdırma kapasiteleri yüksektir. Bu nedenle ovada yer altı su seviyesi yüksektir. Yer altı su rezervuarının beslenmesinde asıl pay alüvyal malzemeye aittir. Akifer, başta yağış ve yüzeysel akıştan sızan sular olmak üzere sulama sularından sızma yoluyla beslenir (Zeybek, 2010: 114).

Turhal Ovası'nda, yer altı sularından faydalanmak için açılacak olan kuyuların derinliği 50-100 m arasında değişir. Ovada, alüvyon tabanı eş derinlik eğrileri genellikle 50 m'den geçer (Karaalioğlu, 1977: 44)

2.5. Toprak Örtüsünün Şehre Etkisi

Toprak oluşumunda iklim; ana materyal, bitki örtüsü, fauna, topoğrafya, zaman ve beşeri faktörler gibi etkilidir. Turhal Ovası ve yakın çevresinde bu faktörlerin etkisine bağlı olarak zonal topraklara ait kahverengi orman toprakları, kestane rengi topraklar ile azonal topraklar grubuna giren kolüvyal topraklar, alüvyal topraklar ve litosoller oluşmuştur.

Kahverengi orman toprakları, inceleme alanının özellikle kuzey, batı ve doğusundaki dağlık alanlarda orman örtüsü altında gelişmiş olup aşınım yüzeyleri üzerinde kısmen olgun profil gösterirken eğimli alanlarda çoğunlukla A, C horizonludur. Söz konusu topraklar, toprak sınıflandırma sistemine göre inceptisoller içerisine dâhil edilebilir (Zeybek, 2010: 122). İnceleme alanında kestane rengi topraklar Tokat metamorfite (Turhal Formasyonu) üzerinde gelişmiştir. Killi balçık ve balçık bünye özelliğinde olup pH değerleri 7,0-8,0 arasında değişir.

Alüvyal topraklar, Yeşilırmak'ın kollarına ait vadi tabanlarının genişleyen kesimlerinde yayılış gösterir. İnceleme alanında yer alan bu topraklar çoğunlukla kumlu, balçık bünyeli olup hafif alkali reaksiyon gösterir. Araştırma alanındaki kolüvyal topraklar ise ovanın etrafında yer alan dağlık kütlelerin etek kısımlarında yayılış gösterir. Alüvyal ve kolüvyal topraklar 7. toprak sınıflandırma sistemine göre Entisollar grubuna girer. Araştırma alanının çevresinde bulunan dağlık kütlelerin bitki örtüsü bakımından zayıf yerlerinde ise litosoller yayılış gösterir (Zeybek, 2010: 128).

2.6. Doğal Bitki Örtüsünün Şehre Etkisi

Şehirler, doğal bitki örtüsünün büyük ölçüde tahrip edildiği veya değiştirildiği yerleşmelerdir. Genel olarak şehirlerin merkezi kısımları bitki örtüsünden mahrumdur. Ancak şehir içerisinde park ve yeşil alanlar da çoğunlukla bulunur. Bitki örtüsü, şehirlerin görsel niteliğini etkileyen önemli faktörler arasında bulunduğu gibi ekonomik fonksiyonlarını da etkiler (Aliagaoglu ve Uğur, 2010: 107).

Araştırma alanında yer alan bitki örtüsü, Karadeniz fitocoğrafya bölgesinden İran-Turan Fitocoğrafya Bölgesi'ne geçiş sahası üzerinde yer alır. Sahada yayılış gösteren doğal bitki örtüsünü ormanlar, ağaçcık formasyonu, antropojen stepler, akarsu boyu bitkileri oluşturur.

İnceleme alanında, ormanların büyük bir kısmı tahrip edilmiştir. Günümüzde orman alanlarına ovanın etrafındaki dağlık alanlarda parçalar hâlinde ve dar alanlı olarak rastlanır. Tahribattan kurtuldukları yerde çoğunlukla 700 m'den başlayıp 1200-1250 m yüksekliğe kadar yayılmıştır. Bu ormanlar su isteği az meşe, karaçam, ardıç gibi türlerdir (Zeybek, 2010: 154).

Araştırma alanı ve yakın çevresinde yayılış gösteren bir başka bitki topluluğu ise çalı formasyonlarıdır. Bu formasyonlar daha çok orman ve antropojen stepler arasında yaygınlık gösterir. Sahada görülen antropojen stepler ise dağlık alanların ovaya bakan taraflarında ve Ayranpınar Platosu'nda yaygınlık gösterir. Akarsu boyu bitkileri ise Gülüt, Hamidiye ve Çivrilözü Dereleri boyunca görülür. Söz konusu bitki topluluğunun beyaz söğüt, kavak, ılgın, iğde gibi türleri sahada yayılış göstermiştir.

2.7. Şehri Tehdit Eden Doğal Afetler ve Etki Alanları

Turhal'ın kuruluş ve gelişmesinde fiziki coğrafya şartları oldukça etkili olup önemli jeolojik ve jeomorfolojik riskleri söz konusudur. Şehir, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler dikkate alınmadan gelişmiştir. Bunun sonucunda da hem jeolojik hem jeomorfolojik özelliklerden kaynaklanan sorunlar, tehlikeler baş göstermiştir. Oysa şehirlerin kuruluş ve gelişmesinde jeolojik ve jeomorfolojik kriterler ihmal edilmemesi gereken konular arasındadır. Günümüzde şehirlerin yoğunlaştığı ve bulunduğu doğal ortam şartları, jeomorfolojik açıdan yer seçimi, planlamanın ana ilkelerini oluşturur. Ovalar, yerleşme ve inşaat açısından ayrıca ulaşım şartlarının elverişli olması gibi nedenlerden dolayı en çok tercih edilen morfolojik birimlerdir. Ancak 1. sınıf ve 2. sınıf tarım arazilerine sahip ovaların iskâna açılması, organize sanayi bölgeleri olarak

seçilmeleri hem ekonomik bir kayıp hem de stratejik bir hata olarak şehrin geleceğini önemli ölçüde etkilemektedir (Özdemir, 1996: 213). Bu nedenle jeomorfolojik açıdan yer seçimi dikkatle yapılmalı ve coğrafi konum, arazi şeklinin dağılımı, arazinin morfolojik yapısı, yerleşme alanının büyüklüğü gibi temel faktörler mutlaka hesaba katılmalıdır (Bilgin, 1989: 37). Yer seçimi şehirlerin yatay ve dikey gelişimini, hinterlandını önemli ölçüde etkiler. Jeomorfolojik özelliklerin risk faktörü olarak değerlendirilmediği durumlarda şehirlerde plansız ve çarpık kentleşme ortaya çıkar. Diğer taraftan alansal olarak hızlı gelişen şehirler, jeomorfolojik yapı üzerinde bazı değişikliklere neden olur. Bu değişiklikler de yapıyı bozmakta ve bazı jeomorfolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olur (Tonbul ve Sunkar, 2008: 1). Türkiye’de birçok şehrin yanlış yere kurulması ya da yanlış yönde gelişimini sürdürmesi birçok felakete neden olmuştur. Turhal’ın kurulduğu alan, jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerin yapılan planlamalarda dikkate alınmasını gerekli kılar. Ancak araştırma alanında daha önce bahsedildiği gibi hem jeolojik özellikler hem de jeomorfolojik kriterler dikkate alınmamıştır. Şehir, bu ihmalin etkisiyle gelişmiş ve günümüze gelmiştir.

Araştırma alanının jeomorfolojik özelliklerinden kaynaklanan doğal çevre sorunları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

2.7.1. Tarım Arazilerinin Yok Edilmesi

Turhal’da 1. sınıf tarım arazileri iskân ve sanayileşme baskısı altındadır. Turhal’ın Sivas-Tokat-Amasya karayolu güzergâhında bulunan aynı zamanda İstanbul’dan Karadeniz’e bağlanan E80 karayolu güzergâhına 69.km’de bulunması ulaşım şartları ve etki sahası bakımından avantaj sağlamıştır. Ancak yaklaşık olarak 54 km²’lik bir alana sahip olan Turhal Ovası hızlı nüfus artışı ve sanayileşmeyle birlikte verimli topraklarının önemli bir kısmını kaybetmiştir. Turhal’da ilk oluşum ova tabanında 628 m yükseltide bulunan Kale Tepe ve çevresinde meydana gelmiştir. Turhal’ın çekirdeğini oluşturan bu ilk oluşum, taşkınlara karşı korunma amacını taşır. Bu alan; eğim, toprak sağlığı gibi faktörlerle doğal risk açısından sorunlu bir alandır. 1930’lu yıllara kadar Turhal, Kale Tepe ve etrafındaki Camikebir, Hamam ve Celal mahallerinden oluşmaktaydı. 1934 yılında Turhal Şeker Fabrikası’nın Seyfi Demirsoy Mahallesi’nde kurulmasıyla birlikte Kale Tepe merkezli oluşum ovanın orta kısımlarına kaymıştır. 1930-1960 dönemini kapsayan bu dönemde Seyfi Demirsoy Mahallesi merkezli olmak üzere Cumhuriyet, Fevzi Çakmak, Yeşilirmak, Gündoğdu, Bahar ve

Mevlana mahallerinin oluşumuyla genişlemeye ve ova tabanını daha fazla işgal etmeye başlamıştır. 1960-1980 yılları arasında da bu oluşuma ek olarak Müftü, Yavuz Selim, Yunus Emre, Ray, Mimar Sinan mahalleleri kurularak yerleşim alanı daha da genişlemiştir. 1980-2000’li yıllarda ise şehirselleşme özellikle ovanın batısına doğru kaymıştır. Söz konusu bu alansal gelişme Turhal Ovası’nın tarım arazilerinin önemli bir kısmını yok etmiştir.

Günümüzde Turhal teşvik kapsamında yer alır. Bu özellik Turhal’da birçok yeni sanayi dalının gelişmesinin ana nedenidir. Özellikle tekstil fabrikaları teşvikten dolayı yaygınlaşmaya başlamış ve Turhal, gelecekte tekstil şehri olma yönünde ilerlemektedir. Dolayısıyla sanayileşme de tarım arazileri üzerinde ayrı bir baskı oluşturmaktadır.

Araştırma alanında, imar uygulamaları için alternatif alan görülmemektedir. Şehir 1.750 ha’lık yerleşim alanından, 1.870 ha sulu tarım arazisinden, 350 ha kuru tarım arazisinden oluşmuştur. Mevcut yerleşim alanlarına ek olarak açılacak alanlar 350 ha’lık kuru tarım arazileri olarak düşünülmekte, sulu tarım arazilerinin ise mutlak surette korunması planlanmaktadır. Bu problem ovalar üzerinde kurulmuş olan bütün şehir yerleşmelerinin yaşadığı en önemli sorunlardan biridir. Dolayısıyla artan nüfus, sanayileşme faaliyetleri gelecekte bu verimli tarım arazilerini dönüşü olmayacak şekilde işgal edecektir.

2.7.2. Şehirselleşme Arazisi Büyüklüğünü Kısıtlayıcı Faktörler

Şehrin kurulduğu arazi büyüklüğü gelecekteki muhtemel gelişimine uygun değildir. Turhal şehri, ova tabanına sıkışıp kalmış durumdadır. Kuzeyi, doğusu, batısı ve güneyi yüksek bir topografyaya sahiptir. Bu doğal sınırların dışında korunması gerekli tarım alanlarının varlığı Turhal şehrinin “küçük şehirler” sınıfından çıkmasının pek mümkün olmadığını göstermektedir. Çünkü yatay gelişimi sınırlı olduğu gibi dikey gelişimi de zemin özelliklerinden dolayı sınırlıdır. Kuzey Anadolu Fay Kuşağı’nda tektonik kökenli alüvyal dolgulu bir çöküntü ova olması kat sayısını da etkilemektedir. 1. derece deprem bölgesi içerisinde bulunması yerel yönetimi, kat sayısını sınırlama gibi bir tedbire zorlamıştır. Günümüzde 30 mahallesi bulunan Turhal’da 4 kat ve üzeri yapılaşmaya izin verilen mahalle sayısı 10’dur. Geriye kalan 20 mahallede imar izni verilen kat sayısı 2-3’tür. Sonuç olarak yatay ve dikey gelişimi sıkıntılıdır.

2.7.3. Taşkın Riski

Türkiye’de alüvyal ovalarda veya akarsu yatağı yakınlarına kurulan birçok şehir yerleşmesinde taşkın riski en önemli doğal tehlikedir. Araştırma alanı da hidrografik anlamda Türkiye’nin en büyük havzalarından biri olan Yeşilirmak Havzası’nda, alüvyal dolgulu bir ova üzerinde yer alır. Şehirleşmenin taşkın riskini artırdığı bilinen bir durumdur. Çünkü yanlış imar uygulamaları ve arazi kullanımı sonucunda dere yatakları daraltılmakta ya da kanal içerisine alınmaktadır. Ayrıca su geçirmeyen zeminlerin (asfalt-betonarme) artması yağış sularının yeraltına sızmasını engeller. Tüm bunlara bağlı olarak sağlıksız, çarpık, taşkın riskiyle her zaman karşı karşıya kentler oluşur (Karakuyu, 2002: 101). Turhal şehri de bu şekilde gelişen bir şehir yerleşmesidir. Turhal şehri ve yakın çevresinin sahip olduğu jeomorfolojik özellikleri yağış sularının sızma ve yüzeysel akışa geçme durumlarını etkiler. Daha önce belirtildiği gibi araştırma alanının kuzeyi, doğusu, batısı ve güneyi yüksek bir topografyaya sahiptir. Bu alanlar aynı zamanda toprakların sıg, bitki örtüsünün zayıf olduğu alanlardır. Belirtilen bu özellikler, yağış sularının yeraltına sızmasını engeller. Yüzeysel akışa geçen sular Yeşilirmak ve onun kollarına ulaşarak su miktarını arttırmakta ve taşkınlara neden olmaktadır. Hamidiye Deresi ve Çivrilözü Deresi’nin ovanın batısında, Gülüt Çayı’nın ise ovanın doğusunda Yeşilirmak ile birleşmesi taşkın riskini artırır. Yeşilirmak ve kolları olan Yazıtepe Çayı ile Çivril Deresi ova tabanında fazla derin olmayan yatakta akışını sürdürür. Bu durum mutlak surette dikkate alınması gereken bir özelliktir. Ancak Turhal’da yerleşmelerin çok büyük bir kısmı doğal taşkın alanlarına kurulmuştur (Foto 3.7.). Dolayısıyla taşkın riskiyle her zaman karşı karşıyadır. Şehir kurulurken ve gelişimi planlanırken doğal ortam özellikleri yeterli derecede dikkate alınmamış bunun sonucunda da sürdürülebilir bir gelişme sağlanamamıştır.

Foto 3.7. Yeşilirmak ve Turhal Şehri

Araştırma alanında tarihi süreç içerisinde görülmüş en büyük doğal afet sel ve taşkınlardır. Cumhuriyet dönemi içerisinde Turhal birçok kez sel ve taşkınların yol açtığı zararlara maruz kalmıştır. 1 Nisan 1940 yılında Tokat ilinde meydana gelen şiddetli yağışlar sonrasında sel ve taşkınlardan en fazla etkilenen ilçelerden biri Turhal'dır. Bu tarihte Turhal ilçesinde yaklaşık 10 hektar ekili tarım arazisi sular altında kalmıştır. Belirtilen tarihte nahiye merkezi konumunda olan araştırma alanında özellikle Kova ve Pazar mahalleleri sular altında kalmış, Tokat-Turhal karayolu ile demiryolu hattı ulaşımına kapanmıştır. Yine Turhal 26. 02.1941 tarihi ile 12.04.1948 tarihinde yaşanan felaketlerden en fazla etkilenen yerleşim yerlerinden olmuştur (Üzen, 2010: 302). 1996 yılında yapımı tamamlanan Almus Barajı bu problemin daha az yaşanmasını sağlamış ancak tamamen ortadan kaldırmamıştır. Turhal; yakın tarihte 2 Nisan 2000, 26-27 Mayıs 2000, 1 Haziran 2005, 2-3 Mart 2005 tarihlerinde sel ve taşkınların yol açtığı felaketlere maruz kalmıştır (Zeybek, 2009:235). Yine 10.02. 2009 tarihinde de Dazya Çayı taşarak tarım arazilerini sular altında bırakmış, belde ve köylerle bağlantısının kopmasına neden olmuştur.

Bu problem nedeniyle “4373 sayılı Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Koruma Kanunu” gereğince araştırma alanında ıslah çalışmaları yapılmış, DSİ tarafından Yeşilirmak’ın 150 m sağ ve 150 m sol sahil kenarları koruma altına alınmıştır. 2009 yılında yaşanan taşkın felaketinin ardından da Turhal Belediyesi ve DSİ ortak çalışmasıyla Dazya Deresi’nde 6 km, Çivril Deresi’nde 8 km ıslah çalışması yapılmıştır. Ancak Dazya Deresi ile Yeşilirmak’ın birleştiği noktadan sonra ıslah çalışmaları yapılmamıştır. Bu nedenle bu alan hala taşkın tehdidi altındadır. Yine Turhal Belediyesi tarafından taşkın ve sellerin yol açacağı zararı en aza indirmek amacıyla Hacılar Mahallesi’nde 1 km uzunluğunda yağmur suyu kanalı yapılmıştır.

Sel sularının araştırma alanında afete dönüşmesinin en önemli nedeni akarsu yatağının hemen yakınının yerleşmeye açılmış olmasıdır. Yeşilirmak’ın doğal taşkın alanına çok yakın kurulan mahalleler Yunus Emre, Kazım Karabekir, Müftü, Borsa ve Hamam mahalleleridir. Bu mahalleler Yeşilirmak’ın taşkınlarından en çok zarar gören mahallelerdir. Borsa ve Hamam mahalleleri aynı zamanda Yazıtepe Çayı’nın taşmasından da önemli derece de zarar görmektedir. Çivril Deresi yatağı yakınlarına kurulmuş olan Dere, Emek ve Mimar Sinan mahalleleri de bu derenin taşmasından etkilenmektedir. Bahsedilen bu sekiz mahalle 2011 verilerine göre 22.477 kişiyi barındırmaktadır. Yani Turhal nüfusunun yaklaşık olarak % 35’i bu mahallelerde yaşamaktadır. Yine bu mahallelerde 3.891 konut yer alır. Bir başka ifade ile Turhal şehrinde bulunan konutların % 34’ü burada yer alır. Taşkınlardan önemli derecede etkilenen bir başka mahalle ise araştırma alanının kuzeyinde, yüksek dağlık kütlenin hemen altında kurulmuş olan Hacılar Mahallesi’dir. Bu mahallede 2011 verilerine göre 815 kişi yaşamaktadır. Bahsi geçen mahallede 222 konut yer alır. Burası, aynı zamanda tarım arazilerinin yoğunlukta olduğu bir mahalledir.

Yukarıda sözü edilen sekiz mahalle içerisinde 6 ilköğretim okulu ile 2 ortaokul yer alır. Bu eğitim kurumlarında 2011-2012 eğitim öğretim yılı verilerine göre okuyan öğrenci sayısı 3.006 olup Turhal şehir merkezinde ilköğretim eğitimine devam eden öğrenci sayısının % 29’unu oluşturur.

Araştırma alanının jeomorfolojik özelliklerinin yanı sıra jeolojik yapısı da taşkınlara neden olur. Şehrin kurulduğu alanın kuvaterner alüvyonlardan oluşması taşkın ve sel olaylarına sebebiyet veren bir başka etkidir. Çünkü bu alanlarda bulunan alüvyonların sızma kapasiteleri düşüktür. İklimsel özelliklere bağlı olarak sağanak yağışların görüldüğü mevsimlerde özellikle ilkbaharda taban suyu seviyesi

yükselmekte, Yeşilirmak ve kollarının akım değerleri artmakta bu durum da sel ve taşkınlara neden olmaktadır. Sağanak yağışların olduğu aynı zamanda kar erimelerinin olduğu dönemlerde, eğim değerleri yüksek, sığ topraklara sahip alanlarda yağış suları hızla yüzeysel akışa geçmekte ve akarsu yatağının su miktarını ve seviyesini arttırmaktadır. Bunun sonucunda da akış kesitleri daralmış olan akarsu ve kollarında taşkınlar meydana gelmektedir.

2.7.4.Erozyon Riski

Turhal şehrinin önemli çevre sorunlarından bir diğeri erozyondur. Doğal bir süreç olmasına rağmen yanlış arazi kullanımı, bitki örtüsünün tahribi, aşırı otlatma gibi beşeri nedenlerle erozyon olayı şiddetlenmekte ve birçok problemi beraberinde getirmektedir. Erozyon şiddetinin artması akarsu rejiminin bozulmasına, sulak alanların yok olmasına ya da rezervuar ömrünün kısalmasına, özel alanlarda ve kamu alanlarında sediment birikmesine, taşkın olaylarının artması ve su kirliliği gibi çevresel problemlerin oluşmasına neden olmaktadır (Karabulut ve Küçükönder, 2008: 14).

Turhal şehrinin üzerinde geliştiği Turhal Ovası, pliyosen sonlarında dış dreneja açılmıştır. Pliyosen sonu sıkışma rejimine bağlı olarak inceleme alanının çevresindeki dağlık alanlar horst şeklinde yükselmiştir. Bu oluşum üzerinde faylanmanın da etkisi vardır. Yükselen bu saha günümüze kadar aşınım alanı olmuştur. Litolojik yapı, iklim, bitki örtüsü, yer şekilleri ve hidrografik özelliklere bağlı olarak oluşan jeolojik erozyon ya da doğal erozyon beşeri etkilerle “hızlandırılmış erozyon” hâlini almıştır.

Eğimle erozyon arasında doğrudan bir ilişki olduğu bilinir. Eğimin fazla olduğu yerlerde, bitki örtüsü de zayıf ise erozyon şiddetli olur. Araştırma alanının çevresini kuşatan dağlık alanlar ve akarsular tarafından açılmış vadilerin bitki örtüsünce fakir, fazla eğimli yamaçları, erozyonun en şiddetli olduğu alanlardır. Çünkü bu eğimli sahalarda yağışlardan sonra yüzeysel akışa geçen su miktarı fazla olur. Aynı şekilde, fazla eğimli alanlarda suların akış hızı da fazla olduğundan erozyon şiddetli olur. Eğimli sahalarda toprakların genellikle sığ olması da erozyonu artıran önemli nedenlerdendir (Zeybek, 2010: 131).

Araştırma alanı içerisinde eğimin en fazla olduğu mahalleler güneybatıda yer alan Gazi Osman Paşa Mahallesi ile Gürsel Mahallesi, kuzeydoğuda yer alan Borsa Mahallesi, doğuda yer alan Fatih Mahallesi, kuzeybatıda yer alan Boyacılar Mahallesi ile Kayacık Mahallesi, batısında yer alan Mareşal Fevzi Çakmak Mahallesi ile Mimar

Sinan Mahallesi'dir. Güneybatıda yer alan Gazi Osman Paşa Mahallesi'nin eğim değerleri % 0 ile % 30 arasında değişir. Kuzeybatıda yer alan Boyacılar Mahallesi'nde eğim değerleri % 0' dan % 15'e kadar yükselir. Kuzeybatıda yer alan bir diğer mahalle olan Kayacık Mahallesi'nde de eğim değerleri %13'e kadar çıkar. Araştırma alanının batısında yer alan Mareşal Fevzi Çakmak Mahallesi ile Mimar Sinan Mahallesi'nde ise eğim değerleri % 0 ile % 15 arasında değişir. Doğuda yer alan Fatih Mahallesi'nde ise eğim değerleri % 0 - % 20 arasındadır. Bahsedilen bu mahalleler orta şiddette erozyona maruz kalabilecek alanlardır. Ovalık alan içerisinde eğim değerlerinin % 0 ile % 1 arasındaki eğime sahip olan S. Demirsoy, Dere, Yavuz Selim, Müftü, K. Evren gibi mahalleler ise tamamı yerleşmeye açılmış, konut alanları ve sanayi kuruluşları tarafından işgal edilmiş alanlardır.

Turhal şehrinde erozyon, taşkın riskini tetikleyebilecek özelliğindedir. Kanal içerisine alınmış, yatak kesiti daraltılmış Yeşilirmak'ın, Buzluk Dağı ve Kamat Dağı, Hanife Dağı ve Mercimek Dağı ile Nacak Dağı'nda özellikle sağanak yağışların olduğu ilkbahar dönemlerinde aşındırılan, koparılan malzemelerin yatak içerisine taşınmasıyla debisi yükselmekte ve taşkınlara neden olabilmektedir.

Tarım alanlarını verimsizleştirmesi, Turhal Ovası gibi önemli bir tarım potansiyeline sahip bir alan için büyük ekonomik kayıptır.

Erozyonun Turhal için oluşturduğu bir başka olumsuzluk ise şehrin gelişim yönlerini kısıtlamasıdır. Şehir batıya doğru gelişmektedir. Yerel yönetim tarafından istenen gelişim yönü güneybatıdır. Ancak bu alan şiddetli erozyon sahasıdır. Yine su kirliliği yaratması, sağlık açısından ve görüntü kirliliği açısından başka bir çevre sorununu oluşturur.

2.7.5. Depremsellik ve Zemin Sıvılaşması

Turhal'ın jeolojik özellikleri de şehir açısından büyük risk taşır. Bilindiği gibi bir şehrin kurulacağı alanın jeolojik şartları o şehrin geleceği için önemlidir. Bir şehir kurmak ya da mevcut bir şehri geliştirmek söz konusu olduğunda iyi bir arazi seçilmelidir. İyi zemin; masif volkanik kayalar, sert çimentolu tortul kayalar, sert kum, çakıl ve sert kil ve killi silttir (Özdeş, 1972). Bu gibi alanların taşıma kapasitesi yüksektir. Taşıma kapasitesi, yüzey ve yüzey altı maddelerin yapıların ağırlığını taşıma kabiliyeti olarak tanımlanır (Beer, 1996). Bu açıdan bakıldığında gevşek zeminli arazilerin şehirselleşme için uygun olamayacağı açıktır. Taban suyu seviyesinin

yüksek olduğu kalın alüvyal tabakalar ile gevşek kum ve yumuşak killi tabakalar gevşek zemin oluşturur. Bu tür alanlarda farklı yapı teknikleri (rayda temel gibi) uygulanmalıdır (Aliağaoğlu ve Uğur, 98: 2010). Jeolojik yapıyla ilgili bir başka olay depremlerdir. Depremler daha çok aktif fay hatları ve bunlara yakın alanlarda meydana gelir. Bu doğal afetin meydana getirdiği yıkıcı etki gevşek zeminli arazilerde, yer altı sularının yüzeye yakın olduğu alanlarda, killi bünyeli alanlarda artmaktadır (Özdemir, 1996). Ülkemizde depremler büyük can ve mal kaybına yol açan, şehirlerin yer değiştirmesine neden olan doğal olayların başında yer alır. Örneğin Erzincan (1939), Erbaa (1942) gibi (Aliağaoğlu ve Uğur, 98: 2010).

Araştırma alanının KAF kuşağında 1. derece deprem bölgesi içerisinde yer alması nedeniyle jeolojik özellikleri oldukça önem arz eder. Sahada meydana gelebilecek bir depremin hasar derecesini belirleyen en önemli faktörlerden biri zeminin litolojik ve mekanik yapısıdır. Bu yapıyı oluşturan özellikler bir taraftan jeolojik yapıya bir taraftan gevşek dolguların mahiyeti, kalınlığı ve nem derecesini tayin eden yer altı su seviyesinin durumundan arazinin jeomorfolojik özelliklerine, iklim ve hidrolojik şartlarına bağlıdır (Erinç vd, 1970: 18). Bu açıdan jeolojik yapı, şehir çalışmaları açısından büyük önem taşır. Depremsellik açısından riskli bir bölgede bulunan araştırma alanında da şehrin geleceği için yapılacak planlamalarda jeolojik özellikleri mutlaka dikkate alınmalıdır. Jeolojik yapının şehir planlamalarında sınırlayıcı etkileri var olup araştırma sahasında bu sınırlayıcı etkiler hemen göze çarpar.

Turhal şehri büyük oranda Kuvaterner yaşlı akarsu çökelleri üzerinde gelişmiştir. Akarsu çökeli ya da alüvyal arazi olası bir depremde hasarı büyük ölçüde artıracaktır. Bu arazilerin gevşek zeminli tabiatına sahip olması ayrıca sahanın 1. derece deprem bölgesi içerisinde yer alması binaların kat yüksekliklerini sınırlamaktadır. Dolayısıyla jeolojik yapı şehrin dikey gelişimini önemli ölçüde sekteye uğratmaktadır. Akarsu çökeli üzerinde yer alan mahalleler Mimar Sinan, Ray, Yunus Emre, Yavuz Selim, Cumhuriyet, Dere, Seyfi Demirsoy, Varvara, K. Karabekir, Müftü, Kova, Meydan, Pazar, Hamam ve Celal mahalleleri ile kısmen Güneş, Gürsel, Nurkavak, M. F. Çakmak, Fatih mahalleleridir. Görüldüğü gibi akarsu çökeli, şehrin üzerinde yer aldığı en geniş formasyonu oluşturmaktadır. Bu alanlar, pliyokuvaterner birimlerin yayılış gösterdiği sahalarla birlikte depremsellik açısından en zayıf birimlerdir. Dolayısıyla olası bir depremden en çok hasar görecektir yerleşmeler bu birimler üzerindedir. Bulut (2001), şehrin üzerinde geliştiği zeminlerin emniyetli taşıma

kapasitelerinin en düşük olduğu mahalleleri Yunus Emre Mahallesi, Kazım Karabekir Mahallesi, Müftü Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi ve Pazar yolu olarak tespit etmiştir.

Şehirde yaşanacak bir depremle birlikte meydana gelebilecek önemli problemlerden bir tanesi de zemin sıvılaşmasıdır. Sıvılaşma potansiyelinin çok yüksek olduğu alanlar Kazım Karabekir Mahallesi, Müftü Mahallesi, Ray Mahallesi, Yavuz Selim Mahallesi, Fatih Mahallesi ve Pazar yolu ile çok katlı yerleşimin yoğun olduğu Cumhuriyet Caddesi, Adnan Menderes Caddesi, Hürriyet Caddesi ve çevreleri olarak belirlenmiştir. Bu alan; bölgenin en zayıf birimleri olarak değerlendirilen Pliyo-Kuvaterner yaşlı alüvyon yelpazesi, akarsu kanalı ve taşkın ovası, bataklık çökelleri üzerine kurulmuştur. Sıvılaşma potansiyelinin olmadığı alanlar dağ eteklerine karşılık gelen Turhal kuzeybatısı ve batısında bulunan Kayacık Mahallesi, Gökdere Mahallesi ve civarlarıdır (Bulut, 2001: 25).

Jeolojik yapının Turhal şehri için neden olduğu tüm olumsuzluklara rağmen şehrin gelişimine sunduğu katkılar da önemlidir. Türkiye’de 1. derece deprem bölgesi içerisinde yer alan bölgelerin temel coğrafi özelliği, depremlerin neden olduğu olumsuz etkilere karşılık beşerî ve ekonomik faaliyetleri destekleyen ve gelişimini teşvik eden birçok olumlu koşulun bir arada olmasıdır. Bunun yanında topografik özellikler, iklim gibi fizikî faktörlerin, insan potansiyeli, pazara yakınlık vb. beşeri ve ekonomik özelliklerin sağladığı avantajlar nedeniyle söz konusu alanlarda sanayi faaliyetleri ve hizmet sektörü de gelişmiştir (Avcı, 2013: 259). Bu durumlar 1. derece deprem bölgesinde yer alan Turhal şehirde de görülür. Jeolojik yapının araştırma alanına sunduğu katkıların belki de en önemlisi taşa toprağa dayalı sanayiye ham madde oluşturarak bu sanayi sektörünün gelişimini sağlamasıdır. Taşa toprağa dayalı sanayinin geliştiği yerler genellikle karasal dolgu alanlarıdır (Şahin, 2001: 26). Karasal bir dolgu alanı olan araştırma alanının büyük bir kısmı alüvyal ve kolüvyal malzemedен oluşmuştur. Yine araştırma alanında ve çevresinde yer alan kalker, jips, mermer, marn gibi birimler taşa toprağa dayalı sanayinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Yine araştırma alanında yer alan Antimuan madeninin varlığı jeolojik yapının sunduğu bir başka zenginliktir. Dolayısıyla jeolojik birimler ve jeolojik gelişim Turhal’daki sanayi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ŞEHRİN İDARİ BÖLÜNÜŞÜ

3.1.Şehri Oluşturan Mahalleler

Şehrin idari bölünüşü incelendiğinde şehir 30 mahalleye bölünmüş durumdadır. Şehrin en küçük mahallesi 11 ha'lık yüzölçümden oluşan Kova mahallesidir. 2013 yılında 1.186 kişiden oluşan nüfusa sahip olan mahalle Turhal Ovası'nın ve şehrin orta kısmında yer alıp Camikebir, Meydan, Pazar ve Fatih mahalleleri ile çevrelenmiştir. Harita.3.1.den görüldüğü gibi Kova mahallesinin kuzeyinde yer alan Camikebir, güneyinde yer alan Meydan ve Pazar mahalleleri yüz ölçüm bakımından küçük olan mahallelerdir. Kova mahallesi'nin güneydoğusunda yer alan Fatih Mahallesi ise 2000 yılından sonra oluşmuş yüzölçümü (217 ha) büyük olan mahallelerdendir. Ovanın orta kısmında yer alan Camikebir, Yavuz Selim, Müftü, Celal ile güneybatıda yer alan Nurkavak, güneydoğuda yer alan Meydan ve kuzeyde bulunan Gündoğdu yüzölçüm bakımından en küçük mahalleler arasındadır. Bu mahallelerden Kova, Camikebir ve Celal mahalleleri şehrin ilk oluşan mahallelerindendir.

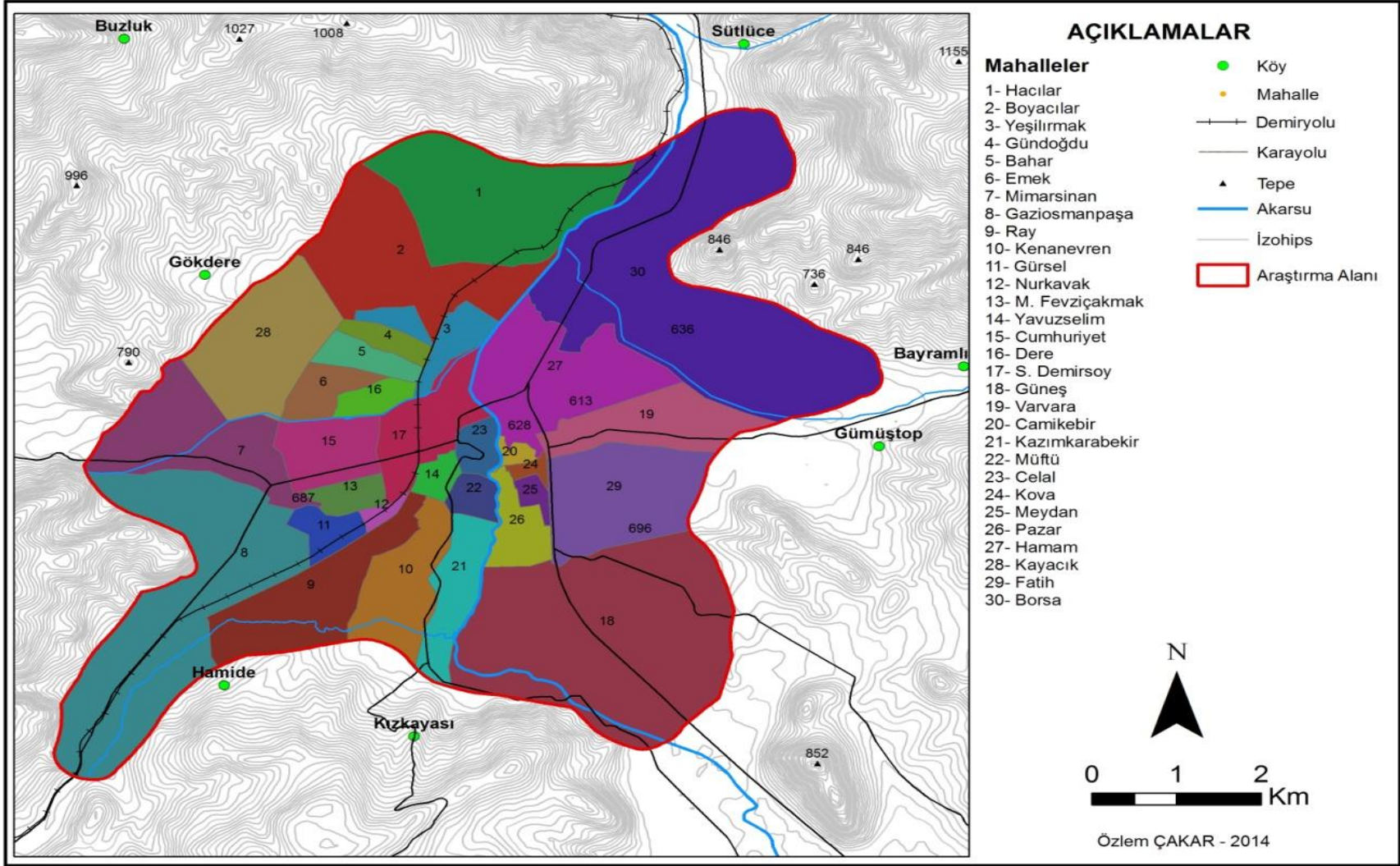
En büyük yüz ölçüme sahip mahalleler ise kuzeydoğuda yer alan Borsa, güneydoğuda yer alan Güneş, güneybatıda yer alan G.O.P mahalleleri oluşturmaktadır. Yüzölçümü büyük olan mahalleler genel olarak şehri çevreleyen ve sonradan oluşan mahallelerdir.

Şehri oluşturan mahallelerin % 53'ünün yüzölçümü 100 ha'nın altındadır. %17'sinin yüzölçümü ise 300 ha'nın üzerindedir. Nüfusu en az olan mahalle yüzölçümü en büyük 2. Mahalle olan Güneş'tir. Söz konusu mahallenin 2000 yılı nüfusu 647 kişiden oluşurken 2013 yılında 491 kişiden oluşmuştur. En az nüfusa sahip olan ikinci mahalle ise Camikebir Mahallesi olup yüz ölçüm bakımından en küçük ikinci mahalledir (Tablo.3.1.).

Tablo.3.1. Turhal Şehrinin İdari Bölünüşü ve Mahalle Nüfusları

Mahalle Adı	Yüzölçüm (Ha)	Nüfus (2000)	Nüfus (2013)
Kova	11	2.179	1186
Nurkavak	12	1577	820
Camikebir	13	983	522
Meydan	16	2064	1403
Y. Selim	26	5782	3602
Müftü	32	5205	2797
Gündoğdu	33	2766	614
Celal	34	3808	1412
Dere	35	2957	2384
M. F. Çakmak	36	2975	1842
Gürsel	42	2103	894
Bahar	44	2535	1115
Emek	55	2633	1494
Pazar	66	1853	1212
Yeşilirmak	72	1919	898
K. Karabekir	83	4139	3008
Cumhuriyet	103	13790	14097
M. Sinan	106	3975	4692
Y.Emre (K.Evren)	129	4915	2646
S. Demirsoy	132	1863	765
Varvara	140	2135	1249
Ray	194	4068	1553
Fatih	217	3446	1395
Kayacık	249	1420	1153
Hamam	263	5647	4177
Boyaçılar	307	3033	1902
Hacılar	312	715	882
G. O. P	563	2380	1813
Güneş	593	647	491
Borsa	686	1798	578

Kaynak: TÜİK ADNKS Mahalle Nüfusları 2000- 2013 ve Turhal Belediyesi İmar İşleri

Harita.3.1.Turhal Şehrinin İdari Bölünüş Haritası

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ŞEHRİN KURULUŞ VE GELİŞİM EVRELERİ

4.1.Kuruluş Dönemi

Turhal'ı içerisine alan bölge, Prehistorik devirlerden beri yerleşmelere sahne olmuş bir alandır. Turhal isminin Taulara olduğu ifade edilmektedir. Taulara, Anadolu'nun Pontus bölgesinde kral VI. Mithradates'in devlet hazinesinden bir bölümünü sakladığı hisar kentlerden biridir. Turhal'ın İlk Çağ'daki yeri, ismi tam olarak saptanamasa da adının Taulara olabileceği ifade edilmiştir (Umar,1993: 772). Turhal'ın içinde bulunduğu alan Pontus Galatikos, Pontus Polemmomiaks ve Aemania Secunda gibi isimlerle de anılır. Turhal'ı içerisine alan bölge; M. Ö III. ve II. binlerde Hitit ve Frigler'in, ardından geç Asur kolonileri ve Urartular'ın, M.Ö. 301- M.Ö 47 yılları arasında Pontuslar'ın, Miladi 740 yılına kadar da Roma'nın hakimiyeti altına girmiştir (Gündoğdu vd, 2006:10-12).

Turhal'da yerleşme tarihine dair en önemli ipuçlarını Kova Mahallesi'nde yer alan Turhal Kalesi ve üzerindeki kitabeler verir. Bu kitabelerin Sümerler'e ait olduğu ve kalenin tarihinin MÖ 3000'lere kadar gittiği ifade edilir. Strabon (MÖ 63-MS 19) "Geographika" adlı eserinde Yeşilirmak'ın, kralların oturduğu Gayyura-Gayyola şehrinden kuzeye döndüğünü belirtir. Tarihçiler, Strabon'un bahsettiği Gayyrura-Gayyola'nın Turhal Kalesi olduğunu ileri sürerler. Bazı araştırmacılar ise bu kalede Tiraller-Tirgal-Turgal isminde bir kavmin yaşadığından bahseder (Erdoğan, 2012: 12-13).

4.2.Gelişim Dönemleri

4.2.1.Cumhuriyet Öncesi Dönem

Araştırma alanı, 1073 yılı sonlarında Türk hâkimiyetine girmiştir. Sahada ilk olarak Danişmendliler Beyliği'nin izlerine rastlanır. Danişmendliler Beyliği'nden sonra ticaret hayatının geliştiği Anadolu Selçukluları sahaya hâkim olur. Bu dönemde araştırma sahası kuzey-güney yönünde uzanan uluslararası ticaret güzergâhında yer alır. Araştırma alanı da söz konusu ticaret güzergâhında bulunur. Bağdat ve Halep'ten başlayıp Malatya, Sivas, Trabzon'u takip ederek Karadeniz'e çıkan bu uluslararası ticaret yolunun araştırma alanındaki varlığını yansıtan en önemli tarihi yapı günümüzde Gümüştop (Dazy) Köyü'nün yaklaşık 350-400 m güney batısında bulunan Gümüş Top

Hanı'dır. Bu han kuzeyden gelen tarihi ticaret yolunun güneyle birleştiği noktada yaptırılmış ve ticari faaliyetlere katkı sağlamıştır. Ortaçağ'dan kalma bir han olan bu tarihi yapının günümüze sadece kalıntıları ulaşmıştır. (Karamağralı, 1970: 4; Taştan, 2010: 55). Anadolu Selçuklularına ait eserleri şehir merkezinde de görmek mümkündür. Bu eserlerin başında ilçe merkezinin kuzeydoğusunda Hamam Mahallesi'nde, Yeşilirmak'ın kenarında, küçük bir mezarlık içerisinde yer alan Şeyh Şehabeddin Türbesi gelir (Foto 4.1.). Üzerindeki yeni kitabeden M. 1305 tarihli olduğu anlaşılır. Ancak türbenin ayakta kalması için yapılan onarımlar, türbenin mimari değerini ortadan kaldırmıştır.

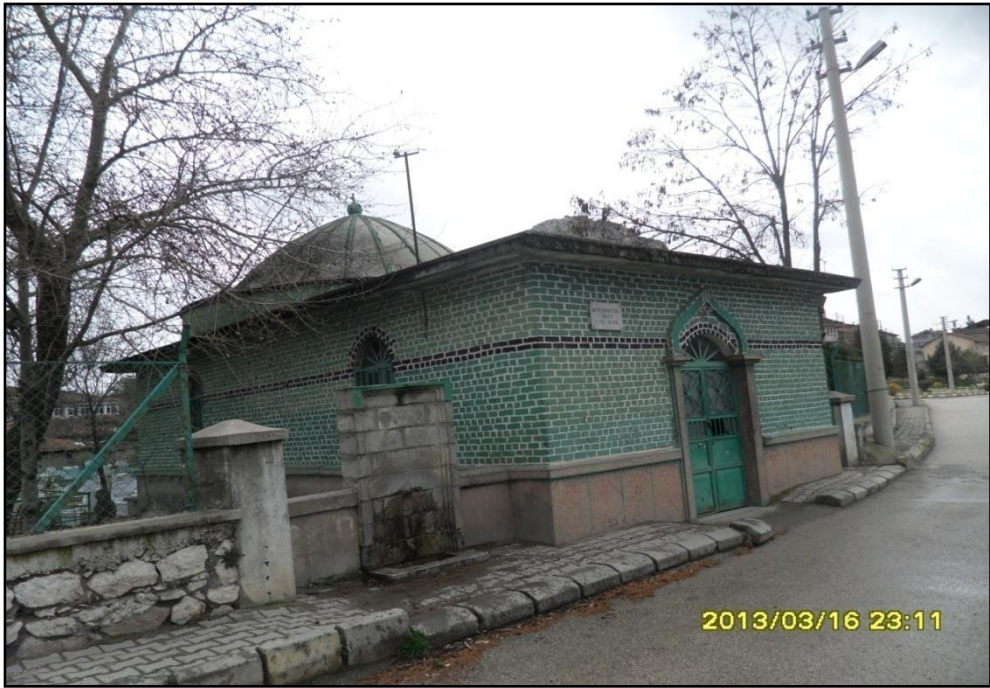

Foto 4.1. Hamam Mahallesi'nde Yer Alan Şeyh Şehabeddin Türbesi

Yine ilçe merkezinde yer alan Şehit Komutan Mehmet Nurullah Türbesi aynı dönemin eserleri arasında olup yapının giriş kapısı üzerinde yer alan dört satırlık kitabeden H. 701 (1301)'de vefat eden Emir Mehmed Oğlu Şehid Emir Mübariz'e ait olduğu anlaşılır.

1308 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra bölge, 1317 yılında İlhanlılar'ın, 1335 yılında Eratnalılar'ın, 1380 yılında Kadı Burhaneddin'in himayesi altına girer (Gündoğdu vd, 2006: 16; Demir, 2010: 57). Araştırma alanı 1394 yılından 1398 yılına kadar Kadı Burhaneddin, Timur ve Osmanlı Devleti

mücadelelerine sahne olur (Yücel, 1982: 29-43; Esterabadi, 1990: 424-425; Aka, 1991: 20; Nafiz, 1928: 90). 1398 yılından itibaren Yıldırım Beyazıd, araştırma alanını Osmanlı topraklarına dâhil eder (Demir, 2003: 55).

Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra Turhal, salnamelerde nahiye olarak görülür. Hicrî 1287 (Milâdî 1870) ve 1288 tarihli salnamelerde Zile başlıklı sayfada Nevahi başlığı altında Turhal, Zile'nin nahiyesi gözüktür. Tokat ise Sivas sancağına bağlıdır. Bu nizamnameden 8 sene sonra ise nahiyelerle ilgili düzenleme yapılmış ve Turhal, Kazabat, Artıkabat, Komnat ve Kafirli Tokat'ın nahiyesi olmuştur '(Yücel, 2008: 73). Söz konusu tarihten günümüze kadar da bilindiği gibi Tokat'a bağlı olup Cumhuriyet devrinde 1944 yılında nahiye statüsünden çıkmış ilçe olarak günümüze kadar gelmiştir. Çok fazla olmamakla birlikte şehir merkezinde Osmanlı mimarisine ait eserleri görmek mümkündür. Pazar Mahallesi'nde yer alan ve kitabe zenginliğiyle dikkat çeken Kesikbaş Camii ve Türbesi Osmanlı eseridir. Caminin H. 1172 (1759) tarihinde Şeyh Hacı Mustafa tarafından yaptırıldığı anlaşılır (Gündoğdu vd, 2006: 520). Yine Turhal ilçe merkezinde, Cami-i Kebir Mahallesi'nde yer alan Ulu Cami de Osmanlı mimarisine ait eserlerdendir (Foto 4.2.). Giriş kapısındaki kitabeye göre H. 950 (1544)'de İstanbul emini İshak tarafından yaptırılmıştır.

Foto 4.2. Cami-i Kebir Mahallesi'nde Yer Alan Ulu Cami

4.2.2.Cumhuriyet Dönemi

Turhal'ın şehrsel gelişimi, Cumhuriyet'in kuruluşunu takiben gerçekleşir. 1932 yılında demiryolu hattının, 1934 yılında şeker fabrikasının kurulması, 1944 yılında da ilçe statüsü kazanmasıyla birlikte şehrsel gelişim hızlanır. İlçe merkezi olmasıyla birlikte yönetim merkezi olma, yani idari bir fonksiyon yüklenmesinin yanında şehir; devlet tarafından sağlanan sosyal, kültürel ve ekonomik yatırımlarla birlikte süratle büyümüştür.

Cumhuriyet döneminde şehrsel özellik kazanan araştırma alanında, şehrsel gelişim dört dönemde incelenmiştir.

4.2.2.1. 1935 Öncesi Dönem

Şehirde 1935'e kadar kabul edilen ilk oluşum, kale ve çevresinde, bugünkü Camikebir, Hamam, Kova ve Celal mahallelerinin bir bölümünü kapsar. Şehrin belirlenen bu alanlarda kurulmasının en önemli nedeni Kale Tepe'nin ulaşım açısından hâkim bir noktada olması ve bu özelliğiyle savunmayı kolaylaştırmasıdır. Turhal'ın buraya kurulmasının bir başka nedeni ise taşkınlardan korunmaktır. Bahsedilen bu ilk oluşumda, özellikle kale etrafındaki yerleşim birimi eğimli bir arazide kurulmuş olup 1-2 katlı, bitişik ya da ayrık yapı nizamının bir arada görüldüğü doku özelliğindedir (Foto 4.3, Foto.4.4, Foto.4.5.).

Foto 4.3. Kentin İlk Kuruluş Yerlerinden Kova Mahaltesinde 2 Katlı Bitişik Nizamın Hâkim Olduğu Doku

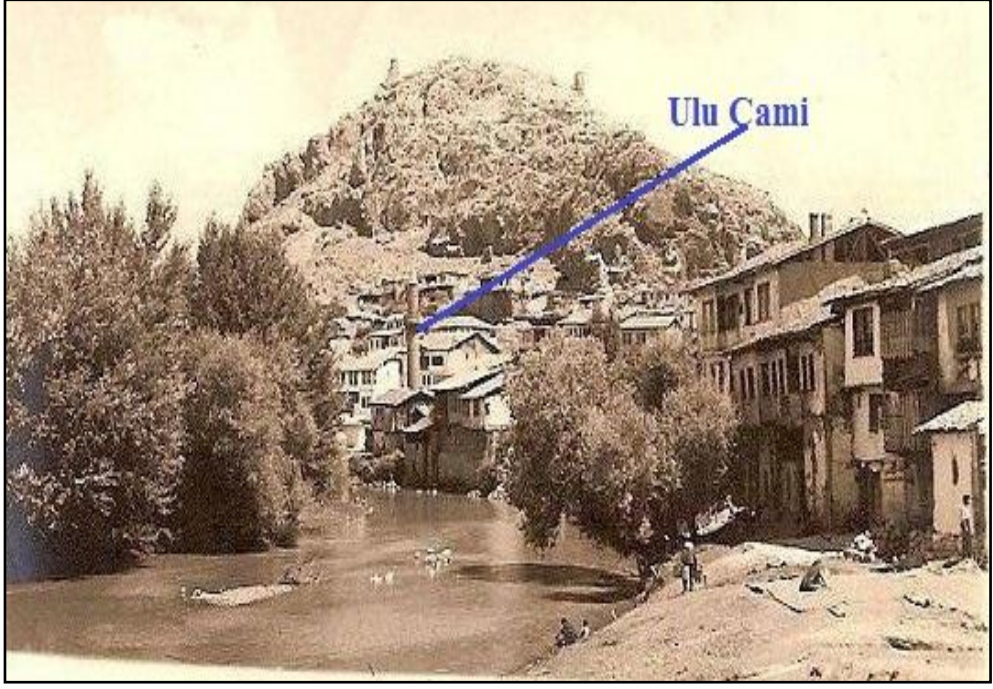

Foto 4.4. Cami Kebir Mahallesi ve Ulu Camii'nin Çekim Tarihi Belli Olmayan Eski Hali (<http://www.facebook.com/turhal60>).

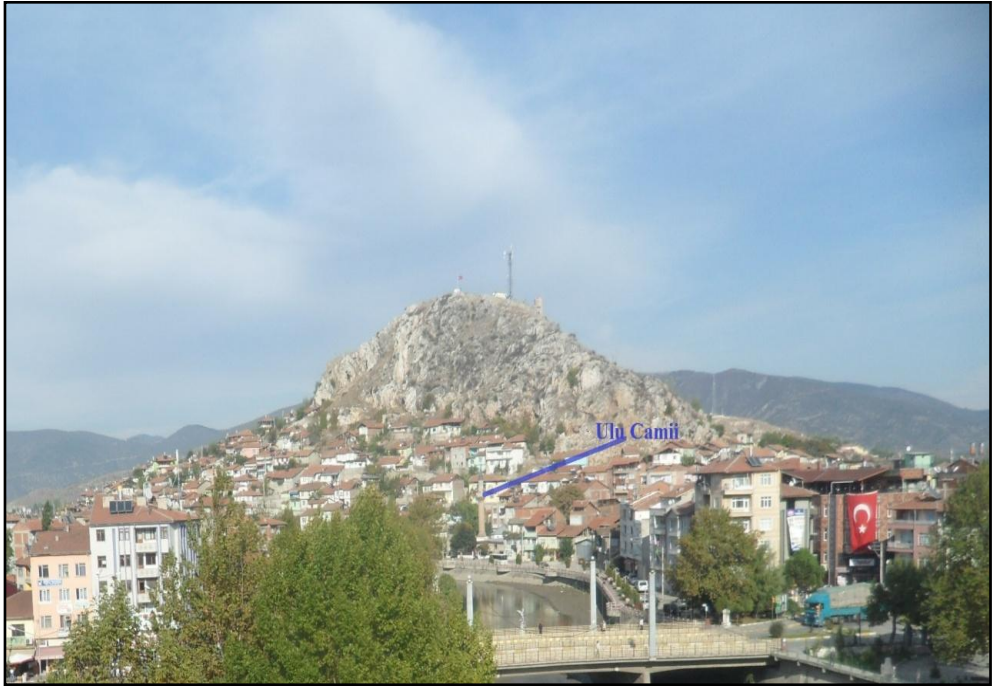

Foto 4.5. Cami Kebir Mahallesi'nin Günümüzdeki Görüntüsü

4.2.2.2. 1935-1945 Arası Dönem

Turhal, 1935-1945 yılları arasında ise özellikle 1934 yılında açılan şeker fabrikasına endeksli olarak gelişmiş (Foto.4.6.). Günümüzdeki Seyfi Demirsoy Mahallesi merkezli olmak üzere şehrin batısı, kuzeyi ve kuzeybatısının bir kısmını içine alan üç yönlü bir gelişim gerçekleşmiştir. Bu dönemde yatay büyümeyi sağlayan bir başka önemli faktör ise Turhal'ın 1944 yılında ilçe statüsü kazanmasıdır.

1935- 1945 yılları arası on yıllık süre içerisinde batıda Cumhuriyet ve M.Fevzi Çakmak Mahallesi ile; kuzeyde Yeşilirmak, Gündoğdu mahalleleri, kuzeybatıda Bahar ve Mevlana mahallelerinin önemli bir kısmı oluşur (Harita 4.1.). Söz konusu oluşum dönemi, bahsedildiği gibi şeker fabrikasının damgasını vurduğu bir oluşum olup 1945 yılından sonra şehrin yeni oluşan kısımlarına yön veren önemli bir alan olur. Belirtilen bu zaman dilimi içerisinde oluşan alanda, ayırık yapı düzeni hâkimdir. Ayrıca, yerleşimin kuzeyinde ve doğusundaki iki bölgede bu dönemde oluşmuş kısımlar vardır.

Foto 4.6. Şeker Fabrikası (Kaynak: <http://www.facebook.com/turhal60> Çekim Tarihi Belli Değil)

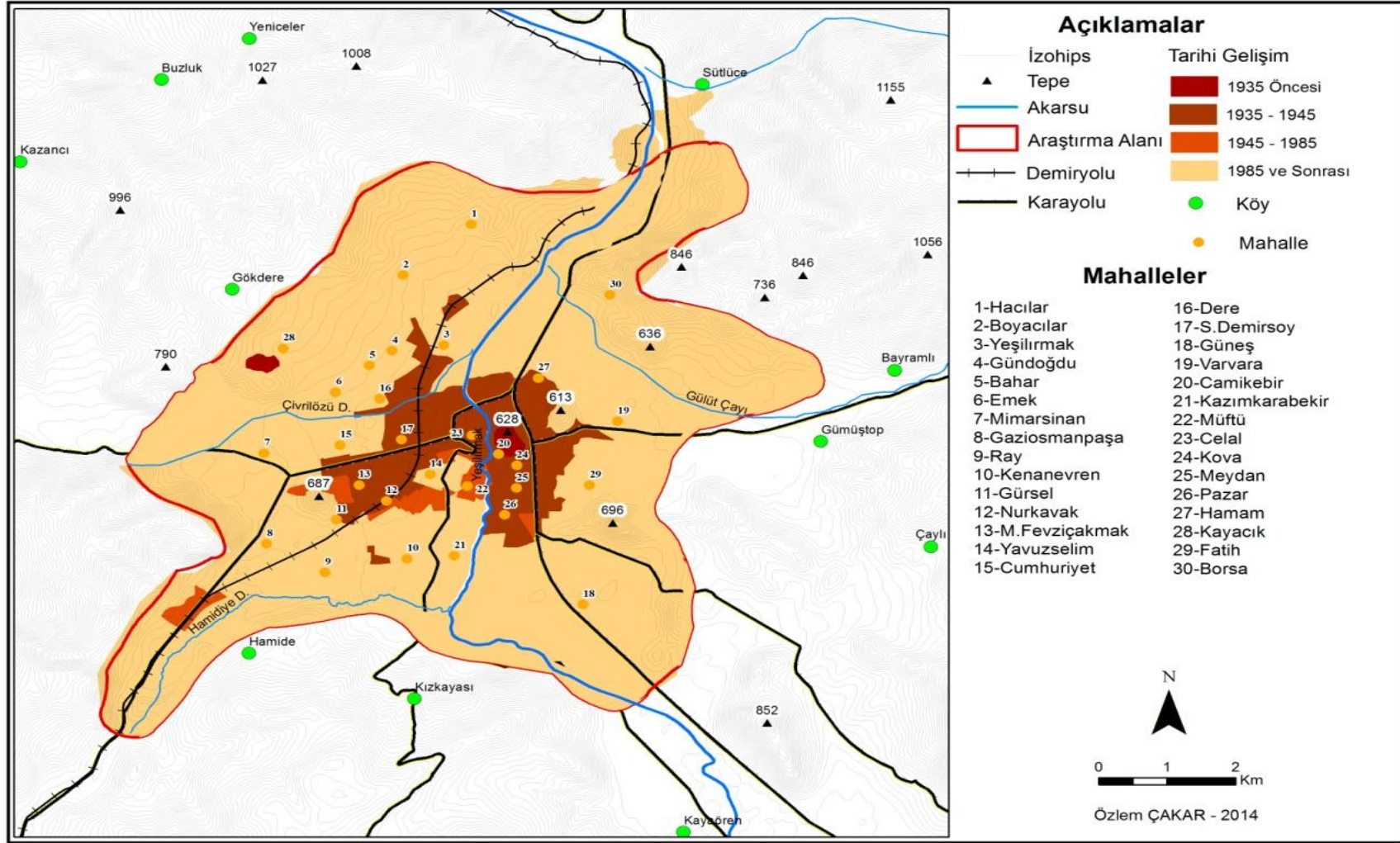
4.2.2.3. 1945-1985 Arası Dönem

1945-1985 yılları arasında, kale ve çevresi ile fabrika çevresindeki gelişimlere bağlantılı olarak şehrin alansal gelişimi devam eder. Bir başka ifade ile ovanın orta

kısımlarını kapsayan alan ile kuzey, kuzeybatı ve batı kısımlarını çevreleyen, aynı zamanda şehrin güneyinde ve güneydoğusunda yeni bir oluşum başlar. Günümüzde şehrin merkezinde bulunan Müftü ve Yavuz Selim mahalleleri ile güneyde yer alan Yunus Emre ve Ray mahalleleri ile batıda yer alan M. Fevzi Çakmak ve Mimar Sinan mahalleri söz konusu dönem içerisinde gelişim gösteren mahallelerdir (Harita 4.1.). Turhal'ın ilçe statüsü kazanmasıyla birlikte hizmet sektörünün gelişmesi, 1973 yılında Tokat'ın il olarak teşvik kapsamına alınmasıyla sanayi fonksiyonun gelişiminin devam etmesi ve Turhal'ın göç alması, bu dönemde şehrsel yayılmayı sağlayan temel faktördür.

4.2.2.4. 1985 Sonrası Dönem

1985 sonrası oluşmuş dördüncü alan, şehrin önceki oluşumlarını çevreleyen ve özellikle doğu kesiminde yer alan merkezden kopuk gelişen bir sahadır. Boyacılar, Yeşilirmak, Emek, Dere, Cumhuriyet, G. O. P, K. Karabekir, Yunus Emre ve Ray mahallelerinin bu dönemde de yayılımı devam eder. Bunlara ek olarak şehrin kuzeyinde yer alan Hacılar Mahallesi, güneydoğusunda yer alan Güneş Mahallesi ile kuzeydoğusunda bulunan Borsa Mahallesi yeni gelişim alanları olarak belirir (Harita 4.1.). Ek olarak kuzeybatıda yer alan Kayacık Mahallesi daha önce köy statüsünde iken bu dönemde belediye sınırlarına dâhil edilmiş ve şehrin yeni bir mahallesi olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca şehrin doğusunda yer alan Fatih Mahallesi bu dönemde oluşmaya başlamış bir mahalledir (Harita 4.1.). Bu alanların oluşumunda meslek yüksekokulu ve yaygın olarak yapılan besicilik faaliyetleri, 2004 yılında Tokat'ın il olarak teşvik kapsamına alınması ve yeni sanayi tesislerinin kurulması etkili olmuştur. Bu dönemdeki oluşumda özellikle şehrin batısındaki alanlarda ayırık yapı düzeninde çok katlı, modern mimari tarza sahip binalar dikkat çeker. Sonuç olarak Cumhuriyet devrinde Turhal'da şehrsel gelişim, jeolojik ve jeomorfolojik kriterlerin ihmalıyla dört dönemde gerçekleşir. Bu gelişim 1935 yılına kadar Turhal Kalesi ve çevresini kapsayan yüksek, eğimli alanlardan oluşurken 1935 yılından sonra özellikle şeker fabrikasının kurulmasıyla ova tabanında orta kısımlarla, kuzey, kuzeybatı, batı, güney ve güneydoğu yönlü oluşumlar gerçekleşir. 1985 yılından sonra ise ova tabanındaki yayılma devam etmiş, belediye sınırlarının tamamına yönelik bir gelişim söz konusu olmuştur. Ancak bu gelişim, jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerin ihmalıyla devam ederse Turhal sürdürülebilirliği olmayan, dönüşemeyen ve kimlik bulamayan bir şehir olmaya mahkûm olacaktır.

Harita 4.1. Turhal Şehri'nin Tarihi Gelişim Haritası

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.TURHAL'IN ŞEHİRSEL FONKSİYONLARI ve ŞEHİR İÇİ ARAZİ KULLANIMI

Fonksiyon kavramının yerleşmeler açısından önemi büyüktür. Yerleşmelerin sahip olduğu fonksiyonel özellikler, bu fonksiyonlardaki çeşitlilik ve uzmanlaşma, kendi aralarında görev, sorumluluk ve etki alanı farklılıklarına, dolayısıyla da bir yerleşme kademelenmesine (hiyerarşiye) yol açar. Fonksiyonel özellikler ile yerleşmenin büyüklüğü ve büyüme süreçleri arasında da ilişki vardır. Bunun yanı sıra her bir yerleşmenin özel işlevleri de olabilir. İşlevsel uzmanlaşmaya bağlı olarak yerleşmelerin, özellikle de şehirselleşmelerin bazı faaliyetlerde öne çıktıkları belirlenir ki, bu durumda imalat, madencilik, ticaret, ulaştırma (liman, istasyon vb.), garnizon, turizm, üniversite şehirlerinden veya karma işlevli yerleşmelerden söz etmek mümkün olur (Özgür, 2010: 14).

Fonksiyon kavramı coğrafyada ilk kez 1891 yılında F. Ratzel tarafından kullanılmış ve daha sonra birçok tanımlanmıştır. Tolun-Denker (1976), fonksiyon kavramını mekana ihtiyaç duyan genel ve özel hizmetleri ya da etkinlik ve yararlanmaları, bir yandan şehrin yakın ve uzak çevresiyle olan bağlantıları olarak açıklar. Keleş (1998), ise şehirler için fonksiyon kavramını insanlara barınma, ticaret, yönetim, dinlenme, eğlenme, ulaşım vb. işgörü ve etkinlikleri sunan ve ancak kentlerde bulunabilen, kırsal yerleşmelerde sağlanma olanağı bulunamayan faaliyetler olarak tanımlar. BeauJeu-Garnier ve Chabot (1976) ise bir şehir yerleşmesinin ortaya çıkışını, gelişimini ve büyümesini mümkün kılan faaliyetleri şehirselleşmeler olarak tanımlamışlardır (Aliağaoğlu ve Uğur, 2010: 131). Karaboran (1989) ise fonksiyon terimini geniş ve dar anlamları ile açıklamaya çalışır. Buna göre, geniş manasıyla fonksiyon terimi, zaman içinde akıp giden faaliyetler ya da yapılan iş anlamına gelirken dar anlamıyla bireysel hareketlerin birbirine karşılıklı bağımlılığının ifadesidir. Aynı zamanda fonksiyonlar, coğrafyada birbirine karşılıklı bağımlı durabilen faaliyetler olarak tanımlanır.

Şehirlerin fonksiyonel olarak sınıflandırılması çeşitli metotlarla birçok coğrafyacı tarafından yapılmıştır. "Harris'in (1943) Functional Urban Classification", Nelson'ın (1955) "Multifunctional Classification", Alexandersson'ın (1956), Webb'in

(1959) “Analysis of Minnesota Towns”, Forstall’ın (1970) “Classification of American Cities” en dikkat çekici olanlarıdır. Türkiye’de bu konuyla ilgili olarak yapılmış ilk çalışma Tümertekin’e aittir. Tümertekin 1960 yılı verilerini kullanarak 10.000 ve daha fazla nüfuslu 146 şehir yerleşmesi ile 10.000’den daha az nüfuslu 5 yerleşmeyi fonksiyonlarına göre sınıflandırmış. Bu yapılırken sadece 1960 yılı verileri esas alınmış, yerleşmelerin geçmişteki durumu ve geçirdikleri değişiklikler dikkate alınmamıştır. Buna göre Türkiye’deki şehirler ziraat şehirleri (51 adet), imalat şehirleri (42 adet), gayri muayyen faaliyetlerin olduğu şehirler (40 adet), genel hizmetlerin ağırlık kazandığı şehirler (13 adet), istihraç (çıkarma) faaliyetlerinin ağırlıklı olduğu şehirler (4 adet) ve inşaat şehirleri (1adet) olarak sınıflandırılmıştır (Tümertekin,1965:10). Yine Tümertekin’in 1973’teki “Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları” isimli çalışması araştırmacının bu alanda yapılmış bir başka önemli eseridir. Türkiye genelini kapsayan dikkate değer bir diğer çalışma ise Tunbul’a aittir. Tunbul, 1990 yılı verilerini kullanarak Türkiye’de şehirlerin fonksiyonel sınıflandırmasını yapmıştır. Buna göre Toplu Hizmetleri (133 adet), Sanayi ve Hizmet (46 adet), İmalat Sanayi (41 adet), Ziraat (33 adet), Ziraat ve Hizmet (31 adet), Hizmetler ve Ticaret (20 adet), Ticaret (9 adet), Sanayi ve Ziraat (9adet), Madencilik (5adet), İnşaat (2 adet), Ulaştırma-Haberleşme ve Depolama (1 adet)’dan oluşan 11 farklı şehir tipi belirlemiştir (Tunbul, 2000). Tümertekin’in “Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları” isimli çalışmasında da şehirleri fonksiyonlarına göre ziraat, sanayi, genel hizmetler, gayrimuayyen faaliyetler ve çıkarma faaliyetleri şeklinde sınıflandırmıştır. Söz konusu çalışmalar dışında daha dar alanları kapsayan birçok çalışma yapılmıştır. Bunlar arasında Doğanay’ın (1983) “Erzurum’un Kentsel Fonksiyonları ve Başlıca Plânlama Sorunları”, Köse’nin (1996) “Fonksiyonel Özellikleri Yönünden İvrindi”, Özgür’ün (1996) “Yeni İlçe Merkezlerimizin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler”, Güner’in (1997) “İğdır’ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri”, Kadioğlu ve Bekdemir’in (2004) “Akçabaat’ta Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları”, Alaeddinoğlu’nun (2011) “Batman Şehri, Fonksiyonel Özellikleri ve Başlıca Sorunları”, Temurçin’nin (2009) “Dinar Şehri’nde Kuruluş, Gelişme, Nüfus ve Fonksiyonel Özellikler”, Aledinoğlu, Toroğlu ve Elibüyük’ün (2007) “Gevaş Kasabası ve Fonksiyonları”, Doğanay’ın (2011) “Yomra’nın Başlıca Fonksiyonel Özellikleri” gibi çalışmaları örnek verilebilir.

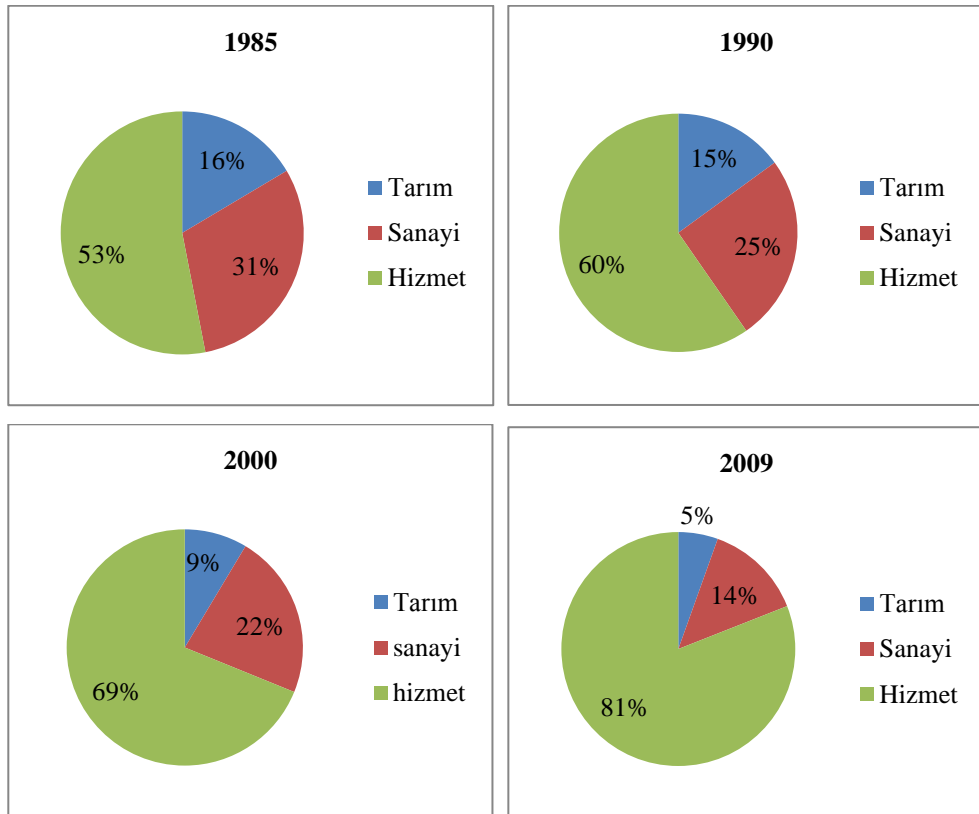
5.1. Turhal'ın Şehirsel Fonksiyonları

Şehirler, kuruluş amaçlarına ve yürüttükleri faaliyetlerin sosyoekonomik özelliklerine, kuruldukları sahalara ve çevresi ile olan ilişkilerine göre farklı fonksiyonlar gösterir. Bu fonksiyonlara göre de bir sınıflandırmaya tabi tutulur. Buna göre sanayi şehirleri, ticaret, madencilik, kültür ve rekreasyon, turizm gibi çeşitli faaliyet ve hizmetlere göre sınıflandırılmaktadırlar. Bu fonksiyonlardan biri veya birkaçı, diğer fonksiyonlara göre ağır basar ve ağır basan fonksiyona göre şehir kendine özgü karakter kazanır (Atalay, 2001: 57).

Turhal şehrinin ekonomik fonksiyonlarından bahsetmeden önce şehirde yer alan nüfus içerisindeki faal nüfusun yıllar itibarıyla gösterdiği değişimi vermek anlamlı olacaktır. Bu açıdan 1985 yılında şehir nüfusu 60.097 iken 34.192'si yani % 57'si faal nüfus olarak tanımlanan 15-64 yaş grubu içerisinde yer alır. Ancak bu faal nüfusun 11.349'u yani % 33'ü çalışmaktadır. 1990 yılında ise Turhal şehir nüfusu 68.384 olup bu nüfusun 41.240'ı yani % 60'ı 15-64 yaş grubunda yer alır. Bu faal nüfusun 13.178'i yani % 32'si çalışan nüfusu oluşturur. 2000 yılında ise Turhal şehir nüfusu 95.536 olup % 65'i yani 61.824 kişi faal nüfus grubundadır. Nüfusun 14.617'lik kısmı ise (% 23.6) çalışan nüfusu oluşturur. 2009 yılında ise Turhal şehrinin toplam nüfusu 64.090'dır. 2009 yılında Turhal şehirde 15-64 yaş grubunda yer alan faal nüfus 45.676 (% 71) olup bu nüfusun 13.702'si (% 30) çalışan nüfus grubu içerisinde yer almaktadır. Görüldüğü üzere 1985 yılında % 57 olan faal nüfusun 1990'da % 60'a, 2000 yılında % 65'e, 2009 yılında ise % 71'e çıktığı, buna karşılık çalışan nüfusun faal nüfus içerisindeki oranının 1985 yılında % 33 iken, 1990'da % 32'ye, 2000 yılında % 23.6'ya düştüğü görülür. 2009 yılında ise çalışan nüfusun faal nüfus içerisindeki oranı % 30'larda seyretmektedir. Bu durum Turhal şehirde bir işsizlik sorunun olduğunu ve şehrin dışarıya göç verdiğini gösterir. Ancak burada değinilmesi gereken bir nokta da 15-64 yaş grubunun içerisinde yükseköğrenime devam eden nüfusun ve 65 yaşından önce emekli olmuş nüfusun da buna dâhil edildiği gerçeğidir.

Tümertekin'in 1973 yılında yapmış olduğu "Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar" isimli çalışmada Turhal, az nüfuslu sanayi şehirleri içerisinde yer alır. Ancak zaman içerisinde Turhal'daki sanayi faaliyetlerinin hâkim fonksiyon olma özelliğini yitirdiği görülür. Yani kentin fonksiyonel özelliklerinde zamanla bir değişim görülür. Bu bağlamda Turhal kentinin 1985 yılında faal nüfusunun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı incelendiğinde nüfusun % 53'ü hizmetler sektöründe, % 31'i

sanayi sektöründe, % 16'sı ise tarım sektöründe çalışmaktadır. 1990 yılına gelindiğinde ise hizmet sektöründe çalışan nüfusun oranı % 60'a yükselirken sanayi sektöründe çalışan nüfusun oranı % 25'e, tarım sektöründe çalışan nüfusun oranı ise % 15'e düşer. 2000 yılında hizmet sektöründe çalışan nüfusun oransal artışı sürmüştü ve % 69'a yükselmiştir. Sanayi sektöründe çalışan nüfusun oranı % 22'ye, tarım sektöründe çalışan nüfusun oranı ise % 9'a düşmüştür. Turhal Belediyesi'nden alınan 2009 yılı verilerine göre ise Turhal şehrinde tarımda çalışanların oranı % 5, hizmetler sektöründe çalışanların oranı % 81, sanayi sektöründe çalışanların oranı ise % 14'tür (Şekil 5.1.). Bu oranlar incelendiğinde Turhal kentinin başlangıçtaki sanayi şehri özelliğini yitirdiğini ve genel hizmetler şehri olma özelliği ile birlikte sanayi fonksiyonunun ikinci fonksiyon olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 5.1. Turhal Şehrinde Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (1985-2009)

5.1.1. Hizmetler Fonksiyonu

5.1.1.1. İdari Fonksiyonu

Şehirleri çevrelerine göre merkezi konuma getiren fonksiyonlardan bir tanesi de şehirlerin sahip oldukları idari fonksiyonlardır. Şehirler, bu fonksiyonla aynı zamanda kırsal alanlardan da ayrılmıştır (Göney, 1984: 76). İdari fonksiyon, devlet yöneticileri tarafından sonradan verilmesi nedeniyle ticaret, sanayi ve kültürel fonksiyonların oluşum ve gelişimlerinden ayrı bir özellik arz eder. Bir başka ifade ile idari fonksiyonların da tarihi boyutu vardır ancak zaman içerisinde politik görüş, nüfus yapısında meydana gelen değişiklikler nedeniyle değişebilir. Buna bağlı olarak da yönetim açısından belirli bir etki alanına sahip olan şehirlerin önemi farklılaşabilir (Aliğaoğlu ve Uğur, 2010: 139). Ülkemizde bu duruma örnek verilebilecek birçok şehir yerleşmesi bulunur.

Türkiye'nin bugünkü idari bölümlenmesi, esasında Osmanlı İmparatorluğu'nun 1921 tarih ve 85 numaralı "İlk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" ile 1924 tarih 491 sayılı "Teşkilat-ı Esasi Kanunu"nda yer alan vilayet-kaza-nahiye sistemine dayanır (Aliğaoğlu, Uğur, 2010: 140).

1398 yılında kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine giren Turhal, bu tarihten önce Anadolu Selçuklu Devleti, Eretna Devleti ve daha sonra da Kadı Burhaneddin'in egemenliğine girmiştir. Turhal, Anadolu Selçuklu Devleti döneminden itibaren idari bir birim olarak kayıtlarda görülür. Ancak Turhal'ın bu dönemde nasıl bir idari fonksiyona sahip olduğu ile ilgili bilgi yoktur (Baykara, 2000: 53). İdari fonksiyonu ile ilgili kesin bilgilere Osmanlı dönemine ait kayıtlarda rastlanır. Osmanlı Devleti kayıtlarında Tokat ve çevresinin tahriri ilk kez 1455'te yapılmıştır. Dolayısıyla bu tarihten önce Turhal'ın idari fonksiyonları ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. 1455 yılındaki tahrirde Turhal, nahiye olarak kaydedilmiştir (Karaman, 2003: 31). Bu deftere göre, nahiye olarak kaydedilen Turhal'a bağlı 39 köy ve 3 mezra bulunur. 1485 tarihinde 36 köy ve 2 mezrası olan Turhal yine nahiye olarak zikredilmiştir. 1520 tahririnde artık kaza olarak kaydedilmiş olan Turhal'ın 34 köy ve 3 mezrası vardır. Köy sayısının düşüş göstermesinin nedeni İnepazarı, Tavukçu ve Erkilet köylerinin 1520 tahririnden önce Tokat'ın Kazabad nahiyesine bağlanmış olmasıdır. Buna karşın, Boğabağı isimli yeni bir köy Turhal'a bağlı olarak kayıtlıdır. 1574 yılında ise Turhal'ın 34 köy ve 5 mezrası bulunur (Demir, 2010: 62).

Hicrî 1287 (Milâdî 1870) ve 1288 tarihli salnamelerde Zile başlıklı sayfada Nevahi başlığı altında Turhal, Zile'nin nahiyesi gözüktür. Tokat ise Sivas sancağına bağlıdır. Bu nizamnameden 8 sene sonra ise nahiyelerle ilgili düzenleme yapılmış ve Turhal, Kazabat, Artıkabat, Komnat ve Kafirli Tokat'ın nahiyesi olmuştur. H. 1288 (M. 1871) tarihli salnameye göre Turhal yine Zile'ye bağlı bir nahiye statüsündedir (Yücel, 2008: 73). 1878'de Şarkipare nahiyesi yerine Turhal nahiyesi Tokat kazasına bağlanır. 1864 yılından itibaren Turhal bir müdür başkanlığı altında nahiye meclisleri tarafından yönetilir (Açıkel, 2003: 258-259). 1892 yılında ise Turhal'ın belediye statüsü kazandığı ifade edilir. Hatta günümüzde Turhal Belediyesi'nin logosunda bu tarih yer alır.

Turhal'da asıl idari fonksiyon ve buna bağlı olarak diğer fonksiyonların gelişimi Cumhuriyetle beraber ilçe yönetim merkezi olmasıyla başlar. Bu gelişimi sadece mülki idare sahasının büyümesi ya da küçülmesinden kaynaklanan değişim olarak nitelendirmek oldukça eksik ve yanlış olacaktır. Çünkü Turhal'daki asıl büyümeyi yapılan ekonomik yatırımlar sağlamıştır. Ancak ilçe merkezi olduktan sonra idari saha içerisinde nahiye (belde) ve köy sayılarının artmasının etkileri de elbette önemlidir. Buna göre 1944 yılında ilçe olan Turhal, 1945 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre üç bucak ve 74 köye idari merkezlik yapar. Söz konusu bucaklar Merkez Bucağı, Dökmetepe Bucağı ve Pazar Bucağı'dır. Bu dönemde Merkez Bucağına bağlı 39 köy yerleşmesi vardır. Merkez Bucağına bağlı bulunan Eriklitekke ve Fındıcak, Kızıoğlu, Kuytul ve Niril (Erenli) köyleri bu dönemde Turhal ilçesinin idari sınırları içerisinde dâhil edilmiştir. 1945 yılında Dökmetepe bucağına bağlı 16 köy yerleşmesi vardır. Bu dönemde Pazar bucağına bağlı köy sayısı ise 19'dur.

1950 yılı genel nüfus sayımı sonuçları incelendiğinde Turhal'ın idari merkezlik yaptığı bucak ve köylerin değişmediği görülür. 1955 yılında ise idari merkezlik yaptığı bucaklarda bir değişiklik yoktur. Yine üç bucak Turhal'a bağlıdır. Ancak köy sayısında değişiklik vardır.

1955 yılı genel nüfus sayımı sonucuna göre de Turhal'a idari anlamda bağlı üç bucak merkezi bulunur. Bu bucak merkezlerine bağlı 75 köy yerleşmesi mevcuttur. Merkez bucağına bağlı köy sayısı 41, Dökmetepe bucağına bağlı köy sayısı 13 ve Pazar bucağına bağlı köy sayısı 21'dir. Dökmetepe bucağına merkezlik yapan Ahur yerleşmesi idari anlamda bu dönemde Turhal' a bağlı değildir. Bu dönemde Dökmetepe bucağına nahiye merkezliği yapan yerleşme Akın'dır ve Akın Köyü bu tarihten sonra hiçbir dönemde Turhal'a bağlı bir yerleşme değildir. Orta köyü bu tarihte Turhal'ın

(Dökmetepe bucağına bağlı) idari sınırları içerisinde görülür. Ancak bundan sonraki hiçbir dönemde bu köy yerleşmesi görülmez. Pazar bucağına bağlı Menteşe köyü bu dönemde Turhal'ın idari sınırlarına dâhil edilmiştir. Dökmetepe bucağına bağlı Büyükbirep ve Küçükbirep köyleri 1955 yılından itibaren Turhal'ın idari sahasında bulunmayan köy yerleşmeleridir.

1960 yılında Turhal 3 bucak merkezi ve 75 köye idari merkezlik yapar. Merkez bucağına bağlı köy sayısı bu dönemde 44'tür. Dökmetepe bucağına bağlı köy sayısı 12, Pazar bucağına bağlı köy sayısı 19'dur. Bu dönemde Vazanya köyünün ismi Ayranpınarı olarak değişmiştir. Yine bu dönemde Dökmetepe bucağına bağlı bulunan Arzupınarı köyü, merkez bucağının idari sınırları içerisine dahil edilmiştir. Orta köyü bu tarihten itibaren Turhal'ın idari sınırları içerisinde görülmez. Sütlüce (Kımıza), Aşağıgeyran, Buzluk (Yukarıgeyran) gibi köyler bu tarihte Turhal merkez bucağına bağlanarak Turhal'ın idari sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer değişiklik ise Ahur yerleşmesinin tekrar Dökmetepe bucağının merkezi olmasıdır. Pazar bucağına bağlı bulunan Burga köyü ve Şatıroba, bu dönemde merkez bucağına bağlanmış ve ismi Tatlıcak olarak değiştirilir. Çayıraltı ve Çiftlikköy köyleri de bu dönemde Pazar bucağına dâhil edilerek Turhal'ın idari sahasına alınmıştır.

1965 yılı genel nüfus sayımı sonucuna göre de Turhal, 3 bucak merkezine ve 75 köy yerleşmesine idari merkezlik yapar. Bu dönemde yine bazı köylerin isimleri değişmiştir. Farm köyünün ismi Bağlarbaşı, Abayıl'ın ismi Ballica, Horuk'un ismi Çayıraltı, Armus'un Doğançanlı, Aşağıdimerto'nun Gölyanı, Munamak köyünün ismi Ocaklı, Geldigen köyünün Ovayurt, Yukarıdimerton'un ise Üzümören köyü olmuştur.

Turhal, 1970 yılı genel nüfus sayımı sonucuna göre de üç bucak ve 74 köye idari merkezlik yapar. Merkez bucağına dâhil köy sayısı 48, Dökmetepe bucağına dahil köy sayısı 8, Pazar bucağına dahil köy sayısı ise 18'dir. Üçgözen, Kalaycık ve Ortaköy köyleri bu tarihten itibaren Turhal'ın idari sınırları içerisinde görülmez. Dökmetepe bucağına bağlı Asarcık köyü 1970 yılında merkez bucağına dâhil edilir. Yeniköy, Yenisu ve Yeşilalan köyleri Turhal idari sınırlarına alınmış ve merkez bucağına bağlanır. Bu dönemde Turhal'ın iki beldesi mevcuttur. Pazar ve Üzümören.

1975 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Turhal'ın idari sınırları içerisinde kalan üç bucak yerleşmesi vardır. Bunlar Merkez bucağı, Dökmetepe ve Pazar bucaklarıdır. Bu dönemde Turhal aynı zamanda 3 beldeye sahiptir. Şenyurt, Üzümören ve Pazar belde olarak görülür. Bu sayım yılı döneminde merkez bucağına bağlı köy

sayısı 45'tir. Dökmetepe bucağına bağı köy sayısı ise 8, Pazar bucağına bağı köy sayısı ise 18'dir.

1980-1985 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Turhal'ın idari sınırları içerisinde kalan üç bucak yerleşmesi vardır. Bunlar Merkez bucağı, Dökmetepe bucağı ve Pazar bucağıdır. Merkez bucağına bağı 45, Dökmetepe bucağına bağı 8, Pazar bucağına bağı 18 köy yerleşmesi vardır.

1990 yılı genel nüfus sayımı ile birlikte Turhal bugünkü sınırlarına yakın olan bir idari merkez hâline dönüşür. Bu dönemin en önemli değişikliği Pazar bucağının Turhal'ın idari sınırları içerisinde yer almamasıdır. Pazar bucağı 1987 yılında ilçe statüsü kazanarak Turhal'dan ayrılır. Turhal, bu dönemde merkez ve Dökmetepe bucakları ile Şenyurt ve Kat beldelerine ve 53 köye idari merkezlik yapar.

2000 yılı genel nüfus sayımı sonucuna göre de Turhal Merkez ve Dökmetepe'den oluşan iki bucağı, Çaylı, Şenyurt, Ulutepe, Yazıtepe, Yenisu, Kat'tan oluşan altı beldeye ve toplamda 53 köye idari merkezlik yapar.

2010 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Turhal 52 köy yerleşmesi ve iki bucağın (merkez ve Dökmetepe bucakları) idari merkezidir. Bu dönemde Çaylı, Şenyurt, Ulutepe ve Yenisu belde statüsündedir (Tablo 5.1.)

Tablo 5.1. Turhal İlçesinde Köyler Nüfusları (1990-2010)

Yerleşme İsmi		1990	2000	2010
Merkez	Ağcaşar	344	167	116
	Akçatarla	525	316	280
	Arzupınar	388	256	211
	Ataköyü	209	207	120
	Ayranpınar	725	409	222
	Bahçebaşı	473	382	235
	Buzluk	136	96	48
	Çamlıca	907	800	521
	Çayıraltı		233	136
	Çaylı	2.231	2.532	1.256
	Çivril	981	824	710
	Damudere	812		
	Derebentçi	370	253	184
	Erenli	347	297	67
	Eriklitekke	227	99	84
	Gökdere	388	398	499
	Gümüştöp	448	319	333
	Hacılar	223	128	
	Hamide	152	129	75
	Hasanlı	529	170	110
	Kamalı	325	314	245
	Kargın	322	145	58
	Kayacık	695		
	Kayaören	425	275	218
	Kazancı	235	112	97
	Kızkayası	592	488	472
	Kızıoğlu	388	220	
	Kuşoturağı	597	516	308
	Kuytul	658	504	326
	Kuzalan	101	71	29
	Ormanözü	675	267	154
	Samurçay	337	149	148
	Sarıkaya	937	976	719
	Sütlüce	147	127	122
Şatiroba	453	391	291	

	Şenyurt	3.382	2.887	2.288
	Taşlıhüyük	187	132	97
	Tatlıcak	1.002	899	798
	Uluöz	285	247	194
	Ulutepe	731	2.384	831
	Üçyol	1.601	2.286	1.168
	Yağlıalan	666	341	287
	Yazıtepe	2.217	2.563	1.283
	Yeniceler	426	283	175
	Yeniköy	599	440	356
	Yenisu	2.336	2.418	1.764
	Yeşilalan	269	39	32
	Elalmış			97
	Bucak T.	31.003	27.489	17.764
Dökmetepe	Dökmetepe (Bm)	1.158	1.985	557
	Akbuğday	153	117	71
	Çarıksız	148	137	142
	Kat	2.372	2.641	1.880
	Koruluk	540	444	346
	Necipköy	1.568	2.090	933
	Ovalı	583	484	441
	Sarıçiçek	105	62	54
	Bucak T.	6.627	7.690	4.424

Kaynak: DİE 1990-2000 ve TÜİK 2010

Bilindiği gibi idari fonksiyonların kentler açısından önemli bir avantajı kamu kurum ve kuruluşlarının burada toplanmasıdır. Bu kuruluşlar, kentlerin çevresindeki yerleşmeler tarafından talep edilen hizmetlerin sağlanması açısından merkezi mevki konuma gelmesini sağlar (Yazıcı, 1995: 201). Bu açıdan şehir yerleşmelerine önemli üstünlükler sağlamaktadırlar. Aynı zamanda şehirlerde farklı kullanım alanlarının ortaya çıkmasına neden olurlar. Yani idari fonksiyon şehir içi arazi kullanımını da etkiler. Bu konuyla ilgili detaylara idari fonksiyon alanları başlığı altında değinilmiştir.

Turhal'da 2012 yılında kurumlarla yapılan görüşmelerde, kamuda çalışan sayısının 1.649 olduğu tespit edilmiştir. Çalışan sayısı en fazla olan kamu kurumu Turhal Devlet Hastanesi'dir. Bu kurumu 233 çalışan ile İlçe Emniyet Müdürlüğü, 185

çalışan ile Turhal Belediye'si, 150 çalışanı ile Nevşehir Jandarma Komando Tabur Komutanlığı, 146 çalışanı ile Müftülük takip eder (Tablo 5.2.).

Tablo 5.2. Turhal'da Yer Alan Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Çalışan Sayıları (2012)

Kurum Adı	Çalışan Sayısı	Kurum Adı	Çalışan Sayısı
Kaymakamlık	15	Karayolları 74. Şube Müdürlüğü	2
Milli Eğitim Müdürlüğü	38	DDY	30
Halk Eğitim Merkezi	6	Mal Müdürlüğü	25
Çıracılık Eğitim Merkezi	17	Vergi Dairesi	46
Öğretmenevi	7	Orman İşletme Müdürlüğü	15
İlçe Nüfus Müdürlüğü	11	Posta İşletme Müdürlüğü	34
İlçe Tarım	56	Sağlık G. B.	43
İlçe Özel İdare	7	Tapu Sicil Müdürlüğü	13
Müftülük	146	Telekom	17
Devlet Hastanesi	430	Halk Kütüphanesi	6
TAMDAŞ	12	Teiaş	7
Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü	6	Askerlik Şubesi	10
İlçe Emniyet Müdürlüğü	233	Meteoroloji	2
Jandarma Komutanlığı	117	Tedaş	12
Nevşehir Jandarma K. T. K.	150	Yurtkur	7
Belediye	185	İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı	10
Turhal Org. San. Bölğ. Y. K. Başkanlığı	2	Köylere Hizmet Götürme Birliği	3

Kaynak: Kurumların Brifing Raporları (2012) ve Saha Anketleri

5.1.2. Kültürel Fonksiyonlar

Şehirler, kültürel faaliyetlerin doğması ve gelişmesine de zemin hazırlayan yerleşmelerdir. Bu özellikleriyle kırsal yerleşmelerden ayrılırlar ve kırsal yerleşmelerin bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılar. Çünkü kırsal alanlar, çeşitli kültürel faaliyetleri tek

başına yürütebilecek durumda değildir. Şehirler, çeşitli kültürel fonksiyonlara sahip yerleşmelerdir. Şehirler üniversiteler, yüksekokullar, muhtelif meslek okulları ve diğer eğitim öğretim kurumlarının varlığı ve söz konusu eğitim kurumlarının fiziki yeterlilikleri, yer seçimleri ve etki alanları ile kırsal yerleşmelerden ayrılır (Göney, 1984: 79). Aynı zamanda basım yayım işleri, kütüphane, tiyatro, sinema, radyo ve televizyonlar şehrsel yerleşmeleri kırsal yerleşmelerden ayıran önemli kültürel fonksiyonlardır (Aliagaoglu ve Uğur, 2010: 143).

Turhal şehrinin sahip olduğu kültürel fonksiyonu ile ilgili olarak öncelikle eğitim öğretim faaliyetlerinin tarihi gelişimi ve günümüzdeki genel durumu hakkında bilgi vermek anlamlı olacaktır.

Turhal'da yer alan ilköğretim kurumlarının tarihi gelişimleri incelendiğinde Cumhuriyet öncesi dönemde Turhal merkezde sadece 1 ilköğretim kurumu vardır. Tüm Türkiye'de olduğu gibi Turhal'da da eğitim kurumlarının yaygınlığı ve okullaşma oranı Cumhuriyet öncesi dönemde oldukça düşük düzeydedir. Turhal'da eğitim kurumlarının yaygınlaşması ve okullaşma oranının artması Turhal'ın ilçe statüsü kazanmasıyla birlikte artmıştır. 1944 yılında ilçe statüsüne kavuştuktan sonra 1947 yılında bir ilköğretim okulu açılmış. Takip eden yıllarda ilköğretim düzeyindeki okul sayısında artışlar devam etmiştir. 1960'lı yıllarda 3 okul, 1970'li yıllarda iki okul, 1980'li yıllarda 6, 1990'lı yıllarda 2 okul daha Turhal şehrinde kurulmuş ve eğitim öğretime başlamıştır. 2012-2013 öğretim yılı verilerine göre de şehirde 17 ilkokul eğitim öğretime devam etmektedir.

Turhal'da ilçe merkezinde 2011-2012 eğitim öğretim yılı verilerine göre 1 adet anaokulu, ve ilköğretim bünyesinde 38 adet ana sınıfı olmak üzere toplam 39 okulda 40 derslik ve 62 şube ile okul öncesi eğitimi verilmiştir. Bu eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrenci sayısı 1.122'dir. İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü verilerine göre şehirde 2011-2012 öğretim yılında 48-72 ay arası çağ nüfusu 2.487'dir. Buna göre belirtilen eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimde okullaşma oranının % 45'tir. Bu oran 63.600 nüfuslu şehir merkezi için oldukça önemli bir problem olmuştur. Okullaşma oranının düşüklüğü de bu durumu yansıtır.

2012-2013 öğretim yılında var olan tek anaokuluna ek olarak Mimar Sinan Mahallesi'nde 5 derslikli Mimar Sinan Anaokulu kurulmuş. Bu okulla birlikte toplam iki anaokulu ile 13 ilkokul bünyesindeki 16 derslik, 6 ortaokul bünyesindeki 7 derslik ile toplamda 28 derslikte okul öncesi eğitim verilmiştir. Belirtilen eğitim öğretim

döneminde değişen eğitim sistemi nedeniyle 48-60 ay arası 2.526 çocuk çağı nüfusunu oluşturan grup olarak düşünöldüğünde okullaşma oranı % 28'dir. Bu oran bir önceki eğitim öğretim döneminde yaşanan sıkıntının devam ettiğinin göstergesidir. Araştırma alanında konuyla ilgili yapılan görüşmeler de bunu doğrulamıştır.

Şehirde kurulan ilk anaokulu, ilçenin kuzeybatısında yer alan Bahar Mahallesi'ndeki Turhal Anaokulu'dur. Okulun ilk ismi Yavşan Anaokulu'dur. 2001-2002 öğretim yılında eğitim vermeye başlayan bu kurumda, toplamda 4 derslikte 50 öğrenci öğrenim görmektedir. Okul 7 öğretmen ve 6 diğer personele sahip olup öğrenim şekli normaldir. Şehirde yer alan diğer anaokulu ise 2012 yılında eğitime başlayan Mimar Sinan Anaokulu'dur. Bu okul Mimar Sinan Mahallesi'nde, Mimar Sinan Ortaokulu bahçesinde inşa edilmiştir. 2012-2013 eğitim öğretim yılı verilerine göre okulun derslik sayısı 5, öğretmen sayısı 6, öğrenci sayısı ise 83'tür.

Şehirde yer alan diğer okulların bünyesinde yer alan anasınıflarına göz atıldığında merkezde 3 ilkokulda, 6 ortaokulda anasınıfı bulunmamaktadır. Bu sınıfların bulunduğu okulların dağılışına bakıldığında 17 mahallede en azından ana sınıfının bulunduğu birer okul bulunur. Ancak şehirde 13 mahallede anaokulu olmadığı gibi ana sınıfının bulunduğu okul da yoktur. Okul öncesi eğitimin verildiği herhangi bir kurumun bulunmadığı mahalleler Borsa, Camikebir, G. O. P, Gündoğdu, Güneş, Gürsel, Kayacık, Kova, Müftü, Pazar, Ray, S. Demirsoy, Yeşilırmak mahalleleridir. Şehir nüfusunun % 32'sini barındıran bu mahallelerin okul öncesi eğitim kurumlarından mahrum bulunması önemli bir eksiklikler. Ayrıca şehrin en kalabalık mahallesi olan Cumhuriyet Mahallesi'nde anaokulunun bulunmaması, sadece Cengiz Topel İlkokulu ve Toki İlkokulu bünyesinde toplamda 3 derslikte okul öncesi eğitimin verilmesi çağ nüfusunun okullaşma oranının düşük olmasına yol açmaktadır.

Turhal şehir merkezinde 2011 yılında 23 ilköğretim okulu, 1 genel lise, 3 Anadolu lisesi, 1 Anadolu Öğretmen Lisesi, 1 Kız Meslek Lisesi, 1 Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi, 1 Özel Eğitim Meslek Lisesi, 1 İmam Hatip Lisesi, 1 Ticaret Lisesi olmak üzere 11 adet lise mevcut iken 4+4+4 sistemine geçilmesiyle birlikte 2012 yılında şehirde 18 ilkokul, 13 ortaokul eğitim öğretime devam etmiştir. Şehirde yer alan lise düzeyindeki eğitim kurumlarının sayısında ise değişiklik olmamıştır. Yükseköğretim düzeyinde ise Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Meslek Yüksekokullarına bağlı 6 program olmak üzere iki yükseköğretim kurumu mevcuttur.

Şehirde yer alan okulların öğrenci sayıları incelendiğinde ilkokullarda 2.616'sı kız, 2.703'ü erkek olmak üzere 5.319 öğrenci öğrenim görmekte olup bu sayı 2012 yılı şehir nüfusunun % 8' lik kısmını oluşturur. Şehirde yer alan ortaokullarda ise 1.833 kız öğrenci, 2.110 erkek öğrenci eğitim görmektedir. İlkokul ve ortaokullarda öğrenim gören öğrenci sayısı şehir nüfusunun % 15'ine karşılık gelir. Bu durum, Turhal şehir nüfusunda çocuk nüfus oranının önemli bir paya sahip olduğunu gösterir.

Şehir nüfusunun % 15'ini oluşturan bu nüfus kitlesinin öğrenim gördüğü okulların öğretmen, derslik ve toplam alan bazında yeterliliğinin ortaya koyulması oldukça önemlidir. Buna göre 2012-2013 öğretim yılında 18 ilkokulun yer aldığı Turhal merkezde, ilkokul başına 296 öğrenci düşer. Yine 2012-2013 öğretim yılında şehir merkezinde yer alan ilkokullarda 5.319 öğrenciye karşılık 265 öğretmen görev yapmıştır. Dolayısıyla öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 20'dir. Şehir ortalaması olan bu rakam oldukça idealdir. Ancak bu sadece ortalama bir değer olup şehir merkezinin geneline eşit dağıldığı anlamına gelmez. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı okullar bazında incelendiğinde Atatürk İlkokulunda 20, Cengiz Topel İlkokulunda 23, Cumhuriyet İlkokulunda 15, Çevikler İlkokulunda 18, Fatih İlkokulunda 11, G. O. Paşa İlkokulunda 14, Hacılar İlkokulunda 21, İbni Kemal İlkokulunda 29, Kayacık İlkokulunda 26, K.Karabekir İlkokulunda 26, M. Akif İlkokulunda 27, Yeşilırmak İlkokulunda 18, 100.Yıl İlkokulunda 18, Zeki Çepoğlu İlkokulunda 18, Ortp. Eng. İlkokulunda 5, Eğitim Uygulama Merkezi (I. Kademe)'nde 3, Özel Yıldırım İlkokulunda 22'dir. Bu dağılım öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en fazla olduğu okulun M. Akif İlkokulu olduğunu, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en az olduğu ilköğretim okulunun ise Ortp. Eng. İlkokulundan sonra Fatih İlkokulu olduğunu gösterir.

Tablo 5.3. Turhal'da Yer Alan İlkokullar

Okul Adı	Kuruluş Yılı	Öğrenim Şekli	Derslik Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Atatürk İlkokulu	1914	Normal	13	18	364
Cengiz Topel İlkokulu	1964	Normal	23	31	721
Cumhuriyet İlkokulu	1962	Normal	10	13	200
Çevlikler İlkokulu	-	Normal	10	13	230
Fatih İlkokulu	1997	Taşımali	10	9	96
G.O.P. İlkokulu	1978	Normal	12	12	167
Hacılar İlkokulu	1960	Normal	6	4	84
İbni Kemal İlkokulu	1990	Normal	19	17	492
Kayacık İlkokulu	-	Normal	4	1	26
K.Karabekir İlkokulu	1982	Normal	29	22	565
M.Akif İlkokulu	1947	Normal	13	17	461
TOKİ İlkokulu	1988	Normal	26	34	807
Ortp. Eng. İlkokulu	1994	Normal	0	8	36
Yeşilirmak İlkokulu	1989	Normal	17	18	348
100.Yıl İlkokulu	1980	Normal	14	15	276
Zeki Çepoğlu İ.	1986	Normal	16	15	267
Ö. T. Yıldırımlar	-	Normal	8	7	151
Eğitim Uyg. M.	-	Normal	4	11	28

Kaynak: Turhal Kaymakamlığı 2011 Brifing Raporu

Derslik sayısı ile öğrenci sayısı arasındaki oransal ilişki incelendiğinde ise derslik başına düşen öğrenci sayısı ortalama olarak 23'tür. Ancak bu genel bir ortalama olup okul bazında değerlendirilecek olunursa: Atatürk İlkokulunda 28, Alpaslan Cengiz

Topel İlkokulunda 31, Cumhuriyet İlkokulunda 20, Çevikler İlkokulunda 23, Fatih İlkokulunda 10, G. O. Paşa İlkokulunda 14, Hacılar İlkokulunda 14, İbni Kemal İlkokulunda 26, Kayacık İlkokulunda 7, K.Karabekir İlkokulunda 19, M.Akif İlkokulunda 35, Yeşilirmak İlkokulunda 20, 100. Yıl İlkokulunda 20, Zeki Çepoğlu İlkokulunda 17, Özel Yıldırım İlkokulunda 20'dir. Bu değerler Turhal merkezde yer alan 8 ilkokulda derslik başına düşen öğrenci sayısının ortalama olarak 20'nin altında olduğunu, 6 ilkokulda derslik başına düşen öğrenci sayısının 20-30 arasında olduğunu, 4 ilkokulda ise derslik başına düşen öğrenci sayısının 30 ve üzeri olduğunu gösterir.

Tablo 5.4. Turhal'da İlkokulların Mahallelere Dağılışı ve Mahalle Nüfusları(2012)

Okulun Adı	Okulun Bulunduğu Mahalle	Mahallenin Nüfusu	Okulun Adı	Okulun Bulunduğu Mahalle	Mahallenin Nüfusu
Atatürk İ.O.	Y.Selim	3.595	K.Karabekir İ. O.	K.Karabekir	1.147
Cengiz Topel İ. O.	Cumhuriyet	13.699	M.akif İ. O.	Meydan	1.492
Cumhuriyet İ. O.	Celal	1.491	Toki İ. O	Cumhuriyet	13.699
Çevikler İ. O.	Hamam	861	Yeşilirmak İ. O.	Celal	1.491
Fatih İ. O.	Fatih	1.490	100.Yıl İ. O.	Nurkavak	883
G.O.Paşa İ. O.	Bahar	1.870	Ortp. Eng İ. O.	Boyacılar	2.004
Hacılar İ. O.	Hacılar	938	İbni Kemal İ. O.	Dere	2.454
Özel Yıldırım İ.O.	Emek	1.518			

İlkokulların mahalle bazında dağılımı incelendiğinde Turhal şehrinin en kalabalık nüfusa sahip olan Cumhuriyet Mahallesi'nde toplamda 1.528 öğrencinin öğrenim gördüğü 2 okul bulunmaktadır. 1.491 nüfusa sahip Celal Mahallesi'nde ise 1007 öğrenci iki okulda öğrenim görmektedir. Geriye kalan 14 okulun her biri de Tablo 5.4.'te gösterildiği gibi bir mahalleye dağılmış durumdadır. Şehirde ilkokulu bulunmayan mahalle sayısı ise 17'dir. 2011-2012 döneminde okul sayısı bulunmayan mahalle sayısı 10'dur. Eğitim sisteminin değişmesiyle bazı mahallelerdeki ilköğretim okulları ortaokula dönüşmüş, böylelikle mahallenin ilkokulu ortadan kalkmıştır. 2012-2013 yılı itibariyle şehir merkezinde ilkokulu bulunmayan mahalleler Borsa, Camikebir,

Gündoğdu, Güneş, Gürsel, G. O. P, Kayacık, Kova, M. F. Çakmak, M. Sinan, Müftü, Pazar, Ray, S. Demirsoy ve Yeşilirmak, Yunus Emre, Varvara mahalleleridir (Tablo 5.4.).

Tablo 5.5.Turhal’da Yer Alan Ortaokullar

Okul Adı	Derslik Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Ahmet Dinçer O.	9	20	376
Alparslan O.	23	40	766
Atatürk O.	20	26	410
G.O.Paşa O.	12	19	288
İbni Sina O.	14	26	419
M.Akif O.	20	21	374
M. Sinan .O	13	27	502
Şeker O.	21	23	462
Ortp. Eng. O.	-	8	53
A. Yesevi İ. Hatip O.	4	5	94
İ. Hatip O.	3	0	83
Özel Yıldırımlar O.	10	15	102
Eğt. Uyg. Merk.	4	10	14
TOPLAM	153	240	3943

Kaynak: Turhal Kaymakamlığı 2012 Brifing Raporu

2012 yılında 4+4+4 eğitim sistemine geçilmesiyle birlikte şehirde ilköğretim düzeyinde eğitim veren 13 kurum ortaokula dönüştürülmüş. Bu durumla birlikte bazı mahallelerde sadece ilkokul bazı mahallerde de sadece ortaokul var olmuştur. Şehirde ortaokul düzeyinde eğitim veren 13 kurumda Tablo.5.5’te belirtildiği gibi 3.943 öğrenci eğitim almıştır. Bu öğrencilerin 1.833’ü kız, 2110’u ise erkek öğrencidir. Bahsedilen okullarda bulunan derslik sayısı 153, öğretmen sayısı ise 240’tır. Buna göre öğretmen başına 16 öğrenci, derslik başına ise ortalama olarak 26 öğrenci düşer. Okul bazında derslik başına düşen öğrenci sayısı Ahmet Dinçer Ortaokulunda 42, Alparslan Ortaokulunda 33, Atatürk Ortaokulunda 21. G. O. P Ortaokulunda 24, İbni Sina Ortaokulunda 30, M. Akif Ortaokulunda 19, Mimar Sinan Ortaokulunda 39, Şeker

Ortaokulunda 22, Ahmet Yesevi İmam Hatip Ortaokulunda 24, İmam Hatip Ortaokulunda 28, Özel Yıldırımlar Ortaokulunda 10, Eğitim Uygulama Merkezinde (2. Kademe) 4'tür.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise Ahmet Dinçer Ortaokulunda 19, Alparslan Ortaokulunda 19, Atatürk Ortaokulunda 16, G. O. Paşa Ortaokulunda 15, İbni Sina Ortaokulunda 16, M. Akif Ortaokulunda 18, Mimar Sinan Ortaokulunda 19, Şeker Ortaokulunda 20, Ahmet Yesevi İmam Hatip Ortaokulunda 7, Özel Yıldırımlar Ortaokulunda 7, Eğitim Uygulama Merkezinde (2. Kademe) 1'dir. Bu değerlere göre derslik başına öğrenci sayısının en fazla olduğu okul Ahmet Dinçer Ortaokuludur. Öğretmen başına en fazla öğrencinin düştüğü okul ise Şeker Ortaokuludur.

Tablo 5.6. Turhal'da Ortaokulların Mahallelere Dağılışı ve Mahalle Nüfusları(2012)

Okul Adı	Okulun Bulunduğu Mahalle
Ahmet Dinçer Ortaokulu	Yunus Emre
Alparslan Ortaokulu	Cumhuriyet
Atatürk Ortaokulu	Y.Selim
G.O.Paşa Ortaokulu	Bahar
İbni Sina Ortaokulu	Varvara
M.Akif Ortaokulu	Meydan
Mimar Sinan Ortaokulu	Mimar Sinan
Şeker Ortaokulu	M.F.Çakmak
Ortp. Eng. Ortaokulu	Boyacılar
A. Yesevi İmam Hatip Ortaokulu	Borsa
İmam Hatip Ortaokulu	Cumhuriyet
Özel Yıldırımlar Ortaokulu	Emek
Eğitim Uygulama Merkezi(2.Kad.)	
TOPLAM	

Tablo 5.6'da görüldüğü gibi şehirde ortaokul düzeyinde eğitim veren kurumlar 11 mahalleye dağılmış durumdadır. Bu mahallelerden Mimar Sinan, M. F. Çakmak, Yunus Emre, Varvara, Borsa gibi mahallerde ilkokul bulunmamakta, daha önce burada

yer alan ilköğretim okulları ortaokula dönüştürülmüştür. Ortaokulu bulunmayan mahalle sayısı ise 19'dur. Yani şehrsel alanın % 64'ünde ortaokul bulunmamaktadır (Tablo 5.6.).

Tablo 5.7. Turhal Şehrindeki Lise ve Dengi Okulların Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Durumları (2010-2011)

Okulun Adı	Kuruluş Yılı	Derslik Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Atatürk A.L	1997	18	16	508
Cumhuriyet A. L	1967	24	14	670
Sami Baklacı	1989	11	20	235
Yeşilirmak	-	11	24	269
T. Ş.Anadolu	2003	11	18	265
Teknik L ve Ends. M	1967	22	84	1.175
Anad. Kız Mes. L ve KML	1977	16	46	771
Ticaret M	1972	9	21	276
A.İmam Hatip L	1975	11	31	295
Özel E M L	-	4	12	59
T. A.Sağlık M L	1992	8	13	174

Kaynak: Turhal Kaymakamlığı 2011 Brifing Raporu

Turhal şehrinde 1967 yılına kadar ortaöğretim düzeyinde eğitim veren kurum yoktur. 1960'lı yıllarda Turhal şehrinde 2, 1970'li yıllarda 3, 1980'li yıllarda 1, 1990'lı yıllarda 2 ve 2000'li yıllarda 1 okul kurulmuştur. Bu okullardan Anad. Kız Mes. L. ve Kız Meslek Lisesi 1955 yılında bakanlık emri ile Şeker Fabrikası'na ait binalarda Akşam Sanat Okulu olarak 1967-1968 öğretim yılında da Kız Enstitüsü olarak eğitim vermiştir.

Turhal'da 2012 yılı itibarıyla 11 ortaöğretim kurumu vardır. Bu kurumlarda toplamda 197 derslikte 2.268 kız öğrenci, 2.339 erkek öğrenci öğrenim görmektedir. Turhal şehir merkezinde yer alan ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmen sayısı ise 387'dir.

Turhal şehrinde yer alan ortaöğretim kurumları ile ilgili eldeki veriler ışığında yapılan değerlendirmelere göre derslik başına düşen öğrenci sayısı 23, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 12'dir. Bu değerler okul bazında ise şu şekilde dağılım göstermektedir. Atatürk Lisesi'nde derslik başına düşen öğrenci sayısı 32, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 18'dir. Cumhuriyet Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 23, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 15'dir. Sami Baklacı Anadolu Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 17, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 10'dur. Yeşilirmak Anadolu Lisesi'nde derslik başına düşen öğrenci sayısı 16, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 14'tür. Şeker Anadolu Öğretmen Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 22, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 12'dir. Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 30, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 12'dir. Anadolu Kız Meslek Lisesi ve Kız Meslek Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 25, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 12'dir. Ticaret Meslek Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 27, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 10, İmam Hatip Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 15, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 8'dir. Özel Eğitim Meslek Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 8, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 5, Sağlık Meslek Lisesinde derslik başına düşen öğrenci sayısı 32, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 11'dir. Sonuç olarak Derslik başına düşen öğrenci sayısının en fazla olduğu okul, Atatürk Anadolu Lisesi ve Sağlık Meslek Lisesidir. Derslik başına düşen öğrenci sayısının en az olduğu okul ise Özel Eğitim Meslek Lisesidir. Turhal şehrinde ortaöğretim kurumlarında öğretmen eksiği görülmemektedir.

Tablo 5.8. Turhal'da Ortaöğretim Okullarının Mahallelere Dağılışı (2011)

Okulun Adı	Okulun Bulunduğu Mahalle
Atatürk A.L	Varvara
Cumhuriyet A. L	Cumhuriyet
Sami Baklacı	G.O.P
Yeşilirmak	Celal
T. Ş.Anadolu	S.Demirsoy
Teknik L ve Ends. M	Cumhuriyet
Anad. Kız Mes. L ve KML	S.Demirsoy
Ticaret M	Cumhuriyet
A.İmam Hatip L	Cumhuriyet
Özel E M L	Boyacılar
T. A.Sağlık M L	Ray

Ortaöğretim kurumlarının mahallere göre dağılışı incelendiğinde söz konusu okullar toplamda 7 mahallede yer alır. Bu mahallelerden Cumhuriyet Mahallesi en çok ortaöğretim okulunu barındıran mahalledir. Bu mahallede bulunan okullarda okuyan ortaöğretim öğrencileri, ortaöğretime devam eden öğrencilerin %50'sini oluşturur. Okul sayısının fazla olduğu bir diğer mahalle Seyfi Demirsoy Mahallesi'dir. Bu mahallede iki okul bulunmakta ve bu okulda okuyan öğrenci sayısı lise ve dengi kurumlara devam eden öğrenci sayısının % 23'ünü oluşturur. Geriye kalan 5 okul, 5 mahalleye dağılmıştır (Tablo 5.8.). Söz konusu beş okulda okuyan öğrenci sayısı ise toplamın % 27'sini oluşturur.

Turhal şehrinde yükseköğretim düzeyinde eğitim veren iki meslek yüksekokulu vardır. Her iki yüksekokul da Gaziosmanpaşa Üniversitesi'ne bağlıdır. Bunlardan Turhal Meslek Yüksekokulu 1995 yılında ilk olarak elektrik programı ile eğitim-öğretime başlamıştır. Şehir merkezinde Belediye ve Turhal Şeker Fabrikası'na ait binalarda geçici olarak 2002 yılına kadar hizmet vermiştir. 2002-2003 öğretim yılının başında Güneş Mahallesi'nde bulunan günümüzdeki yerleşkesine taşınır. Günümüzde Elektrik, Bilgisayar Teknolojisi ve Programlama, Mekatronik, Elektronik Haberleşme, Biyomedikal Cihaz Teknolojisi, İşletme, Muhasebe, Pazarlama programları ile eğitim öğretime devam etmektedir. 5 teknik program ve 3 adet de iktisadi program olmak üzere toplamda 8 programda 1.164 öğrencisi bulunmaktadır (Tablo 5.9.)

Tablo 5.9. Turhal Şehrindeki Yükseköğretim Kurumları (2010-2011)

Yüksekokul/Fakülte Adı	Öğretim Üye Sayısı	Öğretim Görevlisi Sayısı	Öğrenci Sayısı
Sağlık Meslek Yüksek Okulu	1	6	529
Meslek Yüksek Okulu	1	21	1164

Kaynak: Turhal Kaymakamlığı 2011 Brifing Raporu

Şehirde bulunan diğer yükseköğretim kurumu ise Turhal Sağlık Meslek Yüksekokuludur. 1994 yılında Tıbbi Dökümantasyon ve Sekterlik programı ile açılmış, 2000-2001 öğretim yılında da iki program daha eklenmiştir. Günümüzde 7 öğretim elemanı, 529 öğrencisi ile Güneş Mahallesi'ndeki Gaziosmanpaşa Üniversitesi yerleşkesindedir. Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü ile Yönetim ve Organizasyon olmak üzere iki bölüm, Tıbbi Dökümantasyon ve Sekterlik, Tıbbi Tanıtım ve

Pazarlama, Sağlık Kurumları İşletmeciliği olmak üzere üç program ile eğitim öğretime devam etmektedir.

Yükseköğretim kurumları, şehirlerin fonksiyonel etki sahaları açısından önemlidir. Buralara okumaya gelen öğrenciler, şehir ekonomisine ve şehrin sosyal hayatına hareketlilik kazandırır. Bunun yanında yükseköğretim kurumları şehirlerde istihdam imkânı sunan alanlar arasındadır. Bu özelliğiyle Turhal'da bulunan iki meslek yüksekokulunda toplamda 50 kişi istihdam edilmiştir. Gelecekte açılacak olan yeni bölümlerle bu sayı şüphesiz artacaktır

Turhal'daki yüksekokullara gelen öğrencilerin illere göre dağılımı incelendiğinde en fazla öğrenci gönderen il Tokat'tır. Bu ilin dışında şehirdeki meslek yüksek okullarının etki sahası 80 ili içerisine alır. Ancak en fazla öğrenci gönderen iller yakın çevrede bulunanlardır. Buna göre Samsun'dan 767, Sivas'tan 728, Amasya'dan 601, Çorum'dan 443, Yozgat'tan 400, Ordu'dan 461, Kayseri'den 347 öğrenci şehre okumaya gelmiştir (Tablo 5.10). Bölgesel bazda incelendiğinde Karadeniz Bölgesi % 56 ile en çok öğrenci gönderen bölgedir. % 17 ile İç Anadolu Bölgesi en fazla öğrenci gönderen ikinci bölgedir. En az öğrenci gönderen bölge ise % 2 ile Marmara Bölgesidir (Tablo 5.11). Bu sonuç da şehirde yer alan yükseköğretim kurumlarının etki sahalarının büyük oranda ilçenin içerisinde bulunduğu bölge ile yakınında bulunan bölgeleri kapsamaktadır.

Tablo 5.10. Turhal Şehrindeki Yükseköğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Geldikleri İllere Göre Dağılımı (1994-2012)

İl Adı	Öğrenci Sayısı	İl Adı	Öğrenci Sayısı	İl Adı	Öğrenci Sayısı	İl Adı	Öğrenci Sayısı
Adana	245	Çankırı	78	Maraş	261	Niğde	86
Adıyaman	151	Çorum	443	Karabük	56	Ordu	461
Afyon	78	Denizli	79	Karaman	56	Osmaniye	112
Ağrı	72	Diyarbakır	114	Kars	92	Rize	46
Amasya	601	Düzce	26	Kastamonu	103	Sakarya	38
Ankara	281	Edirne	12	Kayseri	347	Samsun	767
Antalya	131	Elazığ	104	Ardahan	54	Siirt	54
Artvin	180	Erzincan	70	Kırıkkale	97	Sinop	80
Aydın	71	Erzurum	147	Kırklareli	9	Sivas	728
Balıkesir	67	Eskişehir	55	Kırşehir	97	Urfa	217
Aksaray	78	G.Antep	143	Kilis	27	Şırnak	35
Bartın	25	Giresun	151	Kocaeli	21	Tekirdağ	12
Batman	48	Gümüşhane	61	Konya	264	Tokat	5.188
Bayburt	35	Hakkari	18	Kütahya	44	Trabzon	239
Bilecik	17	Hatay	179	Malatya	184	Tunceli	42
Bingöl	78	Iğdır	33	Manisa	106	Uşak	36
Bitlis	70	Isparta	46	Mardin	210	Van	69
Bolu	37	İçel	151	Muğla	51	Yalova	4
Burdur	33	İstanbul	80	Muş	71	Yozgat	400
Bursa	91	İzmir	79	Nevşehir	82	Zonguldak	70
Çanakkale	19						

Kaynak: Yüksekokullardan Derlenmiştir (2012).

Şehirde üniversite öğrencilerinin barınması için Kredi Yurtlar Kurumuna ait yurt 1999 yılında kurulmuştur.

Turhal'da bahsedilen bu eğitim öğretim kurumları dışında kültürel fonksiyonunu destekleyen 4 dersane, 3 Motorlu Taşıtlar Sürücü Kursu, 2 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi bulunur. İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü verilerine göre 2010 yılı itibarıyla bu özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde toplamda 226 öğrenci eğitim almıştır.

Tablo 5.11. Turhal M.Y.O'ya Gelen Öğrencilerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı (1994-2012)

Bölge Adı	Öğrenci Sayısı	%
Karadeniz	8569	56
Marmara	370	2
Ege	544	4
Akdeniz	1158	8
İç Anadolu	2649	17
Doğu Anadolu	1104	7
Güneydoğu Anadolu	999	6
Toplam	15393	100

Kaynak: Yüksekokullardan Derlenen Bilgilerden Yaralanılarak (2012)

Kültürel fonksiyon kapsamında değerlendirilecek olan bir diğer unsur ise kütüphanelerdir. Şehirde faal olan 3 kütüphane var. Bunlar: İlçe Halk Kütüphanesi, Kesikbaş Vakfı Kütüphanesi (Müftü Mustafa Bilgen Kütüphanesi) ve Üniversite Kütüphanesi'dir. İlçede kütüphane geçmişi çok eskiye dayanır. İlçe Halk Kütüphanesi 1984 yılında hizmete açılmıştır. Günümüzde bu kütüphane bünyesinde 19.874 eser bulunmaktadır. Bu kitapların 424 âdeti süreli yayınlardan oluşur. 19.360 tanesi ise kitap türündedir. Kütüphanede çalışan personel sayısı 4'tür. Yıllık okuyucu sayısı 82.500 olan kütüphanenin 2.638 üyesi bulunur. Üniversite kütüphanesi ise 1994 yılında kurulmuştur. Okuyucu kapasitesi 40 olan küçük bir kütüphanedir. Bir diğer kütüphane ise Kesikbaş Cami avlusunda bulunan, içerisinde 540 yazma eserin bulunduğu Kesikbaş Vakfı Kütüphanesidir.

Basın yayın kuruluşları da kültürel fonksiyonu temsil eder. Basın yayın kuruluşlarının önemli bir parçasını gazeteler oluşturur. Turhal'da gazetecilik faaliyetleri 1952 yılında faaliyete giren Demokrat Turhal ve Turhal Siyasi Gazetesi ile başlamıştır. Ancak Turhal Siyasi Gazetesi 2004 yılında yayın hayatına son vermiştir. Bir diğer gazete ise Uyanış gazetesidir. Bu gazete de yayın hayatına 1 Nisan 1977 yılında başlamıştır. Ancak şu anda yayınlanmamaktadır. Günümüzde şehirde yayında olan dört gazete bulunmaktadır. Yayın hayatının 61. yılını dolduran Demokrat Turhal Gazetesi, 1995 yılına kadar günlük yayınlanmıştır. 1995 yılından günümüze kadar geçen sürede ise maddi sıkıntılardan dolayı haftalık yayınlanmaktadır. Haftalık tirajı 700-800 adet olan gazetenin bir muhabiriyle beraber üç çalışanı bulunmaktadır. Şehirde 2000 yılından günümüze kadar 3 yerel gazete daha yayına girmiştir. Bu gazetelerden biri 10 Ekim 2000 tarihinden itibaren yayında bulunan Turhal'ın Sesi gazetesidir (Foto 5.1.). Bu gazete, günlük olarak (pazar hariç), yayınlanmaktadır. Gazetenin günlük tirajı 550 adettir. 2'si muhabir olmak üzere 4 çalışanı vardır. 2011 yılında yayına başlayan Yeşil Turhal gazetesi de pazar hariç her gün yayınlanmaktadır. Günlük 500-550 adet basılan gazetenin 4 çalışanı bulunmaktadır. 3 Ocak 2012 tarihinde yayın hayatına başlayan Turhal Hakimiyet gazetesi de günlük yayınlanmaktadır. Günlük tirajı 450-500'dür. Şehirde yayınlanan gazetelerin ortak yanı yerel nitelikli olmaları, tek renkte basılmaları ve tirajlarının çok yüksek olmamasıdır.

Foto 5.1. Celal Mahallesi'nde Bulunan Turhal'ın Sesi Gazetesi

Basın yayın kuruluşlarının diğer bir parçasını da TV ve radyolar oluşturur. Turhal'da geçmişte Kanal ALFA ve KANAL T TV'leri yayına başlamış, günümüzde ise sadece SÜPER TV yayın hayatını sürdürmektedir. Şehirde yayında olan radyo ise 101 FM Turhal radyosudur.

Şehrin ismini duyuran önemli etkinliklerden biri Mercimek Tepe'de yapılan yamaç paraşütü faaliyetleridir. Şenyurt Beldesi'nde bulunan Mercimek Tepe sahip olduğu potansiyeli ile Türkiye Hava Sporları Federasyonu ve profesyonel sporcular tarafından her seviyede pilotlara uygun yamaç paraşütü, yelken ve termik uçuşların yapılabileceği bir alan olarak tespit edilmiş ve 2004 yılında ilk uçuşlara başlanılmıştır. Mercimek Tepe'nin bu potansiyelini daha iyi değerlendirmek, tepenin ulusal ve uluslararası yamaç paraşütü ve doğa sporları açısından cazibe merkezi hâline gelmesini ve alternatif doğa sporlarında bir marka olmasını sağlamak amacıyla önemli bir projeye imza atılmıştır. Bu amaçla, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı "Küçük Ölçekli Altyapı Geliştirme, Kültürel, Turistik Değerleri ve Ekolojik Dengeleri Koruma-İyileştirme Mali Destek Programı" kapsamında Turhal Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından "Tokat Mercimek Tepe Yamaç Paraşütü Altyapı Geliştirme Projesi" hazırlanmış ve Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı'ndan 637.822.96 TL destek bütçesi ile projelendirilmiştir. Proje kapsamında uçuş eğitimleri verilmektedir. Yine proje kapsamında 15-17 Haziran 2012 tarihleri arasında "Mercimek Tepesi Havacılık Festivali" düzenlenmiştir. Festival kapsamında çeşitli yarışmalar düzenlenmiştir. Festivale 120 sporcu katılmış, sporcular ve beraberindekiler Turhal kentinde konaklamıştır.

Şehirde kültürel fonksiyonu destekleyen önemli unsurlardan biri de şüphesiz spor faaliyetleridir. Bu alanda faaliyet gösteren kulüplerin başını Turhal Şekerspor Güreş Takımı çeker. Günümüzde takım, Güreş Federasyonuna bağlı 2. ligde yer almaktadır. Şehrin amatör ligde oynayan bir futbol takımı da bulunuyor.

Yine her yıl 29 Ağustos-4 Eylül tarihleri arasında düzenlenen "Tarihi Kocakavak Festivali" önemli bir kültürel etkinliktir. Festival kapsamında çeşitli yarışmalar düzenlenir. Bu yarışmalardan en ilgi çeken güreş müsabakalarıdır. Ayrıca festival kapsamında konserler de organize edilir. Festival alanında giyim ve eşya fuarları vardır.

5.1.3. Sağlık Fonksiyonu

Şehirleri kırsal yerleşmelerinden ayıran önemli bir özellik de sahip oldukları sağlık fonksiyonudur. Hiç şüphesiz kırsal yerleşmelerin birçoğunda da sağlık hizmetleri sunulur. Ancak şehirsal sağlık hizmetlerinin etki alanları daha geniştir. Bu durum uzman hekimlerin şehirlerde toplanması, yataklı tedavi kuruluşları ve eczanelerin çokluğu ile ilgilidir. Kırsal kesimde sağlık hizmetleri kamu tarafından sunulduğu halde şehirlerde kamu ve özel sektör birlikte çalışır. Ayrıca şehirler, orta ve yükseköğretim seviyesinde sağlık eğitiminin yapıldığı yerlerdir. Bilindiği üzere Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerin yapımı bazı kıstaslara bağlıdır. Bu kıstaslar “Sağlık Bakanlığına Ait Hastanelerin Yatırım Esasının Tespitine Dair Yönerge” ile belirlenir. Bu yönergenin 9. maddesine göre herhangi bir mülki birimde hastane kurulması planlanırken o birimin merkez nüfusu, coğrafi konumu, ulaşılabilirliği, nüfus artış hızı gibi unsurlar dikkate alınmalıdır. Öncelikli hedef, merkez nüfusu on bini geçen yerleşmelerde hastane kurulmasıdır. Ayrıca hastane kurulması planlanan ilçe merkezinin en yakın hastaneye olan uzaklığı 40 kilometreden az olmamalıdır. Bu nedenle kamu hastaneleri daha çok il ve ilçe merkezlerinde yoğunlaşır. Sağlık ile ilgili kuruluşlardan bir tanesi de eczanelerdir. Eczanelerin şehir içerisindeki dağılımını etkileyen iki önemli faktör vardır: Bunlardan biri hastanelere yakın olma isteği diğeri ise şehir merkezine yakın olma isteğidir (Aliağaoğlu ve Uğur, 2010: 188-189).

Şehirlerde yer alan sağlık kuruluşlarının nitelik ve nicelik olarak kırsal yerleşmelerden üstün olmasının yanı sıra, şehirlerin kendisi sağlık sorunları oluşturacak nedenlere de sahiptir. Tüm bu özellikler şehirlerde sunulan sağlık hizmetlerinin kırsal yerleşmelerde verilen sağlık hizmetlerden ayrılmasına neden olur.

İlçe merkezi olma gibi bir idari fonksiyonu bulunan Turhal şehrinin sağlık fonksiyonu hiç şüphesiz kırsal alanlardan farklıdır ve etki sahası daha geniştir. Bunun yanında Turhal’da verilen sağlık hizmetleri büyük ölçüde devlet desteklidir. Ancak bazı özel sağlık kuruluşları da hizmet vermektedir. Turhal ilçe merkezinde yer alan yataklı tek sağlık kuruluşu Turhal Devlet Hastanesi dışında şehrin değişik yerlerine dağılmış 13 sağlık evi, Verem Savaş Dispanseri ve Halk Sağlığı Laboratuvarı, 8 aile sağlığı merkezi, 2 acil sağlık istasyonu bulunur. Bütün bu kurumlarda 2011 verilerine göre Tablo 5.12’de de görüldüğü üzere toplam 45 pratisyen hekim, 58 ebe, 98 hemşire, 239 diğer personel, 51 hizmetli çalışmaktadır. Şehirsal alan dışında ise sadece üç belde

merkezinde aile sağlığı merkezi vardır. Bu beldelerde de toplamda 3 pratisyen hekim ve 2 ebe görevlidir (Tablo.5.12.).

Turhal'da faaliyete geçen ilk hastane, mülkiyeti Şeker Fabrikaları A. Ş.'ye ait olup 1953 yılında kurulmuş olan ve 1978 yılına kadar hizmet veren Şeker Hastanesi'dir 1979 yılında söz konusu hastane binası Turhal Şeker Fabrikaları A.Ş.'den alınarak Sosyal Sigortalar Kurumu'na mal edilmiştir 1990 yılında ise SSK Sağlık İstasyonu taşınarak bu binada faaliyetini sürdürmüştür. Sağlık İstasyonu 01.09.1990 tarihinde dispansere, dispanser de 13.11.1990 tarihinde hastaneye dönüştürülmüştür. Hastane, 30 yataklı olup fiili yatak sayısı 36'dır. 01.02.1991 tarihinden bu yana yataklı tedavi hizmeti vermeye başlamış, 19.02.2005 tarih 5283 kanun gereği hastane Sağlık Bakanlığı'na devredilmiş ve Turhal Kazova Devlet Hastanesi ismini almıştır. Günümüzde ise Sağlık Bakanlığının 09.04.2009 tarih ve 14566 yazılı makam oluru ile Turhal Kazova Devlet Hastanesi Turhal Devlet Hastanesi ile birleştirilmiş ve Turhal Devlet Hastanesinin Ek Hizmet Binası olarak görev yapmaktadır. 75 yatak kapasitesi ile acil servis, koroner yoğun bakım ünitesi, cerrahi yoğun bakım ünitesi, yeni doğan yoğun bakım ünitesi ve üç adet ameliyathanesiyle hizmet vermektedir.

Turhal şehrinde hizmet veren en önemli sağlık kuruluşu 1975 yılında hizmete giren Turhal Devlet Hastanesi'dir. 1975 yılında iki blok hâlinde hizmete girmişken 1990 ve 2003 yıllarında birer blok daha eklenerek günümüzde 4 blok halinde hizmet sunar. 2012 yılı itibariyle hastanenin ek hizmet binasıyla birlikte 30 uzman doktor, 12 pratisyen hekim, 7 diş tabibi, 12 teknik personel, 34 ebe, 96 hemşire, 194 diğer personel, 45 hizmetliden oluşan toplam 430 personeli bulunuyor. Ayrıca 183 yatak, üç ambulansla ile hizmet veriyor. Hastanede, 2012 verilerine göre günlük ortalama 1.534 poliklinik hizmeti verilmiştir. 2012 yılının ilk altı ayında verilen toplam poliklinik sayısı ise 276.263'tür. Aynı dönem içerisinde hastanede 652'si büyük olmak üzere toplam 5.116 ameliyat yapılmıştır.

Turhal Devlet Hastanesinin etki alanı Çekerek, Zile, Pazar ilçeleri ile bu ilçelerin köy ve kasabaları ve Amasya iline bağlı birçok köy ve kasabayı da kapsarken diğer sağlık kuruluşlarının etki sahaları daha çok şehir ve yakın çevresi ile sınırlıdır.

Şehirde yer alan en önemli özel sağlık kuruluşu ise 2009 yılında kurulan Turhal Diyaliz Merkezi'dir. Bu kuruluş 11 adet diyaliz makinesi ile hizmet veriyor. Bir diğer özel kuruluş Turhal Özel Tıp Merkezi'dir.

Tablo 5.12.Turhal Kentinde Yer Alan Sağlık Kuruluşları (2011)

SAĞLIK KURULUŞUNUN ADI	DOKTOR			Teknik Pers.	Eb e	Hemşir e	Diğer Personel	Hizmetl i	Yatak Sayısı	Ambulan s	Bağlı Sağlık Evi
	Uzm.D r	Pratisyen H.	Diş H.								
Sağlık Grup Bşk. Ve Toplum S M.		4			9	2	22	3		3	13
Turhal Devlet Hastanesi	38	14	5	12	34	96	194	45	183	2	
1.Nolu Acil Sağlık İstasyonu		4					10	2			
2.Nolu Acil Sağlık İstasyonu							7				
Halk Sağlığı Lab.					1		4	1			
Ahmet Yesevi Aile Sağlığı Merkezi		5			3	1					
Mehmet Akif E. Aile Sağlığı Merk.		2			1						
Cumhuriyet Aile Sağlığı Merkezi		2			1		1				
K.Karabekir Aile Sağlığı Merkezi		2			1						
Şeker Aile Sağlığı Merkezi		2			1						
Yenişehir Aile Sağlığı Merkezi		2			2						
Yunus Emre Aile Sağlığı Merkezi		3			3						
İsmail Kırgöz Aile Sağlığı Merkezi		3			2		1				

Kaynak: Turhal Kaymakamlığı Brifing Raporu (2011)

Şehirde yer alan Toplum Sağlığı Merkezi, devlet hastanesi, Aile Sağlığı Merkezi ve diğer sağlık kurum ve kuruluşlarından alınan 2012 verilerine göre ise 30 uzman doktor, 48 pratisyen doktor, 8 diş tabibi, 11 teknik personel, 68 ebe, 111 hemşire, 260 diğer personel, 50 hizmetli görev yapmaktadır. Toplam yatak sayısı 203 olup, 5 adet ambulans bulunuyor. Bu veriler ışığında şehir nüfusu temel alınarak yatak başına 315 kişinin, uzman doktor başına 2.133 kişi, pratisyen hekim başına 1.333 kişi, diş hekimi başına 7998 kişi, hemşire başına 576 kişi, ebe başına 941 kişinin düştüğü görülür. Bu değerler, sadece şehir merkezi için bile sağlık personelinin yetersiz olduğunu gösteriyor. Şehir nüfusunun yanı sıra 21.404 kişinin yaşadığı Turhal'a bağlı köy ve kasabalar ile komşu ilçelerden gelen hastalarla düşünüldüğünde sıkıntının büyüklüğü daha net anlaşılabilir. Yukarıda altı aylık dönem için belirtilen poliklinik sayısı ile ameliyat sayısı da bir ilçe hastanesi için oldukça fazladır. Buradan hareketle şehrin sağlık fonksiyonu ile ilgili önemli eksikliklerinin olduğu söylenebilir. Bu eksiklikler ilçe merkezine yeni hastane yapılarak ya da mevcut hastanenin fiziki imkânları ve personel sayısı arttırılarak giderilebilir. Sorun giderildiği takdirde Turhal'ın sağlık alanındaki etki sahası da hiç şüphesiz genişleyecektir.

5.1.4. Ulaşım-İletişim Fonksiyonu

Ulaşım fonksiyonu şehirlerin kuruluşunu, gelişimini ve sürekliliğini sağlayan en önemli beşeri unsurlar içerisinde yer alır. Bu fonksiyona bağlı olarak sanayi, ticaret, tarım, yönetim, turizm, güvenlik gibi fonksiyonlar gelişir ve şehrin etki alanının genişlemesini sağlar. Konum itibarıyla şehirler, ulaşım yönünden elverişli şartlara sahip oldukları ölçüde çevresine göre merkezilik gösterir. Bu açıdan araştırma alanı, Yeşilirmak ve kollarının Kuzey Anadolu Dağları'nı derin vadilerle yardığı kuzey-güney istikametinde halkalar şeklinde dizilmiş oluklar içerisinde yer alır. Morfolojik bakımdan bir ova üzerinde kurulmuş olması, etrafındaki yüksek topoğrafyaya rağmen şehrin uzak ve yakın çevresiyle bağlantılarının kolay olmasını sağlamıştır. Bu durum, Turhal'ın şehirselleşimi açısından büyümeyi hızlandıran bir faktör olmuştur. Konum itibarıyla Turhal aynı zamanda doğu-batı istikametinde uzanan tarihi ve ekonomik önemi bulunan "İpek Yolu" üzerinde yer alır. Bu sebeple Turhal, tarih boyunca Mezopotamya'yı Karadeniz'le, İran ve Uzakdoğu'yu İstanbul ile buluşturan yol üzerinde yer almıştır. Günümüzde Turhal Sivas-Tokat-Amasya karayolu güzergâhında yer alır. Ayrıca, İstanbul'dan Karadeniz'e bağlanan E-80 karayolu güzergâhına 69 km mesafede

bulunur. İlçe merkezinin önemli bazı yerleşmelere uzaklığı Tablo 5.13.'te gösterilmiştir. Buna göre il merkezine olan uzaklığı 45 km, İstanbul'a olan uzaklığı 740 km, Ankara'ya olan uzaklığı 399, Trabzon'a olan uzaklığı 459 km, yine önemli bir liman şehri olan Samsun'a olan uzaklığı 187 km'dir. Ayrıca Turhal, Tokat'ın önemli ilçeleri arasında yer alan Zile ilçesi'ne 21 km, Erbaa ilçesi'ne de 126 km uzaklıktadır.

Tablo 5.13. Turhal'ın Bazı Yerleşim Yerlerine Olan Uzaklıkları

Yerleşim Adı	Uzaklık (km)
Tokat	45
İstanbul	740
Ankara	399
İzmir	933
Antalya	834
Samsun	187
Amasya	69
Sinop	332
Sivas	153
Erzurum	538
Diyarbakır	633
Trabzon	459

Kaynak: T.C.K. Karayolları Haritası

İlçe merkezi, aynı zamanda Samsun-Sivas demiryolu güzergâhında bulunur. 1932 yılında ilçede demiryolu istasyonu açılmış. İstasyonda, yük ve yolcu taşımacılığı yapılmaktadır. Sivas-Samsun seferi yapan tren, gidiş ve dönüş olmak üzere günde iki kez ilçe merkezindeki istasyonda durur. İstasyonda ağırlıklı olarak yük taşımacılığı yapılır. Tablo 5.14. incelendiğinde, dalgalanmalar olmakla birlikte giden ve gelen yük miktarında bir düşüş eğiliminin olduğu görülür. Giden yükleri ağırlıklı olarak tuğla ve kiremit oluşturur. Giden yük miktarında ve vagon sayısında görülen düşüşün temel nedeni blok taşımaya geçilmesi, blok taşımının maliyetinin düşük olması ve Erbaa dolaylarındaki Çimento Fabrikası'nın açılmasıyla karayolu taşımacılığının devreye girmesidir. Gelen yükleri 2001-2005'e kadar ağırlıklı olarak tütün oluştururken yem, gübre ve valilik kömürü de önemli yer tutar. 2005 yılından sonra ise yem ve gübre

çeşitlerinden oluşur. Gelen yük miktarında artışın belirgin olduğu 2001 ve 2003 yıllarında özellikle valilik kömürleri yük miktarını arttıran temel üründür.

Tablo 5.14. Turhal Garı'ndan Taşınan Yük Miktarı (2001-2012)

Yıl	Giden Yük		Gelen Yük	
	Vagon Sayısı	Yük Miktarı(ton)	Vagon Sayısı	Yük Miktarı(ton)
2001	2500	62500	650	16250
2002	1900	47500	300	7500
2003	2900	72500	580	14500
2004	2000	50000	250	6250
2005	980	24500	50	1250
2006	1600	40000	50	1250
2007	1200	30000	28	700
2008	1200	30000	120	3000
2009	500	12500	10	250
2010	500	12500	200	5000
2011	700	17500	-	-
2012	950	23750	-	-

Kaynak: TCDD Turhal Gar Şefliği

Turhal'da ulaşımın önemli bir parçasını karayolları oluşturur. Şehirlerarası ulaşımında yolcu taşımacılığının önemli bir kısmı karayolu ile yapılıyor. Bu nedenle Celal Mahallesi'nde bulunan şehirlerarası otobüs terminali daha fazla yolcuya hizmet sunabilmek maksadıyla 2011 yılında yenilenmiştir. Terminalde günümüzde 15 seyahat acentesi hizmet veriyor. Ayrıca terminal bünyesinde 25 yatak kapasiteli bir otel ile birer adet lokanta ve kafeterya mevcuttur. Ancak otel, lokanta ve kafeterya henüz hizmete açılmamıştır (Foto 5.2.). Terminalden Türkiye'nin bütün il merkezlerine ulaşım mümkündür.

Foto 5.2. Turhal Belediyesi Şehirler Arası Otobüs Terminali

İlçe, havayolu ulaşımı açısından da elverişli bir konumda yer alır. Nitekim Tokat Havaalanı, Pazar ilçesi sınırlarında Turhal'a yaklaşık 30 km uzaklıktadır.

5.1.5. Ticaret Fonksiyonu

Şehirler, etki sahasındaki yerleşmelerin ticari hizmet merkezleri durumundadır. Bu nedenle ticaret fonksiyonu şehirlerin devamlılığını sağlayan en önemli fonksiyonlar arasındadır (Özçökçü, 1944: 71). Özellikle küçük şehirlerin esas fonksiyonu, kırsal bir bölgenin ticarî merkezliğini yapmasıdır. Bu anlamda kurulan pazarlar, şehrin ticarî fonksiyonunun da bir göstergesidir (Benedict, 1971: 177-178).

Turhal'da ticaret sektöründe 2.364 iş yeri ve 6.915 çalışan mevcuttur. Bu sektörde çalışan nüfus toplam çalışan nüfusun % 50' sini, hizmet sektöründe çalışan

nüfusun ise % 62'sini oluşturur. Toplam ticarethane sayısı 2.529 olup bu ünitelerin 59'u atıl durumdadır. Mevcut iş yerleri daha çok Turhal ve çevre kırsal alanların günlük ve periyodik ihtiyaçlarıyla hizmete yönelik iş yerlerinden oluşur. İş yerlerinin tamamına yakınının perakende satış ve hizmet iş yerlerinden oluşması bir başka ifade ile şehirde toptan ticaretin gelişmemesinin nedeni Tokat il merkezine olan yakınlık ile Sivas-Tokat-Amasya karayolu güzergâhında yer almasıdır.

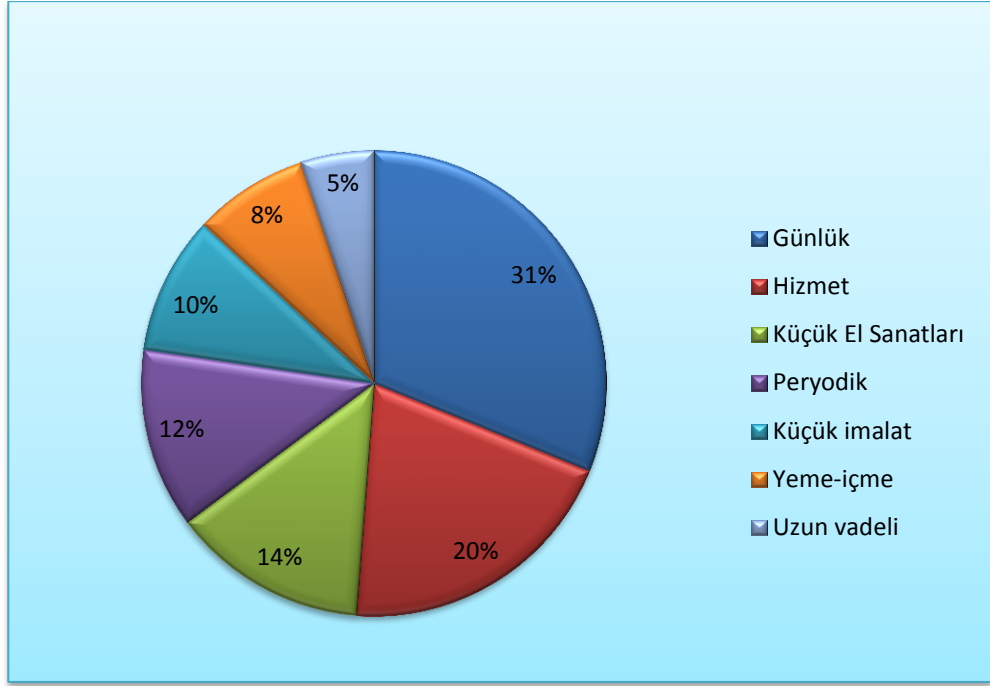
Tablo 5.15. Turhal'da Ticarethanelerin Türlerine Göre Dağılımı (2013)

Türü	Sayısı	%
Günlük	767	31
Hizmet	488	20
Küçük El Sanatları	330	14
Periyodik	304	12
Küçük imalat	234	10
Yeme-içme	224	8
Uzun Vadeli	123	5
Toplam	2.470	100

Kaynak: Meslek Odaları ve Arazi Tespitleri

2013 yılı itibariyle Turhal'da günlük ihtiyaçlara yönelik satış yapan iş yeri sayısı 757 olup şehirde yer alan ticaret ünitelerinin % 31'ine karşılık gelir. Bu iş yerleri daha çok bakkal, market, toptancı, fırın ve manavdan oluşur. Periyodik ihtiyaçlara yönelik iş yeri sayısı ise 304'tür. Bunlar daha çok hazır giyim, tuhafiyeye, ayakkabıcı ve manifaturacıdan meydana gelirken uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik iş yeri sayısı ise 123'tür. Bu grup ise daha çok kuyumcu, mobilyacı, beyaz eşya satan işyerlerinden oluşup toplam ticarethane sayısının % 5'ine karşılık gelir. Toplam iş yeri sayısının % 8'ini oluşturan yeme-içme tesislerinin sayısı ise 224 tane olup bunlar daha çok lokanta ve pastane tarzı iş yerleridir (Tablo 5.15.).

Şehirde kıraathane sayısının 185 olması işsizliğin şehirde önemli bir problem oluşturduğunu gösterir. Bu iş yerleri, hizmete yönelik ticarethaneler içerisinde % 38'lik oranla en yüksek değere sahiptir. Kıraathaneler, birinci dereceden işsizliğin göstergesi olmalarının yanı sıra kırsal kesimin bir araya gelme noktalarını da oluşturur.

Şekil 5.2. Turhal Şehrinde Ticarethanelerin Türlerine Göre Dağılımı (2013)

Küçük el sanatlarına yönelik iş yeri sayısı 330 tane olup büyük bir bölümü terzi, marangoz, oto tamircisi ve kaynakçı gibi iş yerlerinden oluşur. Sayıları 234'ü bulan küçük imalata yönelik işyerleri ise daha çok inşaat malzemeleri satan iş yerleri, zahireci ve demir doğramadan meydana gelir (Tablo 5.15 ve 5.16.). Ticari hizmetler açısından Turhal, genellikle ilçe sınırları içerisindeki tüm yerleşmelere hitap etmektedir. Bunun yanında çevre ilçe ve illerden getirilen hayvan ve hayvansal ürünlerin sergilendiği pazarlar da önemli ticari faaliyet alanlarıdır. Şehirde, Hamam Mahallesi'nde Çevikler Mevkiinde kurulan hayvan pazarı bölgenin en büyük pazarlarından biridir (Foto 5.3.). Hayvan pazarı çarşamba günleri kurulur. Pazara Zile, Almus, Niksar, Reşadiye, Tokat merkez, Amasya, Çorum, Yozgat'tan hayvan satıcıları gelir. Pazarda satılmayan hayvanlar kesimhanelere verilir.

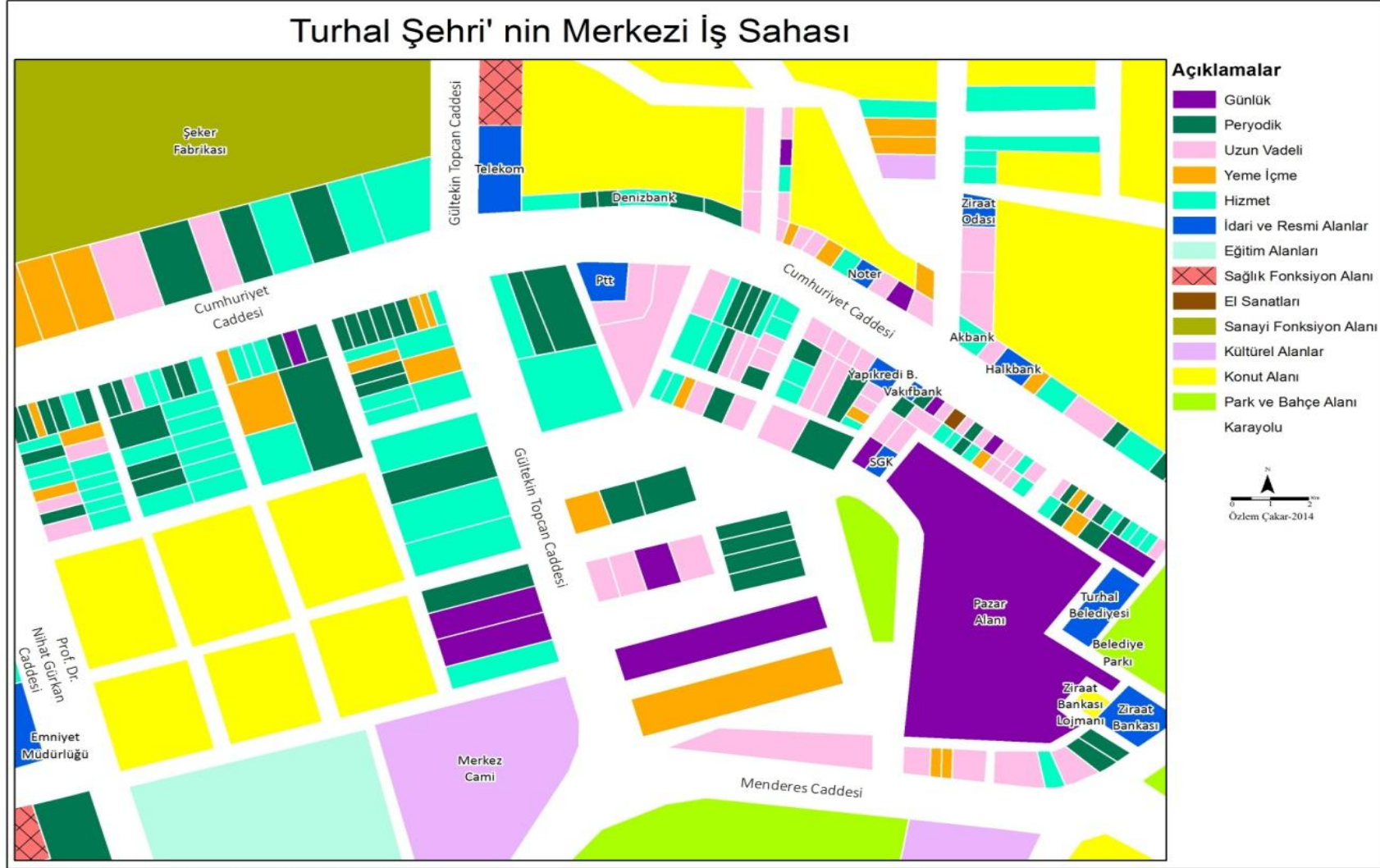
Foto 5.3. Hayvan Pazarı

Şehirdeki haftalık pazarlar ise cumartesi, pazar, pazartesi, çarşamba günleri kurulur. Yavuz Selim Mahallesi'nde kurulan Çarşamba Pazarı bölgenin en büyük semt pazarlarından biri olup Samsun, Yozgat, Ordu, Sivas'tan gelen çiftçiler ürünlerini satarlar. Açılan sergilerde temel gıda ürünleri, giyim eşyaları ile çevrede üretilen hayvansal ve bitkisel ürünler pazarlanır (Foto 5.4).

Foto 5.4. Bölgenin en büyük Semt Pazarlarından Turhal Çarşamba Pazarı

Pazartesi pazarı, Yavşanlık mevkiinde kurulur. Şehirdeki diğer pazarlar ise Pazar günü Nurkavak Mahallesi'ne, Cuma günü Varvara Mahallesi'ne kurulur. Çarşamba pazarı dışındaki pazarlar genellikle yöresel olup Turhal ve kırsal kesini kapsar.

Harita 5.1. Turhal Şehri'nin Merkezi İş Sahası Haritası (2014)

Tablo 5.16. Turhal Şehrinde Küçük İşletmelerin Sayısı (2013)

Günlük	S	Periyodik	S	Uzun vadeli	S	Yeme-içme	S	Hizmet	S	El sanatları	S	Küçük imalat	S
Bakkal	435	Züccaciye	51	Beyaz Eşya	11	Lokanta	100	Kuaför- Berber	101	Terzi	25	Zahireci	28
Fırın	31	Konfeksiyon	10	Mobilya	32	Büfe	43	Kırtasiye	15	Döşemeci	10	Şeker İma.	10
Kasap	43	Tuhafiye	100	Kuyumcu	19	Kuruyemiş	6	Dişçi		Kaynakçı	39	İnşaat M.S.	5
Market	184	Manifatura	15	Kasetçi	2	Birahane	1	Kıraathane	185	Marangoz	16	Gübre Bayii	14
Manav	25	Spor Giyim	2	Saatçi	6	Sinema	3	Spor Salonu	2	Nalbur	4	Akü İmalat.	3
Şarküteri	6	Ayakkabı	40	Sihhi Tesisat	12	Kafeterya	17	Pet.istasyonu		Tornacı	5	Zirai ilaç sat.	8
Top. Gıda	43	Temizlik Ür.	1	Oto Elektrik.	16	Lahmacuncu	7	Otel	5	Boyacı	10	Yem Tic.	15
		Eczane	30	Güneş Enerj.	3	Restaurant	2	K.temizleme	3	Camcı	8	Yün Satıcısı	5
		Fotoğrafçı	5	D.Tük.Mal.	5	Tekel Bayi	15	Kargo Taşıma.	5	Kalaycı	3	Değirmen	15
		Çiçekçi	10	Oto Galeri	17			Matbaa	4	Tenekeci	4	Oto Parçacı.	14
		Tüpgaz Bayi	12					Mütehait	15	Demirci	9	Demir Doğr.	25
		Od.kömürcü	15					Seyahat acent.	8	Elektrikçi	20	Komisyoncu	18
		Spor malz.	3					Nakliyat	6	Duvar Ustası	5	Sebzecilik	30
		Elektrik mal.	10					Depo	60	Ayakabı T.	10	Tütün Satıcısı	1
								Piyango Bayii	3	Oto Tamirci	71	Canlı hay.Satı.	23
								Cep Tlf. bayi	32	Bilgisayar T.	5	Tuzcu	2
								Soğuk Hava D.	3	TV.tamirci	12	Oto Yağ.tic.	8
								Taşeron	6	Zirai Alet T.	10	Semerci	2
								Kantaracı	1	Oto Lastik T	10	Tahta satıcı.	8
								Eskici	3	Elektrikli A.	8		
								Meşrubat B.	2	Bisiklet T.	10		
								Güze. Salonu	1	Sihhi Tes.	9		
										Soba Tam.	4		
								Hırdavatçı	16	Traktör Tam.	10		
								Oto. Lastik.B.	2	Hızarcı	13		
								Zirai İlaç D.	10				
Toplam	767		304		123		194		488		330		234

Kaynak: Turhal Esnaf Odaları ve Arazi Gözlemleri (2013)

Küçük şehirlerin tipik özelliklerinden biri, ticari faaliyetlerinin bir ya da iki ana cadde üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır. Bu durum Turhal'da çok nettir. İş yerleri ve ticarethanelerin büyük bir kısmı Cumhuriyet Caddesi üzerinde yoğunlaşmıştır (Foto 5.5.). Bunun yanında Cumhuriyet Caddesi'nin etrafında gelişen Gültekin Topçam Caddesi, Prof. Dr. N. Gürkan Caddesi, Murat Alpat Caddesi, Menderes Caddesi üzerinde de dağılarak merkezi iş ve ticaret alanını oluşturmuştur (Harita. 5.1.). Şehirde toptancılık ve perakendeciliğin birbirine karıştığı iş yerleri belirli bir düzenden yoksundur.

Foto 5.5. İş Yeri ve Ticarethanelerin Yoğunlaştığı Cumhuriyet Caddesi

5.1.6. Sanayi Fonksiyonu

Sanayi faaliyetleriyle şehirleşme arasında doğrudan ve karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Sanayi faaliyetlerinin “şehir yapıcı” karakterleri yerleşmelerin şehirleşmesinde önemli rol oynar. Yerleşmelerin nüfusunun artmasına, iş bölümünün oluşmasına, yeni sanayi kollarının gelişmesine neden olarak yerleşmelere şehrsel kimlik kazandırır (Tümertekin, 1969: 121). Sanayi faaliyetlerinin etkileri sadece yerleşmelerin niteliğinin değişmesi ile sınırlı değil bununla birlikte arazi kullanımını, yatay büyümeyi ve şehrsel peyzajı da etkiler (Tümertekin, 1977: 41; Yaşar, 1998: 141). Turhal'daki şehirleşme süreci de bu şekilde gerçekleşmiştir. 1934 yılında Turhal Şeker

Fabrikası'nın kurulmasıyla birlikte nüfus parametreleri değişmiş, şehir nüfusu 1990 yılına kadar sürekli artmıştır. 1944 yılında ilçe statüsü kazanmış, üretim ve yönetim fonksiyonları çeşitlenerek tipik bir Cumhuriyet şehri olmuştur.

Sanayi faaliyetlerinin Turhal'da gelişmesi şehir içi arazi kullanımlarını olumsuz yönde etkilemiş. Sanayi tesislerinin yer seçiminde alınan yanlış kararlar hem şehirselleşme peyzajı etkilemiş hem de yatay büyümeyi teşvik ederek Turhal Ovası'nda tarım arazilerini olumsuz yönde etkilemiş.

5.1.6.1. Turhal'da Sanayinin Gelişimi

Turhal'da sanayi sektörünün gelişimi için gerek alt yapı gerek ulaşım gerekse teşvik yönünden bütün kolaylıklar mevcuttur. Bu kolaylıklar Turhal'ın şehirselleşme özelliği kazanmasında etkili olmuştur. İnceleme alanındaki sanayi faaliyetlerinin tarihi gelişimi incelendiğinde ülkedeki sanayileşme atılımlarına paralel üç dönemde gelişim gösterdiği görülür. Bunlar:

1. Şeker Fabrikası ve Özdemir Antimuan Madeninin faaliyete geçtiği 1934-1972 arası dönem,
2. Taşa toprağa dayalı sanayinin atağa geçtiği 1973-2003 arası ikinci dönem,
3. Tekstil sanayinin geliştiği 2004-2012 arası dönemdir (Tablo 4.17).

5.1.6.1.1. 1934-1972 Dönemi

Bu dönemdeki sanayi yatırımlarının temelini, 1934 yılından önce ülkedeki sanayileşme atılımları gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte ülkede ilk ciddi sanayileşme hareketleri başlar. 1924 İzmir İktisat Kongresi'nde sanayileşme ile ilgili önemli kararlar alınmış, bu kararlar doğrultusunda 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu banka, 1933 yılına kadar sanayinin gelişiminde büyük rol oynamıştır.

Cumhuriyetle birlikte başlayan sanayileşme hareketlerinin bir başka ayağını ise 28 Mayıs 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu oluşturur. Yine kapitülasyonların kaldırılması, gümrük tarifeleri vb. uygulamalarla önemli gelişmeler sağlanmıştır (Tümertekin,1957: 24). Ancak bu dönemin en önemli gelişmesi 1931 yılında hazırlanan ve 1934 yılında yürürlüğe giren 1. Beş Yıllık Sanayi Planı'dır. Bu planla ekonomik hayatta "devletçilik" ilkesi bir sistem olarak kabul edilmiş ve ülkenin çeşitli yerlerinde şeker, dokuma, maden, selüloz ve seramik fabrikalarının kurulması plana bağlanmıştır

(Özgüç,1987: 39). 1950 yılına kadar devlet gerek koruyucu yasalar, gerek fiilen yatırımlarda bulunarak sanayi yatırımlarının hem yayılması hem de bazı seçilmiş yerlerde yoğunlaşması ilkesini benimsediği ve çoğunlukla nüfusu 10.000'i aşmayan aynı zamanda demiryolu güzergâhında yer alan yerleşim birimlerinde sanayi tesislerinin kurulmasını teşvik etmiştir (Keleş, 1990: 259-260). Devletin bu dönemde kurucu rol üstlenerek sanayi tesisi açtığı yerleşmelerden biri de Turhal'dır. Dolayısıyla Turhal'da sanayiye başlatan asıl faktör devlet desteğidir. Bu dönemde Turhal'ın seçilmesinin nedeni coğrafi konumunun uygunluğu, demiryolu istasyonunun varlığı ve verimli tarım arazilerinin mevcudiyetidir. Söz konusu uygun şartlardan dolayı 1933 yılında Turhal Şeker Fabrikası'nın temeli atılmış ve 1934 yılında üretime geçmiştir. Böylece sahadaki ilk modern sanayi faaliyetleri başlamış. Bu dönem içerisinde 3 sanayi tesisi kurulmuş, üretime geçmiştir (Tablo.5.17. ve Şekil 5.3.).

Tablo 5.17. Turhal'da Dönemlere Göre Kurulan İşletme Sayıları (1934- 2012)

Dönemler	1934-1972	1973-2003	2004-2012
İşletme Sayısı	3	33	20

Kaynak: Turhal Sanayi Odası

5.1.6.1.2. 1973-2003 Dönemi

Otuz yıllık bir süreyi kapsayan bu dönem, araştırma alanında sanayileşmenin hızlandığı dönemdir. 33 sanayi tesisinin kurulduğu bu dönemde sanayileşmeyi hızlandıran temel faktör yine devlet desteğidir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973) Tokat'ın il olarak "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" arasına alınmasıyla Turhal da teşvik kapsamına girmiş (Gökçen, 1990: 372) ve sanayinin gelişimi hızlanmıştır. Zaten kalkınma planlarının sanayileşme üzerinde en belirgin etkisi geri kalmış yöre olarak adlandırılan illerin "kalkınmada öncelikli il" kapsamına alınarak özendirici ve teşvik edici yasalarla özel sektörün ilgili yörelere yönelmesini sağlamak ve bu sayede bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmaktır (Ertin, 1995: 321).

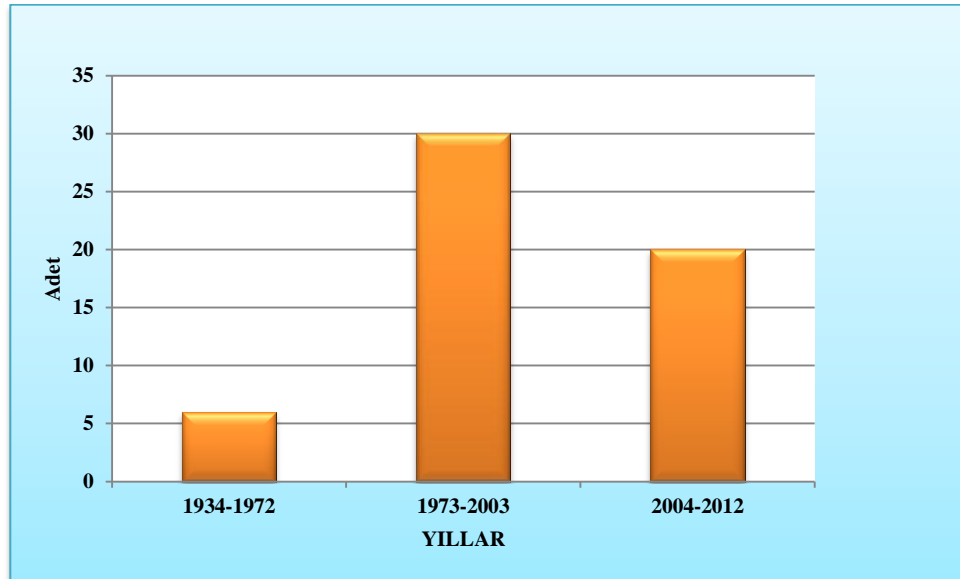
1973-2003 arası sanayileşme hareketlerinin karakteri 1934-1972 döneminden farklıdır. Bu dönemde de devlet desteği vardır. Ancak devlet kurucu rol üstlenmekten ziyade sağladığı teşviklerle özel sektörün sahaya girmesini sağlamıştır. Bu durum ülke genelinde uygulanan sanayi politikalarıyla ilgilidir. Bu politikaların en belirgin özelliği sanayi faaliyetlerinde "devletçiliğin" etkisinin azalması, sermaye birikiminin hızlanması

ve özel sektöre sanayinin çekici hale gelmesidir. Bunlara ek olarak ülke genelinde, dış yardımlarla birlikte sanayi hızla gelişmiş (Özgüç,1987; 40). Araştırma alanında bu dönemde özellikle taş toprağa dayalı sanayi hızla gelişmiştir. 1973-2003 yılları arasında kurulan sanayi tesislerinden sadece 1984 yılında faaliyete geçen Makine Fabrikası kamu yatırımı olarak karşımıza çıkar.

5.1.6.1.3. 2004-2012 Dönemi

Turhal'daki sanayileşme hareketleri içerisindeki önemli bir başka dönem ise 2004-2012 yılları arasındadır. Belirtilen süre içerisinde Tokat il olarak 5084 ve 5030 sayılı yasa ile teşvik bölgesi içerisinde yer alır (<http://www.gib.gov.tr>). Dolayısıyla Turhal da bu durumdan olumlu etkilenir. Bu dönemde 20 sanayi tesisi kurulmuş (Tablo.5.17.). Kurulan tesisler içerisinde özellikle tekstil fabrikaları dikkat çeker. Tekstil fabrikalarının ağırlık kazanmasının nedeni, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) Tekstil ve Giyim Anlaşmasıyla tekstil giyim alanındaki tüm kotaların kalkması ve 2005 yılından itibaren Türkiye'nin yeni bir döneme girmiş olmasıdır (Uğur, 2004: 27).

Turhal'da sanayileşmenin tarihi gelişimi incelendiğinde 1934-1972 yılları arasında sanayileşme hızının düşük olduğu, 1973-2003 dönemiyle hız kazandığı, 2004-2012 döneminde ise gelişimin devam ettiği görülür. Bununla birlikte ilk dönemde kurulan sanayi tesisleri sermaye, üretim ve istihdam açısından büyük ölçekli işletmeler iken sonraki dönemlerde kurulan işletmeler ise daha çok küçük ve orta büyüklükteki işletmelerdir.

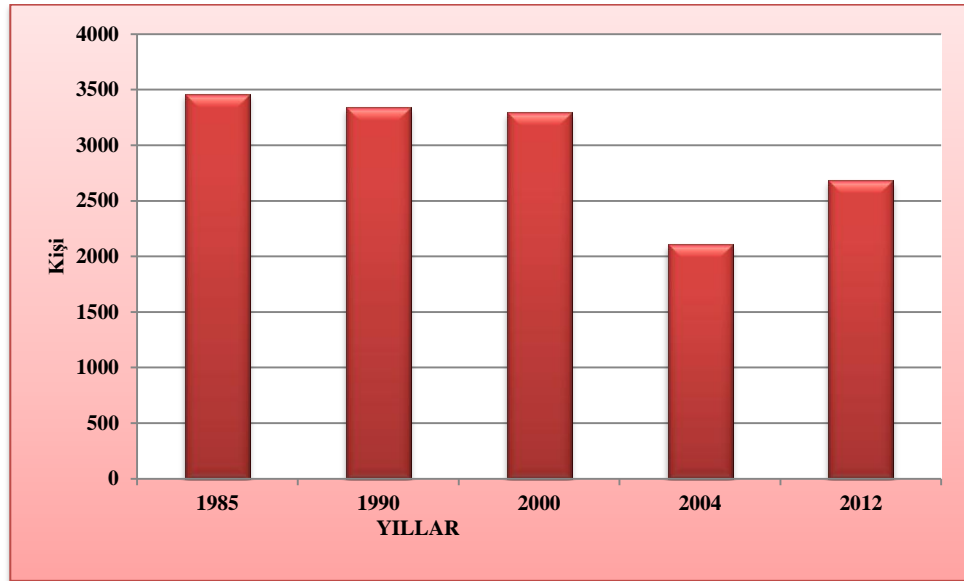

Şekil 5.3. Turhal'da Kuruluş Yıllarına Göre Sanayi İşletmeleri (1934-2012)

5.1.6.2. Turhal Sanayisinin Genel Nitelikleri

Turhal, sanayi fonksiyonuna bağılı olarak şehirselleşmiş bir yerleşmedir. 1934 yılında başlayan sanayi faaliyetleri, başlangıçta tarıma dayalı bir özellik gösterirken zaman içerisinde taşta toprağa dayalı sanayi ve tekstil sanayi ile karma bir hâl alır.

Çalışan nüfusun sektörlere dağılımı açısından Turhal, hizmetler fonksiyonundan sonra sanayi fonksiyonunun ağır bastığı bir şehirdir. 1985 yılı genel nüfus sayımı verilerine göre 3.459 kişi sanayide çalışmaktadır. Toplam çalışan sayısının 11,349 olduğu bu dönemde sanayide çalışanların çalışan nüfus içerisindeki oranı yaklaşık olarak % 31'dir. 1990 yılı sayım verileri incelendiğinde toplam çalışan sayısı 13.178 olup sanayide çalışanların oranı % 25'tir. Bu dönem verilerine göre sanayide çalışan nüfus 3.342 kişiden oluşmaktadır. 2000 yılı verilerine göre ise sanayide çalışanların oranı yaklaşık olarak % 23'tür. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 2004 yılı verilerine göre ise Turhal'da 2.109 kişi sanayi sektöründe çalışmaktadır. 2012 yılında ise sanayi sektöründe çalışanların sayısı 2.682 olarak tespit edilmiştir (Şekil 5.4.).

Şekil 5.4. Turhal'da Sanayi Fonksiyonunda Çalışan Nüfus (1985-2012)

Bugün ilçede 2 adet Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ve bir adet Toplu İş yeri Yapı Kooperatifi bölgesi bulunur. S. S. Küçük Sanayi Sitesi, Amasya-Tokat yolu üzerinde 45.000 metrekarelik bir alana kurulmuştur. 1967 yılında kurulmuş olup 1972 yılında faaliyete girmiştir. Günümüz itibariyle faaliyette bulunan iş yeri sayısı 304 olup

800 çalışanı mevcuttur. Diğer organize sanayi bölgesi ise Turhal Organize Sanayi Bölgesi'dir. Turhal Organize Sanayi Bölgesi, imar planına esas hâlihazır harita sınırları dışında Arzupınar köyü Şahbendar mevkiinde, şehir merkezine 12 km mesafede bulunur 594.230 metrekarelik bir alan üzerinde kurulmuştur. 1999 yılında kurulmuş olup 2004 yılında faaliyete girmiştir. Turhal Organize Sanayi Bölgesinin arsa tahsisleri devam etmektedir. Toplamda 16 firmaya arsa tahsis edilmiş olup 5 firma üretimde, 4 firma inşaatını tamamlamış ve üretim durumunda, 7 firmaya da arsa tahsis edilmiş ve proje aşaması devam etmektedir. Turhal Organize Sanayi Bölgesi'nin altyapı inşaatı tamamlanmıştır. Bu organize sanayi bölgesinde günümüz itibarıyla çalışan sayısı 64'tür. Sanayi faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı bir diğer alan ise Amasya-Tokat yolu üzerinde kurulmuş olan S. S. Turan Toplu İş yeri Yapı Kooperatifi'dir. 4.460 metrekarelik bir alan üzerine kurulmuştur. 1995 yılında kurulmuş olup 1996 yılında faaliyete girmiştir. 64 işyeri ve 200 çalışanı mevcuttur.

Günümüzde Turhal'daki sanayi faaliyetlerini atölye tipi sanayi ve modern sanayi olmak üzere iki ana grupta incelemek mümkündür.

5.1.6.2.1. Atölye Tipi Sanayi

Şehirde atölye tipi sanayi yoğun olarak Amasya-Tokat yolu üzerinde yer alan S.S. Küçük Sanayi Sitesi ile S. S. Turan Toplu İş yeri Yapı Kooperatifi'nin bulunduğu alanda yapılmaktadır. Daha çok tamirat ve imalat işlerinin ağırlıklı olduğu iş yeri topluluğu olan alanda toplamda 304 iş yeri vardır. Ayrıca şehrin muhtelif yerlerine dağılmış 22 adet küçük sanayi ünitesi de yer almaktadır. Söz konusu iş yerlerinde günümüzde 1050 kişi istihdam edilmiştir.

5.1.6.2.2. Modern Sanayi

Turhal'da modern sanayi, 1934 yılında kurulan şeker fabrikasıyla başlamıştır. Modern sanayi kuruluşları, şehrin içinde ve çevresinde olmak üzere iki yönde gelişmiştir. Şehrin içinde yer alan sanayi tesislerinin başında Turhal'ın alansal olarak büyümesini sağlayan, şehrsel fonksiyonları kazanmasını sağlayan ve aynı zamanda arazi kullanımını etkileyen Seyfi Demirsoy Mahallesi'nde yer alan Turhal Şeker Fabrikası gelir. Şehrin içinde yer alan diğer önemli sanayi tesisleri ise Cumhuriyet (Makine Fabrikası) Boyacılar (Çenesizler Tuğla ve Kiremit), Dere (Kırgözler Tekstil), G. O. P. (Haktin Tekstil), Hamam (Uslu Tekstil), Borsa (Albayraklar Beton), Güneş

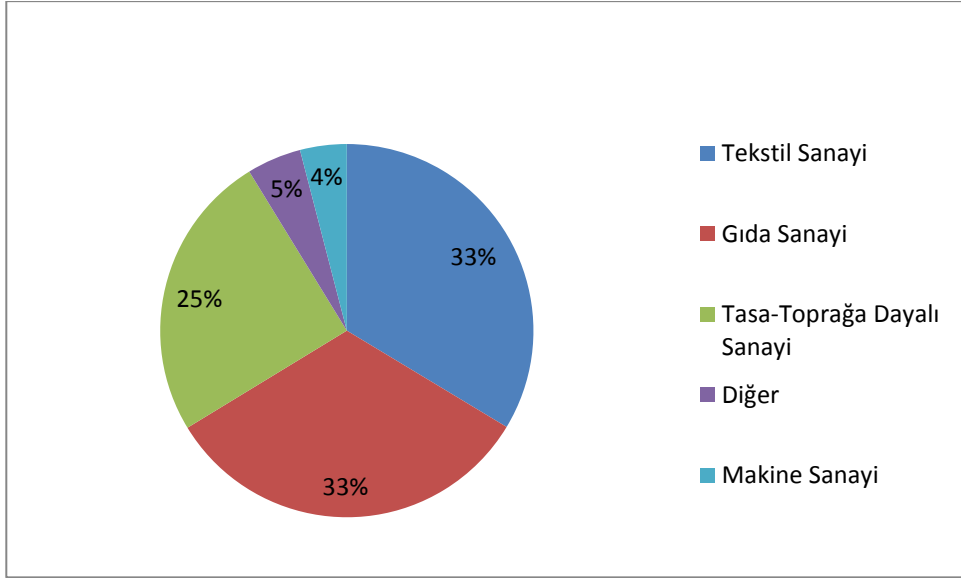
(Aytaç Akyudum, Menekşe Mermer ve Turgütaş Tuğla), Yavuz Selim (Negi Tekstil) Fatih (Yılmaz Giyim Tekstil) ve Pazar (Sanayi Sitesi) mahallelerine dağılmış durumdadırlar. Şehrin çevresinde gelişen sanayi alanları Tokat yolu, Amasya yolu Şenyurt beldesi, Elalmış köyü (Antimuan Madeni) ile Arzupınar köyü Şahbendar mevki yakınlarında kurulan Turhal Organize Sanayi Bölgesi'nde yoğunluk kazanmıştır. Sanayi kuruluşlarının kuruluş yerleri incelendiğinde karayolunun bu kuruluşların dağılışında önemli bir etken olduğu hemen göze çarpar.

Tablo 5.18. Turhal Şehrinde Modern Sanayi Dallarının İşletme ve Personel Sayısı (2012)

Üretim Konusu	İşletme Sayısı	%	Personel Sayısı	%
Gıda Sanayi	17	30	865	33
Makine Sanayi	3	5	107	3
Tekstil Sanayi	8	14	891	34
Tasa-Toprağa D. S	23	40	661	25
Diğer	6	11	125	5
Toplam	56	100	2649	100

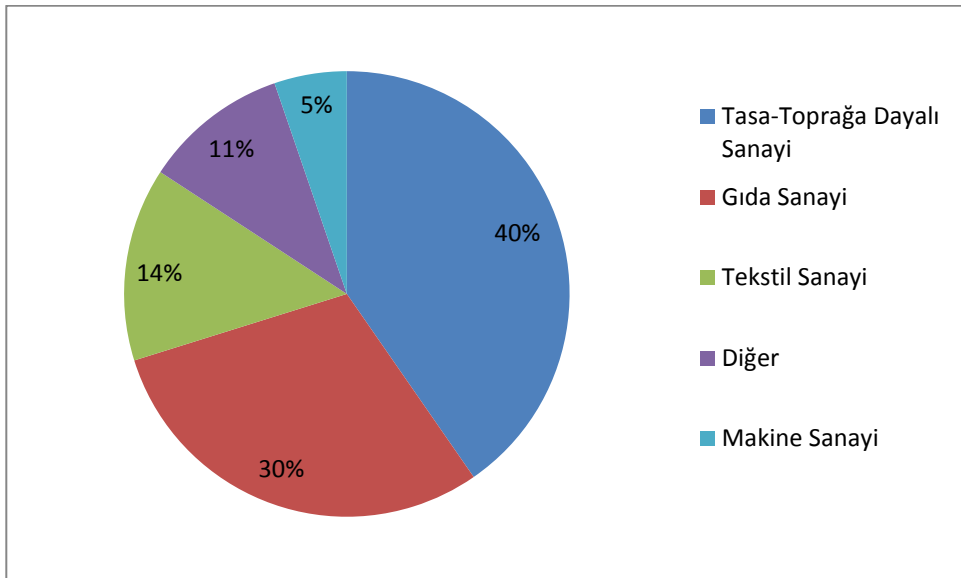
Kaynak: Turhal Kaymakamlığı Brifing Raporları ve Saha Anketleri

Turhal şehrinde modern sanayi faaliyetleri tekstil sanayi, gıda sanayi, taşa toprağa dayalı sanayi ve makine sanayi dallarından oluşur. Bu alanlarda yer alan istihdamın dağılışı incelendiğinde % 33'lik oranla ile tekstil sanayi ile gıda sanayi ilk sırada yer alır. Şehirde % 25'lik oranla taşa toprağa dayalı sanayi ikinci sırada yer alır. Makine sanayinin ise % 3'lük orana sahip olduğu görülür. Şehirselsel alan içerisinde yer alan diğer sanayi faaliyetleri ise istihdam bakımından modern sanayide çalışanların % 5'ini oluşturur (Tablo 5.18. ve Şekil 5.5.).

Şekil 5.5. Turhal'da Yer Alan Sanayi Kuruluşlarının Dağılışı (2012)

Turhal'da yer alan sanayi tesislerinin işletme sayısına göre dağılımı incelendiğinde ise % 40'lık bir oranla taşta toprağa dayalı sanayinin birinci sırada, % 30'luk bir oranla da gıda sanayisine dayalı kuruluşların ikinci sırada olduğu görülür. İstihdam açısından ilk sırada yer alan tekstil sanayi, işletme sayısı bakımından % 14'lük bir oranla üçüncü sırada yer alır. İstihdam açısından en son sırada yer alan makine sanayi işletme sayısı bakımından da % 5'lik oranla yine en son sıradadır (Şekil 5.6.).

Şekil 5.6. Turhal Şehrinde Yer Alan Sanayi Kuruluşlarının İşletme Sayısı Bakımından Dağılışı (2012)

2012 yılı verilerine göre araştırma alanında sanayide çalışanların % 74'ini erkek nüfusu, %26'sını kadın nüfusu oluşturur. Sanayide çalışan kadın nüfusun % 95'i tekstil sektöründe çalışırken % 5'i başta gıda olmak üzere diğer sektörlerde çalışmaktadır. Tekstil sektöründe çalışan kadın nüfusun % 98'i işçi olarak çalışıyor. % 2'lik kısmı ise büro personeli veya yönetici olarak faaliyet gösteriyor. Sanayide çalışan erkek nüfusun % 42'si gıda sanayisinde, % 36'sı taşa toprağa dayalı sanayide, % 3'ü makine sanayide % 10'u tekstil sanayide, % 9'luk kısmı ise diğer sanayi sektörlerinde faaliyet gösteriyor.

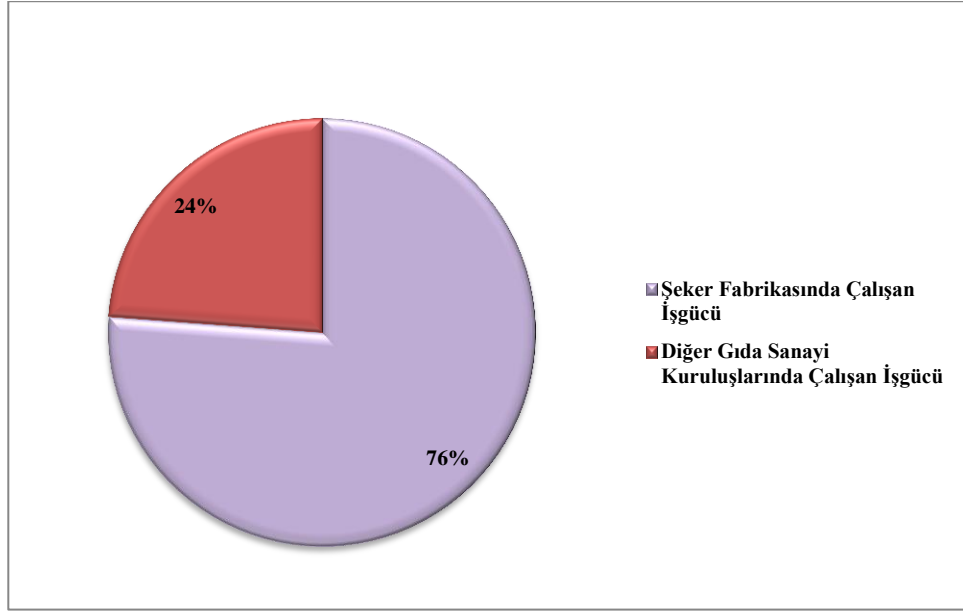
5.1.6.2.2.1. Gıda Sanayi

Turhal'da gıda sanayinin başını çeken kuruluş hiç şüphesiz Turhal Şeker Fabrikası'dır. Bu fabrika gıda sanayisine dayalı işletmeler içerisinde 2011 yılı verilerine göre 734 personel ile en fazla istihdam yaratan kuruluştur. 2012 yılı verilerine göre ise toplam çalışan sayısı 649'dur. Bu rakamın 106'sı memur, 366'sı daimi işçi, 177'si ise geçici işçi ya da iş akdi askıda olanlardır. Bu çalışanlardan 15'ini kadın personel oluşturuyor.

Turhal Şeker Fabrikası'nın genelde Türkiye özelde ise Turhal açısından önemi büyüktür. Fabrika, 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, yaşadığı ekonomik sorunlar ve 1929 Dünya ekonomik bunalımının etkilerinden kurtulmayı amaçlayan yoğun gayretlerin önemli adımlarındandır (Kocatürk, 2009: 46). Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla kurulmuş olması da başka bir tarihi önem teşkil eder. Turhal açısından önemi ise Turhal şehrini oluşturacak nüfusu ve fonksiyonel çeşitliliği hazırlayan alt yapıyı oluşturmasıdır.

Günümüzde Turhal'da gıda sanayisine dayalı 18 adet işletme bulunup bu işletmelerde 865 kişi istihdam edilmektedir. Şekil 5.7.'de görüldüğü gibi Turhal'da gıda sanayisinde istihdam edilen nüfusun % 76'sı şeker fabrikası bünyesinde çalışıyor. 7 Ekim 1933 yılında Ekonomi Bakanı Celal Bayar'ın katılımıyla temeli atılan Turhal Şeker Fabrikası, 19 Ekim 1934 tarihinde hizmete girmiştir. Fabrikanın Turhal ve çevresi için taşıdığı önem, İsmet İnönü'nün fabrikanın açılış töreninde verdiği demeçte "Anadolu'nun ortasında kurulan bu fabrika, civar 7-8 vilayet halkına zirai ve iktisadi sahada şimdiden refah çığırını açmıştır. Az zaman zarfında ve büyük bir emek ve gayret sarfiyle ortaya çıkarılan ve başarılı olan bu fabrika memleketimizin şeker ihtiyacını tamamen dâhilden temin etme imkânını ikmal etmiş bulunuyor. Bu gördüğünüz ve şimdi bütün müşterilerinizi sizinle beraber dolaşacağımız şeker fabrikasının

sermayesinin tamamıyla millî bankalarımız tarafından ödenmiş olduğunu söylemek size büyük zevk verecektir. Bu itibarla İş Bankası ve Ziraat Bankası'nın ortaklığı ile vücuda getirilen bu fabrika tamamıyla millî kudretimize dayanan bir müessesedir” şeklinde yer bulmuştur (Acunsal, 1947: 241)

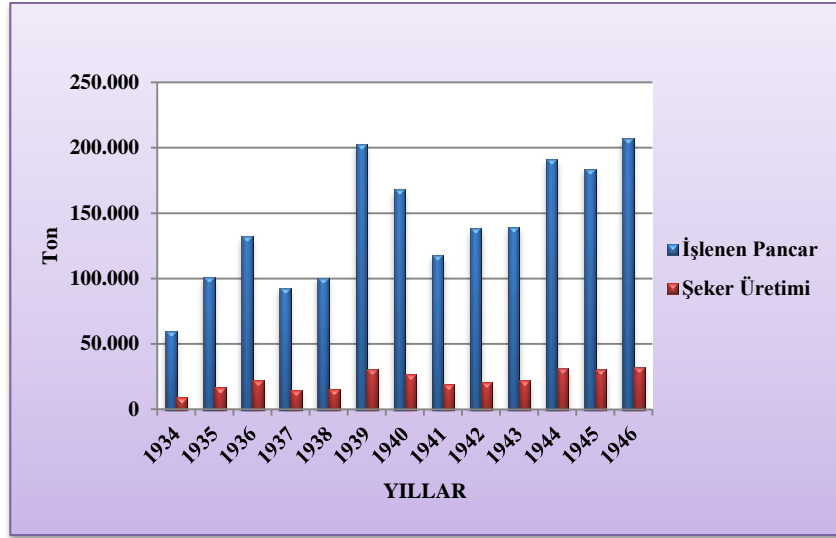

Şekil 5.7. Şeker Fabrikasında ve Diğer Gıda Sanayi Kuruluşlarında Çalışan İşgücü (2012)

Turhal Şeker Fabrikası 1934 yılında 59.622 ton pancarın işlenmesi ve 9.415 ton şekerin üretimi ile Türkiye şeker sanayisine giriş yapmış. Şekil 4.8’de görüldüğü gibi 1935 yılında işlenen pancar oranı artmış doğal olarak şeker üretimi de artmış. Bir başka ifade ile kuruluş yılının pancar işleme kapasitesine 41.573 ton pancar daha eklenmiş ve 101.195 ton pancar işlenmiş. Bu artışla birlikte şeker üretimi de artmış ve 16.504 tona ulaşmış. 1936 yılında da işlenen pancar ve üretilen şeker miktarında önemli miktarda artış olmuş. Bu yılda 132.206 ton pancar işlenmiş ve 21.992 ton şeker üretilmiş. 1937 yılında işlenen pancar ve üretilen şeker miktarı önceki yıllara göre düşmüştür.

Söz konusu yılda 92.232 ton pancar işlenmiş ve 14.940 ton şeker üretilmiş. 1938’de üretim artmış, 100.405 ton pancar işlenmiş ve 15.406 ton şeker üretilmiş. 1939’da önemli bir oranda üretim artışı meydana gelmiş. Bu yılda 202.436 ton pancar işlenmiş ve 30.547 ton şeker üretilmiş. Daha sonraki yıllarda inişler çıkışlar devam etmiş 1940’ta 167.951 ton, 1945 yılında 183.588 ton pancar işlenmiş. Şeker üretimi de 1940 yılında 26.295’e düşmüş, 1941 yılında bu düşüş daha büyük olmuş ve üretim

18.916 tona düşmüş. 1942 yılında 20.516 tona yükselen üretim, 1943 yılında 21.884 tonu bulmuş, Turhal'ın ilçe statüsü kazandığı yıl olan 1944'de ise üretim 31.400 tona ulaşmış. 1945 yılında ise şeker üretimi 30.213 tondur (Acunsal, 1947: 242). Şekil 5.8'den anlaşılacağı üzere artış ve azalışların olduğu Turhal Şeker Fabrikası'nın üretim değerlerinin en yüksek olduğu yıl 1946 yılıdır. 1946'da işlenen pancar miktarı 207.000 ton, bu pancardan elde edilen şeker üretimi ise 32.000 ton olarak en yüksek değere çıkmıştır.

Şekil 5.8. Turhal Şeker Fabrikası'nın Üretim Değerleri (1934-1946)

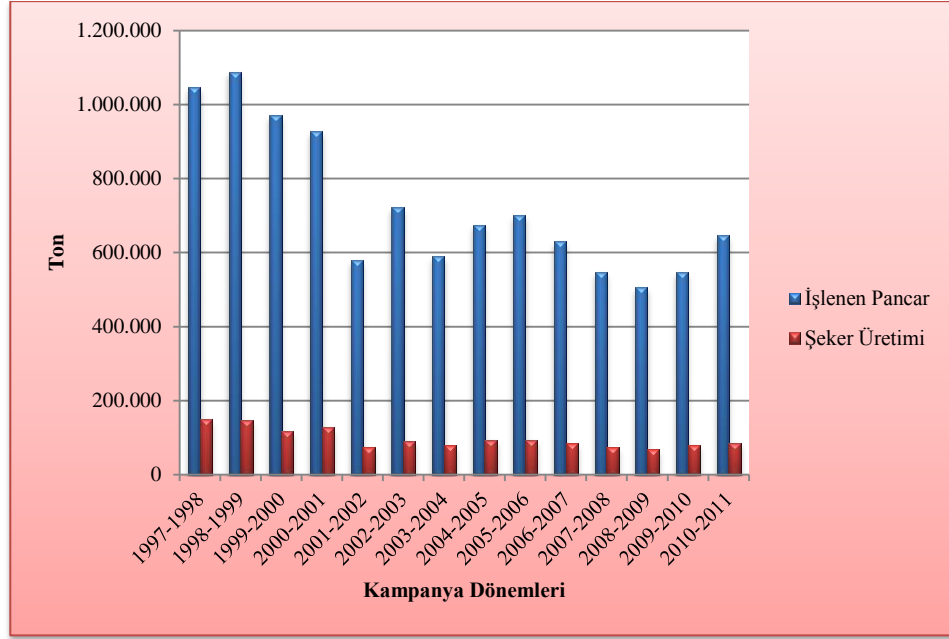
Turhal Şeker Fabrikası, kuruluş yıllarında Turhal'da faal nüfusun önemli bir kısmına iş gücü imkânı vermiş, 1947 yılında kampanya dışı dönemde 9 teknisyene, 67 memura, 300 işçiye; kampanya döneminde ise 22 teknisyen, 96 memur, 1.410 işçiye istihdam sağlamıştır (Acunsal, 1947: 243).

Tablo 5.19. Turhal Şeker Fabrikası Kampanya Dönemlerine Ait Veriler (1997-2011)

KAMPANYA DÖNEMLERİ	PANCAR EKİM A. (HA)	EKİM YAPAN Ç.SAYISI	İŞLENEN PANCAR	ŞEKER ÜRETİMİ
1997-1998	27.065	35.628	1.047.000	149.520
1998-1999	27.593	36.096	1.088.000	146.000
1999-2000	24.120	32.462	970.000	116.200
2000-2001	25.093	33.620	928.000	128.100
2001-2002	19.959	33.279	580.000	74.000
2002-2003	19.523	32.682	722.000	89.500
2003-2004	17.612	33.572	590.200	78.450
2004-2005	17.051	28.574	675.500	93.500
2005-2006	16.753	24.615	700.500	94.000
2006-2007	14.020	21.257	629.000	83.350
2007-2008	12.350	17.333	546.500	73.125
2008-2009	12.066	14.637	505.800	67.660
2009-2010	12.700	14.689	546.000	80.500
2010-2011	14.863	15.173	647.000	86.230

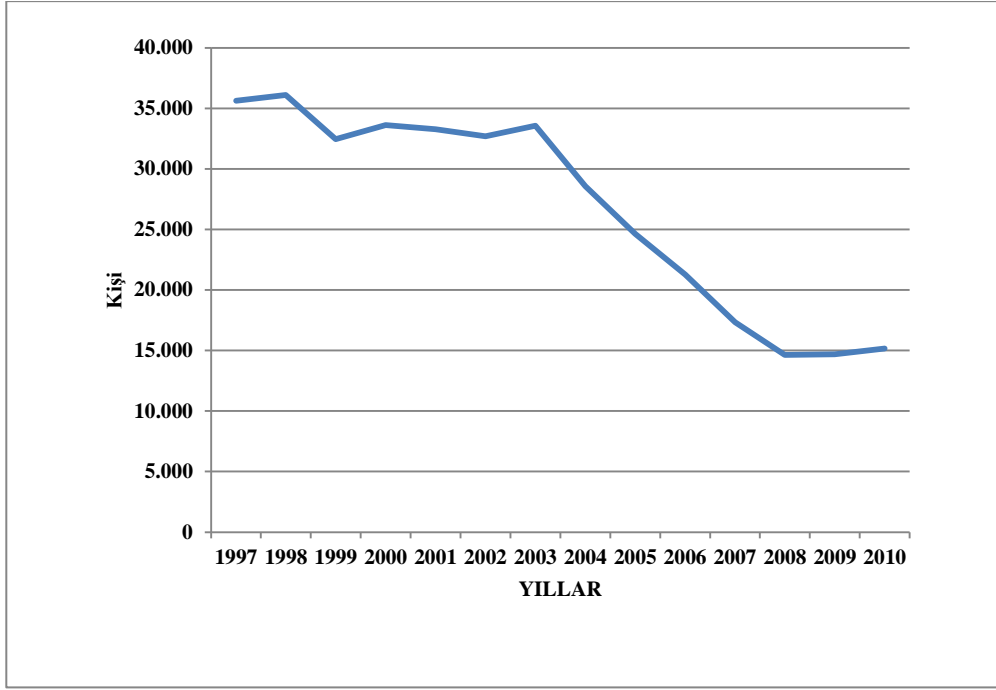
Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Turhal Şeker Fabrikası'nın son 15 yıllık (kampanya dönemi) üretim değerleri incelendiğinde, gelişen teknolojiyle birlikte kuruluş yılları ile kıyas edilemeyecek derecede artış olduğu görülür. Ancak fabrikanın pancar işleme oranı ve şeker üretim oranı genel olarak azalmış (Şekil.5.9). En yüksek değerlerin görüldüğü yıl 1998 yılı olup bu yılda 27.593 ha'lık bir alanda 36.096 çiftçi ile ekim yapılmış ve 1.088.000 ton pancar işlenmiş, bu pancardan 146.000 ton şeker üretilmiştir. Üretim değerlerinin en düşük olduğu yıl ise 2008 yılı olarak görülüyor (Tablo 5.19.).

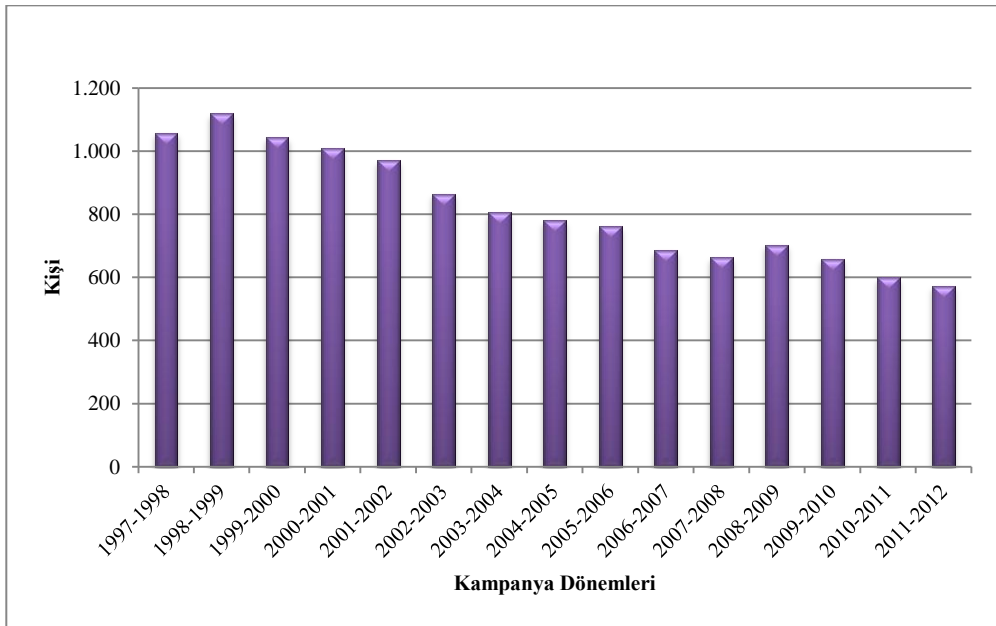
Şekil 5.9. Turhal Şeker Fabrikası'nda Kampanya Dönemlerinde İşlenen Pancar ve Şeker Üretimi (1997-2011)

Turhal Şeker Fabrikası'nın üretim değerlerinin düşmesinde önemli bir faktör de şeker pancarı ekimi yapan çiftçi sayısının azalmasıdır. Şekil 5.10. incelendiğinde şeker pancarı ekimi yapan çiftçi sayısı 2003 yılına kadar dalgalanmalar göstermiş ve 2010 yılına kadar çok belirgin bir şekilde azalmış. 2010 yılında az da olsa bir artış olmuş. Tablo 5.19'dan anlaşıldığı üzere 1997 yılında 35.628 olan çiftçi sayısı 2010'da 15.173'tür.

Şekil 5.10. Kampanya Dönemlerinde Ekim Yapan Çiftçi Sayısı (1997-2011)

Son on beş yılda Turhal Şeker Fabrikası üretim değerlerinde yaşanan dalgalanmalar ve azalışlar, fabrikanın istihdam durumunda da kendini gösterir. Şekil 4.12'den anlaşıldığı üzere 1998-1999 döneminden itibaren fabrikada istihdam edilen nüfus önemli ölçüde azalmış (Şekil 5.11.).

Şekil 5.11. Turhal Şeker Fabrikası'nda Kampanya Dönemlerinde Çalışan Nüfus (1997-2012)

Şeker fabrikalarının önemli özelliklerinden biri de yan ürün üretimidir. Melasın kullanım alanı oldukça yaygındır. % 50 şeker içerdiğinden şeker üretilebilir, etil alkol üretiminde kullanılır, doğrudan doğruya hayvan yemi olarak kullanılabilir, maya fabrikalarında kullanılır. Melas, ilaç ve kozmetik sanayisinde de kullanılır. Turhal Şeker Fabrikası'nda dikkat çeken önemli bir husus da yan ürün üretimine konu olan melas ve yaş küspe üretiminin yıllara göre önemli ölçüde azalmış olmasıdır. Bu durumun temel nedeni 1991 yılında Çorum ve 1998 yılında Yozgat şeker fabrikalarının kurulmasıdır.

Tablo 5.20. Turhal Şeker Fabrikası'nın Kampanya Dönemlerinde Yan Ürün Üretimi (1997-2011)

KAMPANYA DÖNEMLERİ	MELAS (TON)	YAŞ KÜSPE (TON)	ALKOL (1000LT)
1997-1998	43.870	396.142	5.466
1998-1999	47.880	462.000	2.020
1999-2000	46.160	337.120	4.445
2000-2001	40.800	349.400	1.727
2001-2002	28.100	195.184	0
2002-2003	30.880	236.440	0
2003-2004	25.580	208.000	0
2004-2005	30.550	219.720	1.074
2005-2006	29.156	228.000	0
2006-2007	26.732	192.550	0
2007-2008	23.345	156.410	0
2008-2009	19.672	142.300	0
2009-2010	22.495	164.965	0
2010-2011	24.700	176.409	0

Kaynak: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Turhal Şeker Fabrikası'nda yan ürün üretimine konu olan bir başka üretim dalı ise alkol üretimidir. Alkol üretimi 1997-2000 arası yıllarda ve 2004-2005 döneminde yapılmış (Tablo 5.20.). Üretim artık yoktur. Bunun nedeni, Tekel'in özelleşmesiyle birlikte alkolün buraya satışının durmasıdır.

Fabrika bünyesinde biyoetanol üretimi için gerekli donanım hazırdır. Karar aşamasında olup karar geldiği anda üretime başlanacaktır. Türkiye’de biyoetanol üretimi yapan ve yapabilecek olan resmî kuruluşlar: Eskişehir, Turhal, Malatya ve Erzurum Çumra olup özel kuruluşlar ise Tarkim (M. Kemalpaşa) ve Tezkim (Adana)’dır. Eskişehir, Turhal, Malatya ve Erzurum alkol fabrikalarında; Çumra’da ise şeker, alkol fabrikasında hammaddesi şeker pancarı olup üretim kapasiteleri Eskişehir 21.0, Turhal 14.0, Malatya 12.5, Erzurum 12,5, Çumra 84.0’dır. Tarkim ve Tezkim fabrikalarında hammaddesi buğday, mısır olup üretim kapasitesi Tarkim 40.0 , Tezkim 26.0’dır.

Günümüzde Turhal Şeker Fabrikası 498.427 ton şeker pancarı işleme kapasitesine sahip olup pancar, ekim alanı, ekim yapan çiftçi sayısı, işlenen pancar, üretilen şeker miktarı, melas ve yaş küspe üretimi açısından Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş.’ye bağlı 25 şeker fabrikası içerisinde üretim değerleri düşmesine rağmen hâlâ önemli bir yere sahiptir. 2010-2011 kampanya dönemi verilerine göre pancar ekim alanı bakımından Turhal Şeker Fabrikası 14.863 hektar ile Ilgın Şeker Fabrikası’ndan sonra 2. sıradadır. Ekim yapan çifti sayısı bakımından 15.173 çiftçi ile birinci sırada yer alır. İşlenen pancar miktarı bakımından 647.000 ton ile Ereğli Şeker Fabrikası (1.057.030 ton), Ilgın Şeker Fabrikası (818.000 ton), Eskişehir Şeker Fabrikası (765.000 ton), Afyon Şeker Fabrikası (734.000 ton)’ndan sonra beşinci sırada yer alır. Üretilen şeker miktarı bakımından da 86.230 ton ile Ereğli (138.681 ton), Ilgın (114.000 ton), Afyon (105.000 ton), Eskişehir (95.910 ton) fabrikalarından sonra beşinci sıradadır. Melas üretimi bakımından 24.700 ton ile Eskişehir (31.954 ton), Ilgın (31.900 ton), Afyon (28.335 ton) fabrikalarından sonra dördüncü sırada yer alır. Yaş küspe üretimi bakımından ise 176.409 ton ile Eskişehir (230.300 ton), Afyon (226.087 ton), Çorum (222.570 ton) fabrikalarından sonra dördüncü sırada bulunur(Şeker İş Sendikası, 2011: 51).

Fabrika’nın Tokat merkez, Artova, Çamlıbel, Niksar, Pazar, Sivas ve Yıldızeli’de bölge şeflikleri vardır. Pancarın ekimi, sökümü ve fabrikaya teslimi bu şeflikler aracılığıyla yapılır. Üretilen şeker ve yan ürünler Türkiye’nin her yerine pazarlanır. Fabrikada çalışan işçilerin % 90’ı Turhal kökenlidir. Dolayısıyla fabrika şehir açısından önemli bir istihdam alanıdır.

Fabrikanın misafirhane, yemekhane ve lojmanlar gibi sosyal tesisleri bulunur. Şeker fabrikası bünyesinde bulunan Kazova Devlet Hastanesi, Sağlık Bakanlığı’na; spor

tesisi (Mehmet Uzun Kapalı Spor Salonu) ve kapalı yüzme havuzu Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne; Şeker Cami, Diyanet İşlerine devredilmiştir.

Fabrikanın en önemli problemi tatlandırıcıların piyasaya girmesiyle yaşanan sıkıntıdır. 2012 yılında bu sorundan kaynaklı 120 bin ton şeker depoda beklemektedir. Fabrikanın yaşadığı bir başka problem ise işçi alımının yapılmamasıdır. En son işçi alımı 1998 yılında yapılmıştır.

Turhal'ın şehirselleşme özelliği kazanmasında büyük etkisi olan Turhal Şeker Fabrikası'nın üretim değerlerinin düşmesi, istihdam durumunun azalması, fabrikanın özelleştirilmesini de gündeme getirmiştir. Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş.'ye ait olan ve içerisinde Kastamonu, Kırşehir, Turhal, Yozgat, Çorum ve Çarşamba şeker fabrikalarının yer aldığı (Portföy C) özelleştirme ihalesi 28.11.2011 tarihinde yapılmış; 656 milyon dolara Akcan Şeker'e ihale edilmiştir. Özelleştirme Yüksek Kurulu'nda imzalanmasına kesin gözüyle bakılırken 2012 yılında fabrikaların özelleştirilmesi iptal edilmiştir.

Şehirde gıda sanayinde önem teşkil eden bir diğer yan dal ise süt ve süt ürünlerine dayalı üretime sahip işletmelerdir. Bu işletmelerde çalışan personel sayısı 64 olup en fazla istihdam oluşturan ve Turhal şehrinin etki alanını genişleten işletme Aytaç Akyudum Anonim Şirketi'dir (Foto.5.6. ve 5.7.). Söz konusu fabrika ilk olarak 1974 yılında kurulmuş, 1984'e kadar çalışmış, 1984-1994 arası durmuştur. 1994 yılında el değiştirilerek yeniden üretime geçmiştir. 131 ortağı vardır. Fabrikanın Turhal'da kurulmasının nedeni öncelikle Turhal Şeker Fabrikası'nın burada bulunması ve buna bağlı olarak da hayvancılığın gelişmesidir. Fabrikanın buraya kurulmasına neden olan bir başka faktör ise pazara yakınlıktır. Sürekli, 7 gün tek vardiya ile çalışan fabrikanın 52 çalışanı (2 bayan) bulunuyor. Fabrikada çalışanlar Turhallıdırlar. Aynı zamanda şehir merkezinde ikamet ediyorlar. Fabrikada işlenen sütler Kastamonu, Tokat bölgesi, Niksar, Amasya, Sivas'tan temin edilir. Yıllık üretim kapasitesi 1 milyon 96 bin beyaz peynir, 350 ton kaşar peyniri, 170 ton tereyağı, 236 ton lor peyniri, 532 ton krem peynirdir. Üretilen mallar iç piyasada Türkiye'nin her yerine pazarlanır. Dış piyasada ise Kıbrıs, Irak, Türk Cumhuriyetlerine pazarlanıyor. Aynı firmanın Çerkes, Hendek, Yozgat ve Kayseri'de de şubeleri vardır. Oluşturduğu istihdam ve ihracat yönüyle Turhal ekonomisi açısından önemli bir yere sahiptir.

Foto 5.6. Aytaç Akyudum Süt Fabrikası Giriş Kısmı

Foto 5.7. Aytaç Akyudum Süt Fabrikasının üretim Ünitelerinden Bir Görüntü

Şehirde yer alan et ve et ürünlerine dayalı sanayi alanında 36 kişi çalışıyor. Şehirsel alan içerisinde yer alan bir başka yan dal ise un ve kepek üretimi yapan işletmelerdir. Şehrin muhtelif yerlerinde 4 adet un, kepek üretimi yapan işletme

bulunuyor. Bu işletmelerin çalıştırdığı personel sayısı toplamda 51 kişidir. Bu işletmelerden As-Şahin Gıda Sanayi firması Tokat yolu üzerinde 1992 yılında kurulmuş, yıllık üretim kapasitesi 38.475 tondur. Halitler Gıda Anonim Şirketi 2000 yılında Pazaryolu kavşağında kurulmuş. Yıllık 43.200 ton üretim yapmaktadır. Nihat Çuhadaroğlu işletmesi Zile yolunda 1997 yılında kurulmuş, yıllık üretimi 28.800 tondur. Un, kepek üretimi yapan bir diğer işletme ise Fatih Caddesi'nde kurulan Eda Tarım LTD. ŞTİ'dir. Bu işletmenin yıllık üretim kapasitesi ise 21.600 tondur.

Turhal gıda sanayinin temelini şeker sanayi oluşturur. Et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri istihdamın yoğun olduğu diğer sektörler olup bunların dışında ekmek, gazoz, alkol, çemen üretimine yönelik işletmeleri de görmek mümkündür. Çemen üretimi Müftü Mahallesi'nde; alkol, Turhal Şeker Fabrikası bünyesinde Cumhuriyet Mahallesi'nde, gazoz üretimi Celal Mahallesi'nde, ekmek üretimi ise Sanayi Sitesi karşısında yapılmaktadır.

5.1.6.2.2.2. Tekstil Sanayi

Turhal'da önemli bir diğer sanayi kolu son yıllarda atağa kalkan tekstil sanayidir. Turhal'da tekstil sanayinin gelişmesinin başlıca nedeni yörenin 5084 sayılı yasanın kapsamı içerisinde yer almasıdır. Bu yasa 06.02.2004 tarihinde yürürlüğe girmiş, 31.12.2012'ye kadar uzatılmıştır. Yasa kapsamında 49 il teşviklerden faydalanmıştır. Bu illerden bir tanesi de Tokat ilidir. Tekstil sanayinin Turhal'da gelişmesinin ikinci önemli nedeni ise ucuz iş gücünün varlığıdır. Bir diğer önemli sebep ise sanayi kuruluşları sahiplerinin Turhallı olmasıdır. Yine Turhal'da yerel rekabet yokluğunun bulunması da tekstil sanayinin gelişimini sağlayan faktörler arasındadır. Bu nedenlerle önemli tekstil firmaları Turhal'da kurulmuş. Turhal şehrinde tekstil sanayiye dayalı ilk işletme 1997 yılında kurulmuş. Daha sonra 2004-2010 yılları arasında 6 işletme daha kurulmuş. Tekstil sanayi, 2012 yılı verilerine göre Turhal şehrindeki sanayi kolları içerisinde 891 kişiye sağladığı istihdamla ikinci sırada yer alır. İstihdam yönüyle modern sanayide çalışanların % 33'ünü oluşturur. İş yeri sayısı bakımından ise modern sanayide faaliyet gösteren gıda sanayisi ve taşta toprağa dayalı sanayi alanında faaliyet gösteren işletmelere göre sayıca az olup toplam iş yeri sayısının % 13'ünü oluşturur. Bu özelliğiyle Turhal tekstil sanayi, Tokat ilçeleri arasında Erbaa'dan sonra önemli bir konuma sahiptir. Erbaa ilçesinde günümüzde toplamda 18 adet tekstil

fabrikası ve atölyesi faaliyet gösteriyor. Bu fabrikalarda çalışan işçi sayısı ise 3000'nin üzerindedir (Erbaa Kaymakamlığı, 2012).

Tablo 5.21. Turhal'da Tekstil Sanayi Kuruluşları ve Çalıştırdıkları İşgücü (2012)

S. NO	TESİS ADI	ÜRETİM KONUSU	PERS. SAYISI
1	Kırgözler Teks.	Konfeksiyon	130
2	Negi Tekstil Trz.Gıda	Ev Tekstili	5
3	Muazzez Yıldırım	Tekstil	110
4	Jes Tekstil Ltd.Şti	Konfeksiyon	98
5	Yılmaz Giyim Hatice Konuk	Hazır Giyim	18
6	Uslu Tekstil	Hazır Giyim	230
7	Haktin Tekstil Dış Tic.Ltd.	Hazır Giyim	300
TOPLAM			891

Kaynak: Turhal Kaymakamlığı 2012 Brifing Raporu ve saha anketleri

Turhal şehrinde tekstil fabrikaları ve atölyeleri şehrin muhtelif yerlerine dağılmıştır. Yavşanlık mevkii, Yavşan Caddesi, Gazi Osmanpaşa Mahallesi, Yavuz Selim Mahallesi, Pazar Mahallesi, Amasya ve Tokat yolu üzeri yayılış sahalarıdır.

Bu firmaların en önemli özelliği fason üretim yapıp daha çok ihracata yönelik olmalarıdır. Bir başka ifade ile yerel ve bölgesel pazardan çok uluslararası pazara hizmet ediyorlar. Bu özelliğiyle de Turhal'ın etki sahasını genişletmektedirler. Ancak fason üretimin avantajları ve dezavantajları bulunur. Bilindiği üzere fason üretim, biri diğerine göre ekonomik üstünlüğe sahip iki firma arasındaki ilişki sonucu, küçük firmanın büyük firma için anlaştıkları türde, miktarda ve kalitede üretim yapması ve bu üretimi anlaştıkları tarihte teslim etmesidir. Bu bağlamda fason atölye, siparişin üretiminden teslimine kadar geçen süreçte planlama, pazarlama, malzeme seçimi ve tedarik gibi konularla ilgilenmez. Bunun yanı sıra fason üretim yapan işletmelerde üretim için ayrılan süre kısıtlı, kalite ve verimlilik beklentisi yüksektir. Fason üretimin bir başka özelliği ise risk durumunun daha az olmasıdır. Ancak en önemli handikapı, diğer üretim şekillerine göre kâr oranının daha düşük olmasıdır. Bu durum da şehir ekonomisi ve ülke ekonomisi açısından önemli bir dezavantajdır (MEGEP, 2009: 13-14).

Tablo 5.21.'de görülen işletmeler içerisinde en çok çalışanı bulunan firma 2010 yılında kurulan ve üretime geçen Haktin Tekstil Dış Tic. San. ve Limited Şirketi'dir (Foto.5.8). 16 bin metrekare üzerinde, 5.304 metrekare kapalı alanda kurulmuştur. İşletme sahipleri Erzurumlu olup İstanbul'da ikamet etmektedirler. Teşvik nedeniyle İstanbul'daki Reha Tekstil'e şube olarak kurulmuştur.

Foto 5.8. Haktin Tekstil Fabrikası Üretim Ünitesinden Bir Görüntü

Fabrikanın 200'ü daimi olmak üzere 300 çalışanı bulunuyor. Çalışanların % 80'i kadındır. İşletme sürekli çalışmaktadır. çalışanlar Turhallı olup şehir merkezinde ikamet ediyorlar. Fabrika, bu yönüyle şehir için önemli bir istihdam alanı oluşturur (Foto 5.8.). Fabrikada kullanılan kumaşlar doğrudan üretici ve tüccardan olmak üzere İstanbul'dan temin ediliyor. Fabrikada ithal kumaş da kullanılıyor. Üretim konusu hazır giyim olan fabrikanın yıllık üretim kapasitesi 1.004.500 adettir. İç piyasada Marmara Bölgesi'ne özellikle de İstanbul'a satış yapılıyor. Dış piyasada ise özellikle Almanya, Fransa, Amerika, Hollanda, Belçika, Avusturya, İspanya'ya ihracat yapılıyor. Fabrikanın gerek çalıştırdığı işçi sayısı gerekse yıllık üretim kapasitesi ve ihracat yapma yönüyle özeld e ilçe ekonomisi genelde ise ülke ekonomisi açısından önemli bir yeri vardır.

Turhal'da tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir diğer önemli firma ise Uslu Tekstil Limited Şirketi'dir (Foto 5.9.). 1998 yılında kurulmuş ve aynı yıl üretime

geçmiştir. Fabrika 8.000 metrekare açık alan ve 4.500 metrekarelik kapalı alan üzerine kuruludur. İşletme sahibi Turhallı olup Turhal'da ikamet ediyor. Bu nedenle firmanın merkezi Turhal'da olup aynı isimle İstanbul'da şubesi bulunuyor. 230 çalışanı vardır. Bu çalışanların 55'ini erkek personel 175'ini ise kadın personel oluşturuyor. Firmada çalışanlar Turhallıdır. Çalışanların hepsi daimi personeldir.

Foto 5.9. Uslu Tekstil Limited Şirketinin Dış Görünümü

Fabrikada kullanılan kumaşlar İstanbul ve Bursa'dan temin ediliyor. Yıllık üretim kapasitesi 1 milyon adet gömlek, bluzdur. Üretilen ürünler dış piyasada Almanya, Amerika, Hollanda, Çin, BAE ve Slovakya'ya ihraç ediliyor. Fabrikanın iç piyasaya satışı yoktur. Söz konusu fabrika dünyaca tanınan markaları (Zara, Cgt, H&m, Next, Mango gibi)üretmekte ve Turhal'ın dış pazara açılan önemli bir kanalını oluşturmaktadır.

Foto 5.10. Kırközler Tekstil'in Dış Görüntüsü

Turhal'da tekstil sektöründe önde gelen bir diğer firma Kırközler Tekstil'dir (Foto 5.10, Foto 5.11.). Firma 1996 yılında kurulmuş ve 1997'de üretime geçmiş. 14.000 metrekarelik alan üzerinde 2.500 metrekare kapalı alan üzerine kurulmuştur. İşletme sahibi Zileli olup İstanbul'da ikamet ediyor. Turhal'daki işletme, şubedir. Firmanın merkezi ise İstanbul'dadır. Aynı zamanda firmanın İstanbul'da toptan satış yapan iki mağazası bulunuyor. Fabrika, 130 kişiye iş imkânı sunarken çalışanlarının 124'ünü kadın çalışan oluşturuyor.

Foto 5.11. Kırgözler Tekstil'in Üretim Ünitesi

Fabrikada kullanılan kumaşların temin edildiği yerler, diğer fabrikalarda olduğu gibi İstanbul ve Bursa'dır. İç piyasada İstanbul'a satış yapılıyor. Dış piyasada ise Afrika, Asya, Avrupa, Arap ülkeleri ve Balkanlar'a özellikle de İran, İsrail, Yunanistan, Mısır'a ihracat yapılıyor. Kadın giyim üzerine üretim yapılan fabrikada büyük beden klasik bluz, etek ve pantolon gibi ürünler üretiliyor. Yıllık üretim kapasitesi 1.177.500 adettir.

Turhal tekstil sektöründe önemli bir yeri olan bir diğer firma 2010 yılında kurulup aynı yıl üretime geçen Saren Tekstil'dir. İşletme sahibi Turhallı olup Turhal'da ikamet ediyor. İşletme sahibinin ilk mesleği ev hanımlığıdır. Dolayısıyla Turhal'da yer alan tekstil alanındaki firma sahiplerinin ilk mesleklerinden farklıdır. Genel olarak firma sahiplerinin ilk mesleği sanayicilik ve tüccarlıktır. Teşviklerin etkisiyle kurulmuş firmalardan biridir. İşletmenin 110 çalışanı bulunuyor. 7'si erkektir. Kumaşlar, İstanbul'dan temin ediliyor. Yıllık üretim kapasitesi 1 milyon adettir. Üretilen mallar İstanbul'a pazarlanıp oradan da ihraç edilmektedir. Pazarlama kanallarını büyük firmalar oluşturuyor. İşletmeyi diğer işletmelerden farklı kılan bir özellik de her dört ayda bir kadınlara yönelik tekstil alanıyla ilgili mesleki kursların verilmesidir.

Turhal şehrinde yer alan bir diğer önemli fabrika Jes Tekstil'dir. 2008 yılında kurulmuş ve üretime geçmiştir. İşletme sahibi Trabzonludur ve Turhal'da ikamet

ediyor. 2 ortaklı bir işletmedir. İlk olarak İstanbul'da kurulmuş. Teşvik ve ucuz iş gücü nedeniyle 2009 yılında İstanbul'dan Turhal'a taşınmıştı. 98 çalışanı bulunuyor. Bu çalışanların kökeni Turhal'dır. Çalışanların tamamı daimi personeldir.

Sonuç olarak Turhal şehrinde tekstil sektörü gelişmekte ve bu gelişimin artarak devam etmesi beklenmektedir. Ancak sektörün yaşadığı sıkıntılar da vardır. Özellikle kalifiye eleman eksikliği sektörün en önemli sorunudur. Bir başka sorun ise kredi ve sermaye eksikliğidir. Bu sorunlar sektörün gelişimi önünde bulunan önemli engellerdir.

5.1.6.2.2.3. Taşa Toprağa Dayalı Sanayi

Şehirleşmeyle birlikte Türkiye'de önem kazanan sanayi kollarından bir tanesi de taşa toprağa dayalı sanayidir. Turhal'da şehirleşmenin artmasıyla birlikte taşa ve toprağa dayalı sanayinin hız kazandığı görülür. 1970-1990 arasında Turhal şehrinde kurulan taşa toprağa dayalı sanayi kuruluşu sayısı 5'tir. 1990-2000 yılları arasında kurulan işletme sayısı 6, 2000 yılından sonra kurulan tesis sayısı ise 11'dir. Bu sanayi kolu, büyük oranda şehirsiz arazi dışında yer alan antimuan maden yataklarının işletilmesiyle başlamıştır. Antimuan maden yatakları 1923 yılından beri işletilmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Almanlar ve Koreliler tarafından işletilmiş ve ocaklarda bulunan madenin en değerli kısımları götürülmüş. Bugün kalan kısmı rezerv bakımından düşüktür. 1966 yılından itibaren Koza Maden A. Ş. ve Adem Açılmış Maden A.Ş.'nin ortaklığı ile işletiliyor. İşletme müdürlüğü Sivas-Samsun demiryolu hattının kenarında, Tokat-Amasya karayoluna da 500 metre uzaklıktadır. İşletmede flotasyon tesisi, izabe tesisi, atölyeler, ambarlar, idari binalar ve lojmanlar bulunuyor. İşletmede çalışan personel sayısı 183'tür. İşletme, üç vardiya ile 24 saat çalışıyor. Maden ocakları şehrin kuzeyindeki Geyran, Elalmış köyleri ile Hacılar Mahallesi sınırları içerisinde. İşletmede cevher üretimi yer altı ocaklarında yapılıyor. Yer altında oda, topuk ve rambeleli yöntemlerle üretilen tenörlü cevher; desandrelerle yeryüzüne, ocak ağızlarına çıkarılarak kamyonlarla işletmeye taşınmaktadır. Ocaklar 500.000 ton rezerve sahiptir. Çıkarılan maden antimuan metali hâline getirilerek satılıyor. Yurt içine pazarlandığı gibi Almanya, Avusturya, İsrail ve Çin'e de ihraç ediliyor. İhracat, Samsun Limanı yoluyla gerçekleştiriliyor.

Turhal şehrinde taşa toprağa dayalı sanayi kolunun önemli bir kesimini tuğla, kiremit üretimi ile mermer işleyen tesisler meydana getiriyor. Tuğla, kiremit üretimi yapan tesisler 1972 yılından beri faaliyettedir. Günümüzde tuğla ve kiremit

üretimi yapan tesis sayısı 4 olup toplam çalışan sayısı 237'dir (Tablo 5.22.). Bir başka ifade ile taşa toprağa dayalı sanayi tesislerinde çalışan nüfusun % 36'sı tuğla, kiremit üretimi yapan tesislerde yer alıyor. Bu değer, Turhal şehrinde taşa toprağa dayalı sanayi kolu içerisinde tuğla,kiremit üretimi yapan tesislerin önemli bir paya sahip olduğunu gösteriyor. Tuğla, kiremit üretimine dayalı sanayi tesisleri Güneş Mahallesi, Yavşanlık, OSB ve Tokat yolu üzerindedir.

Mermer sanayisi ise özellikle son 10 yılda gelişme göstermiştir. İşletme sayısı olarak taşa toprağa dayalı sanayi kuruluşları içerisinde en fazla değere sahip olan dal mermer üretimi yapan tesislerdir. Şehirsal alan içerisinde 10 adet mermer işletmesi var. Bu işletmelerde çalışan toplam personel sayısı 215'tir. Aynı zamanda ilçe sınırları içerisinde 10 adet mermer ocağı bulunuyor. Bu mermer ocakları şehirsal alan dışındadır. İlçe sınırları içerisinde yer alan mermer ocaklarının toplam rezervi üç yüz milyon metreküptür. Mermer işleme tesislerinin dördü organize sanayi bölgesinde yer alırken 6'sı da Tokat yolu üzerindedir.

İlçede üretim konusu mermer olan fabrikaların en büyüğü 2008 yılında kurulmuş olan Mensace Mermer A. Ş.'dir (Foto 5.12.). İki ortaklı fabrikanın sahipleri Tokat/Zile ve Çorumludur. Organize Sanayide bulunan fabrikanın 80 çalışanı mevcuttur. Bu çalışanların 75'i erkek, 5'i ise kadındır. Fabrikanın yıllık üretim kapasitesi 12.672 tondur. Fabrikanın ham maddesi Turhal, Amasya ve Yozgat'tan temin edilir. Fabrikanın Yozgat ve Bolu'da mermer ocakları bulunmaktadır. Turhal'ın seçilme nedenlerinden ilki ham maddeye yakınlık, ikincisi şehre istihdam sağlamak, üçüncüsü ise pazara yakınlıktır. Üretilen mallar iç piyasada Türkiye'nin her yerine (İstanbul, Ankara, Antalya, Konya, Samsun, Yozgat, Tokat...) pazarlanıyor. Dış piyasada ise Ortadoğu (Mısır, Lübnan) zaman zaman da Avrupa'ya (İngiltere) pazarlanıyor. Fabrikanın en önemli sorunu rekabet fazlalığıdır.

Foto 5.12. OSB’de Yeralan Mensace Anonim Şirketi. 2012

Foto 5.13. Turhal Mermer Ltd Şti’nin üretim deposundan bir görüntü.

Bir diğer önemli işletme Turhal Mermer San. Ltd. Şirketidir (Foto 5.13.). Tokat yolu üzerinde kurulu olan işletmenin 20 çalışanı var. Çalışanların tamamı erkektir. İşletme sahibi Malatyalıdır. Çalışanların kökeni Turhal’dır. Turhal’ın seçilme

nedenlerinden ilki öncelikle ham maddeye yakınlık, ikincisi ulaşım kolaylığı, üçüncüsü ise pazara yakınlıktır. Fabrikada işlenen mermerler Tokat, Turhal ve Zile'den temin edilir. Üretilen mallar iç piyasada Türkiye'nin her yerine pazarlanıyor. Dış piyasada ise Irak, İsrail, Kıbrıs, Azerbaycan'a üretiliyor. İşletmenin yaşadığı en önemli sorun nitelikli işçi teminidir. Bazen ham madde sıkıntısı da yaşanabiliyor. İşletmenin ikinci öncelikli problemi haksız rekabet ve rekabet fazlalığıdır. Üçüncü sorun ise kredi ve sermaye sorunudur. İklim koşulları da işletmeyi etkilemektedir. Su ile çalıştığı için aşırı soğuklarda arıtma donabiliyor ve bu da üretimi durduruyor. İşletmenin yer seçiminde yerel yönetimin etkisi olmamıştır.

Tablo 5.22. Turhal'da Taşa Toprağa Dayalı Sanayi Kuruluşlarının Üretim Konusu ve İşgücü Durumu (2012)

TESİS ADI	ÜRETİM KONUSU	PERS. SAYISI
Turgütaş	Tuğla	65
Çenesizler Top.San.	Tuğla-Kremit	66
Önder Tuğ.İnş.San	Tuğla	40
Albayraklar Beton Maden	Hazır Beton	31
Menekşe Mermer San.	Mermer	28
Gül-Ko İnşaat San.	Parke-Bordür-Kum	14
Özdemir Antimuan Mad.	Antimuan İzabe	16
Özdemir Antimuan Mad.	Antimuan	167
Almen Mermer Madc.	Mermer Blok	9
İlyasoğulları Ltd.	Beton Parke	18
Gümüş Parke İnş.Ltd.	Parke-Bordür-Kum	7
Dumanlı Mermer	Blok Mermer	6
Turhal Mermer Ltd.Şt.	Mermer Levha	20
Temtaş Beton Parke Ş.	Parke-Bordür	8
Özgün Doğal Taşl.Şub.	Mermer Levha	16
Çenesizler Toprak San	Bloktuğla	66
Leon Granit Mermer İnş.	Mermer	20
Algon Madenc.San.Tic.	Mermer	12
Öz Apsa Madc.San.A.Ş.	Mermer	13
Mensace Mermer Madn.	Mermer Levha	80
Gül-Yapı İnşaat Taah.Har.	Parke-Bordür-Kum	14
Petma Mermer	Mermer	11
Toplam		727

Kaynak: Turhal Kaymakamlığı 2012 Brifing Raporu ve saha anketleri

Gerek işletme sayısı gerek ilçede yer alan mermer rezervi ve gerekse de istihdam ettiği nüfus ile mermer sanayi, Turhal için önemli ve Tokat ili içerisinde iddialı bir konuma sahiptir. Aynı zamanda ihracatın yapılması Turhal'ın etki alanını genişletmektedir. Turhal'da mermer sanayinin gelişimin hızlandıran yine 5084 ve 5030 sayılı yasanın sağladığı teşviklerdir. Özellikle OSB'lerde kurulacak olan işletmelere bedelsiz arsa tahsisi, enerji desteği teşviki, gelir vergisi stopajı teşviki ve sigorta primi işveren paylarındaki teşvikler 2004 yılından sonra etkili olmuştur. Sektörün rekabet fazlalığı, nitelikli işçi temini gibi problemleri bulunuyor.

5.1.6.2.2.4. Makine Sanayi

Turhal şehrinde sanayinin bir başka kolu ise tarım alet ve makine sanayisidir. Makine sanayi, Turhal şehrinde istihdam yönüyle ve işletme sayısı bakımından modern sanayi faaliyetleri içerisinde en düşük orana sahip üretim dalıdır. Bu alanda üretim yapan en büyük tesis, üretim konusu sınıai tesisat olan ve şeker fabrikası bünyesinde kurulan, kamuya ait olan Turhal Makine Fabrikası'dır (Foto. 5.14. ve 5.15). 1934'den 1968 yılına kadar Şeker Fabrikası'na bağlı "Baş Mühendislik" şeklinde, 1968-1984 yılları arasında müstakil atölye müdürlüğü şeklinde yönetilmiş. 1984 yılında ise bugünkü yerinde ayrı bir fabrika olarak üretime devam etmiş. Bu fabrikada 2012 verilerine göre 54 personel çalışıyor (Tablo 5.23.). Çalışanların 3'ü memur, 51'i ise SSK'li kamu işçisidir. Fabrikanın yıllık üretim kapasitesi 300-400 tondur. Fabrikalardan gelen talepler doğrultusunda üretim yapılır. Türkiye genelinden talep gelmektedir. Yurt dışına üretim yaptığı yıllar olmuştur. 1996-1997 yıllarında Özbekistan-Horezm Şeker Fabrikası'na ait makine parçaları da bu fabrikada yapılmış. Mekanik, çelik konstrüksiyon, döküm ve model atölyeleri ile rafineri kondense su soğutma kulesi gibi üniteleri bulunur. Fabrika 9.800 metrekare kapalı alan, 80.000 metrekarelik açık alan üzerine kuruludur. Fabrikanın eleman eksikliği problemi vardır. 2004 yılında kapanması gündeme gelmiş, kamuoyunun yoğun baskısı nedeniyle vazgeçilmiştir. Makine fabrikasına özel sosyal tesisler yoktur. Şeker fabrikasının sosyal tesisleri kullanılıyor.

Foto 5.14. Makine Fabrikası (2012)

Tablo 5.23. Turhal'da Makine Üretimi Yapan Sanayi Kuruluşları ve Çalıştırdıkları İşgücü (2012)

S. NO	TESİS ADI	ÜRETİM KONUSU	PERS. SAYISI
1	Makina Fab.	Sınai Tesisat	54
2	T.Kayasan Hurd.Zir.Al.	Tarım Maknası	9
3	Ferhatoğulları Otom.Mk.	Mermer-Tarım Mak.	11
	Toplam		74

Kaynak: Turhal Kaymakamlığı 2012 Brifing Raporu ve saha anketleri

Foto 5.15. Makine Fabrikası Ünitelerinden Bir Görüntü (2012)

Makine fabrikası dışında makine üretimi yapan iki işletme daha bulunuyor. Bu işletmelerden Trakyasan Hurd. Zir. Al. Lmt. Şti. Küçük Sanayi Sitesinde yer alır ve 9 çalışanı vardır. Yıllık, 560 adet tarım makinesi üretme kapasitesine sahiptir. Ferhatoğulları Otom. Mk. Lmt. Şti.'de Küçük Sanayi Sitesi'nde yer alır ve 11 çalışanı mevcut olup yıllık 415 adet mermer makinesi üretme kapasitesine sahiptir.

5.1.6.2.2.5. Diğer Sanayi Faaliyetleri

Turhal şehrinde modern sanayi faaliyetleri içerisinde gıda, tekstil, taşa toprağa dayalı sanayi ve makine sanayi dışında yer alan ancak işletme sayısı ve istihdam yönüyle bir ağırlık oluşturmeyen sanayi kuruluşları da vardır. Bu sanayi kuruluşları arasında elektrik kablosu üretimi yapan, 1990 yılında kurulup 1991'de üretime geçen Dörtler Kablo San. Limited Şirketi'nin 35 çalışanı vardır. İşletmede üretilen mallar iç piyasada Ankara ve İstanbul'a pazarlanıyor. Dış piyasada ise Azerbaycan, Gürcistan, Suudi Arabistan, Bulgaristan, Romanya'ya ihraç ediliyor.

İhracat yönü bulunan bir diğer firma, üretim konusu elektrikli pano olan Turhal Elektrik ve Pano İmalat Limited Şirketi'dir. 2001 yılında kurulup aynı yıl üretime geçmiştir. İşletme sahibinin Turhallı olması, yerel rekabet yokluğu, sanayi bölgesi

olması işletmenin bulunduğu yerin seçilmesinde etkili olan faktörlerdir. Şu anda 14 çalışanı mevcuttur. Ham maddenin türü sacdır. Samsun ve Karabük'ten temin edilir. Üretilen mallar iç piyasada tüm Türkiye'ye pazarlanır. Dış piyasaya da ise Nahçıvan ve Türk cumhuriyetlerine pazarlanır.

30 kişiye istihdam sağlayan ve ihracat yönü bulunan önemli bir işletme de 2009 yılında şirket olarak kurulan, üretim konusu güneş enerjisi sistemleri olan Dinler Isı Metal Anonim Şirketi'dir. Yıllık üretim kapasitesi 6.850 adettir. İşletmenin Kayseri'de şubesi var. Ham madde İstanbul'dan temin edilir. Üretilen mallar iç piyasada bütün Türkiye'ye pazarlanır. Dış piyasada ise Almanya ve İran'a ihraç edilir.

Şehirde ağaç ürünleri ve kereste sanayi alanında faaliyet gösteren firmaların hem işletme sayısı olarak hem de istihdam yönüyle modern sanayide ağırlığının olmadığı görülür. Bu durumun nedeni öncelikle ilçedeki orman varlığının azlığı ile açıklanabilir. Bu alanda istihdam edilen nüfus 30'dur. Genellikle işletmelerde ham madde olarak kavak kullanılır. Kavak, Tokat ve çevresinden temin edilir. Bu işletmelerde ihracat yoktur. İç piyasada ise Türkiye'nin her yerine satış yapılır.

Yem sanayi de Turhal modern sanayi faaliyetleri içerisinde ağırlığı bulunmayan sanayi koludur. Bu alanda üretim yapan en önemli işletme Şeker Fabrikası ile anlaşmalı Tuval Tem Yem. Ltd. Şti'dir. 16 çalışanı olup yıllık 730.000 adet üretim kapasitesine sahiptir.

5.1.6.3. Turhal'da Sanayinin İstenilen Düzeyde Gelişmemesinin Nedenleri

1934 yılında Turhal Şeker Fabrikası'nın üretime geçmesiyle başlayan modern sanayi, teşviklere rağmen istenilen düzeyde gelişmemiştir. Bu durumun 6 önemli nedeni vardır:

1. Rekabet fazlalığı ya da haksız rekabet: Bu durumdan en çok etkilenen sanayi kolları, taşta toprağa dayalı sanayi ile gıda sanayisidir. Özellikle Çorum'da taşta toprağa dayalı sanayinin gelişmesiyle birlikte sektörde rekabet fazlalığı oluşmuştur. Yine Çorum ve Yozgat'ta açılan şeker fabrikaları, Turhal Şeker Fabrikası'nın ekim alanının ve çiftçi sayısının azalmasına neden olmuştur.
2. Ara eleman sıkıntısı: Ara eleman sanayide en çok ihtiyaç duyulan iş gücü özelliklerinde biridir. Bu noktada eğitim kurumlarının alt yapısı, üniversite-sanayi iş birliği önemlidir. Araştırma alanında üniversite-sanayi iş birliğinin

olmaması, eğitim alt yapısının uygun olmaması vb. nedenlerle ara eleman sıkıntısı mevcuttur.

3. Talep istikrarsızlığı: Bu durumdan en çok etkilenen sektör taşa toprağa dayalı sanayi olmuştur. 2000’li yıllara kadar hızlı şehirleşmeyle birlikte ortaya çıkan konut problemi inşaat sektörünü harekete geçirmiş ve taşa toprağa dayalı sanayinin canlanmasını sağlamış. Ancak 2000 yılından sonra inşaat sektöründe gerileme yaşanmasıyla birlikte bu sektörde de gerileme başlamış. Günümüzde ise yapı kooperatifleriyle inşaat sektörü canlanmış. Bu durum da taşa toprağa dayalı sanayiye talep istikrarı açısından olumlu yansımış.
4. Teknoloji eksikliği: Sermaye eksikliği nedeniyle birçok işletme teknolojisini yenileyememektedir.
5. Nitelikli işçi problemi: Taşa toprağa dayalı sanayi ve tekstil sanayinin başlıca problemi olmuştur.
6. Ham maddede kalite sorunu: Gıda sanayisinde özellikle un fabrikaları ile zaman zaman taşa toprağa dayalı sanayide, tuğla-kiremit fabrikalarında yaşanan bir problemdir.

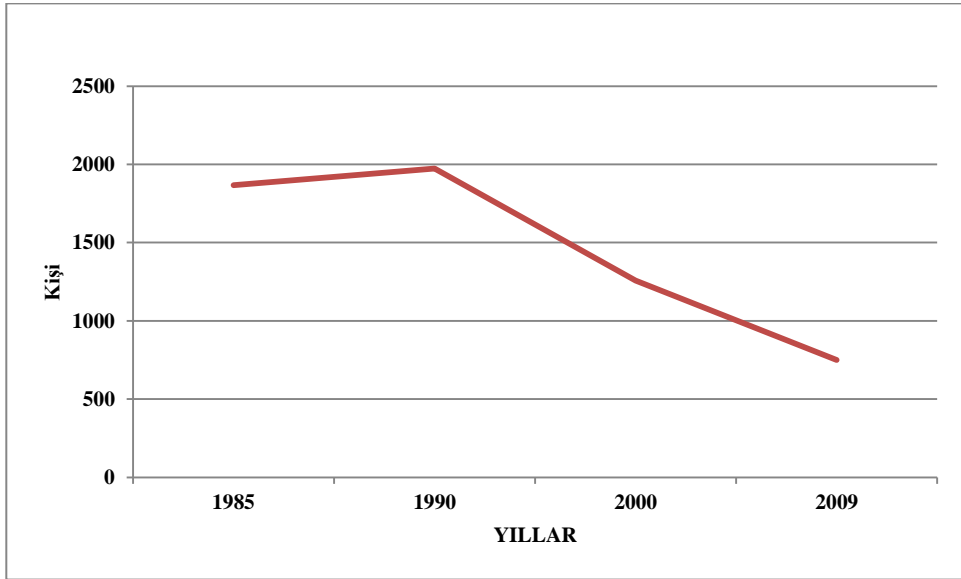
5.1.7. Tarım Fonksiyonu

Şehir yerleşmeleri için hiç şüphesiz tarımın da önemi vardır. Ancak yerleşmeler üzerine çalışmış olan birçok araştırmacı bu konuda aynı görüşe sahip değildir. Bu araştırmacıların bir kısmı tarım fonksiyonunu şehirselleşen bir fonksiyon olarak görmez. Genel olarak şehirselleşen fonksiyonların aslı ticaret ve sanayi fonksiyonu olarak görülür. Bu görüşün yanında tarım fonksiyonunun şehirselleşen fonksiyonlar içerisinde olabileceğini savunan araştırmacılar da vardır. Örneğin Schwarz; “Şehir, kır yerleşmelerinin aksine toprağa bağlı değildir. Bununla beraber şehirde ziraat faaliyeti yok demek değildir. Ancak zirai faaliyet hiçbir zaman tek fonksiyon olarak kabul edilmez.” der ve nüfusun önemli bir kısmının ziraatte çalıştığı şehirlerin varlığına dikkat çeker. Beaujeu-Garnier ve Chabot, H. Mykle Bost gibi coğrafyacılar şehir fonksiyonlarıyla zirai fonksiyonların karıştığını ancak hakim fonksiyon olmadığını, bir farklılaşmanın meydana geldiğini ve özellikle ticaretin toplandığı bir merkez şeklinde olan şehir yerleşmelerinin de varlığından söz ederler (Tümer, 1973: 44). Mark Jefferson da “Şehirler kendileri için büyümeyen, çevreleri merkezi bir yerde yapılması gereken görevleri belirler.”

görüşünü dile getirir. Burada bahsedilen çevre etki sahası görevlerinden bir tanesi de tarımsal kökenli ham maddelerin değerlendirilmesidir (Aliagaoglu ve Uğur, 2010: 190).

Yukarıdaki açıklamalar tarım fonksiyonunun şehirlerin gelişmesine engel olmadığını, temel fonksiyon olmamakla birlikte dünya üzerinde ve ülkemizde şehirsal fonksiyonlar içerisinde yer alabileceğini gösterir.

Turhal'da 1985 yılı genel nüfus sayımına göre 1.868 kişi tarım sektöründe istihdam edilmiş olup bu değer çalışan nüfusun % 16'sını oluşturur. 1990 yılı genel nüfus sayımı verilerine göre ise faal nüfus içerisinde tarımda çalışanların oranının % 15 olduğu ve beş yıllık süre zarfında bir puanlık gerilemenin olduğu görülür. 2000 yılı verileri incelendiğinde ise tarımda çalışanların oranının düşmeye devam ettiği görülür. Bu dönemde çalışan nüfus içerisinde tarımda çalışanların payı % 9'dur. 1990 yılına göre 6 puanlık bir değer kaybı gerçekleşmiştir. Turhal Belediyesi'nden alınan 2009 yılı verilerine göre ise tarımda çalışanların sayısı 750'dir (Şekil 5.12). Bu rakam faal nüfusun % 9'unu oluşturur.

Şekil 5.12. Turhal Şehrinde Tarım Sektöründe Çalışan Nüfusun Yıllara Göre Değişimi (1985-2009)

Turhal Tarım İlçe Müdürlüğü'nün 2012 yılı verilerine göre şehirsal alan içerisinde üretim yapılan kayıtlı tarım arazilerinin toplamı 9.600 dekadır. Bu arazilerin 9.000 dekarında sulu tarım, 600 dekarında ise kuru tarım yapılıyor. Şehirde özellikle

Pazar, Hamam, Yunus Emre, Hacılar, Varvara, Fatih, Güneş, GOP, Kayacık mahallelerinde tarım yapılır.

Tablo 5.24. Turhal’da Yetiştirilen Ürünler (2012)

Tarım Ürünü	Ekiliş A. (Dekar)	Tarım Ürünü	Ekiliş A. (Dekar)
Arpa	21	Karpuz	8
Ayçiçeği	1.750	Kavun	2
Buğday	6.045	Kiraz	15
Ceviz	30	Marul	6
Domates	65	Mısır (Silaj)	710
Elma	5	Patlıcan	1,5
Fiğ	122	Şekerpancarı	277
Karışık Meyve	14	Üzüm	4,5
Karışık Sebze	29	Yonca	480

Kaynak: Turhal İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Söz konusu mahallelerde Tablo 5.24’te görüldüğü gibi en fazla tahıl ve ayçiçeği tarımı yapılıyor. Tahıl ürünleri içerisinde ise en fazla buğday ekimi yapılıyor. Özellikle ayçiçeğinin alanda, son yıllarda yoğun olarak üretilmeye başlamasının temelinde iki nedeni vardır: Birincisi Turhal Şeker Fabrikası’nın özelleşme durumu ve halkın özelleşmeye olumsuz bakması, ikincisi ise şeker pancarının bir münavebe bitkisi olması ve ayçiçeğinin daha fazla gelir getirmesidir. Bu nedenlerle sahada şeker pancarı ekimi azalmış, yer yer tamamen terk edilmiş, yerini ayçiçeği ürününe bırakmıştır.

Şehirde bitkisel üretim yapılan alanlarda aynı zamanda hayvancılık da yapılıyor. 2012 verileri itibarıyla şehirsiz alan içerisinde 17.495 büyükbaş hayvan, 4.943 küçükbaş hayvan beslenmektedir. Şehirde hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı mahalle Hamam Mahallesi’dir (Foto 5.18). Mahalle, genel olarak besicilerin yaşadığı yer olarak bilinir. Bu mahallede Çevikler mevkiinde daha önce bahsedildiği gibi bölgenin en büyük hayvan pazarı bulunur (Foto 5.16 a ve b.). Hayvan pazarı çarşamba günleri kurulur. Pazara Zile, Almus, Niksar, Reşadiye, Amasya, Tokat, Sivas, Samsun, Çorum, Yozgat’tan hayvan satıcıları hayvanlarıyla birlikte gelir. Sabah saat 10.00 sıralarında bahsedilen yerlerden getirilen hayvanlar genellikle satılır. Satılmayan hayvanlar ise şehirdeki kesimhanelere verilir.

Foto 5.16. a. Hamam Mahallesi'nde Yer Alan Hayvan Pazarı

Foto 5.16. b. Hamam Mahallesi'nde Yer Alan Hayvan Pazarı

Sahada yapılan mülakatlarda, mahallede hayvancılığın eski önemini kaybettiği ve çiftçinin önemli ekonomik sorunları olduğu belirlenmiştir. Özellikle, mahallede

hayvancılıkla uğraşanların genel sıkıntısı çekilen kredi nedeniyle yaşanan mağduriyettir. Kredinin ödenmemesi nedeniyle mahallede birçok çiftçi hayvanlarını ve evini satmak zorunda kalmış. Bu nedenle mahallede hayvancılık azalmış. Hayvancılığın azalmasına neden olan önemli bir başka faktör ise daha önce belirtildiği gibi yörede pancar ekiminin azalmasıdır (yerini ayçiçeği üretimine bırakması). Buna bağlı olarak yem fiyatları yükselmiş ve çiftçi bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

Foto 5.17. Hayvancılığın Yapıldığı Kayacık Mahallesi'nden Bir Görüntü (2011)

Foto 5.18. Tarım Fonksiyonun Hakim Olduğu Bir Mahalle Olan Hamam Mahallesi'nden Bir Görüntü

Şehirde tarım ve hayvancılığın yapıldığı mahallelerde tarım alanları, ahırları ve konutlarını yan yana görmek mümkündür. Bu alanlar şehrsel alandan ziyade ilk bakışta kırsal bir alan düşüncesini uyandırır (Foto 5.17 ve 5.18.).

Şehirde hayvancılığa bağlı olarak 11 adet veteriner hekim muayenehanesi ile 8 adet poliklinik bulunur.

5.2. Turhal Şehri'nin Etki Sahası

Bir yerleşim biriminin merkezi yer olma durumu, çevresine sunduğu imkânlarla bağlıdır. Yani bir yerin merkezi yer olabilmesi için kendi nüfusunun çok çeşitli ihtiyaçlarını karşılamasından başka, belli bir sahaya ve çevreye de hizmet vermesi ve bu sahanın çok çeşitli ihtiyaçlarını da karşılaması gerekir (Karaboran, 1989; 94-95). Herhangi bir yerleşmenin merkeziliğini ulaşım, yakınında büyük bir merkezin bulunup bulunmaması, kendi nüfusu ve bu nüfusun alım gücü vb. faktörler artırır veya azaltır (Karakaş, 1996; 221).

Turhal'ın merkezi yer olma özelliği kendi idari sınırlarını aşar. Bulunduğu coğrafi konum, beşeri ve ekonomik özellikleri ile etki sahası genişlemiştir. Bu açıdan Turhal'ın merkezi yer olma özelliğini sanayi fonksiyonu, Sivas-Tokat-Amasya karayolu

güzergâhında bulunması ve çevresine göre daha büyük bir nüfusa sahip olması önemli ölçüde etkilemiştir.

Turhal, günümüzde idari anlamda kendisine bağlı 52 köy yerleşmesi ve Şenyurt Belediyesi'ne idari merkez konumundadır.

Turhal'ın sanayi fonksiyonuna bağlı etki sahasını, Turhal Şeker Fabrikası önemli ölçüde genişletmiştir. Fabrikanın Tokat merkez, Artova, Çamlıbel, Niksar, Pazar, Sivas, Yıldızeli'nde bölge şeflikleri bulunur. Üretilen şeker ve yan ürünler Türkiye'nin her yerine pazarlanır. Şehirde gıda sanayisinde önemli bir yere sahip süt ve süt ürünlerine dayalı sanayi kuruluşlarının etki sahası tüm Türkiye'yi kapsar. Tekstil sanayinin etki sahası ise dış piyasada Almanya, Fransa, Amerika, Hollanda, Belçika, Avusturya, İspanya, Amerika, Hollanda, Çin, BAE, Slovakya İran, İsrail, Yunanistan ve Mısır'ı kapsar. Şehrin taşa toprağa dayalı sanayi açısından etki sahası tüm Türkiye'yi kapsamakla birlikte Ortadoğu ve Avrupa ülkelerini de içine alır. Makine sanayisi açısından da etki sahası Tüm Türkiye'yi bünyesinde barındırır.

Hamam Mahallesi Çevikler mevkiinde kurulan hayvan pazarı ile Yavuz Selim Mahallesi'nde kurulan Çarşamba pazarı Turhal'ın ticari etki sahasını genişletmiştir. Çarşamba günleri kurulan hayvan pazarı Zile, Almus, Niksar, Reşadiye, Tokat merkez ilçeleri ile Amasya, Çorum, Yozgat illerini ticari etki sahası içerisine dâhil eder. Yine Yavuz Selim Mahallesi'nde kurulan Çarşamba pazarı, Turhal'ın kendisine bağlı yerleşmeler ile Zile, Almus, Pazar, Niksar, Tokat merkez ilçeleri, Samsun, Yozgat, Ordu, Sivas illerini etki sahası içerisine alır. Bunun yanında şehirde kurulan diğer pazarlar da Turhal'ın idari merkezlik yaptığı 52 köy yerleşmesi, iki bucak merkezi ve beldelerini etkiler.

Sağlık fonksiyonu açısından önemli eksiklikleri olmasına rağmen Turhal Devlet Hastanesi'nin etki alanı Turhal'a bağlı köy ve kasabalar başta olmak üzere Çekerek, Zile, Pazar ilçeleri ile bu ilçelerin köy ve kasabaları ve Amasya iline bağlı birçok köy ve kasabayı kapsar.

Eğitim fonksiyonu açısından G.O.P Üniversitesine bağlı MYO'ların bulunması, merkezi sınavla öğrenci alan eğitim kurumlarının varlığı, etki sahasının idari sınırlarını aşmasına neden olmuştur.

5.3. Şehirselle Fonksiyonları Destekleyen İlçe Kaynakları

Turhal sanayisini ham madde olarak ilçe kaynakları önemli oranda destekler. İlçenin tarım potansiyeli yüksek olduğu için Turhal'da tarıma dayalı sanayinin ham madde ihtiyacını karşılar. Yine şehirselle alan dışında yer alan maden kaynakları taşta toprağa dayalı sanayiye besler. İlçenin orman varlığı şehirde orman ürünlerine dayalı sanayiye ham madde oluşturur. Bu nedenle Turhal ilçesi'nin tarım ve hayvancılık potansiyeli, maden ve orman varlığı ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

5.3.1. Tarım ve Hayvancılık

Turhal ilçesinde tarım arazileri önemli bir yer tutar. İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünün 2011 yılı verilerine göre 91.100 ha'lık ilçe arazilerinin 35.380 ha'ı tarım arazilerinden oluşur. Bu değer, ilçe arazisinin % 38.84'üne karşılık gelir. İlçe genelinde tarıma elverişli alanların % 59'u kıraç, % 41'i sulanabilir durumdadır. Tarım alanlarının % 79'unda tarla bitkilerinin ekimi yapılır. Tarım arazilerinin % 1,4'ü ise nadas alanlarından oluşur. Ayrıca tarıma elverişli olup boş olan arazilerin payı da dikkate değerdir. Bu araziler ilçe tarım alanlarının % 9,6'sına karşılık gelir.

İlçede, tarla bitkileri içerisinde en büyük pay tahıllara aittir. Toplamda 215.325 dekar arazi üzerine ekili olan tahıllar, tarla bitkilerinin % 76,9'una karşılık gelir. Tahıl grubu içerisinde 90.000 dekar tarım arazisinde 40050 ton durum buğdayı, 115.000 dekar arazide 51300 ton diğer buğday çeşitlerinin üretimi yapılmıştır. 10.000 dekar arazide 4000 ton arpa üretimi vardır. İlçede biralık arpa üretimi yoktur. Diğer tahıl ürünleri ise üretim değerleri açısından buğday ve arpa kadar önemli bir değer arz etmeyip çavdar yıllık 5 ton, yulaf (dane) 18 ton, mısır (dane) 180 ton üretim değerlerine sahiptir. Tahıllardan sonra en büyük payı % 6 ile endüstri bitkileri oluştururken % 5,9 ile yem bitkileri üçüncü sırayı, % 5,7 ile baklagiller dördüncü sırayı, % 4,7 ile yağlı tohumlar beşinci sırayı, % 0,8 ile yumrulu bitkiler altıncı sırayı alır. Endüstri bitkilerini şeker pancarı ve haşhaş (kapsül) tarımı oluşturur. 15.500 dekarlık alanda yıllık 77.500 ton şeker pancarı üretimi vardır. 1.186 dekar arazi üzerinde 59,3 ton haşhaş üretimi yapılmıştır.

İlçede 30.762 dekar arazide sebze tarımı yapılır. Bu alanın % 57,7'sinde domates tarımı, % 22'sinde kavun-karpuz, % 5,2'sinde hıyar, %5,2'sinde fasulye, % 4,5'inde ıspanak, % 4,4'ünde biber ve % 0,7'sinde ise diğer sebze türlerinin tarımı

yapılır. İlçede 172.778 meyve ağacı vardır. Bu değer % 27,7'si ceviz, % 19,5'i elma, % 17,4'ü vişne, % 17,17'si şeftali, % 10,13'ü armut, % 8,17'si kiraz, % 1,36'sı erik, % 0,8'i ayva, % 0,6'sı ise diğer meyve ağaçlarından oluşur.

Tablo 5.25'te görüldüğü gibi 2012 yılı itibarıyla ilçe genelinde 3.872 çiftçi bulunur. Bu sayının 649'u yani yaklaşık % 17'si ÇKS sistemine kayıtlı değildir. 2012 yılı verilerine de göre tarım arazilerinin % 98'inde tarla bitkileri yetiştirilmiştir. % 2'lik kısmı ise bahçe bitkileri ile mera alanları oluşturmuştur.

Tablo 5.25. Turhal İlçesi Arazi Varlığı ve Çiftçi Sayısı (2012)

Yerleşme Adı	Çiftçi S.	Tarla Bitkileri (Da)	Bahçe Bitkileri	Meram (Da)	Yerleşme Adı	Çiftçi S.	Tarla Bitkileri (Da)	Bahçe Bitkileri	Mera (Da)
Ağcaşar	60	6293,8	2	-	Ormanözü	62	4169,6	1	5
Akçatarla	53	3162,4	27	2	Samurçay	21	1345,4	1	-
Arzupınarı	53	3385,5	209	85	Sarıkaya	110	10565,8	11	-
Ataköy	37	3712,6	209	50	Sütlüce	8	447,8	21	19
Ayranpınarı	110	12381	21	-	Şatroba	29	1645,2	6	124
Bahçebaşı	91	9719,4	99	14	Taşlıhöyük	32	2383,7	6	92
Buzluk	11	718,4	395	-	Tatlıcak	112	7229,7	9	296
Çamlıca	113	5659,5	13	14	Uluöz	34	8485,5	1	-
Çayıraltı	15	387,5	29	-	Üçyol	212	11293	5	47
Çivril	110	6182,2	21	128	Yağhalan	66	3939	21	-
Derbentçi	45	3491,5	3	-	Yeniceler	5	243	3	-
Erenli	24	1981,5	1	-	Yeniköy	65	8673	14	-
Eriklitekke	43	3445,7	10	-	Yeşilalan	24	1325	6	-
Gökdere	18	595,9	1	-	Çaylı	226	20363	304	-
Gümüştöpe	45	2553,7	20	3	Şenyurt	203	12686	643	78
Hamide	10	1063,8	6	5	Ulutepe	142	9119,8	3	-
Hasanlı	34	3306,8	5	-	Yazitepe	195	10798	6	18
Kamalı	43	3286,7	8	-	Yenisu	205	14033,5	2	-
Karkın	33	2235,6	1	-	Kalaycık	87	5098,2	419	36
Kayaören	47	3666,9	5	73	Elalmış	10	912,1	1	-
Kazancı	20	1453,2	61	14	Bağlarpınarı	0	-	1	-
Kızkayası	53	3334,2	22	18	Akbuğday	18	1085,8	87	17
Kuşoturağı	124	13742,9	7	50	Çarıksız	20	795,2	302	7
Kuytul	74	4495	1	-	Dökmetepe	89	4321	165	74
Kuzalan	11	1076,9	1	-	Koruluk	46	2495	5	22
Kat	190	6966,5	585	23	Necip	76	3041,7	155	12
Sarıçiçek	5	179,1	99	5	Merkez	303	15746,3	56	-

Kaynak: Turhal İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünün 2009 yılı verilerine göre ilçede 34.662 büyükbaş, 21.171 küçükbaş, 1.784 tek tırnaklı, 35.743 kümes hayvanı bulunmaktadır. Ayrıca ilçede 1.161 arı kovanı ile arıcılık faaliyetleri sürdürülür. İlçede 5.347 hayvancılık işletmesi bulunur. Yine İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün 2008 yılı verilerine göre ilçede 188 ton büyükbaş, 7 ton küçükbaş et üretimi, 5.982 adet büyükbaş deri, 1.058 adet küçükbaş deri, 20.898 ton bal, 10.127.880 adet yumurta, 90.742 ton süt üretilmiştir. 2012 yılı verilerine göre de ilçede 34.600 büyükbaş, 39.928 küçükbaş hayvan bulunur (Tablo 5.26.).

Tablo 5.26.Turhal İlçesi Hayvan Varlığı (2012)

Yerleşmenin Adı	Büyükbaş		Küçük Baş		Yerleşmenin Adı	Büyükbaş		Küçük Baş	
	Sığır + Manda		Koyun	Keçi		Sığır + Manda		Koyun	Keçi
Ağcaşar	423		200	-	Koruluk	429		680	900
Akbuğday	117		150	-	Kuşoturağı	498		430	-
Akçatarla	373		200	690	Kuytul	635		-	850
Arzupınar	194		1450	-	Kuzalan	89		-	-
Ataköy	223		-	-	Necip	1200		250	350
Ayranpınar	457		450	-	Ormanözü	346		90	650
Bağlarpınarı	230		-	-	Samurçay	100		90	211
Bahçebaşı	180		-	-	Sarıçiçek	105		200	350
Buzluk	84		-	-	Sarıkaya	983		450	760
Çamlıca	764		-	350	Sütlüce	139		260	120
Çarıksız	109		115	-	Şatroba	469		240	-
Çayıraltı	571		-	-	Taşlıhöyük	301		-	-
Çivril	874		466	550	Tatlıcak	850		850	-
Derbentçi	377		110	460	Uluöz	195		457	72
Dökmetepe	336		360	200	Üçyol	1156		420	3000
Elalmış	72		-	-	Yağhalan	396		198	550
Erenli	148		120	100	Yeniceler	243		-	-
Eriklitekke	119		-	500	Yeniköy	467		182	30
Gökdere	349		1800	40	Yeşilalan	83		-	250
Gümüştop	447		120	550	Çaylı (B)	1636		750	700
Hamidiye	36		60	10	Kat (B)	1461		700	700
Hasanlı	413		250	150	Şenyurt(B)	1566		1500	1300
Kalaycık	461		200	-	Ulutepe (B)	524		700	150
Kamalı	421		280	-	Yazıtepe (B)	1533		550	2000
Karkın	164		250	-	Yenisu (B)	1825		727	2400
Kayaören	194		450	-	Toplam	26026		17835	19193
Kazancı	182		350	-	İlçe Merkezi	8574		2900	-
Kızılcayası	479		730	250	Genel Toplam	34600		20735	19193

Kaynak: Turhal İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün Proje İstatistik Şubesi verilerine göre ilçeye bakanlık tarafından 2009 yılında 2.307.742,45 TL bitkisel üretim desteği, 878.009,29 TL hayvancılık desteği verilmiştir.

5.3.2. Madencilik

İlçede Hacılar Mahallesi ile birlikte Geyran ve Elalmış köyleri sınırları içerisinde yayılış gösteren antimuan yatakları hem ilçe hem ülke ekonomisine büyük katkısı olan bir maden türüdür. Özdemir Antimuan Maden A.Ş tarafından yapılan cevher üretimi işletmeye ait bahsi geçen mahalle ve köylerde bulunan ocaklardan işletmeye taşınır. Bu ocaklardan alınan yıllık 20.000 ile 25.000 ton antimuan cevherinden yaklaşık 1000 ton antimuan konsantresi üretilir.

İlçe ekonomisi bakımından önem arz eden bir diğer maden mermerdir. Mücavir alan sınırları dışında toplamda 10 adet mermer ocağı bulunur. Bu ocaklardan çıkarılan mermerler, ilçe merkezinde muhtelif yerlere dağılmış bulunan mermer fabrikaları ve atölyelerinde işlenerek yurt içi ve yurt dışı piyasaya sürülür.

İlçede şehirselle fonksiyonları destekleyen ancak tarım, hayvancılık ve maden kaynağı gibi önemli bir ağırlığı olmayan ve ilçe ekonomisine daha az katkı sağlayan kaynak türü ormancılıktır.

2012 verilerine göre ilçe arazilerinin % 38,5'ini ormanlar oluşturur. Toplam orman alanı 35039,5 ha'dır. Bu rakamın 18.558 ha'nı koru ormanları, 16.481,5 ha'ı baltalık ormandan oluşur. Bu ormanların % 37,7'si verimli, % 62,3 bozuk ormanlardır.

İlçe ormanlarından yılda yedi tür ürün elde edilir. Bu ürünler tomruk (12m³), maden direği (8m³), yuv. sanayi ürünü (68m³), ince sanayi ürünü (216m³), kâğıtlık odun 2247(ster), lif yonga 11617 (ster)'dir (Tablo 5.27.).

Tablo 5.27. Turhal İlçesi Ormanlarından Elde Edilen Ürünlerin Dağılımı (2012)

Ürün Türü	Miktar
Tomruk	12(m3)
Maden Direği	8(m3)
Yuv.San.	68(m3)
İnce Sanayi	216(m3)
Kağıtlık odun	2247(ster)
Lif Yonga	11617(ster)
Yakacak Odun	5.987(ster)

Kaynak: Turhal Orman İşletme Şefliği

Sonuç olarak Turhal’da şehrsel fonksiyonların doğmasına, gelişmesine zemin hazırlayan, dolayısıyla şehrin gelişimine önemli katkı sağlayan faktörler: İlçenin tarım ve hayvancılık potansiyeli, maden kaynakları ile az da olsa orman kaynaklarıdır. Özellikle tarım ve hayvancılık potansiyeli şehirde tarıma dayalı sanayinin; maden kaynakları şehirde taş- toprağa dayalı sanayinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkin rol oynamıştır. Belirtilen bu kaynakların dışında ulaşım, ticaret ve sanayi fonksiyonuna etkisinden dolayı genelde ilçenin özelde ise şehrin konumu, Turhal’ın etki alanını genişleterek şehre önemli katkılar sağlamıştır. Bir başka ifade ile ilçenin konumu, şehrsel gelişim açısından çeşitli avantajlar sağlamış ve Turhal’ın ekonomik anlamda büyümesine olanak tanımıştır.

5.4. Şehir İçi Arazi Kullanılışı ve Fonksiyon Alanları

Doğal coğrafya özellikleri ile birlikte insanların sahip olduğu farklı sosyokültürel özellikler farklı arazi kullanım şekillerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şehirler, fonksiyonel çeşitliliğin olduğu alanlardır (Bayar, 2003: 98). Bu fonksiyonel çeşitlilik şehir içerisinde ikametgâh alanları, iş yerleri, dinlenme sahaları gibi birbirinden farklı ve şehrin bütünü içinde her birinin ayrı görevinin olduğu alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tolun-Denker, 1976: 31-32). Bu alanlar esasında şehrin kimliğini ortaya koyar. Araştırma alanı da sahip olduğu fonksiyonlarla şekillenmiş ve şehrin genel karakteristiğini ortaya koyan kullanım alanlarından oluşmuştur.

Araştırma alanında, belediye sınırlarının kapladığı toplam alan mücavir alan ile birlikte 4.985 hektardır. Günümüzde şehirsiz arazi bu alanın 1.750 hektarını yani % 35,1'ini oluşturur. Turhal'ın şehirsiz alan içerisindeki meskûn alanı 1.284 hektardır (Tablo 5.28.). Bu alan şehirsiz alandan dere-kanal, demiryolu, karayolu alanları ve planlanmış diğeri alanların çıkarılması ile elde edilmiştir. Söz konusu bu meskûn alan içinde 2011 yılı şehir nüfusuna göre hektar başına 49,8 kişi düşer.

Belediye sınırları dâhilindeki alanın büyük bir kısmını kaplayan tarım alanlarının çoğunluğunu mücavir alanlar oluşturduğu için şehirsiz alan içerisine dâhil edilmemiştir. Tarım arazilerinin büyük alan kapladığı şehirde, yerel yönetim tarafından alternatif imar alanı olarak ancak 350 hektarlık kuru tarım arazileri düşünülmektedir. 1.870 hektarlık sulu tarım arazilerinin korunması, tarım dışı amaçlarla kullanılmaması öngörülmektedir.

Araştırma alanı, doğal ve beşeri özelliklerine bağlı olarak başlıca üç arazi kullanım kuşağına ayrılmış. Bunlardan ilki sanayi ve ticaret alanlarının yoğunlaştığı merkezde yer alan S. Demirsoy, Celal, Yavuz Selim ve Camikebir gibi mahallelerin yer aldığı orta kuşak; ikincisi bu sanayi ve ticaret alanlarını çevreleyen konut fonksiyon alanları, eğitim fonksiyon alanları, kültürel fonksiyon alanları, sağlık fonksiyon alanları ile park ve bahçe alanlarını kapsayan kuşak ki bu kuşak Cumhuriyet, Gündoğdu, Dere, Bahar, Emek, Nurkavak, M. Fevzi Çakmak, Müftü ve Meydan mahallelerinin büyük kısmını kapsar. Üçüncüsü ise tarım alanları, orman alanları, taşlık kayalık alanlar ve taş ocaklarının yer aldığı şehri çevreleyen alanlardır (Harita.5.4). Bu alanlar kentin bir ova ünitesi üzerinde kurulması sonucuna bağlı olarak özellikle tarımsal arazi kullanımının gelişmesini sağlamıştır.

Arazi kullanılışı bakımından şehirde en büyük alanı, % 52,3'lik payla konut alanları oluşturur. Konut alanlarını % 19 ile şehir içi yollar, % 7,7 ile sanayi alanları, % 4,5 ile ticaret alanları, % 2,7 ile park ve bahçeler, % 2,4 ile kültürel fonksiyon alanları takip eder. Kentin fonksiyonlarına dönük arazi kullanılışı yönüyle sağlık alanları, % 0.1'lik bir oranla en küçük alansal değeri meydana getirir (Tablo 5.28.).

Tablo.5.28. Turhal Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanımı

Kullanım	Kapladığı Alan(ha)	%
Konut	916	52,3
ParkBahçe	46,4	2,7
Sanayi	135,0	7,7
Eğitim	36,1	2,1
İdari	13,4	0,8
Sağlık	2,6	0,1
Ticaret	79,0	4,5
Kültürel	42,5	2,4
Pazar Alanı	2,7	0,2
Askeri Alan	10,7	0,6
Dere-Kanal	12,8	0,7
Karayolu	27	1,5
Demiryolu	7,3	0,4
Kentiçi Yollar	333	19,0
Diğer(Planlamış)	85,7	4,9
Toplam Şehirselsel Alan	1750	100
Tarım	2220	44,5
Taşlık Kayalık	435,9	8,7
Ormanlık	484,6	9,7
Taşocağı	95	1,9
Toplam Alan (Mücvir Alan ile Birlikte)	4.985	100

Kaynak: Turhal Belediyesi Kayıtları ve 1/5000 Ölçekli Kent Planı

5.4.1. Konut Alanları

Turhal şehrinde şehirselsel arazi kullanılışı incelendiğinde en büyük payı konut alanlarının oluşturduğu görülür. Günümüzde şehirselsel alan içerisindeki meskûn konut alanları % 52,3'lük bir paya sahiptir. TÜİK'in 2000 yılı verilerine göre şehirde 10.086 konut vardır. 2013 yılına gelindiğinde ise şehirdeki konut sayısı 2,4 kat artmış ve 24.179'u bulmuştur. Şehirselsel alandaki net konut yoğunluğu 98 kişi/ha, brüt konut yoğunluğu ise yaklaşık olarak 40 kişi/ha'dır. 2000 yılında Kova, Meydan, M.F Çakmak, Nurkavak, Müftü, Camikebir mahallelerinde yoğunluk kazanmışken 2013 yılında en fazla yoğunluğun olduğu mahalleler Cumhuriyet ve Yavuz Selim mahalleleridir (Harita 5.2. ve Harita 5.3.). her iki harita da dikkat çeken özellik konut yoğunluğunun merkezden çevreye doğru azalmasıdır. Araştırma alanının bahsedilen bu karakteristik durumu, Türkiye'de küçük ve orta büyüklükteki şehirlerin ortak özelliği olarak karşımıza çıkar. Tablo 5.29'da görüldüğü gibi konut yoğunluğu ile mahallelerin alansal

büyüklüğü arasında ters bir ilişki söz konusudur. Alansal olarak büyük mahallelerde konut ve hane yoğunluğu düşük iken alansal olarak küçük mahallelerde ise bu değerler oldukça yüksektir. Buna göre şehirde konut yoğunluğunun en az olduğu mahalleler alansal olarak en büyük mahallelerdir. Bunlar Borsa, Fatih, GOP, Kayacık, Hacılar ve Ray gibi mahalleler olup aynı zamanda şehrin kenar mahallelerini oluşturur. Şehrin merkezi kısımlarında yer alan mahalleler alansal olarak hem en küçük mahalleler hem de konut ve hane yoğunluğunun en fazla olduğu mahalleler olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda şehir merkezinde bulunan mahallelerde konut alanları toplu bir dokuya sahipken kenar mahallelerde gevşek dokunun hâkim olduğu görülür. Bu durum, toplu dokunun hâkim olduğu mahallelerin şehrin ilk oluşan mahalleleri, gevşek dokuya sahip mahallerin ise şehrsel alana sonradan dâhil olan mahalleler olmasıyla ilgilidir. Turhal'da konut alanlarının tarihi gelişimine bakıldığında zaman özellikle 1934 yılında şeker fabrikasının ve 1984 yılında makine fabrikasının kurulmasının önemli etkilerinin olduğu söylenebilir.

Günümüzde yeni konut alanları şehrin batısında yer alan Cumhuriyet ve Mimar Sinan mahalleleri ile kuzeybatıda yer alan Kayacık ve Emek mahallelerini kapsar. Cumhuriyet ve Mimar Sinan mahalleleri 5-6 kat; buna karşın Kayacık Mahallesi'nde 2-3-5 kat, Emek Mahallesi 2-3 kat imar izni ile gelişime devam etmektedir. Cumhuriyet ve Mimar Sinan mahalleleri 1. planda, Kayacık ve Emek mahalleleri ise 2. plandadır. Yani yeni konut alanları öncelikli olarak şehrin batı kısmını kapsar. Bu alanlar, aynı zamanda kira ve satış bedellerinin yüksek olduğu alanlardır.

Şehirde yer alan konutların kat özellikleri incelendiğinde tektonik kökenli bir ova üzerinde yer almasının belirleyici olduğu görülür. Bu nedenle zemin özelliklerine dayalı olarak konutların kat özelliklerinin dağılışında farklılıklar görülür. Buna göre şehrin kuzeyinde yer alan konutlar Gündoğdu Mahallesi'nde 2-3 kat, Hacılar Mahallesi'nde 2 kat, Yeşilirmak Mahallesi'nde ise 3 kat şeklindedir. Kuzeybatısında yer alan Bahar, Emek ve Boyacılar mahallelerinde 2-3 kat, Mevlana Mahallesi'nde 3, burada bulunan 380 haneli Toki konutlarında 5 kat, Kayacık Mahallesi'nde ise 2-3-5 kattır. Kuzeydoğuda yer alan Borsa Mahallesi'nde 2-3 kat, Hamam Mahallesi'nde ise 3 kattır.

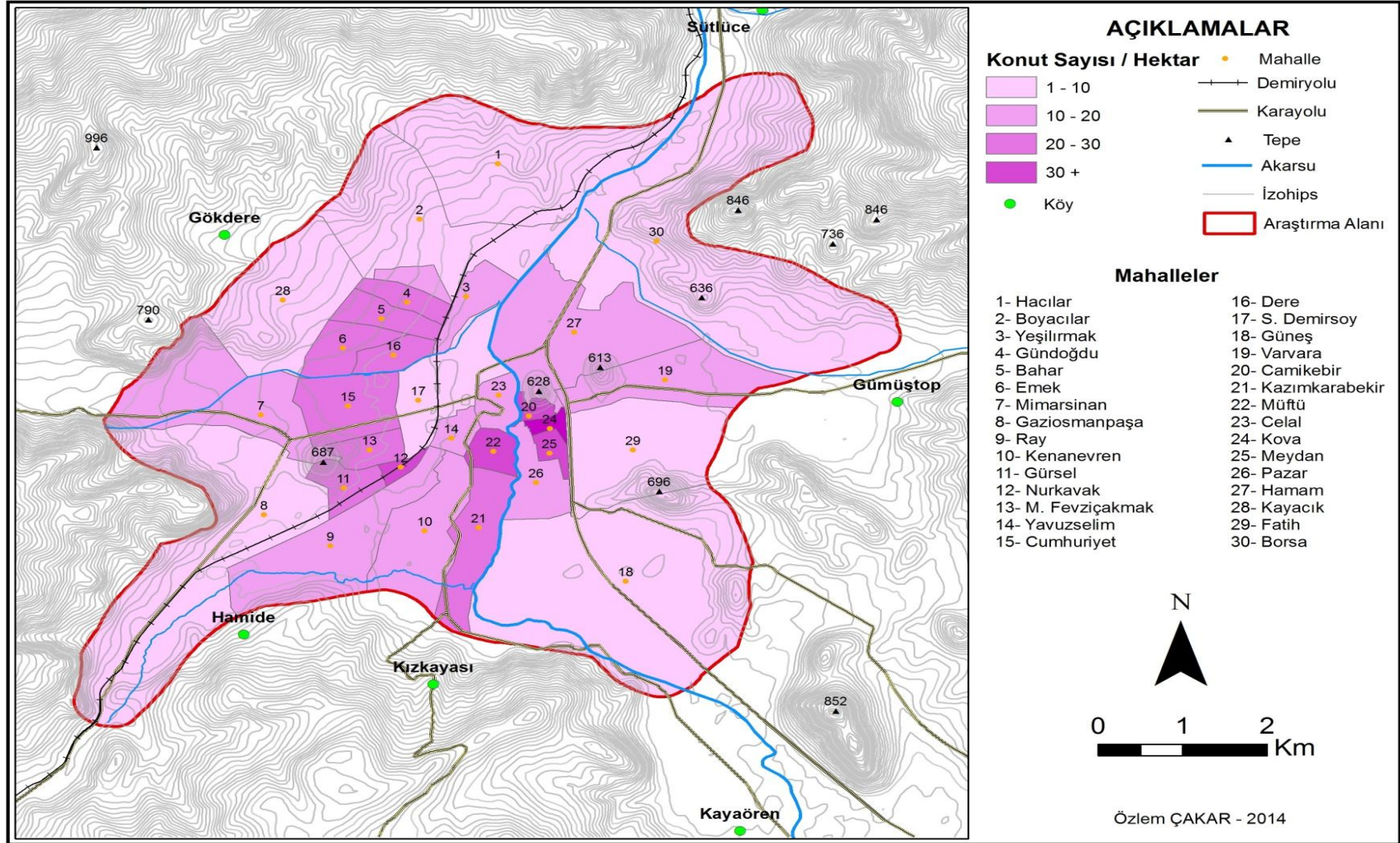
Tablo 5.29. Turhal'da Mahallelere Göre Konut Yoğunluğu (2000-2013)

Mahalle Adı	Yüzölçümü	Konut Sayısı (2000)	Konut Yoğunluğu (2000)	Konut Sayısı (2013)	Konut Yoğunluğu (2013)
Bahar	44	302	6,86	466	10,6
Borsa	686	227	0,33	296	0,4
Boyacılar	307	389	1,27	705	2,3
Camikebir	13	170	13,08	269	20,7
Celal	34	149	4,38	690	20,3
Cumhuriyet	103	717	6,96	5169	50,2
Dere	35	279	7,97	788	22,5
Emek	55	301	5,47	499	9,1
Fatih	217	339	1,56	538	2,5
G. O. Paşa	563	374	0,66	536	1,0
Gündoğdu	33	256	7,76	269	8,2
Güneş	593	107	0,18	205	0,3
Gürsel	42	283	6,74	481	11,5
Hacılar	312	124	0,40	195	0,6
Hamam	263	797	3,03	1431	5,4
Kayacık	249	161	0,65	455	1,8
K. Karabekir	83	530	6,39	995	12,0
Y.Emre	129	482	3,74	1015	7,9
Kova	11	360	32,73	498	45,3
M. F. Çakmak	36	373	10,36	802	22,3
Meydan	16	380	23,75	607	37,9
M. Sinan	106	274	2,58	1819	17,2
Müftü	32	539	16,84	1131	35,3
Nurkavak	12	249	20,75	424	35,3
Pazar	66	236	3,58	540	8,2
Ray	194	436	2,25	804	4,1
S. Demirsoy	132	170	1,29	315	2,4
Varvara	140	343	2,45	490	3,5
Y. Selim	26	75	2,88	1340	51,5
Yeşilirmak	72	363	5,04	407	5,7
Bilinmeyen	0	301	0	0	0
Toplam	4604	10086	2,1	24179	5,2

Kaynak: Turhal Belediyesi Numarataj Verileri ve TÜİK ADNKS

Şehrin merkezinde yoğunluk gösteren, toplu yerleşim dokusunda yıldız gelişim gösteren mahalleler: Celal, Yavuz Selim, Kova, S. Demirsoy, Müftü ve Camikebir mahalleleridir. Bu mahallelerde yer alan konutların kat özellikleri incelendiğinde Celal Mahallesi'nde ticaret amaçlı binalar ağırlıklı olup genelde 5 katlıdır. Yine ticaret amaçlı

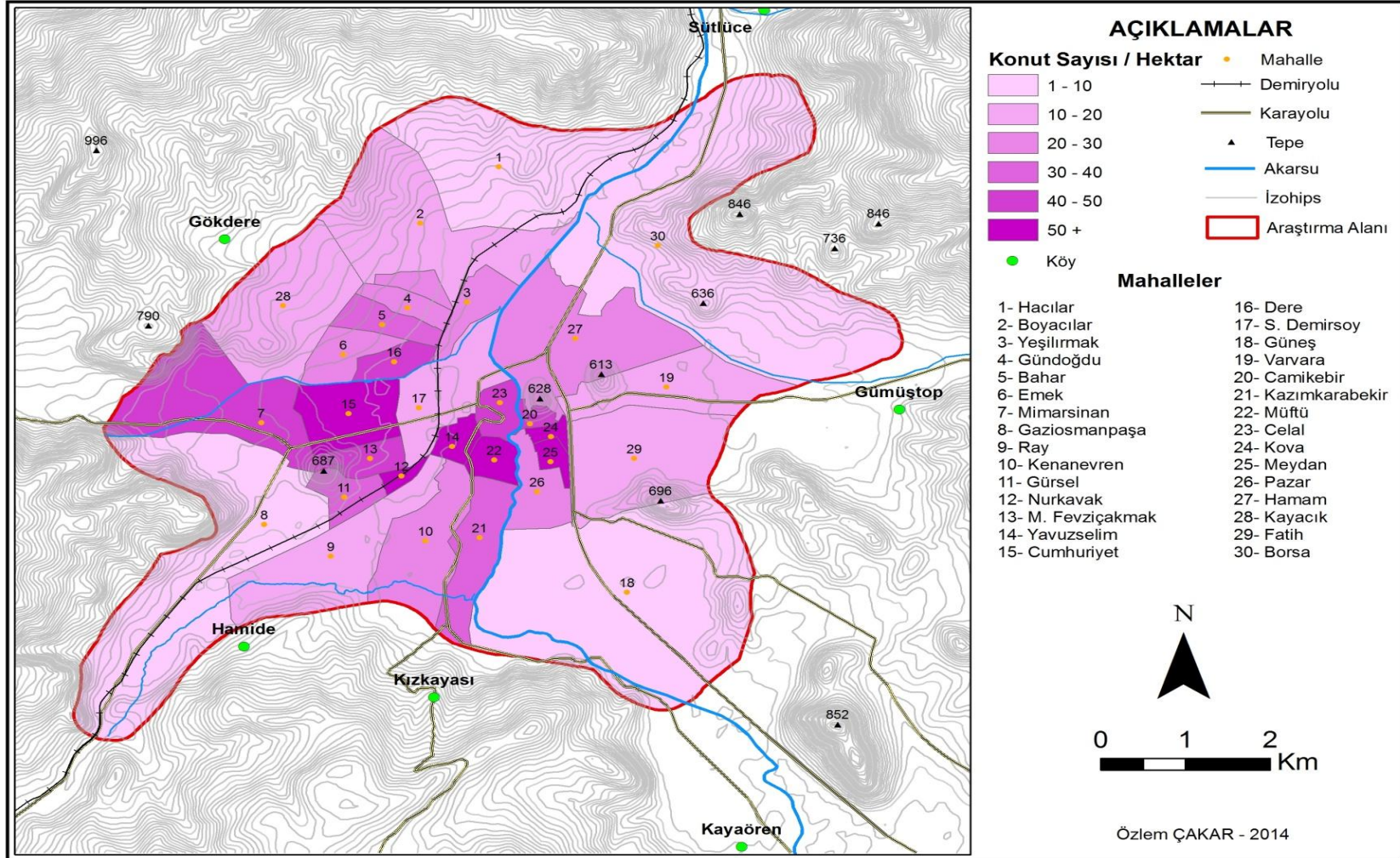
binaların ağırlıklı olduğu Yavuz Selim Mahallesi'nde 5-6 kat, Kova Mahallesi'nde 3-4 kat, S. Demirsoy Mahallesi'nde 3 kat, Müftü Mahallesi'nde 4 kat (imarı 4 kat, hali hazır 2-3 kat) Camii Kebir (ticaret ve konut) Mahallesi'nde 2-3 kat şeklindedir. Yine merkezde olan bir diğer mahalle Pazar Mahallesi'nde 3-4 kat ile tek kat ticaret-sanayi binalarından oluşur.

Harita 5.2. Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Konut Yoğunluğu Haritası (2000)

Şehrin güneyinde yer alan K. Karabekir, Ray, K. Evren mahallelerinde yer alan konutlar ise 3 katlıdır. Güneydoğuda Güneş 2-3 katlı, Meydan 3-4 katlı bir gelişim göstermiştir. Güneybatıda ise Nurkavak Mahallesi'nde 4 kat, Gürsel Mahallesi'nde 3 Kat, G. Osmanpaşa Mahallesi'nde 2-3 kattır.

Yeni şehir bölgesini kapsayan şehrin batı kısımlarında F. Çakmak Mahallesi'nde 2-4-5 kat, Mimar Sinan Mahallesi'nde 5 kat, Cumhuriyet Mahallesi'nde ise 5-6 kat şeklindedir. Şehrin doğusunda yer alan Varvara ve Fatih mahallelerinde ise 2-3 kat şeklinde bir gelişim söz konusudur.

Harita 5.3. Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Konut Yoğunluğu Haritası (2013)

5.4.2. İş ve Ticaret Alanları

İş ve ticaret alanları şehirde yaklaşık olarak 79 ha'lık bir alan üzerinde kurulmuştur. Bu alanlar Turhal'ın % 4,5'ini oluşturur. Arazi kullanım haritasından da görüldüğü gibi iş ve ticaret alanları Celal, Yavuz Selim ve Müftü mahallelerinde yoğunlaşmakla beraber; Meydan, Pazar, Fatih, Hamam, Borsa ve Gaziosmanpaşa mahallelerine dağılmış durumdadır. Turhal Belediyesi'nden alınan 2010 yılı verilerine göre toplamda 2.529 adet ticaret ünitesi bulunur. Bunlar içerisinde 50 adedi depo olarak kullanılırken 446 adedi ise boştur yani herhangi bir amaçla kullanılmıyor. 2033 adedi aktif olarak kullanılıyor.

5.4.3. Resmî ve İdari Alanlar

Şehirde 13,4 ha'lık bir alanda idari fonksiyonu oluşturan ilçe idaresi ile kamu kurum ve kuruluşları bulunur (Tablo 5.28.). Bu alan, Turhal'ın % 0,8'ini oluşturur. İdari fonksiyon alanları, şehrin muhtelif yerlerine dağılmış durumdadır. Şehirde ilçe teşkilatının gerektirdiği bütün resmî kurumlar vardır.

Tablo 5.30'da görüldüğü gibi idari fonksiyon alanlarını oluşturan kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalar 15 mahalleye dağılmakla, esasında 6 mahallede yoğunlaşmış durumdadır. Söz konusu 6 mahallenin dördü şehrin merkezinde yer alırken diğer ikisi ise şehrin batısında ve güneybatısında yer alır. Dolayısıyla şehrin idari fonksiyon alanları merkezde bulunan dört mahalle ile şehrin batısı ve güneybatısında bulunan iki mahallesinde yoğunluk kazanmış. Şehir merkezinde yer alan mahallelerden ilki iş ve ticaret alanlarının yoğunluk kazandığı 34,3 ha'lık alandan oluşan Celal Mahallesi'dir. Bu mahallede Belediye Hizmet Binası, Telekom Müdürlüğü, PTT Müdürlüğü, Öğretmenevi ve Şehirlerarası Otobüs Terminali olmak üzere kamuya ait 5 bina bulunmaktadır (Foto 5.19, Foto 5.20, Foto 5.21, Foto 5.22. Foto. 5.23.). Mahallede bulunan SSK ise Yunus Emre Mahallesi'ne; yine Belediye İş Merkezi'nde yer alan İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü, Kaymakamlık binasına taşınmıştır.

Tablo 5.30. Turhal Şehrinde Bulunan Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Mahallelere Göre Dağılımı(2012)

Kurum/Kuruluş Adı	Bulunduğu Yer	Kurum/Kuruluş Adı	Bulunduğu Yer
Şehit D. Y. P. Karakolu	Bahar Mahallesi	Tarım Kredi Koop.	Güneş Mahallesi
Belediye Kültür Sitesi	Bahar Mahallesi	Devlet Hastanesi	M.F. Mahallesi
Belediye Asfalt Ş.	Borsa Mahallesi	Devlet Hastanesi Ek Hizmet B.	Mimar Sinan Mahallesi
Karayolları Şantiyesi	Borsa Mahallesi	Polisevi	Gürsel Mahallesi
Belediye Hizmet Binası	Celal Mahallesi	Belediye Mak. İ. ve İtf. Müd.	Yunus Emre Mahallesi
Telekom	Celal Mahallesi	Park ve Bahçeler M.	Müftü Mahallesi
PTT	Celal Mahallesi	Vergi D	Müftü Mahallesi
Öğretmenevi	Celal Mahallesi	Mal Müd.	Müftü Mahallesi
Ş. Otobüs Terminali	Celal Mahallesi	Meslek Eğitim M	Pazar Mahallesi
Kaymakamlık	Cumhuriyet Mahallesi	Şeker Fab.	S.Demirsoy Mahallesi
Jandarma	Cumhuriyet Mahallesi	Makine Fab.	S.Demirsoy Mahallesi
Orman İşltm. M.	Cumhuriyet Mahallesi	TCDD Gar M	S.Demirsoy Mahallesi
İlçe Özel İdare M.	Cumhuriyet Mahallesi	Emniyet M	Y.Selim Mahallesi
SSK	Yunus Emre Mahallesi	Askerlik Ş.	Y.Selim Mahallesi
Adliye Sarayı	GOP Mahallesi	Müftülük	Y.Selim Mahallesi
Nevşehir Kom.Bir.	GOP Mahallesi	Şek. Fab. Mis.	Y.Selim Mahallesi
Belediye Büyük Otel	GOP Mahallesi	Tapu Kads. M	Y.Selim Mahallesi
Bölge Tarfık Müd.	Güneş Mahallesi	Halk Eğit. M.	Y.Selim Mahallesi

Şehir merkezinde idari fonksiyon alanlarının yoğunlaştığı bir diğer mahalle 25,9 ha'lık bir alana sahip olan Yavuz Selim Mahallesi'dir. Bu mahallede İlçe Emniyet Müdürlüğü, Askerlik Şubesi, Müftülük, Şeker Fabrikası Misafirhanesi, Tapu Kadastro Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezi gibi kamuya ait binalar yer alır. Yine merkezde bulunan Müftü Mahallesinde de Belediye'ye ait Park ve Bahçeler Müdürlüğü, Vergi Dairesi Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü binaları bulunur. Kamuya ait binaların bulunduğu merkezde yer alan mahallerden bir diğeri ise 132,4 ha'lık alanı ile Seyfi Demirsoy Mahallesi'dir. Bu mahallede şehre hayat vermiş olan Turhal Şeker Fabrikası, Makine Fabrikası ve TCDD Gar Müdürlüğü bulunur.

Foto 5.19. Şeker Fab. Misafirhanesi

Foto 5.20. Celal Mahallesi Cumhuriyet Caddesinde Yer Alan PTT Müd.

Foto 5.21. Celal Mahallesinde Yer Alan Belediye Hizmet Binası

Foto 5.22. Celal Mahallesinde Yer Alan Öğretmenevi

Kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalarının merkezde yer alan mahalleler dışında yoğunluk kazandığı önemli mahallelerden biri ise şehrin batısında bulunan ve

103,1 ha'lık bir alana sahip, Turhal'ın en kalabalık nüfusunu barındıran, yeni şehir bölgesinde yer alan Cumhuriyet Mahallesi'dir. Kaymakamlık Binası, İlçe Jandarma Komutanlığı, Orman İşletme Müdürlüğü ile İlçe Özel İdare Müdürlüğü bu mahalle sınırları içerisinde yer alır.

Şehrin önemli Kamu binalarından biri olan Cumhuriyet Mahallesi'nden taşınan Adliye Sarayı ile Turhal Jandarma Komando Birliği'ne ait binalar ise güneybatıda yer alan 563 ha'lık alana sahip Gaziosmanpaşa Mahallesi'ndedir.

Foto 5.23. Celal Mah. Türk Telekom

Foto 5.24. Cumhuriyet Caddesinde Şeker Fabrikası'nın Girişi

Sonuç olarak şehirdeki idari alanların dağılışı üzerinde şehrin alansal olarak gelişimi etkili olmuştur. Zaman içerisinde şehrin büyümesiyle kamu binaları yeni şehir bölgesine kaymıştır.

5.4.4. Eğitim ve Sağlık Alanları

Şehirde eğitim alanlarını oluşturan eğitim - öğretim kurumları: İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarıdır. Okul öncesi eğitim kurumları bu gruba dâhil değildir. Bunun nedeni şehirde tek bir anaokulunun bulunmasıdır. Üç gruptan oluşan eğitim alanları 36,1 ha'la şehirsal alanın % 2.1'ini oluşturur (Tablo 5.28.). İlköğretim okulları 18,2 ha'lık alanla en fazla paya sahip olan gruptur. Ortaöğretim kurumları 12 ha'lık alana, yükseköğretim kurumları ise 6,1 ha'lık bir alana sahiptir. Oransal olarak eğitim alanlarının % 51'ini ilköğretim okullarının sahip olduğu alan oluştururken ortaöğretim okulları eğitim alanlarının % 33'ünü meydana getirmiştir. Yükseköğretim kurumlarının oluşturduğu alan ise % 16 ile en az paya sahiptir.

Öğrenci başına düşen alan 22,5 m²'dir. İmar kanununa göre öğrenci başına düşen alan yeterlidir.

Şehirde yer alan ilköğretim kurumları toplamda 20 mahalleye dağılmış durumdadır. Daha önce ifade edildiği gibi Cumhuriyet Mahallesi'nde 4, Celal ve Boyacılar mahallelerinde ise 2'şer okul bulunur. Geriye kalan 17 mahallede ise 1 ilköğretim okulu vardır. Ortaöğretim kurumlarının dağılışı incelendiğinde ise 7 mahallede olduğu görülür. Yükseköğretim kurumları ise tek bir mahallede (Güneş M.) toplanmıştır.

Sonuç olarak şehirde eğitim alanlarının dağılışında beşeri faktörler etkili olmuştur. Özellikle nüfusun kalabalık olduğu mahallelerde ihtiyaca binaen okul sayısı fazladır. Nüfusun az olduğu alanlarda ise doğal olarak okul sayısı azdır.

Turhal'da bulunan sağlık kurumları ise 2,6 ha'lık alan ile şehirsal alanın % 0,1'ini oluşturur. Şehirde mevcut sağlık alanları, şehir nüfusuna oranlandığında kişi başına yaklaşık olarak 0,4 m²'lik bir alan düşer. Nüfusu 45000-100.000 arasında olan kentlerde, kanuni sınır 3 m²/kişidir. Dolayısıyla belirtilen nüfusa sahip kentlerde 3 m²/kişinin altındaki değerler sağlık alanları açısından önemli eksikliklerin olduğunu gösterir (Çetin, 2007: 295). Buradan hareketle Turhal'da sağlık alanlarının çok yetersiz olduğunu ve şehrin önemli bir problemi olduğunu söylemek mümkündür.

Sağlık alanlarının dağılışı incelendiğinde, hastaneler ve aile sağlığı merkezlerinin toplamda sekiz mahalleye dağıldığı görülmüştür. Şehrin en büyük hastanesi olan devlet hastanesi Mareşal Fevzi Çakmak Mahallesi'nde, hastanenin ek binası ise Mimar Sinan Mahallesi'ndedir. Aile sağlığı merkezleri ise Cumhuriyet Mahallesi'nde iki olmak üzere altı mahalleye birer birer konuşlandırılmıştır (Tablo 5.31.).

Tablo 5.31. Turhal Şehrinde Yer Alan Sağlık Kuruluşların Mahallere Göre Dağılımı

SAĞLIK KURULUŞUNUN ADI	BULUNDUĞU YER
Devlet Hastanesi	M. Fevzi Çakmak Mahallesi
Devlet Hastanesi Ek Binası	Mimar Sinan Mahallesi
Ahmet Yesevi A. S. M.	Varvara Mahallesi
M. Akif A. S. M.	Celal Mahallesi
Cumhuriyet A. S. M.	Yavuz Selim Mahallesi
Kazım Karabekir A. S. M.	Yunus Emre Mahallesi
Şeker A. S. M.	M. Fevzi Çakmak Mahallesi
Yenişehir A. S. M.	Cumhuriyet Mahallesi
Yunus Emre A. S. M.	Cumhuriyet Mahallesi
İsmail Kırgöz A. S. M.	Emek Mahallesi

5.4.5. Ulaşım Alanları

Şehirsel arazi kullanımını bakımından Turhal'da şehir içi yollar kapladığı 333 ha'lık alan ile konut alanlarından sonra % 19 ile en büyük orana sahip arazi kullanılış şeklidir (Tablo 5.28.). Şehirde ulaşım sadece karayoluyla yapılır. Şehir içi ulaşımında demiryolu (raylı sistem) kullanılmıyor. Şehirde 72 cadde, 651 sokak mevcuttur. Cadde ve sokak sayılarının en fazla olduğu mahalleler: Cumhuriyet (5 adet cadde ile 51 sokak), Hamam (4 adet cadde ile 47 sokak) ve Yavuz Selim (7 adet cadde ile 12 sokak) mahalleleridir. Borsa, Gaziosmanpaşa, Gürsel, Kayacık, Müftü, Nurkavak, S. Demirsoy mahallelerinde ise 1 adet cadde bulunur. Sokak sayısının en az olduğu mahalleler ise Güneş (5 sokak), Seyfi Demirsoy (6 adet sokak)'dur. Şehirdeki ulaşım sistemleri genel olarak güneybatı- kuzeybatı, güneydoğu- kuzeydoğu ile batı-doğu yönlüdür.

5.4.6. Sanayi Alanları

Turhal şehirsal alanında büyüklük açısından konut ve ulaşım alanlardan sonra 3. sırada gelen sanayi alanları, 135 ha.'la şehirsal alanın % 7,7'sini meydana getirir (Tablo 5.28.). Sanayi alanları başlıca 6 farklı alanda toplanmıştır. Bu alanlar: Güneş Mahallesi, Borsa Mahallesi, Gaziosmanpaşa Mahallesi, Yavşanlık mevki ve OSB'dir. Bu alanlardan ilki S. Demirsoy Mahallesi, Gündoğdu, Bahar, Emek, Mevlana ve Boyacılar mahallelerinden geçen Yavşanlık Caddesi ve bu alanı kapsayan Yavşanlık mevkii olarak isimlendirilen alandır. Şeker ve makine fabrikaları ile Kırgözler Tekstil, Haktin Tekstil, Çenesizler Top. San. ile Önder Tuğla Fabrikası bu mevkide yer alır. Gıda sanayisinin temelini teşkil eden Turhal Şeker Fabrikası'nın, ihracat yapan iki büyük tekstil fabrikasının, makine sanayisinin temelini oluşturan makine fabrikası ile taşta toprağa dayalı sanayi kuruluşlarının başını çeken iki firmanın burada bulunması alana şehir sanayisi açısından ayrı bir önem katmıştır.

Sanayi faaliyetlerinin yoğunlaştığı ikinci önemli alan ise şehri güneydoğu-kuzeydoğu yönünde kat eden Tokat-Amasya yoludur. Bu güzergâh üzerinde şehrin önemli sanayi kuruluşları yer alır. Aytaç Akyudum Fabrikası, Jes Tekstil, Saren Tekstil, Dörtler Kablo San., Turhal Mermer gibi önemli firmalar da vardır. Bu kuruluşlar dışında daha çok bölgesel ve yerel pazara yönelik taşta toprağa dayalı sanayi kuruluşları içerisinde yer alan Özgün Doğal Taşl. Şub., İlyasoğulları Ltd. Şti., Temtaş Beton Parke, Gümüş Parke İnş. Ltd. Şti. ile Oralgaz San. Turhal Şti.'de bulunur.

Şehirde sanayi faaliyetlerinin yoğunlaştığı üçüncü alan ise Uslu Tekstil ve Dinler Isı Metal Sanayi'nin bulunduğu G. O. P. Mahallesi'dir. Şehirde sanayi alanları içerisinde önemli kabul edilebilecek bir diğer alan ise Albayrak Beton A. Ş. ile et ve süt ürünleri üretimine dayalı Samar Süt İşletmesi ve Yeşilirmak Et Kombine'sinin bulunduğu Borsa Mahallesi'dir. Yine Turgüntaş Tuğla Fabrikası ile Anka İnş. ve Orman Ürünleri'nin bulunduğu Güneş Mahallesi ile henüz tam anlamıyla faaliyete geçmemiş bulunan mücavir alan içerisinde yer alan Arzupınar köyü yakınlarındaki OSB de diğer sanayi alanlarıdır.

Şehirde sanayi alanlarının bu şekilde bir dağılışı göstermesinin temelinde iki nedeni vardır. Bu nedenlerin ilki ve belki de en önemlisi karayolu ile demiryolu ulaşım sistemidir. Diğer önemli neden ise topografik şartların sunduğu avantajlardır. Morfografik bakımdan bir ova üzerinde kurulan şehirde, sanayi alanlarının dağılışı alanı bu özellikten dolayı oldukça geniştir. Sanayi alanlarının dağılışı incelendiğinde

araştırma alanında herhangi bir alanda belli bir sanayi faaliyet türüne ait üretim alanlarının mevcut olmadığı dolayısıyla sanayi faaliyet türlerinin bu dağılıfta etkin olmadığı görülür. Bir başka ifade ile şehirde sanayi faaliyet kollarına göre bir alan kullanımı söz konusu değildir.

5.4.7. Park ve Yeşil Alanlar

Şehirde 46,4 ha'lık bir alanı kaplayan park ve yeşil alanlar şehirselle alanın % 2,7'sine karşılık gelir (Tablo 5.28.). Şehir nüfusuyla oranlandığında kişi başına 7 m²'lik bir alan düşer. 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 24. maddesine göre, nüfusu 45.000-100.000 arasında olan orta büyüklükteki şehirlerde bu alanın kişi başına 10 m² ve üzerinde olması gerekir. Dolayısıyla şehirde park ve yeşil alanlar olması, gereken asgari limitin altındadır. Kentin son imar planında 209 ha'lık bir alan daha park ve yeşil alan olarak öngörülmüş ancak bu değere henüz ulaşamamıştır.

Şehirde günümüzde yer alan önemli park ve yeşil alanlar: Gürsel Mahallesi'ndeki piknik alanı, Müftü Mahallesi'ndeki Milli Egemenlik Parkı, Cumhuriyet Mahallesi'ndeki Abdullah Gül Parkı ile Celal Mahallesi'ndeki park alanıdır.

5.4.8. Kültürel Fonksiyon Alanları

Kültürel fonksiyon alanı kapsamına dini tesisler, spor tesisleri, turizm ve sosyokültürel alanlar dâhil edilmiştir. Şehirselle alan içerisinde 19 ha'lık alana sahip olan kültürel fonksiyon alanları şehirselle arazi toplamının % 1,1'ini oluşturur (Tablo 5.28.).

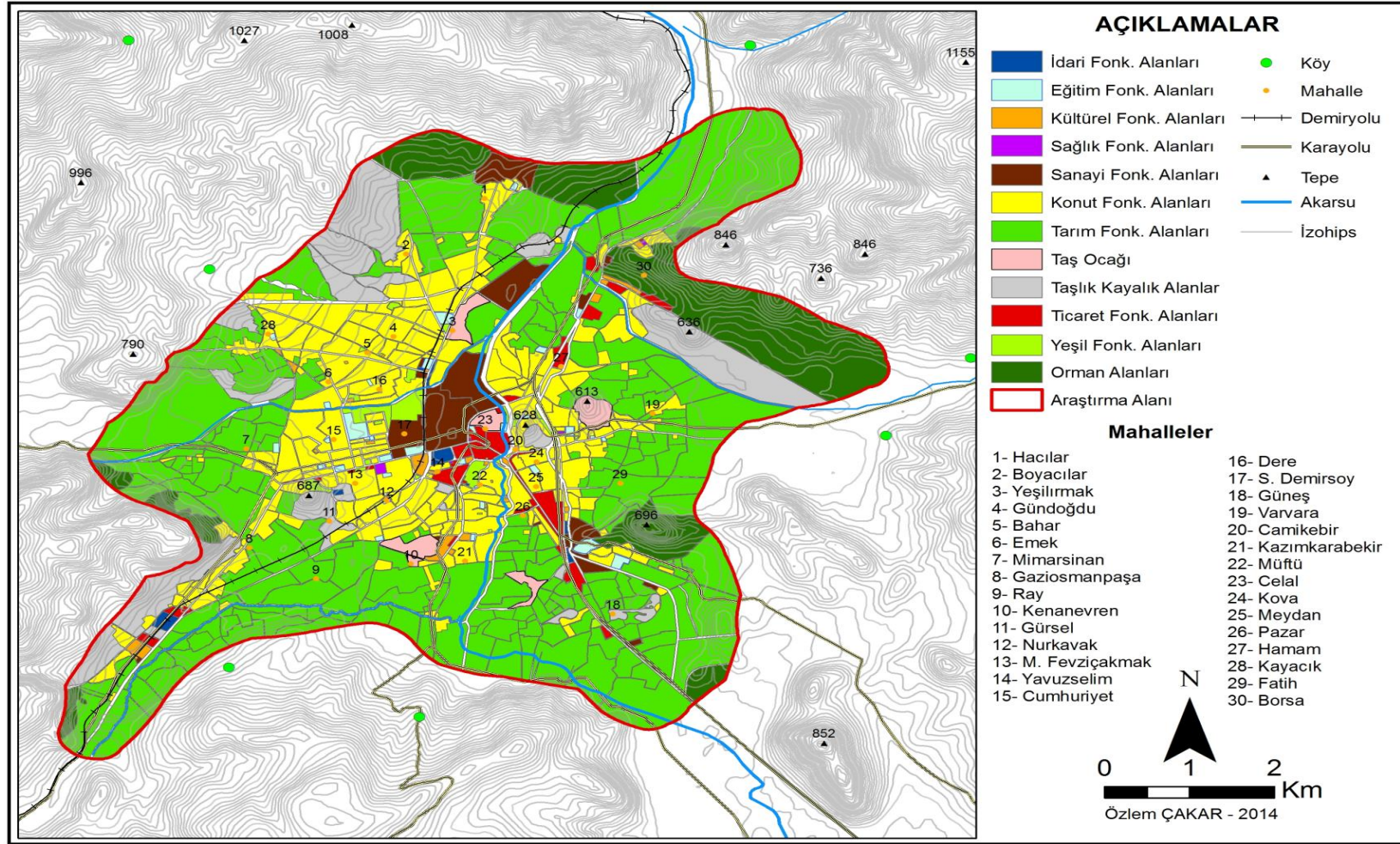
Şehirde spor tesisleri 6,9 ha'lık alanı kapsarken şehirselle alanın 8,1 ha'lık alanını dini tesisler, 4 ha'lık kısmını ise turizm ve sosyokültürel alanlar oluşturur. Şehirselle alanın % 0,4'ünü oluşturan spor alanları, Seyfi Demirsoy Mahallesi'nde yer alır. Şehirde dini tesisleri camiler oluşturur. Şehirselle alan içerisinde 48 adet cami bulunur. Bu tesisler şehirselle alanın % 0,5'ini oluşturur. Kültürel fonksiyon alanları içerisinde değerlendirilen bir başka kullanım türü ise turizm faaliyetleri ile sosyokültürel tesislerin oluşturduğu alanlardır. Bu alanlar şehirselle alan içerisinde 4 ha'lık bir alana karşılık gelir. Turizm potansiyeli açısından zengin olamayan şehirde, turizm kapsamında tarihi ve kültürel değeri olan türbeler ile Cumhuriyet Caddesi'nde yer alan kültürevi bu kapsamda değerlendirilmiştir (Foto.5.25.). Söz konusu alanlar şehirselle alanın % 0,2'sine karşılık gelir.

Foto 5.25. Kültürevi

5.4.9. Diğer Kullanım Alanları

Şehirselle alan içerisinde 109 ha'lık alan mezarlık, pazar alanı, konut dışı şehirselle çalışma alanı, askeri alan, otopark, dere-kanallar ile ifrazlı boşluklardan oluşur (Tablo 5.28.). Şehirde yer alan mezarlıklar Camikebir, Ray ve Boyacılar mahallelerinde toplamda 14 ha'lık alanda kurulmuş. Bu kullanım şekli şehirselle alanın % 0,8'ine karşılık gelir. Bir diğer kullanım şekli olan kent pazarları ise Yavuz Selim, Nurkavak ve Ray mahallelerinde yaklaşık olarak 3 ha'lık alanda bulunur. Bu alanlar şehrin % 0,2'sine karşılık gelir. Konut dışı şehirselle çalışma alanları 4 ha'dır. Şehirde otopark ve terminal alanı ise 1 ha'lık bir alandan oluşur. Şehir içerisinde yer alan dere ve kanallar ise 13 ha'lık alanı ile şehirselle alanın % 0,7'sine karşılık gelir. Şehirde bir diğer kullanım şekli ise yaklaşık olarak 11 ha'lık alan üzerinde kurulu olan askeri alanlardır. Bu alanlar şehrin % 6'sıdır.

Harita 5.4.Turhal Kentinde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı (2014).

ALTINCI BÖLÜM

6.NÜFUSUN MEKÂNSAL VE FONKSİYONEL AÇIDAN ANALİZİ

6.1. Nüfusun Gelişimi

Turhal'da nüfusun gelişimi Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olmak üzere iki dönemde incelenmiştir. Cumhuriyet öncesi nüfusu ile ilgili bilgilere salnamelerden, tahrir defterlerinden vb. kaynaklardan; Cumhuriyet dönemi nüfus bilgilerine ise 1935-2000 yıllarını kapsayan genel nüfus sayımı sonuçlarından ulaşılmıştır. 2007 yılından itibaren de nüfus istatistiklerine adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerinden ulaşılmıştır.

6.1.1.Cumhuriyet Öncesi Nüfus

Turhal'la ilgili ilk kayıtlara 1455 yılında rastlanılır. Belirtilen yılda nahiye konumunda bulunan Turhal'da toplam nüfusu veren bir sayım mevcut değildir ancak vergi mükelleflerinin kayıtlarına rastlanılır. Tablo.6.1'de görüldüğü gibi 1455'te Turhal nahiye merkezinde kayıtlı 81 vergi neferi bulunurken bu sayı 1485'te 119'dur. 1520'de ise Turhal kaza olarak kayıtlara geçmiş olup kaza merkezinde 150 vergi neferi bulunur. 1574 yılında ise 423 vergi neferi vardır (Demir, 2010: 63). Vergi nüfusundan hareketle, her hanede 5 kişilik nüfusun yaşadığı düşünülürse 1455 yılında 405, 1485 yılında 595, 1520 yılında ise 750 kişinin Turhal'da yaşadığını söylemek mümkündür.

Tablo 6.1. Tahrir Kayıtlarına Göre Turhal Vergi Nüfusu (1455-1574)

Yıl	Vergi Nüfusu
1455	81
1485	119
1520	150
1574	423

Kaynak: Demir, 2010

Tablo 6.2. Hicrî 1287 (M. 1870) ile 1880 / 81 (H. 1298) yılı Sivas Vilayet Salnamesi'ne Göre Turhal Nüfusu

Yıl	Nüfus Miktarı
1870	2.496
1871	1.781
1880/81	2.873

Kaynak: Yücel,2008

Hicrî 1287 (M. 1870) tarihli salnameye göre Zile'nin bir nahiyesi konumunda olan Turhal'ın nüfusu, 2.496 müslim olarak görülür (Yücel, 2008: 76). Hicri 1288 (M. 1871) tarihli salnameye göre yine Zile'ye bağlı bir nahiye merkezi olan Turhal'ın nüfusu 1.781 (müslim) olarak verilir. Bu salnamede ayrıca Turhal'da 344 hane ile dükkân belirtilir. 1880/81 (H. 1298) yılı Sivas Vilayet Salnamesi'ne göre ise Turhal'ın nahiye merkezi nüfusu 2.873'tür (Tablo.6.2.).

6.1.2. Cumhuriyet Dönemi Nüfus

Cumhuriyet döneminde Turhal'a ait ilk veriler 1935 yılına aittir. 1927 yılında il nüfusları ile kaza nüfusları verildiğinden nahiye konumunda bulunan Turhal'a ait bilgilere ulaşamamıştır.

Turhal'ın nüfus özellikleri incelenirken nüfus artış oranı, artış hızı, idari değişiklikler, göçler gibi değişkenlerin farklılaştığı dört dönem tespit edilmiştir. Bu dönemlerden ilki Turhal'ın daha çok kasaba niteliği taşıdığı, nüfusun 10 binin altında olduğu 1945 yılına kadarki dönemdir. İkinci dönem ise şehirleşmenin hızlandığı, nüfusun çok hızlı arttığı, nüfus artış oranları ve artış hızlarının rekor seviyeleri bulduğu 1945-1985 yıllarını kapsayan evre olarak belirlenmiştir. Nüfus artış hızının ve nüfus artış oranlarının gerilediği 1985-2000 arası on beş yıllık süreç ise üçüncü dönem olarak incelenmiştir. 2000 yılından sonraki zaman dilimi ise nüfus değişkenlerinin negatif değerler göstermesi, şehir nüfusunun azalması gibi özellikleriyle dördüncü dönem olarak değerlendirilmiştir.

6.1.2.1. 1945 Öncesi Dönem

Turhal'ın nüfusu, 1935-1945 arasındaki 10 yıllık dönemde 2.423 kişi artmıştır. 1935 yılında 17.958 kişi olarak belirlenen nüfusun % 68'ini oluşturan 12.271'i köylerde

yaşarken nüfusun % 32'lik kısmını oluşturan 5.687'si nahiye merkezinde yaşıyordu. 1940 yılında ise 18.599 olan toplam nüfusun % 68'lik oranla 12.556'sı köylerde, toplam nüfusun % 32'sine karşılık gelen 6.043'ü ise nahiye merkezinde yaşıyordu (Tablo 6.3.). Bu dönemde şehirleşme hızı düşüktür (Şekil. 6. 1.). Nüfus artış hızı ve nüfus artış oranları da düşük seviyelerdedir. 1935-1940 yılları arasında Turhal'ın nüfus artış hızı % 12,14, nüfus artış oranı % 6,26 iken Türkiye nüfusunun artış oranı % 20,5 artış hızı ise % 37,3 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 6.5.). Yani Turhal'daki nüfus artış hızı ve oranı Türkiye ortalamasının altında, nüfus artış hızı ve artış oranının eksi değerler gösterdiği Tokat ili ortalamasının ise üzerindedir. Düşük nüfus artış hızı ve oranlarının görüldüğü bu dönemde Turhal Şeker Fabrikası'nın kurulması nüfusa hareketlilik getirmiştir. Ancak bu sanayi tesisinin nüfusa yönelik asıl yansımaları, Turhal'ın 1944 yılında idari statüsünün de değişmesiyle birlikte 1945 yılından sonra hissedilmeye başlanmıştır.

6.1.2.2. 1945-1985 Arası Dönem

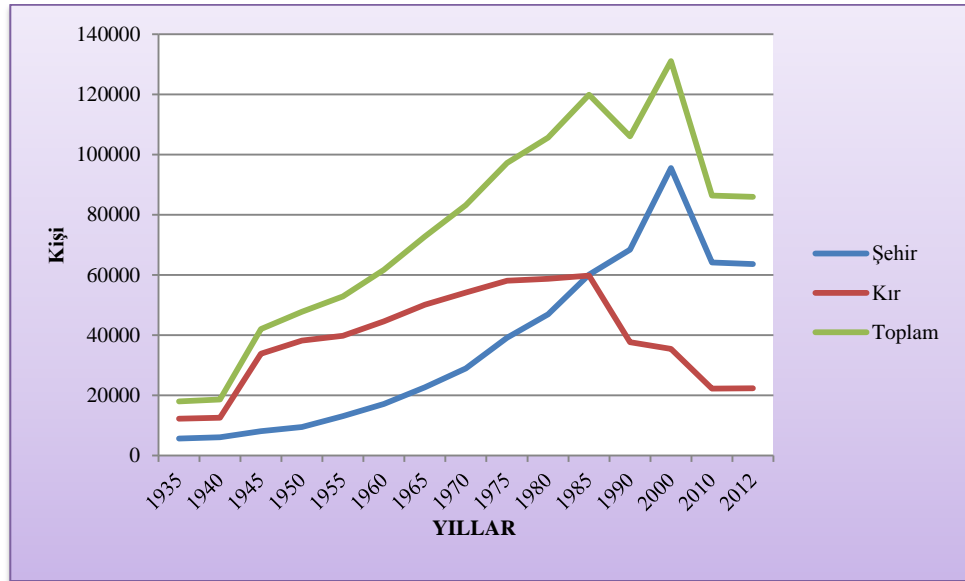
1945-1985 devresi 40 yıllık bir süreyi kapsamakta olup şehir nüfusunda oransal olarak en fazla artışın yaşandığı dönemdir. Bu dönemde araştırma alanının nüfusu tüm sayım devrelerinde Tokat ili ortalamalarının üzerinde gerçekleşmiş, 1955-1960 devresi ile 1960-1965 devreleri haricinde de Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır.

1945-1950 dönemi, 40 yıllık süreyi kapsayan ikinci evrenin en düşük değerlerinin görüldüğü dönemdir. Araştırma alanında nüfus artış oranı % 17,30 nüfus artış hızı ise % 31,91 olarak gerçekleşirken Tokat ili şehirselle nüfus artış oranı % 12,6 nüfus artış hızı ise % 23,7'dir. Bu dönemde Türkiye ortalamaları ise nüfus artış oranı % 12,86 nüfus artış hızı ise % 24,19 şeklindedir (Tablo 6.5.). Görüldüğü gibi aslında bu dönemde Türkiye ortalamaları düşüktür. Bunun nedeni II. Dünya Savaşı'nın yansımaları ve ülkenin sağlık koşullarının yetersizliğidir. Ancak dönem sonundan itibaren belirtilen bu olumsuzlukların etkileri kaybolmaya başlamış, bunun yanında ulaşım ve sanayi alanındaki gelişmelerle Türkiye hızlı bir kalkınma evresine girmiştir. 1950 yılından itibaren de bu gelişmeler şehirleşme hareketini beraberinde getirmiştir. Yani ülke nüfusu içerisinde önemli bir paya sahip olan kır kesiminin yüksek doğurganlık hızı ile aynı topraktan faydalanan insan sayısı artmış ve tarım alanları üzerinde meydana gelen nüfus baskısıyla, yeni açılan iş kollarına doğru bir hareket başlamıştır. Bunun sonucunda kentler hızlı bir nüfuslanma sürecine girmiştir (Kasarcı, 1996: 255).

Tablo 6.3. Turhal'da Nüfusun Gelişimi (1935-2012)

YILLAR	ŞEHİR	%	KIR	%	TOPLAM
1935	5687	32	12271	68	17.958
1940	6.043	32	12.556	68	18.599
1945	8.110	19	33.782	81	41.982
1950	9.513	20	38.207	80	47.720
1955	13.096	25	39.757	75	52.853
1960	17.124	28	44.585	72	61.709
1965	22.658	31	50.102	69	72.760
1970	28.948	35	54.190	65	83.138
1975	39.170	40	58.046	60	97.216
1980	46.864	44	58.698	56	105.562
1985	60.097	50	59.805	50	119.902
1990	68.384	65	37.630	35	106.014
2000	95.536	73	35.449	27	130.985
2010	64.139	74	22.188	26	86.327
2012	63.600	74	22.323	26	85.923

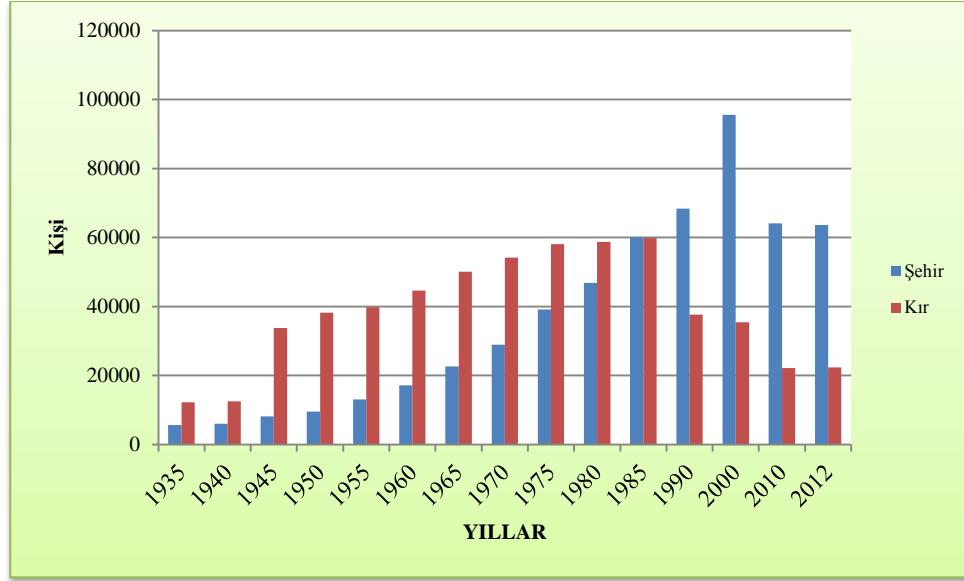
Kaynak: DİE Nüfus Sayımları (1935-2000), TÜİK (2010-2012)

Şekil 6.1. Turhal'da Dönemlere Göre Nüfusun Gelişimi (1935-2012)

Şehir nüfuslarını etkileyen bir başka faktör ise 1950 yılından sonra şehrsel yerleşmelerin alansal dağılışının değişmesidir. Türkiye'de 1950 öncesi şehir sayısı çok az artmışken, 1950'den sonra hem büyük şehirlerin nüfusu artmış hem de yeni şehirler

ortaya çıkmıştır (Tümertekin, 1973: 15). Bu durum da şehir nüfuslarının artış hızı ve artış oranlarını etkilemiştir.

1950'li yıllardan itibaren nüfusu çok hızlı artan kentlerden biri de Turhal'dır. Bu dönemde sayım devreleri içerisindeki en hızlı artışlar görülür. Yüksek değerlerin görüldüğü bu dönemlerden 1950-1955 evresi % 37,66'lık nüfus artış oranı ve ‰ 63,93'lük nüfus artış hızı ile tüm sayım dönemleri içerisindeki en yüksek değerlerin görüldüğü evre olup 1950'li yıllardan itibaren ülke genelinde görülen hızlı şehirleşme hareketini çok net bir şekilde yansıtır (Tablo 6.4.). 1950-1955 evresi Türkiye'de de şehirleşme hızının en yüksek olduğu evredir. Rekor artışın yaşandığı bu evreyi takip eden 1955-1960 yılları arasında da araştırma alanında hızlı nüfuslanma devam eder. 1955-1960 evresinde inceleme alanındaki nüfus artış oranı % 30,8 ve artış hızı ‰ 53,6 iken Türkiye şehirselle nüfus artış oranı % 31,34 artış hızı ‰ 54,53' tür (Tablo 6.5.). Görüldüğü gibi Turhal'ın değerleri Türkiye ortalamalarına çok yakındır. Yüksek seviyelerde gerçekleşen nüfus artış oranı ve hızı ile Turhal, Türkiye'de yeni oluşan yoğun nüfuslu bir kuşağın içerisinde yer alır. Bu yoğun kuşak, 1955 yılında oluşmaya başlar. 1960 yılında ise belirgin bir şekilde ortaya çıkmış olup Ankara, Eskişehir, Çorum, Amasya, Tokat illerini içine alan Türkiye'nin 5. yoğun nüfuslu sahası olur (Tümertekin ve Tunçdilek, 1961: 80). Tokat ilinin bu yoğun nüfuslu alan içerisine girmesinde, Turhal ilçesinin etkisinin de büyük olduğu düşünülür. Çünkü bu dönemlerde Turhal ilçesinin nüfus artış hızları Tokat iline ait ilçeler arasında en yüksek değerleri gösterir. Dolayısıyla Turhal, Orta Karadeniz'den başlayıp İç Anadolu'ya doğru sarkan yoğun nüfuslu bu alanın güney kanadında önemli bir merkezdir.

Şekil 6.2.Turhal İlçesinde Yıllara Göre Şehir-Kır Nüfusunun Değişimi (1935-2012)

1960-1965 döneminde de hızlı nüfuslanma devam etmiştir. Bu evrede yıllık nüfus artış hızı % 56,01 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 6.4.).

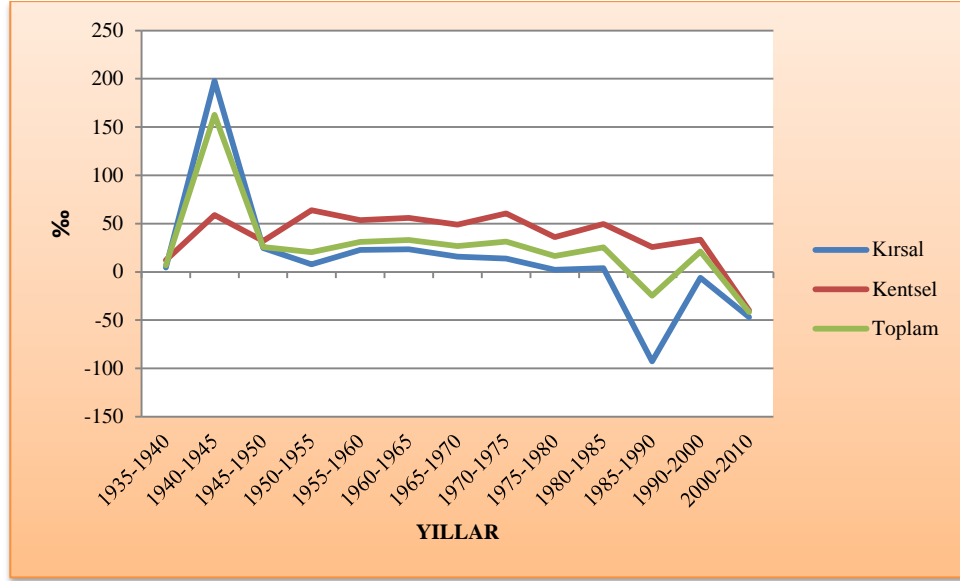
1965-1970 arasındaki dönemde Turhal'da şehir nüfusu ise 6.290 kişi artmış, artış oranı % 27,76 artış hızı ise % 49 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de bu dönemde şehrsel nüfusun artış oranı % 26,7 iken artış hızı ise % 47,33 olarak gerçekleşmiştir. Belirtilen dönemde nüfus artış hızının önceki dönemlere göre gerilemesine neden olan olay, tüm ülkeyi etkileyen başta Batı Avrupa'ya olmak üzere yurt dışına giden işçi göçüdür (Kasarcı, 1996: 259).

Tablo 6.4. Araştırma Sahasında Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Artış Oranı (1935-2010)

DÖNEMLER	KIR			ŞEHİR			TOPLAM		
	Demografik Fark	Nüfus Artış Oranı (%)	Y. Nüfus Artış Hızı (‰)	Demografik Fark	Nüfus Artış Oranı (%)	Y. Nüfus Artış Hızı (‰)	Demografik Fark	Nüfus Artış Oranı (%)	Y. Nüfus Artış Hızı (‰)
1935-1940	285	2,3	4,6	356	6,3	12,1	641	3,6	7,0
1940-1945	21226	169,0	198,0	2067	34,2	58,9	23383	125,7	162,8
1945-1950	4425	13,1	24,6	1403	17,3	31,9	5738	13,7	25,6
1950-1955	1550	4,0	8,0	3583	37,7	63,9	5133	10,8	20,4
1955-1960	4828	12,1	22,9	4028	30,8	53,6	8856	16,8	31,0
1960-1965	5517	12,4	23,3	5534	32,3	56,0	11051	17,9	33,0
1965-1970	4088	8,2	15,7	6290	27,8	49,0	10378	14,3	26,7
1970-1975	3856	7,1	13,8	10222	35,3	60,5	14078	16,9	31,3
1975-1980	652	1,1	2,2	7694	19,7	35,9	8346	8,6	16,5
1980-1985	1107	1,9	3,7	13233	28,2	49,7	14340	13,6	25,5
1985-1990	-22175	-37,1	-92,7	8287	13,8	25,8	-13888	-11,6	-24,7
1990-2000	-2181	-5,8	-6,0	27152	39,7	33,4	24971	23,6	21,2
2000-2010	-13261	-37,4	-46,9	-31397	-32,9	-39,9	-44658	-34,09	-41,67

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000 ve TÜİK ADNKS Sonuçları 2010

1970-1975 arasındaki dönemde şehir nüfusunun artış oranı % 35,31 artış hızı ise % 60,48 olarak gerçekleşir. Bu yönüyle 1950-1955 arasındaki dönemden sonraki en yüksek artış hızı ve artış oranının görüldüğü dönem olarak karşımıza çıkar (Tablo 6.4.). 1975-1980 arası dönemde ise ülke genelinde yaşanan siyasi ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle nüfus artış hızı ve nüfus artış oranı bir önceki döneme göre geriler. Bu dönemde nüfus artış oranı % 19,64 nüfus artış hızı ise % 35,87 olarak gerçekleşir. Şehir nüfusu bu dönemde 13.233 kişi artarak 60.097'ye ulaşır. 1985 yılında Turhal nüfusunun yaklaşık olarak % 50'sini şehir nüfusu oluştururken % 50'sini de kır nüfusu oluşturur (Tablo 6.3.). Yani şehir nüfusu ile kır nüfus arasındaki fark dengelenir.

Şekil 6.3. Araştırma Sahasında Dönemlere Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı (1935-2010)

Turhal nüfusu 1945-1985 yılları arasında 7,4 kat büyümüştür. Bu dönemdeki hızlı artış temelde üç nedene bağlıdır. Birincisi sanayi ve hizmet sektöründeki gelişmelerdir. 1945 yılında Turhal'ın ilçe statüsü kazanmasıyla birlikte kamu kurum ve kuruluşları artar. Bu devrede eğitim ve sağlık alanlarında gelişmeler olmuş ve Turhal, çevresine göre merkezi yer konumuna yükselir. 1945-1985 yılları arasında ilçe merkezinde 8 ilkokul ve 4 lise açılır. Bu nedenle kırsal alandan ilçe merkezine göçler yaşanır. 1953 yılında mülkiyeti Şeker Fabrikaları A.Ş.'ye ait Şeker Hastanesi kurulur. 1975 yılında da Turhal Devlet Hastanesi açılır. Tüm bu gelişmelerle hizmet sektörü, Turhal şehrinin en büyük istihdam alanı olur. Sanayi sektöründe de bu dönemde önemli yatırımlar mevcuttur. 1966 yılında işletmeye açılan Özdemir Antimuan Madeni, 1972 yılında kurulan Turguntaş Tuğla Fabrikası ile Albayraklar Beton, 1973 yılında kurulan Çenesizler Tuğla Fabrikası dönem içerisinde açılan sanayi kuruluşları olup yeni istihdam alanları yaratarak Turhal'ın nüfus çekmesine neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın bitmesi, seferberlik nedeniyle silâh altına alınan erkeklerin evlerine dönmeleri, buna bağlı olarak evliliklerin ve doğumların artması, şehir nüfusunun artışındaki ikinci nedendir. Savaş dönemlerindeki kıtlık ve yoklukların ortadan kalkmaya başlaması, sağlık koşullarındaki iyileşmeler vb. nedenler de genelde ülke nüfusunun özelde ise Turhal'ın nüfusunun artmasında etkili olmuştur (Özgür,1998: 18).

Üçüncü neden ise 1950 yılından sonra Türkiye'nin hızlı bir şehirleşme sürecine girmesiyle kırdan şehre göçlerin yaşanmasıdır.

Söz konusu bu nedenler Turhal'ın şehir nüfusunu önemli ölçüde etkilemiş, kır-şehir nüfus oranlarının çok hızlı değişmesine neden olmuştur. Şehir nüfusu lehine gelişen hızlı değişime rağmen 1985 yılına kadar kır nüfusu oran açısından şehir nüfusundan fazla iken bu tarihten itibaren şehir nüfusu kır nüfusuna oranla artmıştır (Tablo 6.1.).

Tablo 6.5. Türkiye, Tokat İli ve Turhal İlçesi'nde Şehirsiz Nüfus Artış Hız ve Oranları (1935-2010)

DÖNEMLER	TÜRKİYE		TOKAT		TURHAL	
	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (%)
1935-1940	20,5	37,3	-1,89	-3,81	6,26	12,14
1940-1945	6,4	12,4	16,51	30,56	34,20	58,84
1945-1950	12,86	24,19	12,6	23,7	17,3	31,9
1950-1955	37,2	63,26	24,4	43,6	37,7	63,9
1955-1960	31,34	54,53	17,8	32,7	30,8	53,6
1960-1965	54,39	86,86	24,1	43,2	32,3	56
1965-1970	26,7	47,33	18,8	34,5	27,8	49
1970-1975	23,21	41,75	19,7	35,9	35,3	60,5
1975-1980	16,46	30,47	14,1	26,4	19,6	35,9
1980-1985	36,76	62,61	22,9	41,3	28,2	49,7
1985-1990	24,05	43,1	25,3	45,1	13,8	25,8
1990-2000	32,05	55,6	30,3	53	39,7	33,4
2000-2010	27,76	24,5	-9,4	-19,8	-32,9	-39,9

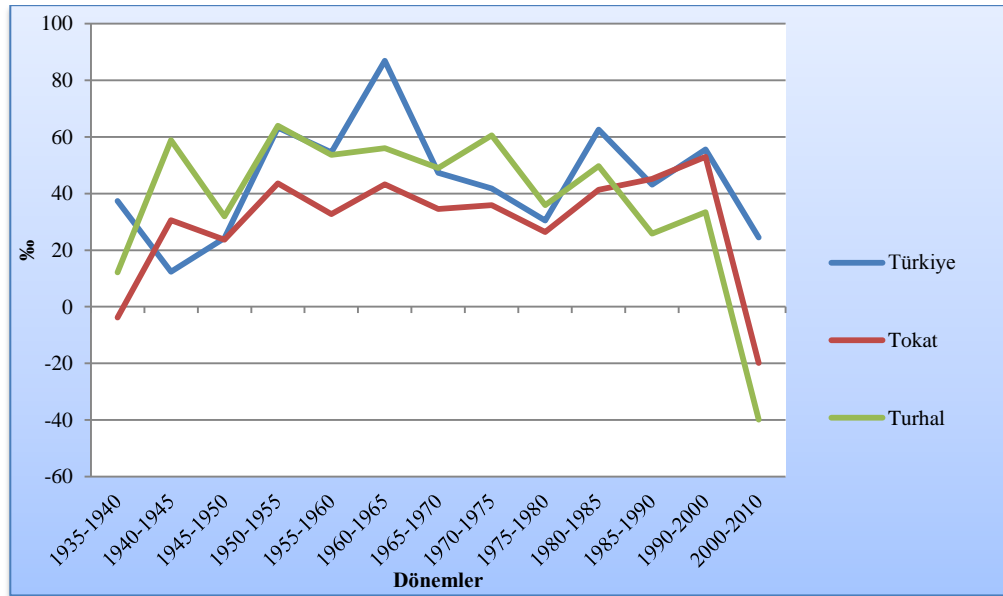
Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000 ve TÜİK ADNKS Sonuçları 2010

1945-1985 arası devre Turhal'ın kırsal alandan en fazla göç aldığı dönemdir. Bu durum cinsiyet oranlarına da yansır. Nüfusun cinsiyet oranları bu durumu net bir şekilde yansıtır. 1985 yılına kadar erkek nüfus kadın nüfustan her zaman fazla olmuştur. Turhal, aldığı göçlerle Tokat iline ait şehirsiz yerleşmeler içerisinde en hızlı büyüyen ilçedir.

1945-1985 arasındaki devrede Tokat Merkez ilçe nüfusu 52.930, Zile'nin nüfusu 20.828, Erbaa'nın 22.655, Niksar'ın 21.406 kişi artar. Turhal'ın nüfusu ise 51.937 kişi artar. Turhal'ın nüfusu, dönem başında Zile'nin nüfusunun hemen hemen yarısı kadar iken dönem sonunda Zile nüfusundan 1,6 kat daha fazladır (Tablo 6.6.).

6.1.2.3. 1985-2000 Arası Dönem

1985-2000 arası devre, Turhal şehir nüfusunun artış hızının gerilediği 15 yıllık süreyi kapsayan bir dönem olarak karşımıza çıkar. 1985-2000 döneminden sonra araştırma alanının nüfus artış hızı Türkiye nüfus artış hızından daha düşük gerçekleşmiş ve bundan sonraki dönemlerde de düşük seyretmiş; Türkiye ortalamasının üzerine çıkamamıştır. Bu dönemde nüfus artış hızının ve oranlarının gerilemesinin başlıca nedeni iktisadi gelişme ile birlikte başlayan hızlı nüfus artışının belirli bir aşamaya kadar iktisadi gelişmeyle birlikte devam etmesi, sonraları ise azalmaya başlamasıdır (Tümertekin ve Tunçdilek, 1961: 79).

Şekil 6.4. Türkiye Geneli, Tokat İli ve Turhal İlçesinde Yıllık Şehirselsel Nüfus Artış Hızı (1935-2010)

1985-1990 döneminde, inceleme alanında nüfus 8.287 kişi artar. Bu dönemde şehir nüfusunun artış oranı % 13,8'e artış hızı ise % 25,84'e geriler (Tablo 6.3 ve 6.4.). Görüldüğü gibi büyüme hızı 1945-1985 dönemindeki gibi değildir. Turhal'ın önceki

dönemlerdeki nüfus artış hızı Tokat ili değerlerinden yüksek iken ilk defa bu dönemde Tokat ili ortalamalarından daha düşük seviyelerde gerçekleşir.

1990-2000 döneminde kırsal nüfusa ait değerler incelendiğinde demografik fark -2.181'dir. Nüfus artış oranı % -5,80 nüfus artış hızı ise ‰ -5,97'dir. Şehirsel nüfusa ait değerler incelendiğinde henüz eksi değerler görülmez. Ancak Türkiye genelinde belediyeler tarafından gösterilen abartılı rakamlar bu dönemde inceleme alanında da görülür. Şehirsel alanda 27.152 kişilik bir demografik fark ile % 39,71'lik artış oranının ve ‰ 33,44'lük artış hızının Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile birlikte gerçek olmadığı ortaya çıkmıştır (Tablo.6.3).

Tablo 6.6. Tokat İli İdari Sınırları İçerisinde Yeralan İlçe Merkezlerinin Nüfusları (1935-2010)

İlçe Adı	YILLAR													
	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010
Almus	-	-	-	-	1.569	2.402	4.110	3.164	4.225	3.749	4.491	5.901	6.197	4.820
Artova	736	811	376	1.732	2.062	2.284	2.863	2.783	2.813	3.588	4.162	4.429	5.610	3.086
Erbaa	6.951	6.637	6.185	7.034	8.564	10.738	13.168	15.606	20.315	25.243	28.840	33.554	45.595	59.901
Niksar	6.647	6.655	6.942	7.557	8.497	10.534	12.577	17.424	19.156	23.655	28.348	35.201	44.808	33.490
Reşadiye	1.512	1.333	1.545	1.701	2.570	2.372	4.546	7.159	9.022	5.640	10.083	12.321	16.389	8.673
Merkez	21.261	21.447	20.078	21.666	26.661	32.654	37.368	44.110	48.588	60.855	73.008	83.058	113.100	136.595
Turhal	5.687	6.043	8.110	9.513	13.096	17.124	22.658	28.948	39.170	46.864	60.097	68.384	95.536	64.139
Zile	15.168	14.873	16.269	17.103	21.415	21.339	26.113	27.429	32.157	30.637	37.097	46.090	52.640	35.717
Pazar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5.669	5.301	4.975
Yeşilyurt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5.598	6.455	5.557
Başçiflik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.722	5.971	3.583
Sulusaray	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.377	4.160	3.408

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000 ve TÜİK ADNKS Sonuçları 2010

6.1.2.4. 2000 Sonrası Dönem

İdari fonksiyonların ve ilçe sınırlarının netleştiği bu dönem, nüfus dinamiklerinin kaybolduğu evre olarak karşımıza çıkar. 2000 yılına kadar şehir nüfusunun artış eğilimi gösterdiği, nüfus artış hızının artı değerler sergilediği inceleme alanında 2000 yılından sonra şehir nüfusunun azalma eğiliminde olduğu dikkat çeker. Turhal’da 2000 yılında 95.536 olan şehir nüfusu 2007 yılında ADNKS’ye göre 63.181, 2008 yılında 62.352, 2009 yılında 64.090, 2010 yılında 64.139, 2011 yılında 63.987 ve 2012 yılında 63.600 olarak gerçekleşir (Tablo 6.7.). Bu dönemde hem kırsal nüfusta hem de şehir nüfusunda daralma görülür. 2000-2010 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde şehir ve kır nüfusunda eksi değerler görülür.

Tablo.6.7. 2000 Yılı Sonrası Turhal Nüfusu (2007- 2012)

Yıllar	Miktar/Kişi
2007	63181
2008	62352
2009	64090
2010	64.139
2011	63987
2012	63.600
2013	62.596

Kaynak: TÜİK ADNKS Sonuçları 2007-2013

Turhal’ın nüfus yapısında görülen bu değişimleri daha iyi anlayabilmek için 1935-2010 yılları arasında Tokat’a bağlı ilçe nüfuslarının tamamı incelenmiştir. Buna göre 2000 yılına kadar Tokat iline ait şehirselleşmeler içerisinde nüfusu en fazla artan şehir Turhal iken 2000 yılından sonra durum değişir (Tablo 6.8.). Bu dönemde Turhal’ın nüfusunda bir gerileme baş gösterirken Tokat’a ait nüfusun artış oranı % 20,77, artış hızı ise %18,87 olarak gerçekleşir. Aynı dönemde Zile ve Niksar nüfusuna ait artış hızı ve artış oranları da eksi değerlerdedir ancak eksi değerler Turhal’da daha büyüktür. Bu durum 2000 sonrası dönemde Turhal nüfusunun Zile ve Niksar nüfusundan daha fazla daraldığını gösterir (Tablo 6.9.). Yine aynı dönemde Erbaa nüfusunda böyle bir daralma görülmez. Turhal şehri taşıma kapasitesini aşmışken Erbaa’nın şehirselleşme nüfusu büyümeye devam eder.

Tablo 6.8. Tokat İli İdari Sınırları İçerisinde Yer Alan İlçe Merkezlerinin Nüfusları (2013)

İlçe Adı	Nüfus Miktarı (2013)
Merkez	133.777
Turhal	62.596
Erbaa	60.742
Zile	34.708
Niksar	31.978
Reşadiye	9.260
Yeşilyurt	5.249
Almus	4.969
Pazar	4.841
Sulusaray	3.409
Başçiftlik	3.369
Artova	3.257

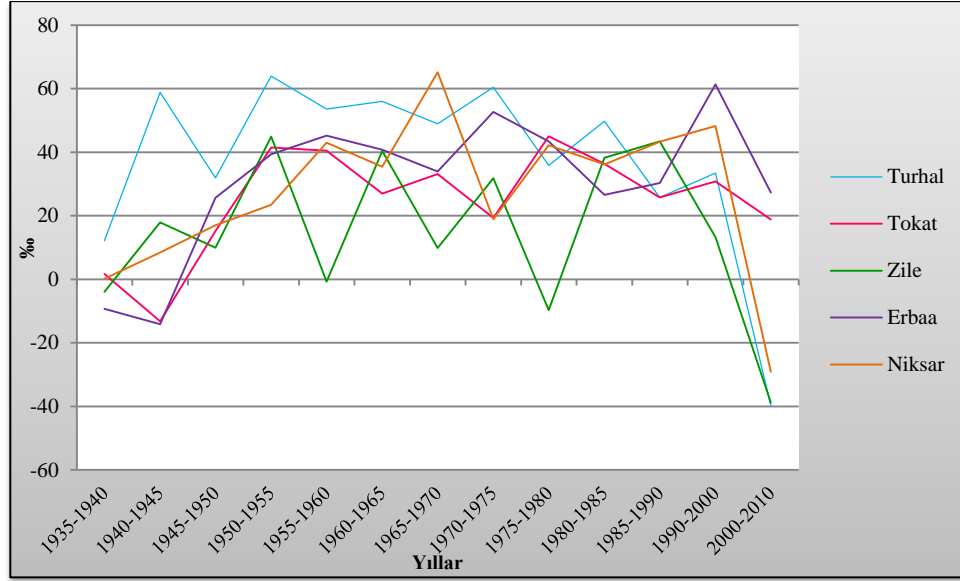
Kaynak: TÜİK ADNKS 2013

2013 yılı nüfusları incelendiğinde, şehir nüfusu 133.777 olan Tokat Merkez ilçeden sonra nüfusu en fazla olan yerleşme Turhal'dır. Turhal'ın 2013 yılı nüfusu 62.596 olup Tokat ili şehir nüfusunun yaklaşık olarak % 18'ini oluşturur (Tablo.6.8.). Yani Turhal sahip olduğu nüfus miktarı ile Tokat ili içerisinde hala önemli bir yere sahiptir.

Tablo 6.9. Tokat İli İdari Sınırları İçerisinde Yer Alan Bazı Şehirlerin Nüfus Oranları ve Nüfus Artış Hızları (1935-2010)

DÖNMELELER	ŞEHİRLER									
	Turhal		Tokat		Zile		Erbaa		Niksar	
	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (‰)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (‰)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (‰)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (‰)	Artış Oranı (%)	Artış Hızı (‰)
1935-1940	6,26	12,14	0,87	1,74	-1,94	-3,93	-4,52	-9,25	0,12	0,24
1940-1945	34,20	58,84	-6,38	-13,19	9,39	17,94	-6,81	-14,11	4,31	8,44
1945-1950	17,3	31,91	7,91	15,22	5,13	10	13,73	25,73	8,86	16,98
1950-1955	37,66	63,93	23,05	41,49	25,21	44,97	21,75	39,36	12,44	23,45
1955-1960	30,76	53,63	22,48	40,55	-0,35	-0,71	25,39	45,24	23,97	42,98
1960-1965	32,32	56,01	14,44	26,97	22,37	40,38	22,63	40,80	19,39	35,45
1965-1970	27,76	49	18,04	33,17	5,04	9,83	18,51	33,97	38,54	65,20
1970-1975	35,31	60,48	10,15	19,34	17,24	31,81	30,17	52,74	9,94	18,95
1975-1980	19,64	35,87	25,25	45,02	-4,73	-9,68	24,26	43,44	23,49	42,19
1980-1985	28,24	49,74	19,97	36,42	21,09	38,27	14,25	26,64	19,84	36,20
1985-1990	13,79	25,84	13,77	25,79	24,24	43,41	16,35	30,28	24,17	43,30
1990-2000	39,71	33,44	36,17	30,87	14,21	13,29	35,89	61,33	27,29	48,26
2000-2010	-32,86	-39,85	20,77	18,87	-32,15	-38,78	31,38	27,29	-25,26	-29,11

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000 ve TÜİK ADNKS Sonuçları 2010

Şekil 6.5. Tokat İli Seçilmiş İlçelerinde Yıllık Şehirsiz Nüfus Artış Hızı (1935-2010)

6.2. Nüfusun Sosyoekonomik ve Kültürel Yapısı

6.2.1. Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Bir yerde yaşayan nüfus ile ilgili olarak üzerinde durulan nüfus değişkenlerinin başında nüfusun yaş ve cinsiyet özellikleri gelir. Bunun nedeni yaş ve cinsiyet özelliklerinin sosyal ve ekonomik açıdan önemli yansımalarının olmasıdır. Farklı yaş grubu ve cinsiyetteki nüfusun iş gücü, eğitim, sağlık ve tüketim gibi konulardaki kapasiteleri ve beklentileri farklı olmaktadır. Bu özellikler bilinmeden geleceğin planlanması ve kalkınma planlarının hazırlanması mümkün değildir (Şahin, 2010: 131). Araştırma alanında nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının yansımaları, bu nüfusun iş gücü potansiyeli, doğum, ölüm ve göç olaylarının geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki yapısı hakkında önemli ipuçları verir. Araştırma alanında 1934 yılında açılan Turhal Şeker Fabrikası'yla birlikte sanayi ve ticaret faaliyetleri yoğunlaşmış; şehir, aldığı göçlerle hızla büyümüştür. Aldığı göçlerle şehir nüfusunun yaş ve cinsiyet özellikleri değişmiştir. 1935-1985 yılları arasında erkek nüfusun fazlalığı bu durumun en belirgin yansımasıdır. Bilindiği gibi erkek nüfusun fazlalığı göç alan yerlerin ortak özelliğidir. Araştırma alanında 1985 yılından sonra zaman zaman kadın nüfus zaman zaman da erkek nüfus fazlalığı olmuş; ancak aradaki fark 1985'ten önceki gibi büyük olmamıştır.

Araştırma alanında 1945 yılında şehir nüfusu 8.110'dur. Bu nüfusun % 61'i yani 4.921 kişiden oluşan kısmı erkek nüfusunu, %39'u yani 3.189 kişisi kadın

nüfusunu oluşturmuştur. Bu dönemde erkek nüfus kadın nüfustan 1.732 kişi fazladır. Erkek nüfusuyla kadın nüfusu arasında 22 puanlık bir fark vardır (Tablo 6.10.). Bu fark sanayi ve ticaret şehirlerine ait nüfus özelliklerinin yansıması olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda 1944 yılında Turhal'ın ilçe statüsünü kazanması, idari fonksiyonları yürütecek memurların çoğunlukla erkek nüfustan oluşmasıyla da alakalıdır. Bu dönem, erkek nüfusuyla kadın nüfusu arasındaki oransal farkın en fazla olduğu dönemdir. Bundan sonraki hiçbir dönemde aradaki fark bu kadar büyük olmamıştır.

1955 yılında Turhal şehir nüfusunun % 55'i erkek, % 45'i kadın nüfusundan oluşmuştur. Aynı dönemde araştırma alanının toplam nüfusu 13.096 olup erkek nüfusu kadın nüfusundan 1.426 kişi fazladır. Bu dönemde araştırma alanında bulunan erkek nüfusu 7.261'dir. Kadın nüfusu ise 5.835'tir. On yıllık süre zarfında kadın nüfusuyla erkek nüfusu arasındaki fark 10'a düşmüştür (Tablo 6.10.). Aradaki farkın azalmasında, araştırma alanına göç eden erkek nüfusun bu zaman zarfında ailelerini de yanlarına almış olmaları etkilidir.

1960 ve 1965 yıllarında nüfusun % 54'ünü erkekler, % 46'sını ise kadınlar oluşturur. 1970-1975 yılları arasında bu oranlar erkek nüfusun 2 puanlık düşüşü kadın nüfusun ise 2 puanlık bir artışı şeklinde gerçekleşir. 1980 yılında erkek nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı ise % 53'e yükselir (Tablo 6.10.). Bu dönemdeki artışı sağlayan temel faktör, taşa toprağa dayalı sanayi kuruluşlarının yaygınlaşmaya başlamasıdır.

1985 yılında şehir nüfusu ilk defa altmış binin üzerine çıkmış ve 60.097'ye ulaşmıştır. Bu sayım döneminin en belirgin özelliği kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olmasıdır. 1980 yılında erkek nüfusu kadın nüfusundan 2.592 kişi fazla iken aradan geçen beş yıllık süre zarfında bu fark kapanmış ve kadın nüfusu erkek nüfusundan daha fazla olmuştur. Kadın nüfusu bu dönemde 559 kişilik bir farkla erkek nüfusundan fazladır. Kadın nüfusuyla erkek nüfusu arasındaki fark ilk defa bu yılda birbirine çok yaklaşır. Kadın nüfusu 30.328'le şehir nüfusunun % 51'ini oluştururken erkek nüfusu 29.769'la % 49'ünü oluşturur. 1980 yılından 1985 yılına kadar geçen beş yıllık sürede erkek nüfusu 5.041 kişi artar. Kadın nüfusu ise 8.192 kişi artar (Tablo 6.10.). Aradaki farkın kadınlar lehine değişmiş olmasında Turhal'da istediğini bulamayan erkek nüfusun göç etmesinin etkisi de büyüktür. Nitekim yaş gruplarına göre cinsiyet özelliklerine bakıldığında zaman zaman kadın nüfusun fazla olduğu yaş grupları 20-24 ile 40-44 yaş grupları arasındaki aralığa denk gelir. Bu gruplar hem askere alınan nüfusu hem iş bulma amacıyla veya eğitim amacıyla başka yerlere yapılan göçle kaybedilen nüfusu

bünyesinde bulundurur. Dolayısıyla bu dönemde askere alınan nüfus dışında eğitim ve iş amaçlı göçlerin yaşandığı söylenebilir.

Tablo 6.10. Turhal Şehrinde Yıllara Göre Nüfusun Cinsiyete Bölünüşü (1935-2010)

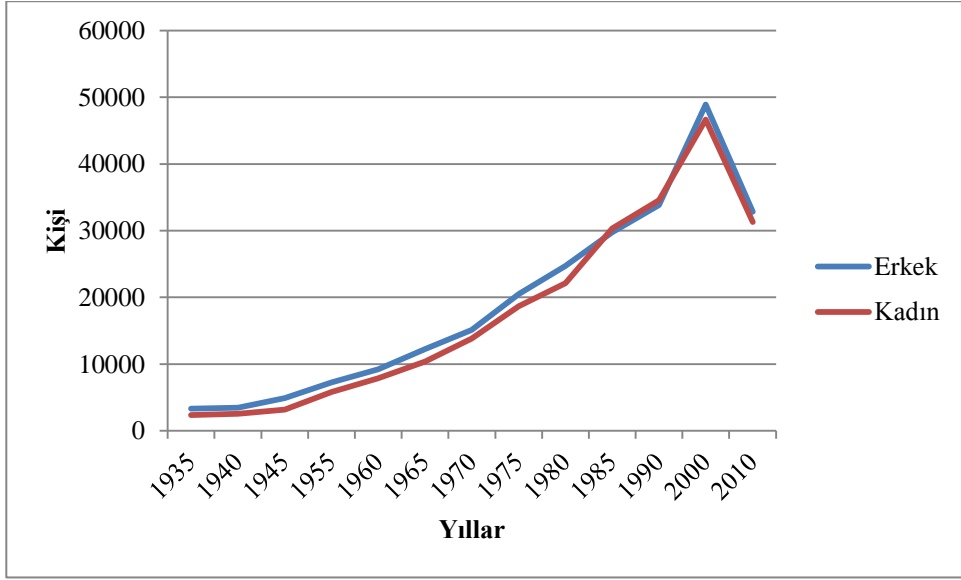
Yıllar	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
1935	3326	58	2361	42	5.687
1940	3484	58	2559	42	6.043
1945	4.921	61	3.189	39	8.110
1950	-	-	-	-	9.513
1955	7.261	55	5.835	45	13.096
1960	9.228	54	7.896	46	17124
1965	12.267	54	10.391	46	22.658
1970	15.118	52	13.830	48	28.948
1975	20.500	52	18.670	48	39.170
1980	24.728	53	22.136	47	46.864
1985	29.769	49	30.328	51	60.097
1990	33.824	49	34.560	51	68.384
2000	48.899	51	46.637	49	95.536
2010	32.820	51	31.319	49	64.139

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000, Nüfusun Sosyal Ekonomik Nitelikleri ve TUİK ADNKS Sonuçları 2010

2000 yılında ilçenin şehir nüfusu 95.536'dır. Bu nüfusun % 51'ini erkek nüfusu % 49'unu ise kadın nüfusu oluşturur (Tablo 6.10.). Bir başka ifade ile 15 yıl sonra tekrar erkek nüfusu kadın nüfusundan fazla olmuştur. Söz konusu dönem içerisinde araştırma alanında kadın nüfusu ile erkek nüfusu arasındaki fark 2.262'dir. Kadın nüfusuyla erkek nüfusu arasındaki farkın erkek nüfusu lehine dönüşmesinde Turhal'ın teşvik bölgesi kapsamına alınmasıyla birlikte taşta toprağa dayalı sanayinin gelişmeye devam etmesi, tekstil fabrikalarının kurulmaya başlanmasının da etkisi vardır.

2007 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçilmesiyle ilçenin şehir nüfusu 63.181 kişi olarak tespit edilmiştir. 2000 yılı sayım döneminden 7 yıl sonra yapılan tespit, kadın nüfusu ile erkek nüfusu arasındaki farkın kadın nüfusu lehine değiştiğini göstermektedir. Bu dönemde nüfusun % 49'luk bir oranla 30.937'si erkek, %

51'lik bir oranla 32.244'ü kadın nüfustur. Aradaki fark ise 1.307'dir. 2011 yılında da kadın-erkek nüfusu arasındaki oransal dağılım değişmemiştir. Buna göre nüfusun % 49'unu erkek nüfusu, % 51'ini ise kadın nüfusu oluşturmuştur. Göç veren yerlerde kadın nüfusunun fazlalığı bilinen bir durumdur.

Şekil 6.6. Turhal'da Yıllara Göre Nüfusun Cinsiyet Durumu (1935-2010)

Tablo 6.11. Mahallelere Göre Nüfusun Cinsiyet Özellikleri (2011)

Mahalle Adı	Erkek	Kadın	Toplam	Mahalle Adı	Erkek	Kadın	Toplam
Bahar	636	643	1.279	Kayacık	558	523	1.081
Borsa	353	312	665	K. Karabekir	1.604	1.613	3.217
Boyacılar	1.028	984	2.012	Yunus Emre	1.368	1.448	2.816
Camikebir	301	278	579	Kova	623	670	1.293
Celal	729	756	1.485	M.F. Çakmak	898	1.009	1.907
Cumhuriyet	6.397	6.867	13.264	Meydan	733	798	1.531
Dere	1.174	1.276	2.450	M. Sinan	2.056	2.235	4.291
Emek	770	781	1.551	Müftü	1.480	1.492	2.972
Fatih	741	782	1.523	Nurkavak	445	476	921
G.O.P	797	812	1.609	Pazar	640	610	1.250
Gündoğdu	343	369	712	Ray	869	880	1.749
Güneş	240	240	480	S. Demirsoy	410	437	847
Gürsel	460	541	1.001	Varvara	672	738	1.410
Hacılar	427	428	855	Y. Selim	1.801	1.889	3.690
Hamam	2.246	2.269	4.515	Yeşilirmak	514	518	1.032

Kaynak: TÜİK ADNKS Sonuçları 2011

Nüfusun cinsiyet özelliklerinin mahallelere göre dağılışında, cinsiyet açısından dengeli bir dağılım söz konusudur (Tablo 6.11.).

Nüfusun cinsiyet farklılığının bir başka gösterim şekli de cinsiyet oranlarının ortaya koyulmasıdır. Bu oran belli bir nüfus kitlesinde 100 kadın veya 1000 kadın başına düşen erkek nüfus olarak hesaplanır (Doğanay, 1997: 164). Buna göre araştırma alanında 1945 yılından 2010 yılına kadar nüfusun cinsiyet oranındaki değişim şu şekilde gerçekleşmiştir: 1945 yılında erkek nüfusunun oranı % 61'dir ve cinsiyet oranı 154'tür. Yani 100 kadına düşen erkek nüfusu 154'tür. 1950 yılında yapılan genel nüfus sayımında toplam nüfus hakkında bilgi bulunmadığı için cinsiyet oranı hakkında da bilgi yoktur. Cinsiyet oranı zaman zaman kadın nüfusu lehine zaman zaman da erkek nüfusu lehine artmıştır. 1955'te cinsiyet oranı 124, 1960'da 117, 1965'te 118, 1970'te 109, 1975'te 109, 1980'de 112'dir. 1980'e kadar cinsiyet oranı erkek nüfus lehinedir. 1985-1990 yılları arasında erkek nüfus lehine olan durum değişmiş ve kadın nüfus

lehine dönüşmüştür. Buna göre 1985 ve 1990 yıllarında cinsiyet oranı 98'dir. 2000 ve 2010 yıllarında ise cinsiyet oranı 105'tir.

Cinsiyet oranları yaş grubu bazında ifade edildiğinde daha anlamlı olur. Turhal'da cinsiyet oranının kadın nüfusun lehine dönüştüğü 1985 yılında yaş grupları arasında dikkat çeken nokta, 20-24 yaş grubu ile 65+ yaş grubundaki kadın nüfusu fazlalığını yansıtan cinsiyet oranlarıdır. 20-24 yaş grubunda cinsiyet oranı 73'tür. Yani 100 kadına düşen erkek nüfus 73'tür. Bu yaş grubundaki kadın nüfusunun fazlalığı değişik nedenlerle göç eden veya askere alınan erkek nüfusunun varlığına işaret eder. 65+ yaş grubunda ise cinsiyet oranı 83'tür. Bir başka ifade ile 100 kadına düşen erkek nüfusu 83'tür. Bu dönemdeki erkek nüfusunun azlığı, 65+ yaş grubunda erkek nüfusu ölümlerinin daha fazla olduğunu gösterir.

1990 yılı sayımı verilerine göre nüfusun cinsiyet oranının 100'ün altında olduğu yaş grupları 20-24 yaş grubu, 25-29 yaş grubu, 30-34 yaş grubu, 40-44 yaş grubu, 45-49 yaş grubu, 60-64 yaş grubu ve 65+ yaş grubudur. Buna göre 20-24 yaş grubunda cinsiyet oranı 75'tir. Bu oran büyük ölçüde erkek nüfusun askere alınma yaşı ve çeşitli nedenlerle yapılan göçleri kapsar. 25-29 yaş grubunda nüfusun cinsiyet oranı 87'dir. 30-34 yaş grubunda ise 88, 40-44 yaş grubunda 98, 60-64 yaş grubunda 94 ve 65+ yaş grubunda 93'tür.

2000 yılı verilerine göre ise cinsiyet oranlarının en düşük olduğu yaş grubu 55-59 yaş grubudur. Cinsiyet oranının en yüksek olduğu yaş grubu 0-4 yaş grubudur. 2012 yılında cinsiyet oranının en düşük olduğu yaş grubu 25-29 yaş grubu, cinsiyet oranının en yüksek olduğu yaş grubu ise 10-14 yaş grubudur. Bu yaş grubunda cinsiyet oranı 111'dir.

Nüfusun yaş yapısı geniş ve dar aralıklı yaş grupları şeklinde sınıflandırılabilir (Tandoğan, 1994). Nüfusun geniş aralıklı yaş gruplarına göre incelenmesi, 0-14 yaş grubunu oluşturan çocuk nüfus, 15-64 yaş grubundan oluşan yetişkin nüfus ve 65+ nüfustan oluşan yaşlı nüfus şeklinde incelenmesidir (Özgür, 1999: 160).

Araştırma sahasına ait nüfusun yaş özellikleri incelendiğinde başlıca iki sonuç dikkat çeker: Birincisi çocuk nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının yıllar itibarıyla azalmış olmasıdır. Bu durum üzerinde etkili olan temel faktör şehirdeki genel doğurganlık oranlarının azalmasıdır. İkincisi yetişkin nüfusun zaman içerisinde toplam

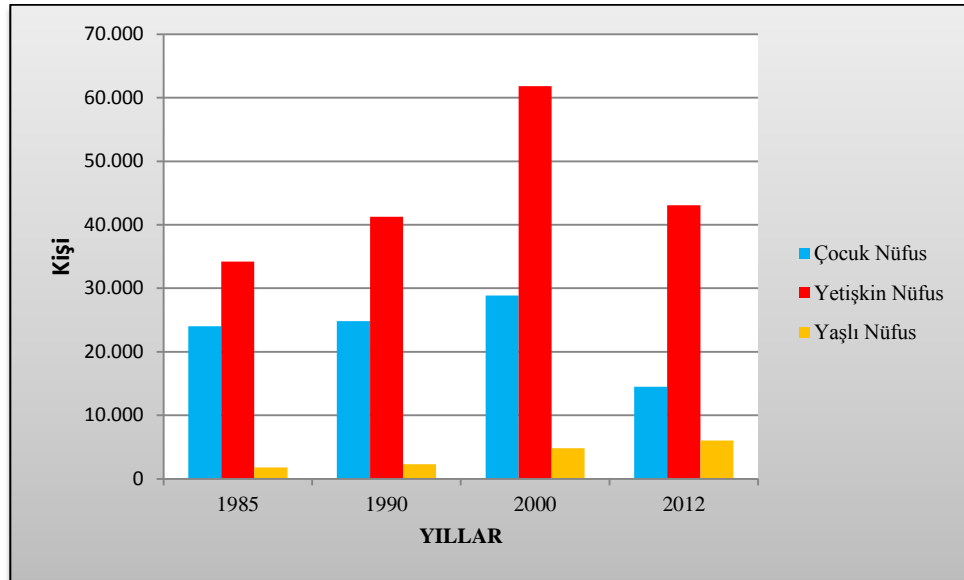
nüfus içerisindeki oranının artması ve yaşlı nüfus oranının yükselmesidir. Bu artışın temelinde ise Turhal'ın 1945-1985 yılları arasında aldığı göç vardır.

1985'te Turhal şehrinde çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 40 iken 1990'da % 36'ya, 2000 yılında % 30'a, 2012 yılında ise % 23'e düşmüştür. Yetişkin nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı 1985 yılında % 57 iken 1990'da % 60'a, 2000 yılında % 65'e, 2012 yılında ise % 68'e yükselmiştir. 1985'te % 3 olan yaşlı nüfusun oranı 1990'da % 4'e, 2000'de % 5'e, 2012 yılında ise % 9'a yükselmiştir (Tablo 6.12 ve Şekil 6.7.).

Tablo 6.12. Turhal Şehrinde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Grupları (1985-2009)

Yıllar	1985	%	1990	%	2000	%	2012	%
Çocuk Nüfus (0-14 yaş)	24.012	40	24.807	36	28.878	30	14493	23
Yetişkin Nüfus (15-64 yaş)	34.192	57	41.240	60	61.824	65	43052	68
Yaşlı Nüfus (65 +)	1.816	3	2.292	4	4.805	5	6055	9
Bilinmeyen	77	0	45	0	29	0	0	0
Toplam	60.097	100	68.384	100	95.536	100	63600	100

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1935-2000, Nüfusun Sosyal Ekonomik Nitelikleri Tokat Bülteni ve TÜİK ADNKS Sonuçları 2012

Şekil 6.7. Turhal Şehrinde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1985-2012)

Araştırma alanında bebek ve çocuk nüfusundaki azalma, yetişkin nüfusundaki artış, gelecekte Turhal nüfusunun genç bir yapıya sahip olamayacağını göstermektedir. Bir yerleşmedeki nüfusun genç nüfus olarak nitelendirilebilmesi için 65 yaş üstü

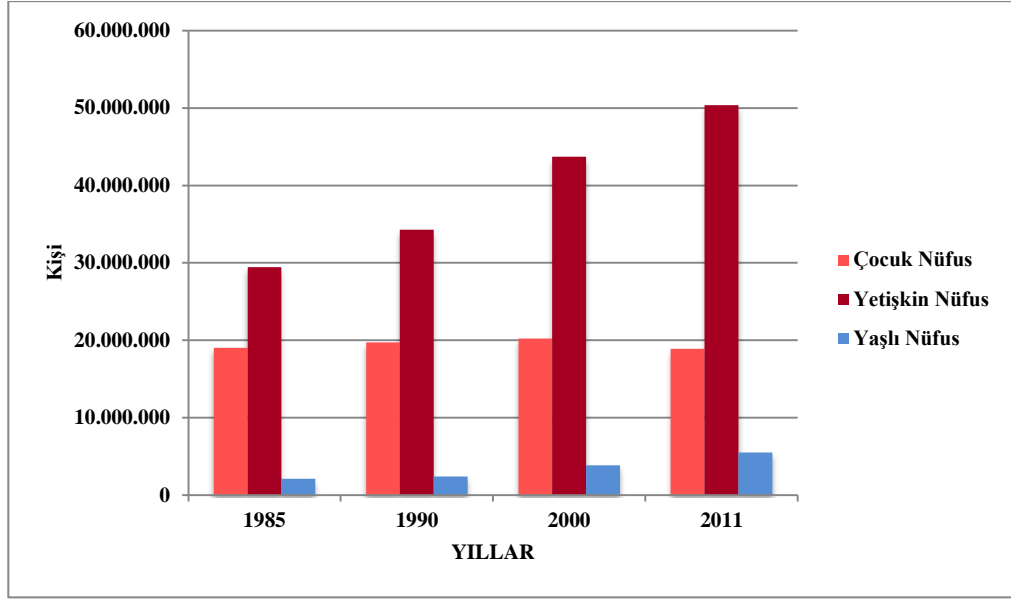
nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının % 4'ü geçmemesi gerekir. Turhal şehrinin 65 yaş üstü nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payının giderek artması ve günümüzde % 10'u bulması nüfusunun çok genç bir yapıya sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo 6.13. Türkiye Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Grupları (1985-2011)

Yıllar	1985	%	1990	%	2000	%	2011	%
Çocuk Nüfus (0-14 yaş)	19.010.138	38	19.745.352	35	20.220.095	30	18.886.575	25,2
Yetişkin Nüfus (15-64 yaş)	29.432.295	58	34.265.838	61	43.701.502	64	50.346.979	67,4
Yaşlı Nüfus (65 +)	2.125.908	4	2.417.363	4	3.858.949	6	5.490.715	7,4
Bilinmeyen	96.117	0	44.482	0	23.381	0	0	0
Toplam	50.664.458		56.473.035		67.803.927		74.724.269	100

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1985-2000, Nüfusun Sosyal Ekonomik Nitelikleri Tokat Bülteni ve TÜİK ADNKS Sonuçları 2011

Tablo 6.12. ve Tablo 6.13. den görüldüğü gibi araştırma alanında bulunan nüfusun yaş yapısıyla Türkiye nüfusunun yaş yapısı benzer özellikler gösteriyor. Türkiye genelinde çocuk nüfusun yüzdelik dilimi daralmakta buna karşılık yetişkin nüfus ile yaşlı nüfusun oransal payı artmaktadır. Bu durum Türkiye'nin çocuk nüfus bakımından belli bir noktaya gelerek duraklama hatta gerileme aşamasına girdiğini, gelecek yıllarda da artan bir tempoyla yetişkin nüfus problemleriyle uğraşmak zorunda kalacağını gösteriyor (Özgür, 1998: 169). Aynı durum araştırma alanı için de geçerlidir. Daha önce bahsedildiği gibi çocuk nüfusun azalması, buna karşılık yetişkin nüfusun oransal olarak artması ve günümüzde % 68 gibi yüksek bir değerde olması; işsizlik, eğitim, konut ihtiyacı gibi birçok alanda problem yaşanmasına ve ilçe dışına göçlerin artmasına neden olacaktır.

Şekil 6.8. Türkiye Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1985-2011)

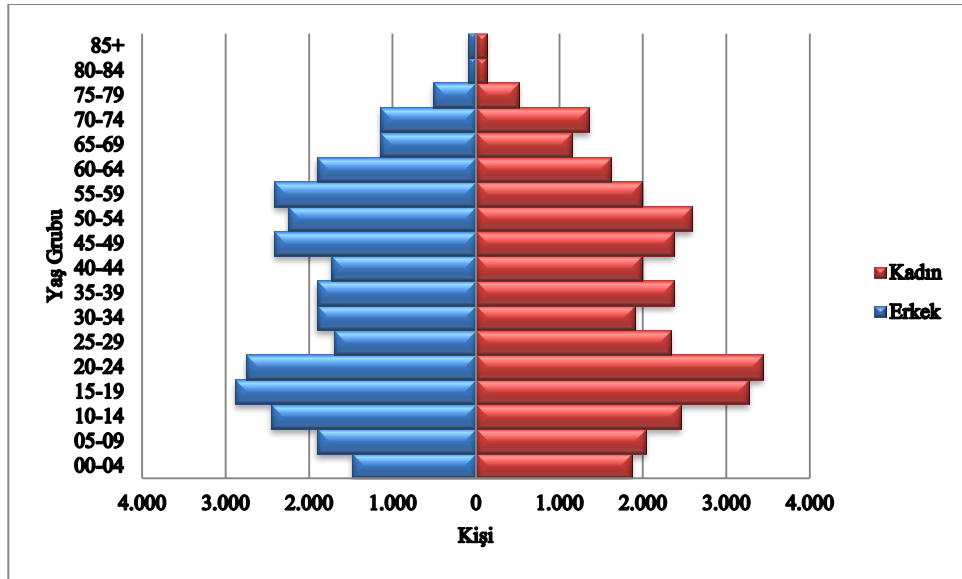
Tablo 6.14. Turhal Şehirsel Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1985-2012)

Yaş Grupları	1985			1990			2000			2012		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
0-4	3.821	3.639	7.460	3.116	3.024	6.140	4.684	4.263	8.947	2261	2173	4434
5-9	4.423	4.323	8.746	4.392	4.295	8.687	4.938	4.543	9.481	2401	2310	4711
10-14	4.070	3.736	7.806	5.191	4.789	9.980	5.487	4.963	10.450	2812	2536	5348
15-19	3.157	3.088	6.245	4.145	4.103	8.248	6.107	5.617	11.724	2722	2725	5447
20-24	1.953	2.693	4.646	2.102	2.791	4.893	4.569	4.664	9.233	2476	2243	4719
25-29	2.157	2.469	4.626	2.282	2.609	4.891	3.548	3.633	7.181	2153	2437	4590
30-34	2.074	2.144	4.218	2.217	2.522	4.739	3.155	3.047	6.202	2378	2598	4976
35-39	1.822	1.904	3.726	2.352	2.359	4.711	3.203	3.249	6.452	2132	2279	4411
40-44	1.338	1.367	2.705	1.911	1.952	3.863	3.127	2.920	6.047	2055	2135	4190
45-49	1.276	1.249	2.525	1.478	1.506	2.984	2.732	2.544	5.276	1975	2045	4020
50-54	1.292	1.181	2.473	1.278	1.261	2.539	2.186	1.931	4.117	1784	2082	3866
55-59	934	960	1.894	1.337	1.182	2.519	1.414	1.495	2.909	1880	1910	3790
60-64	583	551	1.134	897	956	1.853	1.340	1.343	2.683	1500	1543	3043
65+	825	991	1.816	1103	1189	2.292	2390	2415	4805	2680	3375	6055
Bilinmeyen	44	33	77	23	22	45	19	10	29	0	0	0
Toplam	29.769	30.328	60.097	33.824	34.560	68.384	48.899	46.637	95.536	31209	32391	63600

Kaynak: DİE Nüfus Sayımları 1985-2000 Nüfusun Sosyal Ekonomik Nitelikleri Tokat Bülteni ve TÜİK ADNKS Sonuçları 2012

Turhal'ın nüfusu alt yaş grubu açısından incelendiğinde en yüksek nüfusu barındıran yaş grubu 1985 yılında 5-9, 1990 yılında 10-14 yaş grubu, 2000 yılında 15-19 yaş grubu, 2012 yılında ise 65 ve üzeri yaş grubudur. Bunun yanında 0-4, 5-9, 10-14, 15-19, 25-29, ve 30-34 yaş gruplarının toplam nüfus içerisindeki oranları yıllar itibarıyla azalmıştır (Tablo 6.14.).

20-24 yaş grubu nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı 1990 yılından sonra bir artış göstermiş, 2012 yılı verilerine göre ise tekrar azalmıştır. Buna göre bu yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki payı 1985 yılında % 8 iken, 1990 yılında % 7'ye düşmüş, 2000 yılında ise % 10'a yükselmiştir. 2012 yılına gelindiğinde ise belirtilen yaş grubundaki nüfus toplam nüfusun % 7'sini oluşturmuştur. 1990-2000 yılları arasında bu yaş grubunda görülen artışın nedeni, gençlerin üniversiteye hazırlık amacıyla Turhal'daki dershanelere gelmeleri, aynı zamanda 1994 yılında kurulan Turhal Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve 1995 yılında kurulan Turhal Meslek Yüksekokulu'nun çevreden öğrenci çekmesidir. Günümüzde Turhal Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve Turhal Meslek Yüksekokulu'nda okuyan toplam öğrenci sayısı 1.614'tür. 2012 yılı verileri belirtilen yaş grubunda Turhal dışına bir göçün olduğuna da işaret eder.

Şekil 6.9. Turhal Şehrinin Nüfus Piramidi(2009)

35-39, 40-44, 45-49, 50-54, 55-59, 60-64 ile 65 ve üstü yaş grupları ise toplam nüfus içerisinde oransal değeri yükselen yaş gruplarıdır. 35-39 yaş grubunun toplam

nüfus içerisindeki payı incelendiğinde bu oran 1985 yılında % 6 iken 2012 yıllarında ise % 7'ye yükselmiştir. 40-44 yaş grubunda bulunan nüfus 1985 yılında toplam nüfusun % 5'ini oluştururken 2012 yılında ise %7'sini oluşturmuştur. 45-49 yaş grubu ile 50-54 yaş grubu 1985 yılında % 4'lük bir paya sahipken 2012 yılında % 6'ya yükselmiştir. 55-59 yaş grubu % 3'ten 2012 yılında % 6'ya yükselirken 60-64 yaş grubundaki nüfus 1985 yılında % 2'lik bir orana sahipken 2012 yılında % 3'e yükselmiştir. Yaşlı nüfus içerisinde en çok artış gösteren grup 65 yaş ve üzeri yaş grubu olup 1985 yılında % 3'lük bir paya sahipken 2012 yılında % 10'a yükselmiştir. Bu değişimler araştırma alanı nüfusunun yaş özellikleri bakımından yıllar itibarıyla oldukça farklı özellikler gösterdiğini ortaya koyar. Bu farklılıklar, Turhal şehrinin özellikle kırsal alandan göç alması nedeniyle kırsal alanlarda görülen bebek ve çocuk nüfus fazlalığının araştırma alanında da görüldüğünü ancak daha sonraki yıllarda göçle gelen nüfusun şehir hayatına adapte olması, ekonomik şartların iyileşmesi, özellikle kadın nüfusun eğitim durumlarının yükselmesi ve iş hayatına atılmalarıyla birlikte bebek ve çocuk nüfus oranında bir azalma meydana geldiğini gösteriyor.

6.2.2. Nüfusun Sosyal Yapısı

Nüfusun sosyal yapısı; doğal kaynaklar, teknoloji, nüfus, sosyal organizasyon ve değerler sistemi ile alakalıdır. Bu değişkenler birbirine bağlıdır ve buna bağlı olarak toplum görece bir denge içerisinde. Bunlardan herhangi birinde meydana gelecek değişiklik görece dengeyi sarsacaktır (Kıray, 1974: 3). Turhal, göç alarak büyümüş bir kenttir. Ancak şehrin aldığı göç, ağırlıklı olarak kırsal alandan ve yakın çevresindedir. Kırsal alan dışından, özellikle Tokat ilinin Zile, Niksar, Erbaa, Almus gibi ilçelerinden gelenlerin ağırlığı şehirde hissedilmektedir. Bunun yanı sıra yine yakın çevreden özellikle Amasya, Sivas ve Yozgat'tan gelenlerin oluşturduğu bir sosyal yapı söz konusudur. Göçle gelen nüfusun aynı veya yakın kültürden gelmesi ve yerleşik nüfus ile gelen nüfusun sosyoekonomik düzeyi benzer olduğu için göç alarak büyümüş olmasına rağmen şehirde sosyal yapı bakımından büyük farklılıklar yoktur. Aynı zamanda Turhal'ın hizmet sektörü ağırlıklı bir ekonomiye sahip olması, işçi ve memur kesiminin yoğun olarak bulunmasına ve bunun sonucunda da gelir seviyesi bakımından büyük farklılıkların oluşmamasını sağlamıştır. Ancak bu durum tamamen bir homojenliğin varlığını da göstermez. Şehrin batı kısmında yer alan mahallelerin (özellikle Cumhuriyet, Mimar Sinan mahallelerinin) belirli kısımları gelir seviyesinin yüksek

olduğu; buna karşılık kuzeydoğuda yer alan Borsa ve Hamam mahalleleri, şehrin doğusunda yer alan Varvara Mahallesi, şehir merkezinde yer alan Kova Mahallesi düşük gelire sahip insanların yoğunlukta olduğu mahallelerdir.

Konutların konfor durumu ve estetiği açısından şehirde önemli farklılıklar vardır. Göçle gelen, tarımla uğraşan nüfus ile hizmet sektöründe çalışan memur, işçi nüfusun konutları şehirde ikili bir görüntü oluşturmuş. Çok katlı binaların yaygın olduğu mahallelerle gevşek dokulu yerleşme alanlarının hâkim olduğu, tek katlı ya da iki katlı ve eklentisi olan konutların yaygın olduğu mahalleler, şehirde modern bir görüntüyle birlikte kırsal yerleşmelere ait geleneksel dokunun bir arada olmasına neden olmuştur. Bu durum şehir estetiğini önemli ölçüde etkilemektedir. Şehirde Cumhuriyet, Mimar Sinan, Dere, Celal, Yavuz Selim mahalleleri ile yeni gelişim bölgelerindeki oluşumlar çok katlı binaların yaygın olduğu mahallelerdir. Buna karşın Bahar, Kova, Hamam, K. Karabekir, Hacılar, Borsa, Kayacık mahalleleri bahçeli, tek katlı ya da iki katlı bitişik nizamlı, tarım ve hayvancılıkla uğraşıldığı için eklentileri olan konutların yoğun olduğu mahallelerdir.

6.2.3. Nüfusun Ekonomik Özellikleri

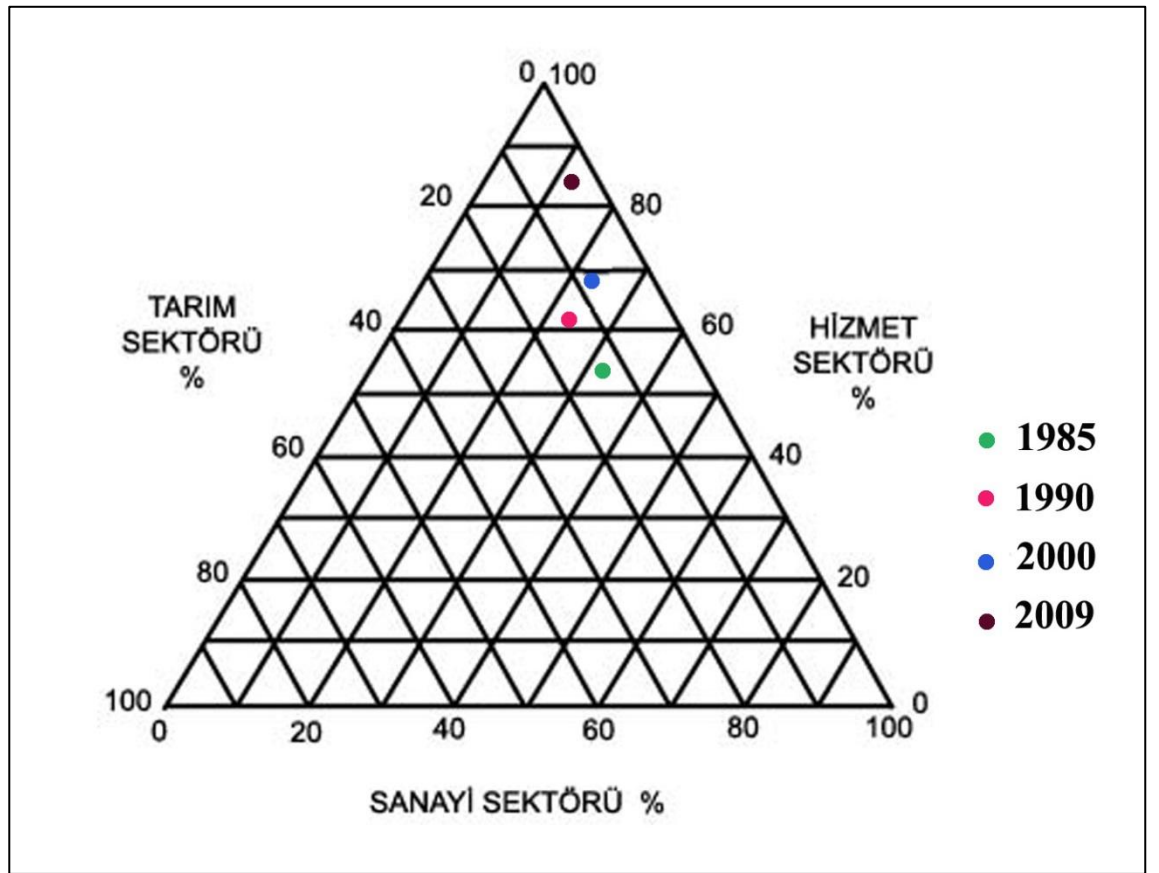
Herhangi bir yerde faal nüfusun ekonomik faaliyetlere göre dağılışı o yerin hâkim ekonomik faaliyetlerini göstermesi açısından önemlidir. Bu dağılışı insanların ne kadarının hangi faaliyette bulunduğunun tespitini mümkün kılar (Akova, 2011: 71). Bu özelliğiyle nüfusun ekonomik özellikleri, yerleşmelerin niteliğini de belirler. Şehirselleşmeler kırsal yerleşmelerden farklı kılan en önemli özellik ekonomik koşullardır. Şehirselleşmelerde, ekonomik fonksiyonlar çeşitlilik gösterir ve tarımda çalışan nüfusun oranı bu çeşitlilik içerisinde en az paya sahiptir (Doğanay 1995: 486-487).

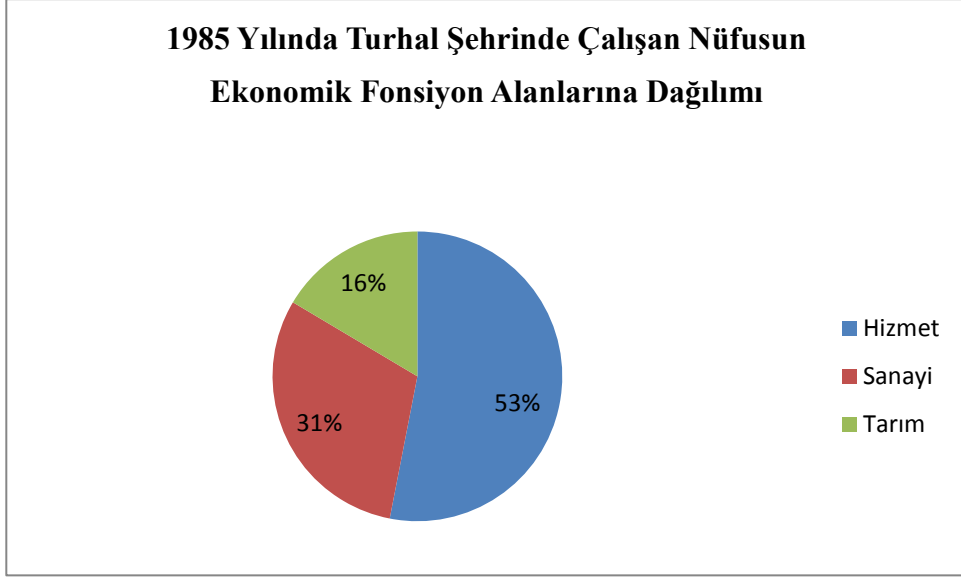
Turhal şehirinde nüfusun ekonomik özellikleri incelendiğinde Turhal'ın bir hizmet şehri olduğu, sanayinin ikinci önemli fonksiyon olduğu, tarımın ise en az paya sahip olduğu görülür (Şekil 6.10.). 1985 yılında nüfusun % 53'ü hizmetler sektöründe, %31'i sanayi sektöründe, % 16'sı ise tarım sektöründe çalışmıştır (Tablo 6.15 ve Şekil.6.11.)

Tablo 6.15. Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı

Yıllar	Tarım		Hizmet		Sanayi	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1985	1.868	16	6.022	53	3.459	31
1990	1.974	15	7.862	60	3.342	25
2000	1.257	9	10.064	69	3.296	22
2009	750	5	11.096	81	1.856	14

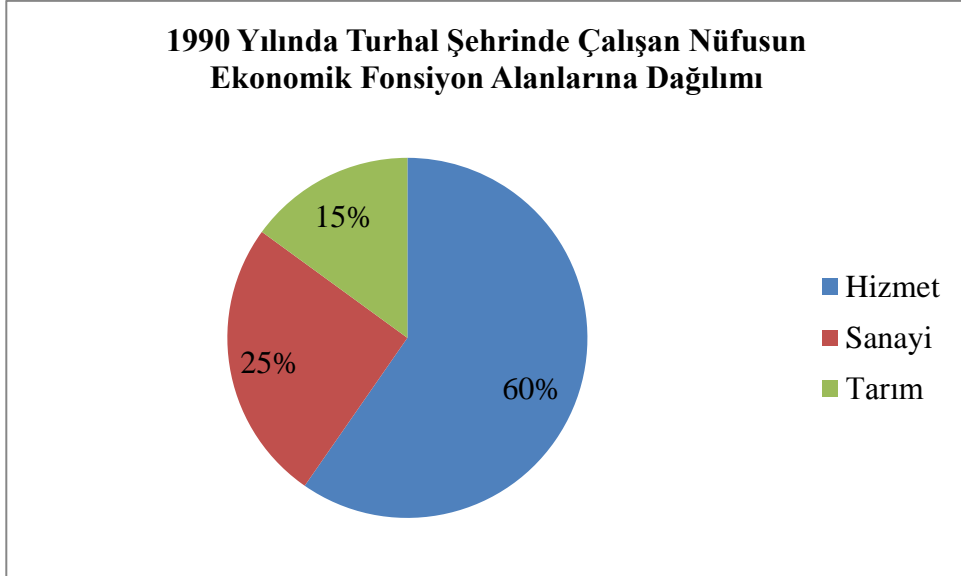
Kaynak: DİE 1985-2000 Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Tokat Bülteni ve Turhal Belediyesi

Şekil 6.10. Turhal'da Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (1985-2009)

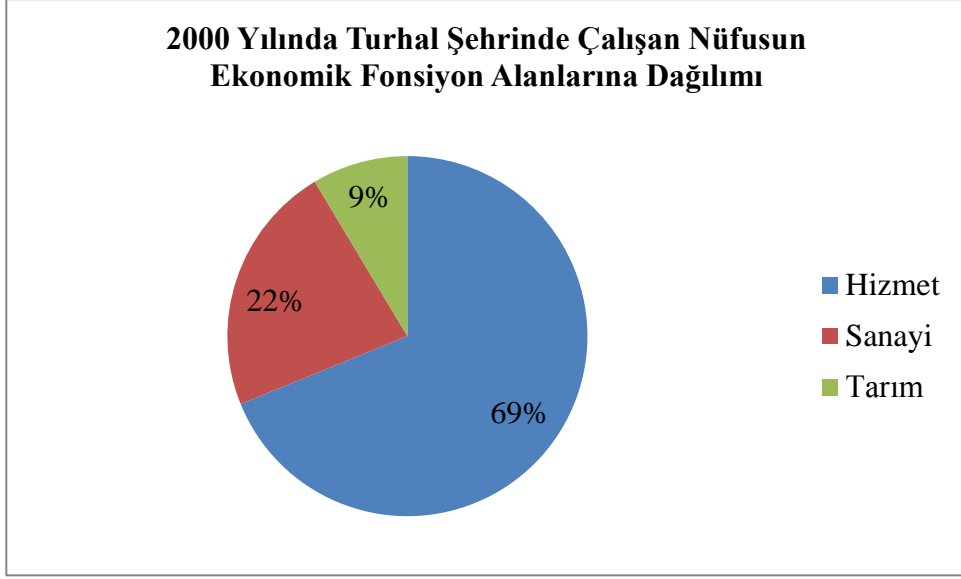

Şekil 6.11. Turhal'da Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (1985)

1990 yılına gelindiğinde ise hizmet sektöründe çalışan nüfusun oranı % 60, sanayi sektöründe çalışan nüfusun oranı % 25, tarım sektöründe çalışan nüfusun oranı ise % 15'tir (Tablo 6.15 ve Şekil 6.12.).

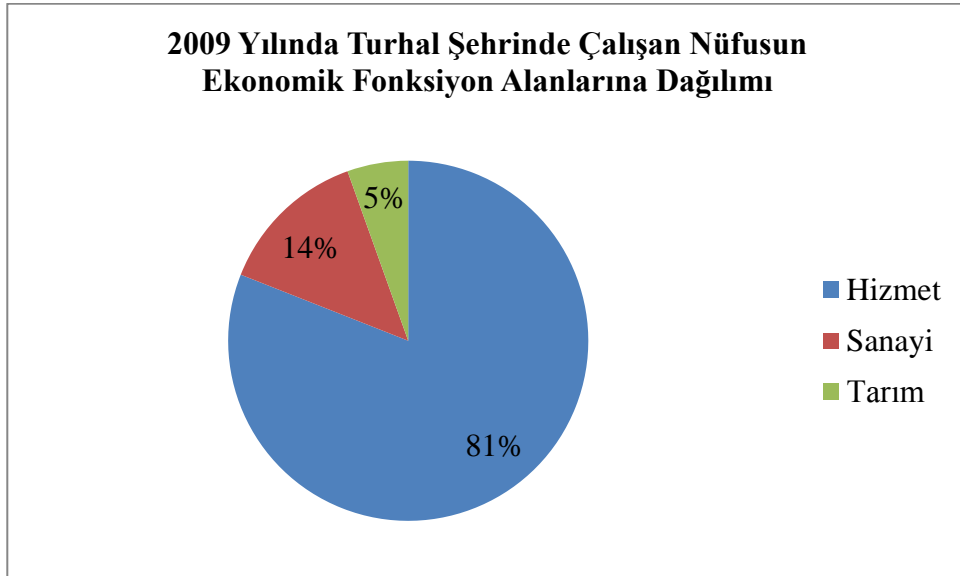
Şekil 6.12. Turhal'da Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (1990)

Şekil 6.13. Turhal’da Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (2000)

2000 yılında hizmet sektöründe çalışan nüfusun artışı sürmüştü ve % 69’a yükselmiştir. Sanayi sektöründe çalışan nüfusun oranı % 22’ye, tarım sektöründe çalışan nüfusun oranı ise % 9’a düşmüştür (Tablo 6.15 ve Şekil 6.13.).

Turhal Belediyesi’nden alınan 2009 yılı verilerine göre ise, Turhal şehrinde tarımda çalışanların oranı % 5, hizmetler sektöründe çalışanların oranı % 81, sanayi sektöründe çalışanların oranı ise % 14’tür (Tablo 6.15 ve Şekil 6.14.).

Şekil 6.14. Turhal’da Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (2009)

6.2.4. Aile Büyüklükleri

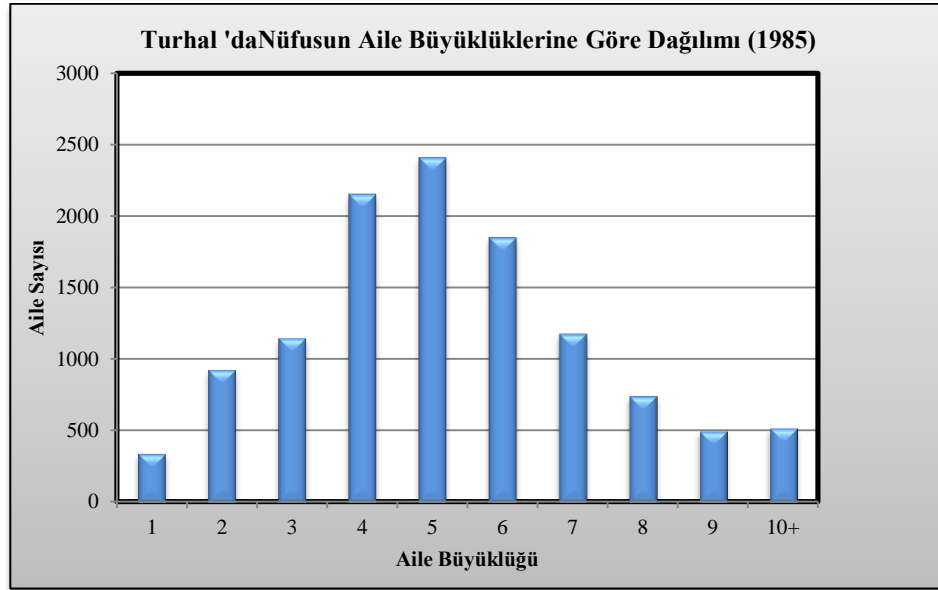
Aile büyüklüğü, nüfusun önemli göstergeleri arasındadır. Doğumlar, ekonomik faaliyetler ve gelenekler aile büyüklüğünü şekillendirir. Bunlardan doğum oranının yüksekliği, ailenin kalabalıklığındaki en temel etkidir. Yapılan ekonomik faaliyetin türü ve ekonomik seviye de kalabalık ailelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Başbüyük, 2005: 276). Aile büyüklüğü o alandaki kültürel yapı hakkında da bilgi verir. Geleneksel Türk aile yapısı, sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak küçülmektedir. Genel olarak Türkiye’de kuzeybatıdan güneydoğuya doğru ortalama hane halkı büyüklüğü artış gösterir. Türkiye’de ortalama hane halkı büyüklüğü 1985’te 5,32 iken, 1990’da 4,97 ve 2003 yılında 4,1’dir. Aile büyüklükleri ile birlikte aile tipleri de değişmektedir. Çekirdek aile yanında çocuksuz aileler; çocuklu, yalnız ebeveynler ve tek kişilik hanelerin arttığı görülüyor (Kahraman, 2008: 76).

Kır yerleşmeleriyle şehir yerleşmeleri farklı özellikler gösterir. Şehir yerleşmeleri daha çok çekirdek aile yapısından oluşur. Kır yerleşmeleri ise geniş aile tipinin yaygın olduğu yerleşmelerdir. Araştırma alanındaki aile yapısı, aldığı göçler nedeniyle önceleri kırsal yerleşmelerin karakterini yansıtırken 1985 yılından sonra küçülen aile yapısıyla şehir yerleşmelerinin aile yapısına uygun hâle gelmiştir.

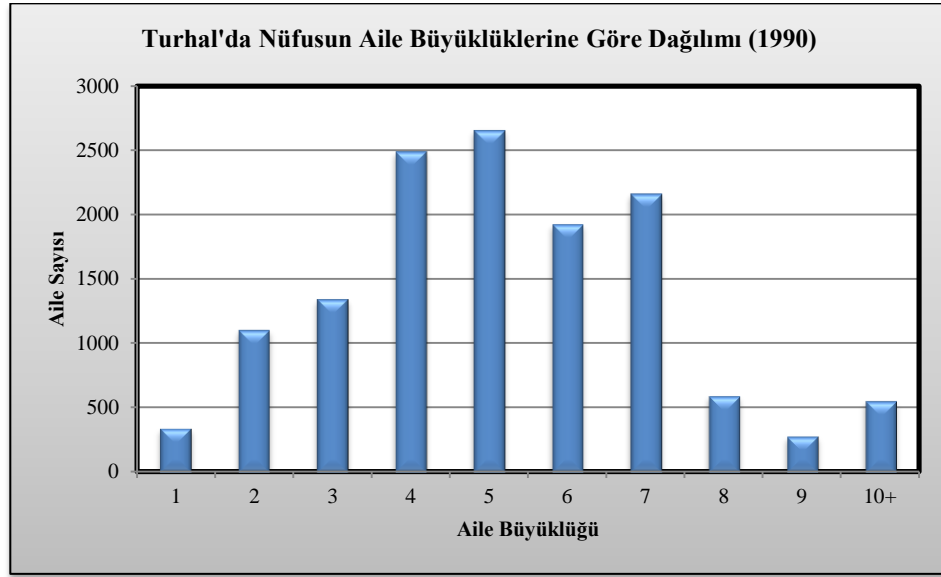
Tablo 6.16. Turhal Şehrinde Aile Büyüklükleri (1985-2000)

1985											
Aile Büy.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+	Toplam
Aile Sayısı	341	926	1 148	2 153	2 408	1 851	1 177	742	499	518	11.763
%	3	8	10	18	20	16	10	6	4	4	100
1990											
Aile Büy.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+	Toplam
Aile Sayısı	344	1 107	1 347	2 495	2 661	1 930	2 167	596	281	554	13.482
%	3	8	10	19	20	14	16	4	2	4	100
2000											
Aile Büy.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10+	Toplam
Aile Sayısı	384	1302	1560	2873	2967	2696	4193	553	308	711	17547
%	2	7	9	16	17	15	24	3	2	4	100

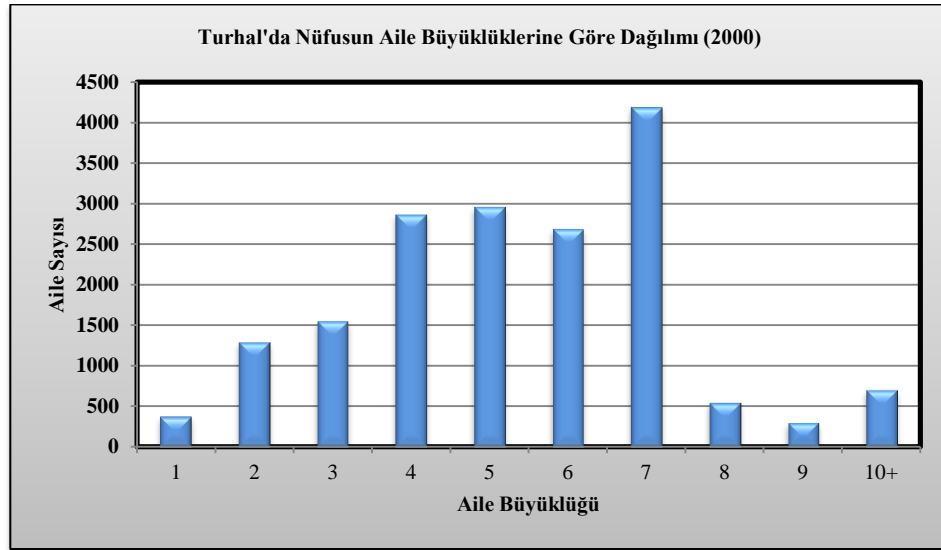
Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı Sonuçları 1985- 2000

Şekil 6.15. Turhal 'da Nüfusun Aile Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1985)

Araştırma alanında 1985 ve 1990 yıllarında ortalama aile büyüklüğü 5,2'dir. En fazla aile sayısının olduğu grup 5 kişilik aile büyüklüğüne sahip olan grup olup şehirde yer alan ailelerin % 20'sine karşılık gelir (Şekil 6.15 ve 6.16.). Turhal'a ait bu değer Tokat ili ile karşılaştırılacak olursa 1985 yılında il genelinde ortalama aile büyüklüğü 6,9; 1990 yılında ise 5,9'dur. Yani Turhal kentinde daha küçük yapıları aileler görülüyor.

Şekil 6.16.Turhal 'da Nüfusun Aile Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1990)

Şekil 6.17.Turhal 'da Nüfusun Aile Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2000)

2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçları ise oldukça ilgi çekicidir. Buna göre şehirde bulunan aile sayısı 17.547'dir. Bu sonuca göre ortalama aile büyüklüğü 5,4'tür. Aile büyüklükleri ve aile sayıları görüldüğü gibi dikkat çekici olup en büyük oran aile büyüklüğü 7 olan gruptadır. Buna göre şehirde 4.193 ailenin büyüklüğü 7 olup bu değer şehirde bulunan ailelerin % 24'üne karşılık gelir. Bu ilgi çekici sonuç, araştırma alanının 1990-2000 yılları arasında göç aldığına işaret ediyor. Ancak 2000 yılı genel

nüfus sayımı sonuçlarının çok sağlıklı olmadığı da bilinen bir durumdur (Tablo 6.16 ve Şekil.6.17.).

Tablo 6.17. Mahallelere Göre Ortalama Aile Büyüklüğü(2009)

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Nüfus	Aile Büyüklüğü	Mahalle Adı	Hane Sayısı	Nüfus	Aile Büyüklüğü
Bahar	459	1419	4,3	K.Karabekir	961	3300	2,9
Borsa	289	713	3,5	K.Evren	990	2951	3,5
Boyacılar	698	2091	3,1	Kova	484	1339	3,6
Camikebir	268	622	2,9	M. F. Çakmak	783	1874	3,1
Celal	672	1552	3,9	Meydan	592	1594	3,8
Cumhuriyet	4424	12437	3	M. Sinan	1474	3830	3,6
Dere	774	2337	5,9	Müftü	1122	3077	4,3
Emek	473	1537	4,2	Nurkavak	409	901	3,2
Fatih	522	1616	3,3	Pazar	502	1354	3,9
G. O. P	518	1632	3,2	Ray	785	1860	3,2
Gündoğdu	260	781	3,6	S. Demirsoy	313	889	4,1
Güneş	202	499	3,1	Varvara	478	1538	2,9
Gürsel	468	1040	2,9	Y. Selim	1321	3759	4
Hacılar	182	839	4,6	Yeşilirmak	408	1148	3
Hamam	1373	4671	5	Toplam	22512	64090	3,5
Kayacık	308	890	5				

Kaynak: Turhal Belediyesi

2009 yılına gelindiğinde ise şehirde 22.512 hane yer alırken bu hanelerde 64.090 kişi yaşamaktadır. Buna göre kentin ortalama aile büyüklüğü 3,5'tir. Bu ortalama kentin aile yapısının yıllar itibarıyla değiştiğini gösteriyor. Kırsal alanlardan aldığı göç ile yüksek değerlere sahip olan aile büyüklüğü, nüfusun zaman içerisinde şehir yaşamına uyum sağlamasıyla düşmüştür. Tablo 6.17. incelendiğinde, aile büyüklüğü en yüksek olan mahalle şehrin kuzey batısında yer alan Mevlana Mahallesi'dir. Yine kuzeybatıda bulunan Emek ve Kayacık, kuzeydoğudaki Hamam, kuzeyde yer alan Hacılar

mahalleleri ile şehrin merkezi kısmında yer alan Müftü, S. Demirsoy ve Yavuz Selim mahalleleri aile büyüklüğünün yüksek olduğu mahallelerdir. Aile büyüklüğünün en küçük olduğu mahalleler ise şehrin güneyinde yer alan Kazım Karabekir Mahallesi ile şehrin doğusunda bulunan Varvara Mahallesi'dir.

Tablo 6.18. Turhal İlçesinde Aile Büyüklükleri (2011)

Yerleşim Yeri	Ortalama Aile Büyüklüğü
Şehir Merkezi	3,6
Belde ve Köy	4,1
İlçe Toplamı	3,71

Kaynak: TÜİK ADNKS 2011

Tablo 6.18.den görüldüğü üzere 2011 yılında şehir merkezinde ortalama aile büyüklüğü 3,6'dır. Kırsal alanda ise bu değer 4,1'e yükseliyor. İlçenin tamamında ise ortalama aile büyüklüğü 3,71'dir. 1985 yılından 2011'e kadar verilen bu değerler şehirde küçülen bir aile yapısının olduğunu gösteriyor. Yıllar itibarıyla küçülen aile yapısı, 2011 yılında en düşük düzeye inmiştir. Araştırma alanındaki söz konusu değerler 2011 yılında Türkiye ortalamasının (3,8) altındadır.

6.2.5. Nüfusun Eğitim Durumu

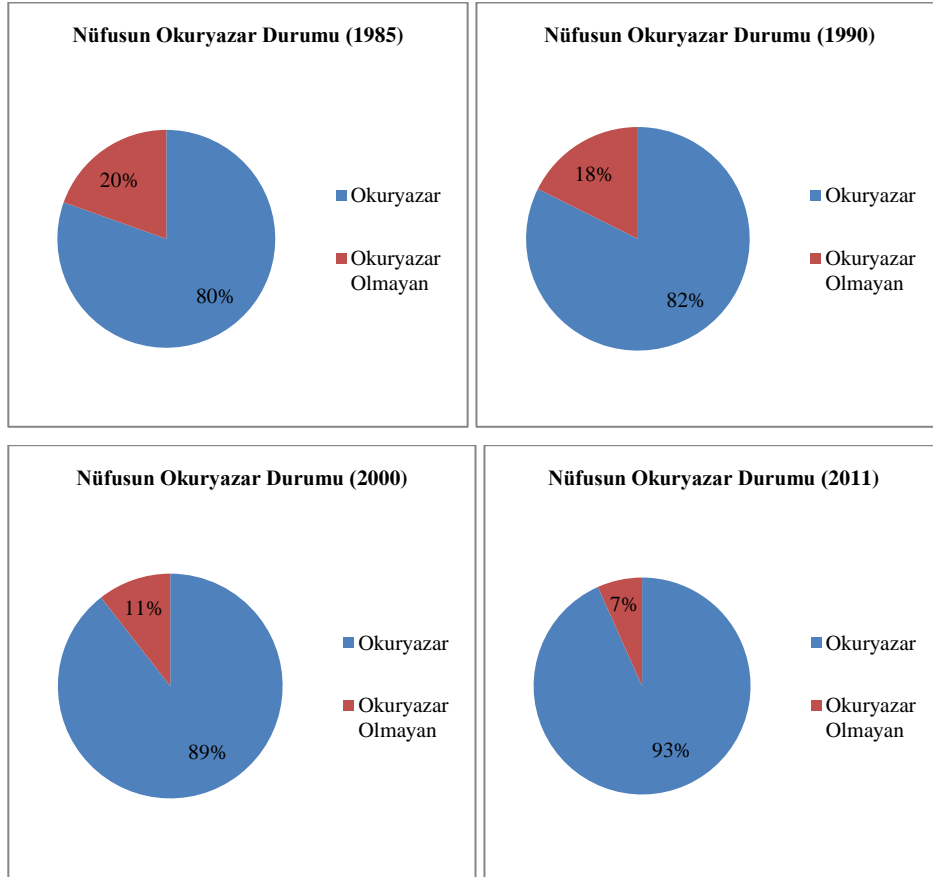
Nüfusun eğitim durumu, sosyokültürel yapıyı oluşturan önemli faktörlerdendir. Ayrıca şehrsel yerleşim alanlarıyla kırsal yerleşim alanlarının farklılık gösteren özelliklerinden biri de nüfusun eğitim düzeyidir. Nüfusun eğitim düzeyi kırsal alanlarda düşük iken şehrsel alanlarda yüksektir. Bir yerleşmedeki nüfusun eğitim düzeyi o alandaki nüfusun sadece okuryazar olup olmaması ile belirlenemez. Alandaki okullaşma oranı, okul çağındaki nüfusun eğitim kademelerindeki durumu, öğretmen miktarı, öğrenci sayısı vb. kriterlerle değerlendirilir (Doğanay, 1990: 163). Turhal şehrindeki okullaşma oranı, okul çağındaki nüfusun eğitim kademelerindeki durumu, öğretmen miktarı, öğrenci sayısı kültürel fonksiyonlar kısmında açıklandığı için bu bölümde nüfusun okuryazarlık durumu ve bitirilen eğitim düzeyi hakkında bilgi verilecektir.

Tablo 6.19. Turhal Nüfusunun Okuryazar Durumu (1985-2011)

YILLAR	OKURYAZAR OLAN NÜFUS			OKURYAZAR OLMAYAN NÜFUS		
	T	K	E	T	K	E
1985	40.762	18.655	22.107	9.913	7.092	2.821
1990	49.942	23.193	26.749	10.695	7.545	3.150
2000	75.522	34.921	40.601	8.924	6.433	2.491
2011	53.295	26.180	27.115	3.819	3.116	703

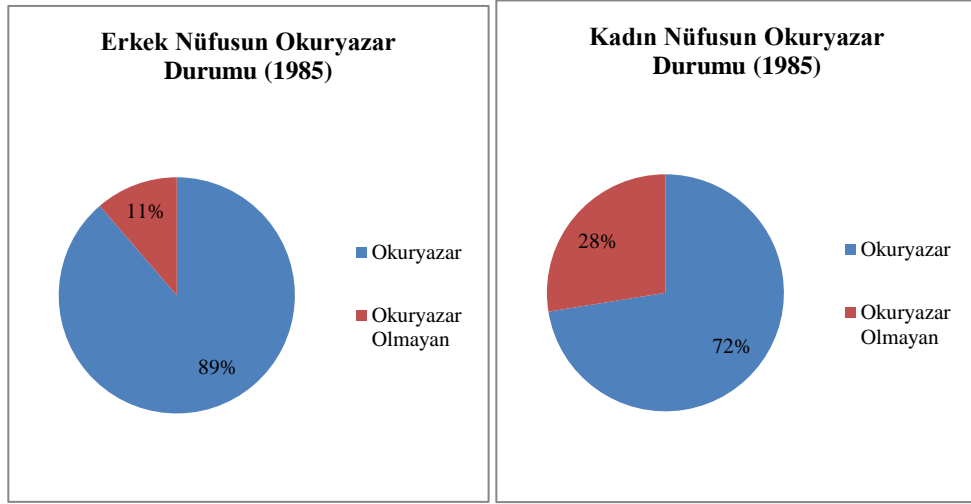
Kaynak: DİE 1985-2000 Gen. Nüf. Say. Nüfusun Sos. Ekonomik Nit. Tokat ve TÜİK ADNKS 2011

1985 yılı verilerine göre Turhal kentinde 6 yaş üstü 40.762 kişi yani nüfusun % 80'i okuma yazma biliyorken, 9.913 kişi yani nüfusun % 20'si okuma yazma bilmiyordu (Şekil 6.18 ve Tablo 6.19).

Şekil 6.18. Turhal'da Nüfusun Okuryazar Durumu (1985-2011)

Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde ise 6 yaş üzeri erkek nüfusun % 89'u okuryazar iken % 11'i okuryazar değildir. 6 yaş üstü kadın nüfusun okuryazarlık

durumu erkek nüfusa göre daha geridedir. Buna göre kadın nüfusun % 72'si okuryazar iken % 28'i okuryazar değildir. Görüldüğü gibi kadın nüfus ile erkek nüfusun okuryazar olma durumu açısından 17 puanlık erkek nüfusu lehine bir farklılık söz konusudur. Aynı yılda ülke genelinde okuryazar nüfusun oranı % 77'dir. Cinsiyet açısından ise erkek nüfusun % 76'sı kadın nüfusun % 68'i okuryazardır (Şekil 6.19.).

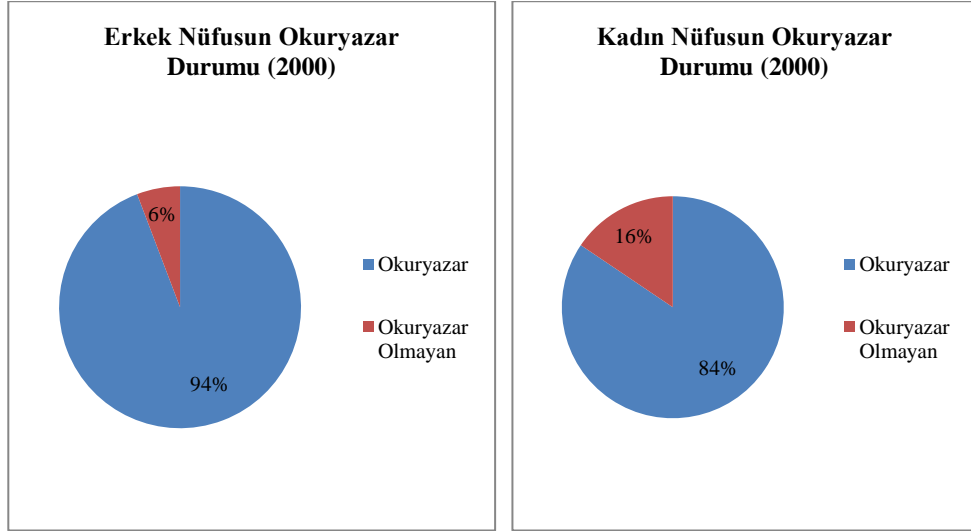

Şekil 6.19. Turhal 'da Okuyazar Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılışı (1985)

1990 yılına gelindiğinde okuryazarlık oranında 2 puanlık bir artış gerçekleşmiş ve okuma yazma bilen nüfus 6 yaş üstü toplam nüfusun % 82'sini oluşturmuştur. Cinsiyet açısından nüfusun eğitim durumu incelendiğinde, erkek nüfusun eğitim durumunda oransal bir değişme görülmezken kadın nüfusun eğitim durumu okuryazar nüfus lehine 3 puanlık bir artış göstermiş ve okuyazar kadın nüfus, toplam nüfusun % 75'ini oluşturmuştur. Ülke genelinde ise okuyazar nüfus oranı % 80'dir. Cinsiyet açısından ise okuyazar erkek nüfus % 89, okuyazar kadın nüfus oranı % 72'dir (Şekil 6.17 ve 6.21.).

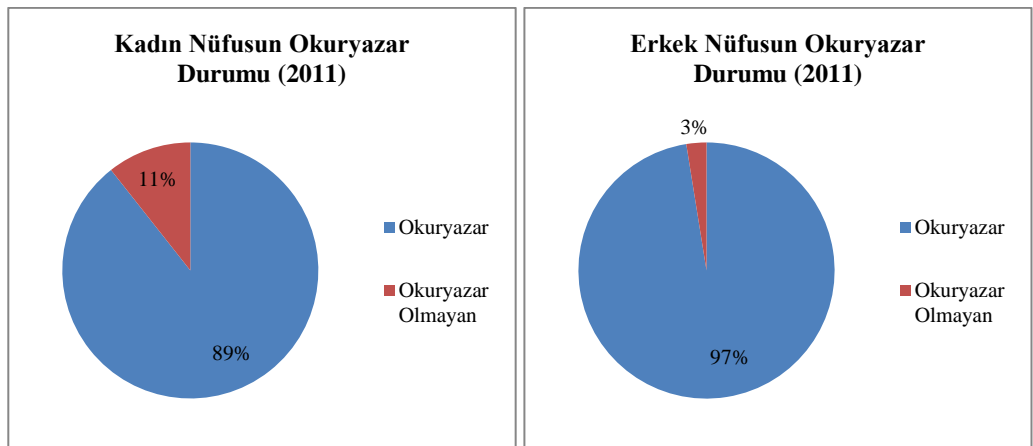
2000 yılında şehirde bulunan 6 yaş üstü nüfusun eğitim durumu incelendiğinde okuyazar nüfus, toplam nüfus içerisindeki oranı % 89'a yükselmiş, buna karşılık okuyazar olmayan nüfusun oranı % 11'e düşmüştür. Cinsiyet açısından her iki grupta da okuyazar nüfusun oranı artarken okuyazar olmayan nüfusun oranı azalmıştır. Bu oranlara göre, 6 yaş üstü erkek nüfusun % 94'ü okuyazar iken, % 6'sı okuyazar değildir. Kadın nüfusun ise % 84'ü okuyazar iken % 16'sı okuyazar değildir. Bu verilere göre okuryazarlık oranındaki artış en fazla kadın nüfusu üzerinde gerçekleşmiştir. Bir önceki döneme göre kadın nüfusunun okuma yazma bilme durumu

% 9'luk bir artış göstermiş, erkek nüfusta ise bu artış % 5 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışlar ülke genelinde de görülüyor. Okuryazar nüfus oranı bu dönemde % 87'ye yükselmiş. Ülkedeki erkeklerin % 94'ü ,kadınların ise % 84'ü okuryazardır (Şekil .6.22.).

Şekil 6.20. Turhal 'da Okuryazar Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılışı (2000)

2011 yılında ise okuryazar olan nüfusun oranı artmaya devam etmiş ve % 93'e yükselmiştir. Okuryazar olan erkek nüfusun oranı % 97'ye, okuryazar olan kadın nüfusun oranı % 89'a yükselmiştir. Görüldüğü gibi en yüksek artış okuryazar kadın nüfus oranında gerçekleşmiştir. Ülke genelinde 2011 yılında okuryazar nüfusun oranı % 95'i bulmuştur. Henüz % 100 okuryazar olma durumu yakalanamamıştır. Kadın nüfusun okuryazar olma durumu yine erkek nüfustan daha düşüktür (Şekil 6.21 -6.22).

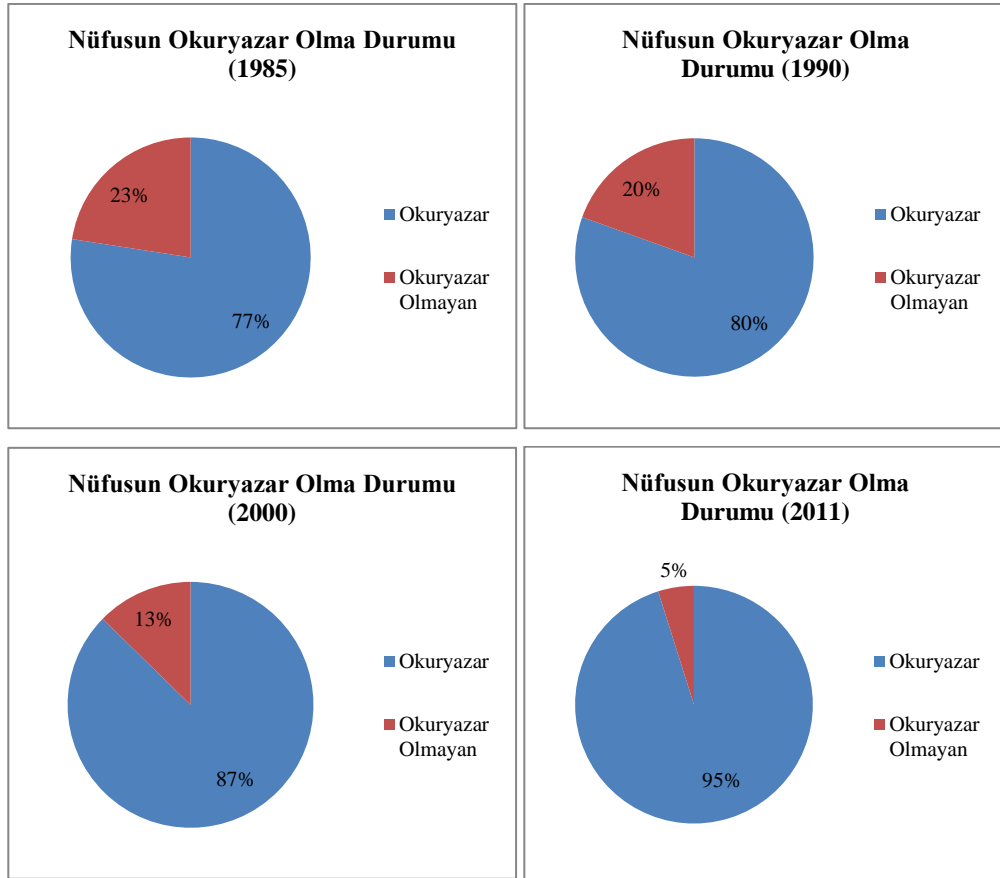

Şekil 6.21. Turhal 'da Okuryazar Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılışı (2011)

Tablo 6.20. Türkiye Şehir Nüfusunun Eğitim Durumu (1985-2011)

YILLAR	OKURYAZAR OLAN NÜFUS			OKURYAZAR OLMAYAN NÜFUS		
	T	K	E	T	K	E
1985	33.321.762	14.497.065	18.824.697	9.703.662	6.770.698	2.932.964
1990	39.555.483	17.488.623	22.066.860	9.587.981	6.808.809	2.779.172
2000	52.259.381	23.875.115	28.384.266	7.589.657	5.732.525	1.857.132
2011	61.889.739	29.876.706	32.013.033	3.171.270	2.617.566	553.704

Kaynak: DIE 1985-2000 G.Nüf.Say. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Tokat Bülteni ve TÜİK ADNKS 2011

Şekil 6.22. Türkiye’de Nüfusun Okuma Yazma Durumu (1985-2011)

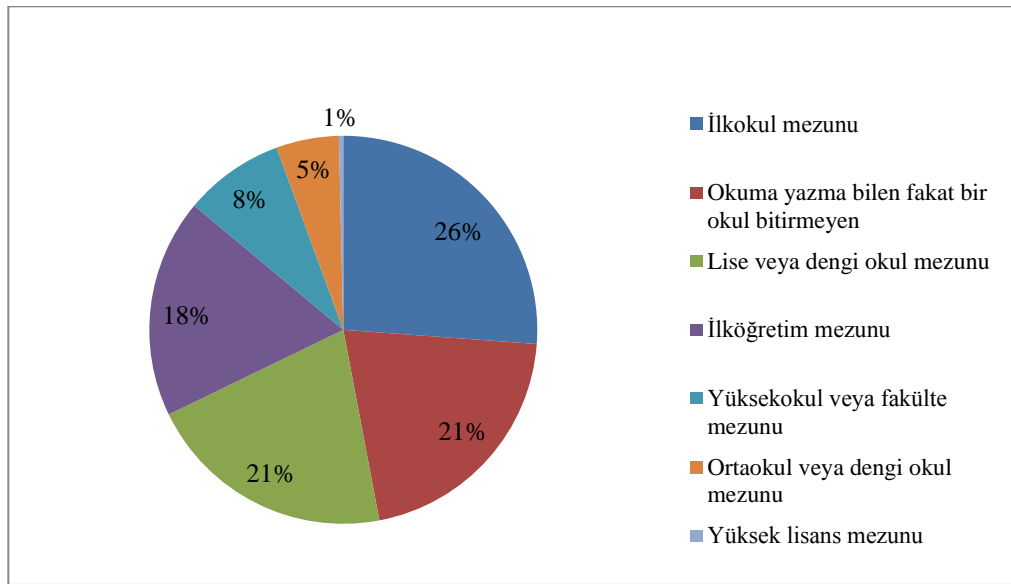
Nüfusun okuryazarlık durumu, önemli olmakla birlikte asıl anlam taşıyan bitirilen eğitim düzeyidir. Çünkü bitirilen eğitim düzeyi, nüfusun niteliksel özelliklerini en iyi yansıtan durumdur.

Tablo 6.22. Turhal Nüfusunun Eğitim Durumu (2011)

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Erkek		Kadın		Toplam	
	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	5.361	19	5.746	22	11.107	21
İlkokul Mezunu	5.396	20	8.541	33	13.937	26
İlköğretim Mezunu	4.809	18	4.912	19	9.721	18
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	1.747	6	1.034	4	2.781	5
Lise veya Dengi Okul Mezunu	6.780	25	4.294	16	11.074	21
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	2.878	11	1.571	6	4.449	8
Yüksek Lisans Mezunu	128	0,4	66	0,3	194	0,4
Doktora Mezunu	16	0,05	16	0,06	32	0,06
Toplam	27.115	100	26.180	100	53.295	100

Kaynak: TÜİK ADNKS 2011

Araştırma alanında okuma yazma bilen fakat bir öğretim kurumundan mezun olmayan nüfus toplamda % 21’lik bir orana sahiptir. Araştırma alanında okuma yazma bilen 6 yaş üstü nüfusun % 26’sı ilkokul mezunudur. İlkokul mezunu nüfusu, % 21’lik bir oranla lise ve dengi kurumlardan mezun olan nüfus takip ediyor. Fakülte ve yüksekokuldan mezun olan nüfus ise okuryazar nüfus içerisinde % 8’lik bir dilimi oluşturuyor. En düşük değerler ise yüksek lisans ve doktora mezunlarında görülüyor (Tablo 6.22 ve Şekil 6.23.).

Şekil 6.23. Turhal Nüfusunun Eğitim Durumu (2011)

Nüfusun eğitim durumu, cinsiyet açısından değerlendirildiğinde 6 yaş üstü okuryazar kadın nüfusun % 33'ü ilkokul mezunu, % 19'u ilköğretim mezunu, % 16'sı lise ve dengi, % 6'sı yüksekokul veya fakülte mezunudur. 6 yaş üstü okuryazar erkek nüfusun ise % 20'si ilkokul, % 18'i ilköğretim, % 25'i lise ve dengi kurumlardan mezun, % 11'i ise yüksekokul veya fakülte mezunudur. Okuryazar olan kadın nüfusun bitirilen eğitim düzeyine göre en yüksek yoğunluk gösterdiği düzey ilkokul iken erkek nüfusta lise ve dengi kurumlar düzeyindedir. Yine yüksek lisans mezunu erkek nüfus sayıca ve oranca kadın nüfustan yüksektir. Buradan hareketle erkek nüfusun eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu kolaylıkla söylenebilir. Okuryazarlık oranında cinsiyet açısından görülen bu durum aslında ülke genelini yansıtan bir gerçektir. Ancak yıllar içerisinde kadın nüfusun okuryazarlık durumu dolayısıyla bitirilen eğitim düzeyi de dikkat çekici bir şekilde yükselmiştir.

6.3. Nüfus Hareketleri

6.3.1 Doğumlar ve Ölümler

Herhangi bir alanda doğum oranlarının yüksek olması, o alanın nüfusu üzerinde olumlu bir etki yaparken ölüm oranlarının yüksek olması olumsuz bir etkiye neden olur. Bu oranların yüksek ya da düşük olması kalkınmışlık düzeyini, refah seviyesini yansıtmakta olup kırsal alanlarla şehirsal alanlar arasında önemli farklılıklar gösterir. Kırsal alanlarda doğum hızı ve ölüm hızı yüksek iken şehirsal alanlarda doğum hızı ve ölüm hızı sosyoekonomik şartlara bağlı olarak düşüktür.

Tokat İl Sağlık Müdürlüğü ETF raporlarına göre 2010 yılında Turhal ilçesinde 656 canlı doğum gerçekleşmiş. İlçede gerçekleşen ölüm sayısı ise 223'tür. Şehirde doğurgan kadın nüfus sayısı (15-49 yaş) 22.386'dır. Bu verilere göre ilçe genelinin kaba doğum hızı ‰ 7,5 kaba ölüm hızı ‰ 2,6 doğal nüfus artış hızı ‰ 5,01 olarak hesaplanmıştır. Kaba doğum hızı oranları incelendiğinde Merkez ilçe (‰ 7,21), Niksar (‰ 6,32) ve Zile (‰ 6,46) ilçelerinin değerleri Turhal'dan daha düşüktür. Yine kaba ölüm hızı bakımından da Turhal, belirtilen yerleşimlerden daha yüksek değerler göstermektedir. İl geneline ait veriler incelendiğinde de ölüm oranlarının Turhal'da daha yüksek olduğu görülüyor. Bu durum Turhal'daki sağlık koşullarının yetersizliğiyle alakalıdır.

6.3.2. Göçler

Göç, insanların hayatlarının bir bölümünü veya tamamını geçirmek üzere yaşadıkları yerleşim bölgesinden bir başka yerleşim bölgesine yerleşmeleridir. İnsanları göç etmeye zorlayan sebeplerin başında yeni bir hayat kurma hayali, maddi zorluklardan kaçış, iş bulma umudu, dini ve kültürel nedenler gelir (Özmen ve Zeren, 2012: 456). Bilindiği üzere göçler genel olarak iç göçler ve dış göçler olarak ikiye ayrılır. Araştırma alanını ilgilendiren göç türü iç göçlerdir. İç göçler, nüfus sayımlarında yurt içinde beş ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun iki genel nüfus sayımı arasındaki dönemde ikametgâhının farklı olması esasına dayanır (DPT, 2008: 3). Göçler, gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru olur. İster içe dönük ister dışa dönük olsun göçlerin kaynağını sanayileşmiş alanlar oluşturur. Kentleşen sanayi bölgeleri, göçe katılanların varmak istedikleri alanlardır (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1596).

Bir yer değiştirme hareketi olan göç, nedenleri ve sonuçları ile bireylerin ve toplumların yaşantılarında önemli değişikliklere neden olur. Gerçekten de toplumsal formasyonların ekonomik, politik ve kültürel yapılarında ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan göç, söz konusu yapılarda önemli dönüşümleri beraberinde getirir (Göktürk ve Kaygalak, 1999: 111-147).

Türkiye'deki şehirleşmenin kaynağını ve temel sebebini iç göçler oluşturur. Bir başka ifade ile Türkiye'deki şehirleşme köyden şehre göç sürecinde oluşmuştur (Sezal, 1992: 53). Araştırma alanındaki şehirleşme karakteri de benzer özellikler gösteriyor. Şöyle ki Turhal kırsal kesimden ve yakın çevreden aldığı göçlerle büyümüş bir kenttir. 1933 yılında Turhal Şeker Fabrikası'nın inşaatı için ilçe merkezine 4000 erkek nüfus getirilmiş. 1985 yılına kadar kır ve şehir nüfusu genel olarak artmış. Ancak şehir nüfusu daha fazla artış göstermiş. 1950-1955 yılları arasında ilçe nüfusu 5.133 kişi artmış, bunun % 70'i şehir nüfusunda gerçekleşmiştir. 1970-1975 yılları arasında ilçe nüfusu 14.078 kişi artmış, bu değer % 73'ünü şehir nüfusu oluşturmuştur. 1975-1980 döneminde ise ilçe nüfusunda görülen artışın % 92'si şehir nüfusunda sağlanmış. 1980-1985 döneminde de ilçe nüfusunda meydana gelen artışın % 92'si şehir nüfusuna aittir. Şehir nüfusundaki bu artışlar, nüfusun doğal gelişme yoluyla değil de göç yoluyla büyüdüğünün kanıtıdır. Ancak 2000 öncesi döneme ait ilçe düzeyinde göç verileri bulunmamaktadır. Bu nedenle sahada yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre Turhal, şeker fabrikasının kurulduğu

tarihten itibaren yakın çevre ağırlıklı olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinden göç almıştır. Aldığı göçlerin izlerini bugün şehirde net olarak görmek mümkündür. Şehirde hemşehrilik ilişkisine dayalı bir dağılım gerçekleşmiş. Bir başka ifade ile aynı yerden gelen nüfus aynı mahallede toplanmış. Buna göre Ray Mahallesi'nde, Artova ve Almuslular yoğun olarak oturuyor. Çevikler mevkiinde (Hamam Mahallesi'nde) yoğun olarak Sivashlılar oturuyor. Bahar, Boyacılar, Cumhuriyet, Dere, G. O. P, Yunus Emre, M. F. Çakmak, Meydan, Mimar Sinan, Müftü, Nurkavak, Yavuz Selim mahalleleri özellikle Zilelilerin oturduğu mahallelerdir. Şehirde dışarıdan gelen nüfus içerisinde en kalabalık grubu oluşturan Amasyalıları; Bahar, Gürsel, Hamam, M. F. Çakmak, Meydan, Nurkavak, Ray, S. Demirsoy, Yavuz Selim mahallelerinde yoğun olarak ikamet ediyor. Şehrin göç almasına neden olan en önemli faktör olan Turhal Şeker Fabrikası'nın bulunduğu Seyfi Demirsoy Mahallesi, fabrikanın varlığına bağlı olarak kozmopolit bir yapıya sahiptir. Mahallede Tokat dışından Kars, Amasya, Afyon, Samsun, Ağrı, Niğde, Malatya, Erzurum, Trabzon gibi birçok yerden insan bulunuyor. Belirtilen bu yerlerden mahalleye geliş nedenleri genel olarak şeker fabrikasında çalışmaktır. Cumhuriyet Mahallesi de genellikle memur ve emekli ağırlıklı olup Zile, Amasya, Sivas, Gümüşhane, Tokat merkez gibi yerlerden insanların ikamet ettiği yerler olmuştur.

Sanayi fonksiyonu ve özellikle hizmet sektörünün gelişmesiyle birlikte 2000 öncesi dönemde sürekli göç alarak büyüyen ve kozmopolit bir yapıya sahip olan Turhal'ın 2000 yılından itibaren göç verdiği görülür. Bu dönemde şehir göç alır ancak aldığı göç ilçeye gelen memur atamalarından kaynaklanmaktadır. Yani iktisadi büyümeye bağlı olarak gerçekleşen göçler değildir. Bu dönemde Tokat ilinin aldığı göç 33.384 kişiden oluşmakta ve Turhal 5.161 kişi ile bu rakamın %16'sını oluşturuyor (Tablo 6.23.).

Tablo 6.23. Tokat ve İlçelerinin Aldığı Göç Miktarı (2000)

İlçe Adı	Toplam	Erkek	Kadın
Merkez	10.685	5.922	4.763
Almus	1.204	783	421
Artova	378	211	167
Başçiftlik	571	366	205
Erbaa	2.958	1.580	1.378
Niksar	3.477	2.038	1.439
Pazar	430	230	200
Reşadiye	3.937	2.452	1.485
Sulusaray	267	121	146
Turhal	5.161	2.804	2.357
Yeşilyurt	581	297	284
Zile	3.735	2.148	1.587

Kaynak: TÜİK ADNKS Sonuçları 2000

2000 yılında Tokat ve ilçelerinin verdiği göç miktarı 70.431'dir. Bu rakamın önemli bir kısmını Turhal'ın verdiği göç oluşturur. Buna göre Turhal'dan göç edenlerin sayısı 11.902'dir (Tablo 6.24.). Bu değer Tokat ilinin verdiği göç miktarının %17'sine karşılık gelir. Turhal'ın verdiği göç miktarı incelendiğinde, erkek nüfus lehine bir fazlalık olduğu dikkat çeker. Bu durum göç veren şehirlerin ortak özelliği olup şehrin ekonomik fonksiyonlarının yetersizliğini ortaya koyar.

Tablo 6.24. Tokat ve İlçelerinin Verdiği Göç Miktarı (2000)

İlçe Adı	Toplam	Erkek	Kadın
Merkez	15.337	8.355	6.982
Almus	3.912	2.219	1.693
Artova	2.166	1.211	955
Başçiftlik	439	261	178
Erbaa	9.887	5.539	4.348
Niksar	8.182	4.392	3.790
Pazar	1.155	655	500
Reşadiye	4.749	2.545	2.204
Sulusaray	891	522	369
Turhal	11.902	6.400	5.502
Yeşilyurt	1.314	754	560
Zile	10.497	5.614	4.883

Kaynak: TÜİK ADNKS Sonuçları 2000

2012 yılına gelindiğinde, Turhal'ın verdiği göç aldığı göçten fazladır. Aldığı göç 4.374 iken verdiği göç miktarı 4.830'dur. Net göç hızı ise -5,29'dur (Tablo 6.26.). Bu değerler şehrin göç alma özelliğini yitirdiğini açıkça gösterir.

Tablo 6.26. Turhal'ın Aldığı, Verdiği Göç ve Göç Hızı (2012)

Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç (Aldığı - Verdiği)	Net Göç Hızı
4374	4830	-456	-5,29

Kaynak: TÜİK ADNKS Sonuçları 2012

Turhal'dan dışarı olan göçlerin dağılımı incelendiğinde, en fazla göçün olduğu yer İstanbul'dur. İstanbul'u Tokat, Ankara, İzmir, Amasya ve Bursa izler (Tablo 6.26.).

Tablo 6.26. Turhal'ın Verdiği Göçün İllere Dağılımı (2012)

İl Adı	Göç Miktarı (Kişi)
Amasya	152
Ankara	329
Bursa	140
İstanbul	1239
İzmir	154
Kocaeli	107
Samsun	133
Tekirdağ	139
Tokat	1084
Diğer	1353
Toplam	4830

Kaynak: TÜİK ADNKS Sonuçları 2012

Turhal'a yönelik göçler incelendiğinde ise en fazla nüfusun geldiği yer 1.695 kişi ile İstanbul'dur. İstanbul'u Tokat ve Amasya ile Ankara illeri izler. Diğer illerden aldığı göç miktarı İstanbul'dan gelen nüfustan 1,3 kat azdır (Tablo 6.27.).

Tablo 6.27. Turhal'ın Aldığı Göçün Dağılımı (2012)

İl Adı	Göç Miktarı (Kişi)
Amasya	192
Ankara	129
İstanbul	1.695
Tokat	1.077
Diğer	1.281
Toplam	4.374

Kaynak: TÜİK ADNKS Sonuçları 2012

6.4. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

Nüfus ile çevre arasındaki ilişkinin boyutunu en iyi şekilde açıklayan belirleyicilerden birisi de nüfus dağılışıdır. Alan ne olursa olsun yeryüzünün hiçbir ünitesinde nüfus eşit dağılmamıştır. Nüfusun dağılışı üzerinde etkili olan coğrafi faktörler genel olarak doğal ve beşeri faktörlerdir (Bulut, 2000: 32). Bunlardan nüfusun dağılışını etkileyen doğal faktörler iklim, yer şekilleri, toprak, su ve bitki örtüsüdür. Beşeri faktörler ise tarım, sanayi ve ticaret, turizm, madenler ve ulaşımdır (Doğanay, 1995: Şahin, Doğanay, 1999:179-182).

Nüfus dağılışı ve yoğunluğu şehirlerin gelişimi açısından büyük önem taşır. Çünkü şehirsiz arazi kullanımı, şehirsiz fonksiyonlar ve şehirsiz planlamalar ile yakından ilgilidir. Şehirsiz arazi kullanımı, şehirsiz fonksiyonları şekillendirip ileriye dönük planlamalara yön verir. Bu açıdan nüfusun şehir içerisindeki dağılışı ve yoğunluğu önem arz eder.

Araştırma alanında şehrin kurulduğu arazinin engebeli olmayışı, iklim şartlarının elverişli olması, modern sanayi faaliyetlerinin gelişmesi ve sanayiye destekleyen geniş, verimli tarım arazilerinin bulunması, ulaşım ağının iyi gelişmiş olması, hizmet sektörünün hızla gelişmesi nedeniyle 1985 yılına kadar hızlı bir nüfus artışı gerçekleşmiştir. Tüm bunlar nüfusun dağılışını ve yoğunluğunu etkilemiştir.

Turhal şehirinde belediye sınırları (mücvir alan hariç) içinde yerleşim alanı 4.604 ha'lık araziden oluşur. Bu arazi üzerinde 2013 yılı verilerine göre 62.596 kişi yaşamaktadır. Bu açıdan nüfusun mevcut alana oranlanmasıyla elde edilen aritmetik ortalamaya göre Turhal'da hektar başına 13,6 kişi düşer. Aynı zamanda km²'ye 1.360 kişi düşer. Belirtildiği gibi bu alana mücvir alan sınırları dâhil edilmemiştir. Mücvir

alan ile birlikte kentin sınırları 4.985 ha'a ulaşır. Buna göre hektar başına 12,5 kişi, bir başka ifade km^2 'ye 1.255 kişi düşer.

Nüfus yoğunluğunun mahallelere göre dağılımı incelendiğinde mahalle yüzölçümleri, mahallelerin konumu, aile büyüklükleri, konut sayısı, fonksiyonel özellikleri, kira ve arsa bedelleri gibi faktörlerin etkili olduğu görülür. Bu faktörlere bağlı olarak nüfus yoğunluğu ve dağılışı genel olarak merkezden çevreye doğru azalır.

Şehirde, 2013 yılı verilerine göre aritmetik nüfus yoğunluğunun 1 kişi/ha ile 139 kişi/ha arasında değiştiği görülür. Bunun yanında şehirde bulunan mahallelerin yaklaşık olarak % 63'ünün aritmetik nüfus yoğunluğu şehir ortalamasının üzerindedir. Harita 6.1 ve 6.2 incelendiğinde 2000 yılında nüfus dağılışı ve yoğunluğunun en fazla olduğu mahalleler: Cumhuriyet, Nurkavak, Yavuz Selim, Celal, Müftü, Kova ve Meydan'dır.

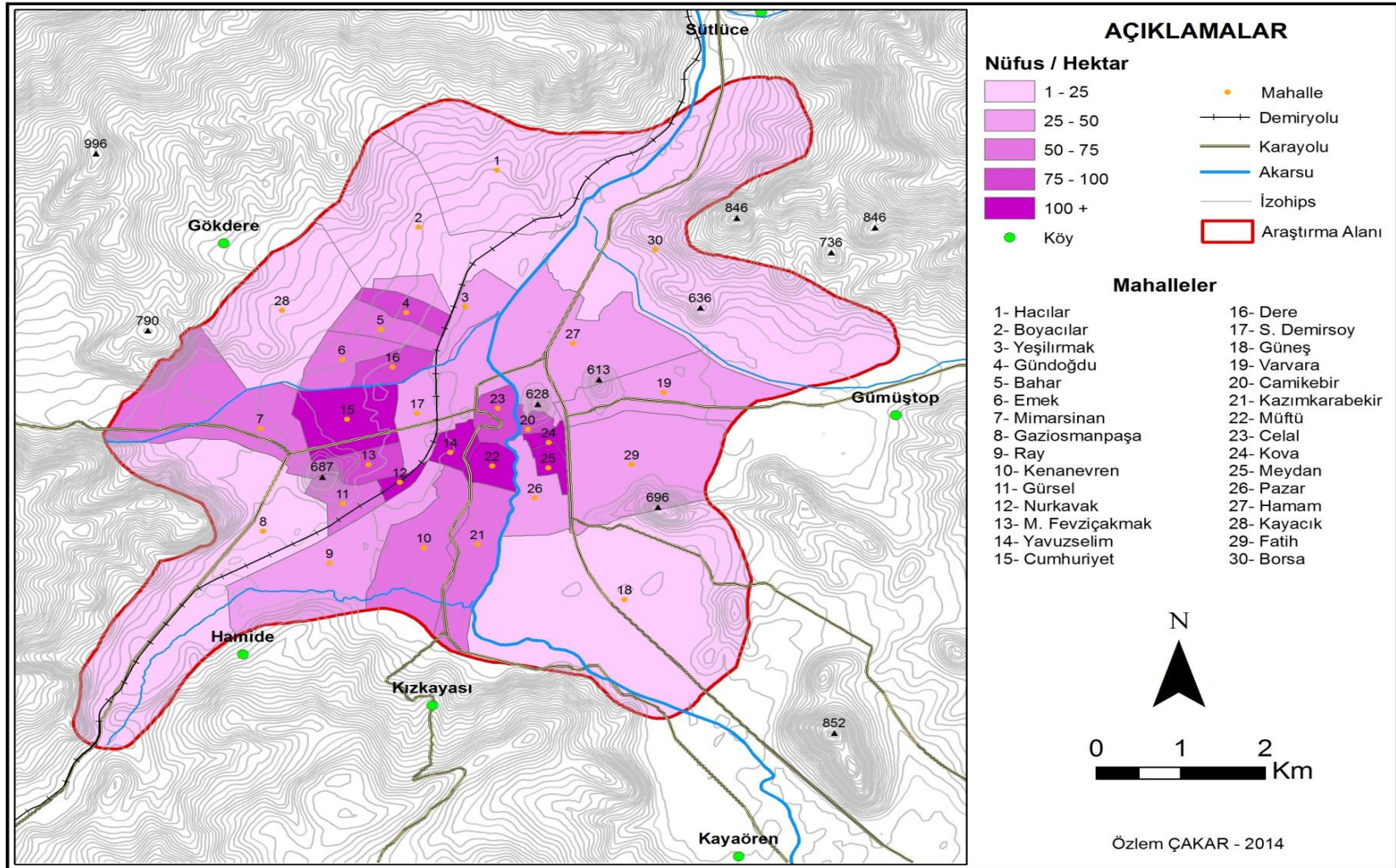
Harita 6.3 ile Harita 6.4. incelendiğinde 2013 yılı ile 2009 yılı nüfus yoğunluğunun ve dağılışının çok farklı olmadığı görülür. Harita 6.5 ve 6.6'ya göre 2013 yılında nüfus yoğunluğunun ve dağılışının en fazla olduğu mahalleler: Cumhuriyet, Y. Selim ve Kova mahalleleridir. Buradan hareketle özellikle Celal, Müftü, Kova ve Meydan mahallelerinde 2000 yılından 2013 yılına kadar nüfus yoğunluğunun azaldığı, söz konusu dört mahallenin toplam nüfusunun yaklaşık olarak iki kat azaldığı sonucu ortaya çıkar. Ancak bu mahallelerin 2000 yılı konut sayıları ile karşılaştırıldığında 2000 yılı nüfuslarının gerçeği yansıtmadığı görülür. Bu durum ADNKS'ye geçmeden önce ülke genelinde belediye nüfuslarının abartılmasından kaynaklanır.

Tablo 6.28. Turhal'da Yıllara Göre Mahallelerin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (Kişi/ha)
2000-2013

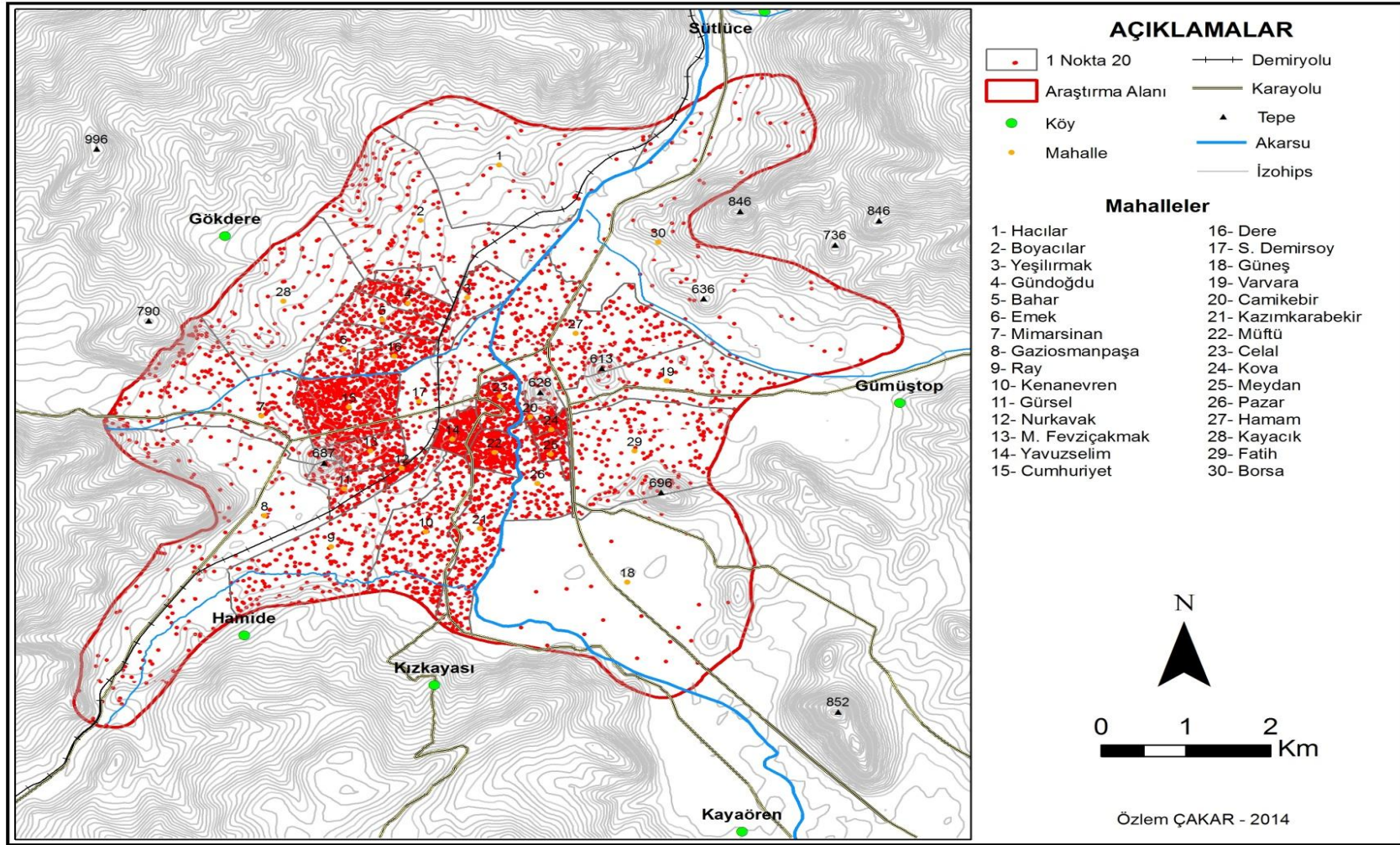
Mahalle Adı	Yüzölçümü	2000 Nüfusu	Aritmetik N. Y	2007 Nüfusu	Aritmetik N. Y	2013 Nüfusu	Aritmetik N. Y
Bahar	44	2.535	57,6	1.512	34,4	1.115	25,3
Borsa	686	1.798	2,6	819	1,2	578	0,8
Boyacılar	307	3.033	9,9	2.296	7,5	1.902	6,2
Camikebir	13	983	75,6	586	45,1	522	40,2
Celal	34	3.808	112,0	1.572	46,2	1.412	41,5
Cumhuriyet	103	13.790	133,9	11.316	109,9	14.097	136,9
Dere	35	2.957	84,5	1.296	37,0	2.384	68,1
Emek	55	2.633	47,9	1.517	27,6	1.494	27,2
Fatih	217	3.446	15,9	1.651	7,6	1.395	6,4
G. O. Paşa	563	2.380	4,2	1.640	2,9	1.813	3,2
Gündoğdu	33	2.766	83,8	787	23,8	614	18,6
Güneş	593	647	1,1	482	0,8	491	0,8
Gürsel	42	2.103	50,1	1.120	26,7	894	21,3
Hacılar	312	715	2,3	625	2,0	882	2,8
Hamam	263	5.647	21,5	4.785	18,2	4.177	15,9
Kayaçık	249	1.420	5,7	851	3,4	1.153	4,6
K. Karabekir	83	4.139	49,9	3.295	39,7	3.008	36,2
Y.Emre	129	4.915	38,1	3.068	23,8	2.646	20,5
Kova	11	2.179	198,1	1.415	128,6	1.186	107,8
M. F. Çakmak	36	2.975	82,6	2.085	57,9	1.842	51,2
Meydan	16	2.064	129,0	1.652	103,3	1.403	87,7
M. Sinan	106	3.975	37,5	3.731	35,2	4.692	44,3
Müftü	32	5.205	162,7	3.268	102,1	2.797	87,4
Nurkavak	12	1.577	131,4	1.070	89,2	820	68,3
Pazar	66	1.853	28,1	1.415	21,4	1.212	18,4
Ray	194	4.068	21,0	1.864	9,6	1.553	8,0
S. Demirsoy	132	1.863	14,1	967	7,3	765	5,8
Varvara	140	2.135	15,3	1.594	11,4	1.249	8,9
Y. Selim	26	5.782	222,4	3.785	145,6	3.602	138,5
Yeşilirmak	72	1.919	26,7	1.167	16,2	898	12,5

Kaynak: TÜİK ADNKS Mahalle Nüfusları 2000- 2013 ve Turhal Belediyesi İmar İşleri

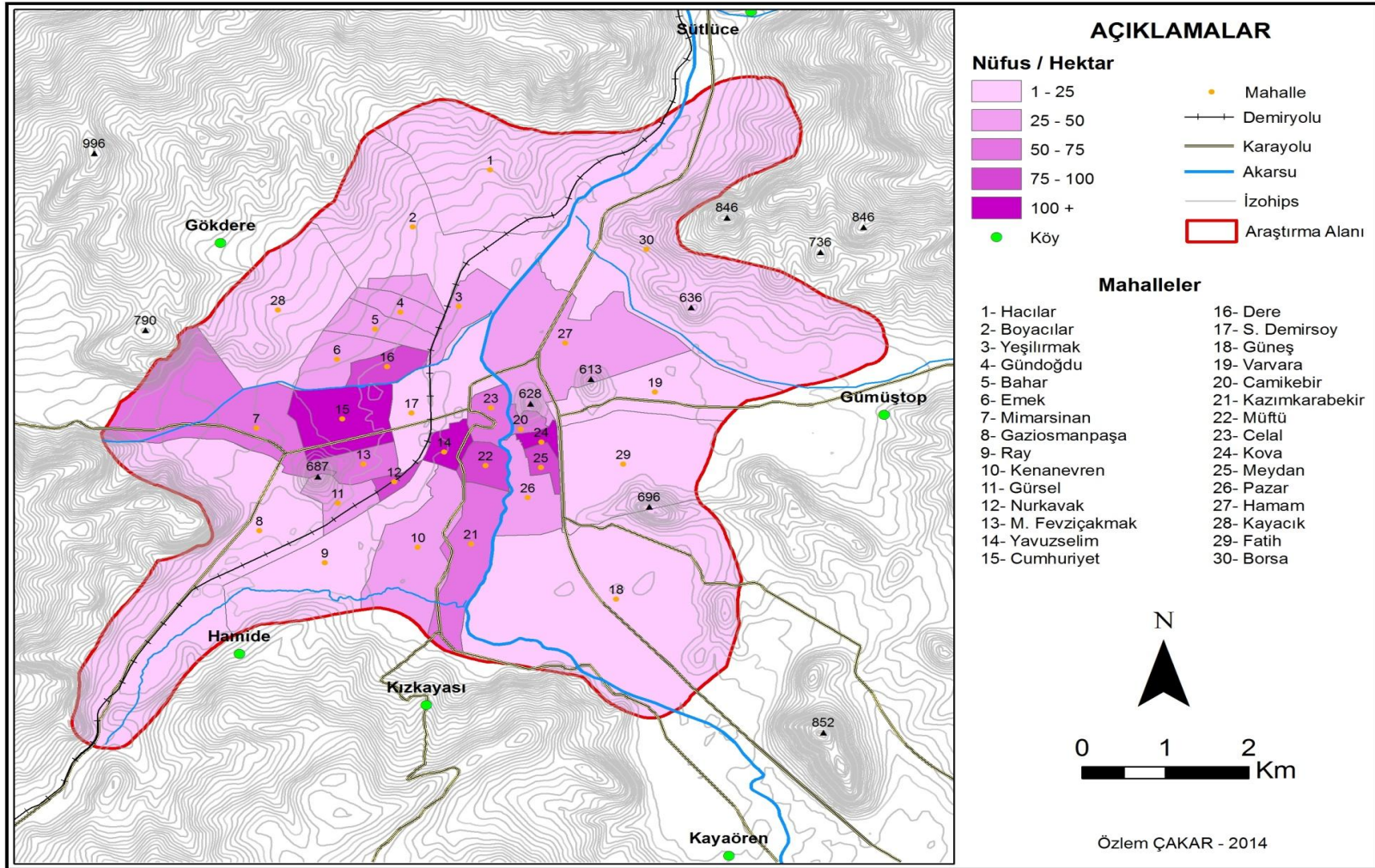
Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu mahallelerin ortak özelliği yüzölçümlerinin küçük olmasıdır. Tablo 6.28. incelendiğinde yoğunluk ile yüzölçümü arasındaki ilişki açıkça görülür. Nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu mahalle Kova Mahallesi olup bu mahalle, kentin en küçük mahallesidir. Alanı 11 hektardır, doğal olarak aritmetik nüfus yoğunluğu da (107,8 kişi/ha) yüksektir. Yoğunluğun yüksek olduğu bir başka mahalle ise Yavuz Selim'dir. Bu mahallenin alanı 26 hektar olup aritmetik nüfus yoğunluğu 138.5'tir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu mahalleler arasında yer alan Cumhuriyet Mahallesi ise yoğunluğun yüksek olduğu mahalleler içerisinde yüzölçümü en fazla olan mahalledir. 2013 yılı verilerine göre 14.097 kişinin yaşadığı mahallede, aritmetik nüfus yoğunluğu 136,9 kişi/ha'dır (Tablo 6.28.). Konum olarak yeni şehir bölgesinde yer alması, kamu kurum ve kuruluşlarının burada yaygın olması, bu mahallede yoğunluğun yüksek olmasını sağlayan temel faktördür. Nüfus yoğunluğunun az olduğu mahalleler ise genel olarak şehri çevreleyen mahallelerdir. Bu mahalleler aynı zamanda yüzölçümü büyük olan mahallelerdir. Bu sebeple aritmetik nüfus yoğunluğu da düşük çıkar. Bu mahallelerin başında şehrin en büyük yüz ölçümüne sahip Borsa Mahallesi gelir. Mahallenin yüzölçümü 686 ha olup aritmetik nüfus yoğunluğu 0,8 kişi/ha'dır. Yine yüzölçümü en büyük ikinci mahalle olan Güneş Mahallesi'nde (593 ha) de aritmetik nüfus yoğunluğu 0,8 kişi/ha'dır. Yüzölçümün büyük olduğu diğer mahallelerde ise aritmetik nüfus yoğunluğu G. O. P Mahallesi'nde 3,2 kişi/ha, Hacılar Mahalle'sinde 2,8 kişi/ha, Kayacık Mahallesi'nde 4,6 kişi/ha, S. Demirsoy Mahallesi'nde 5,8 kişi/ha, Fatih Mahallesi'nde 6,4 ve Boyacılar Mahallesi'nde 6,2 kişi/ha'dır (Tablo 6.28.).

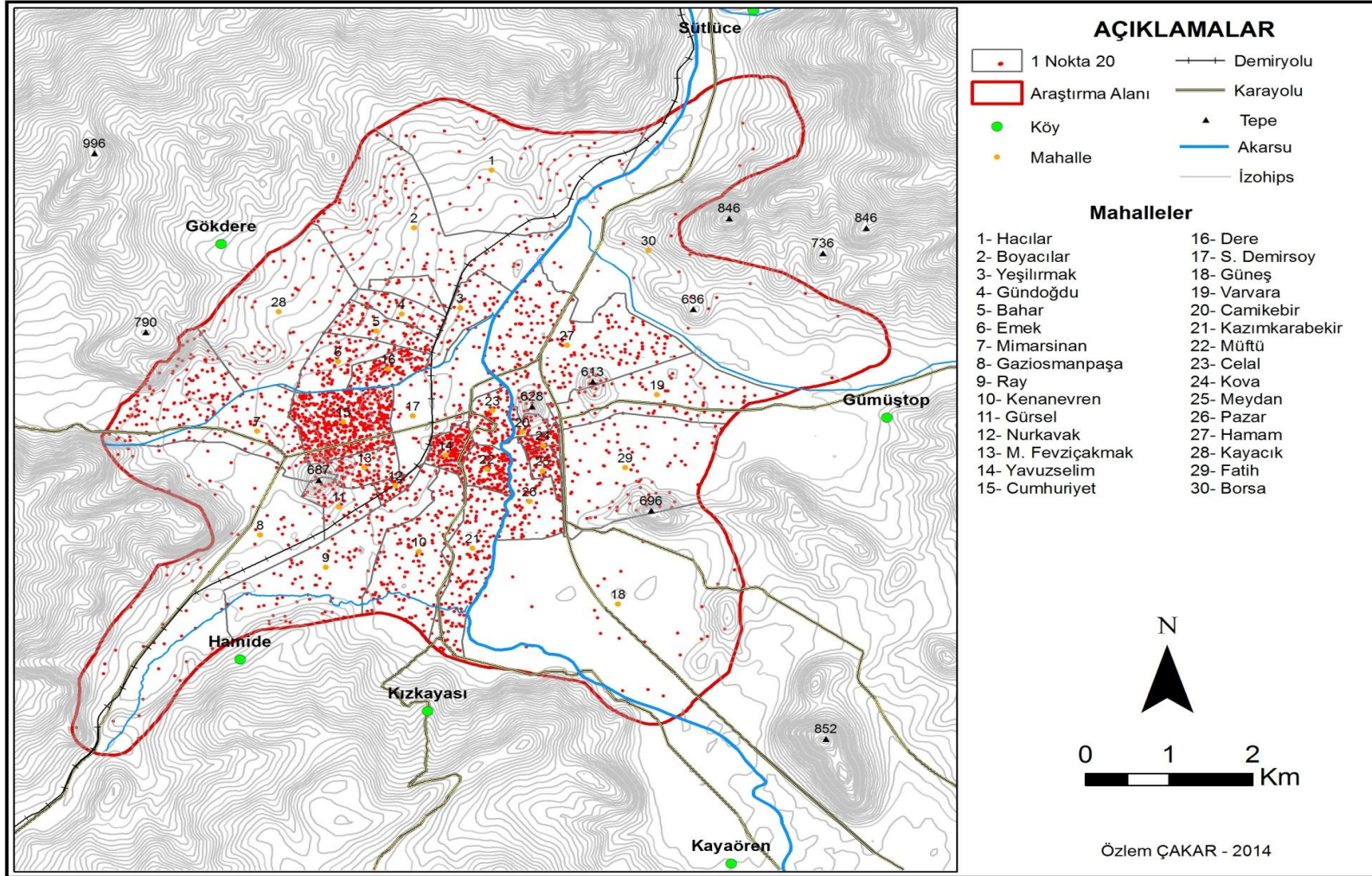
Harita 6.1.Turhal Şehrinin Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu Haritası (2000)

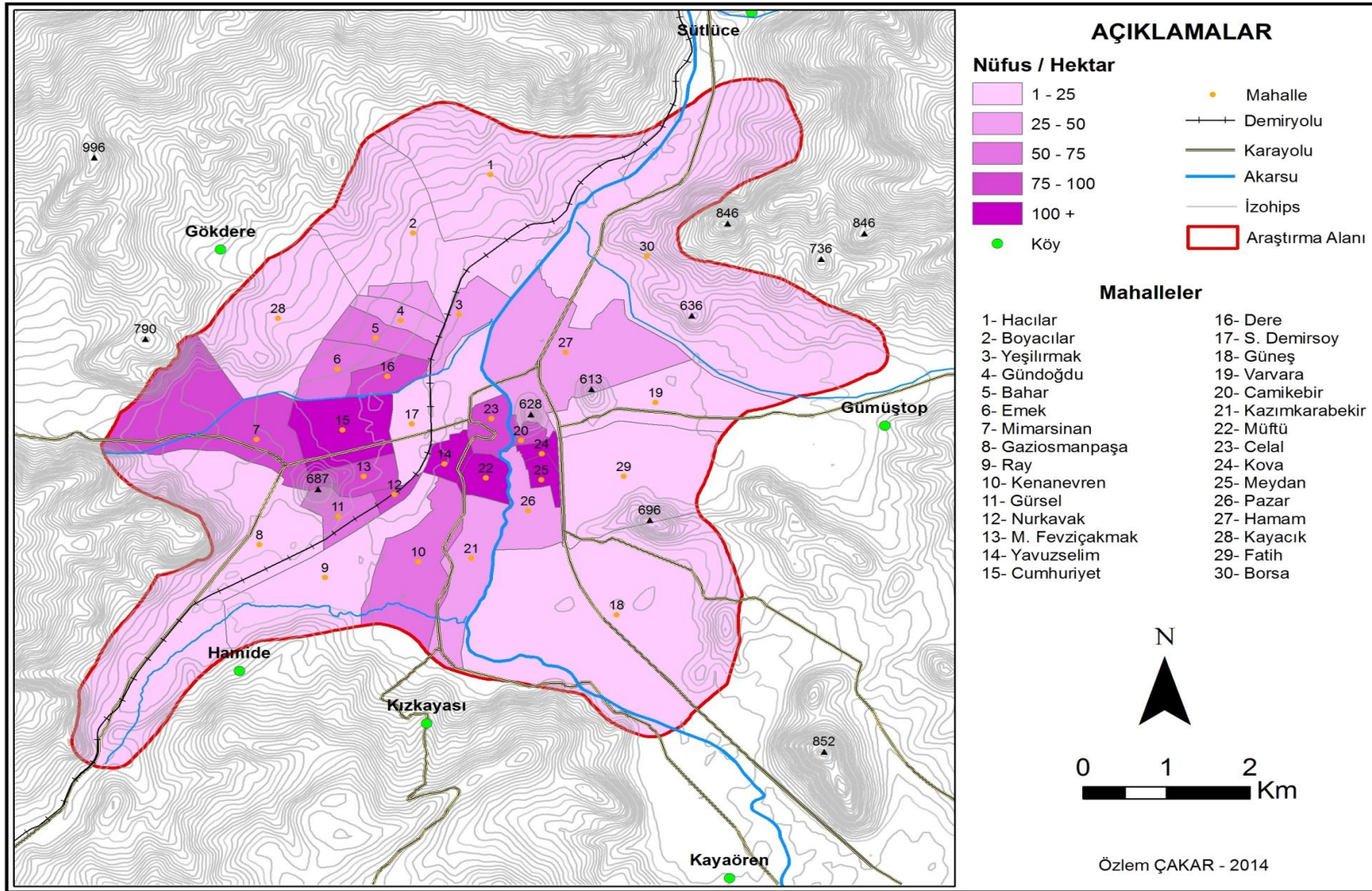
Harita 6.2.Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı Haritası(2000)

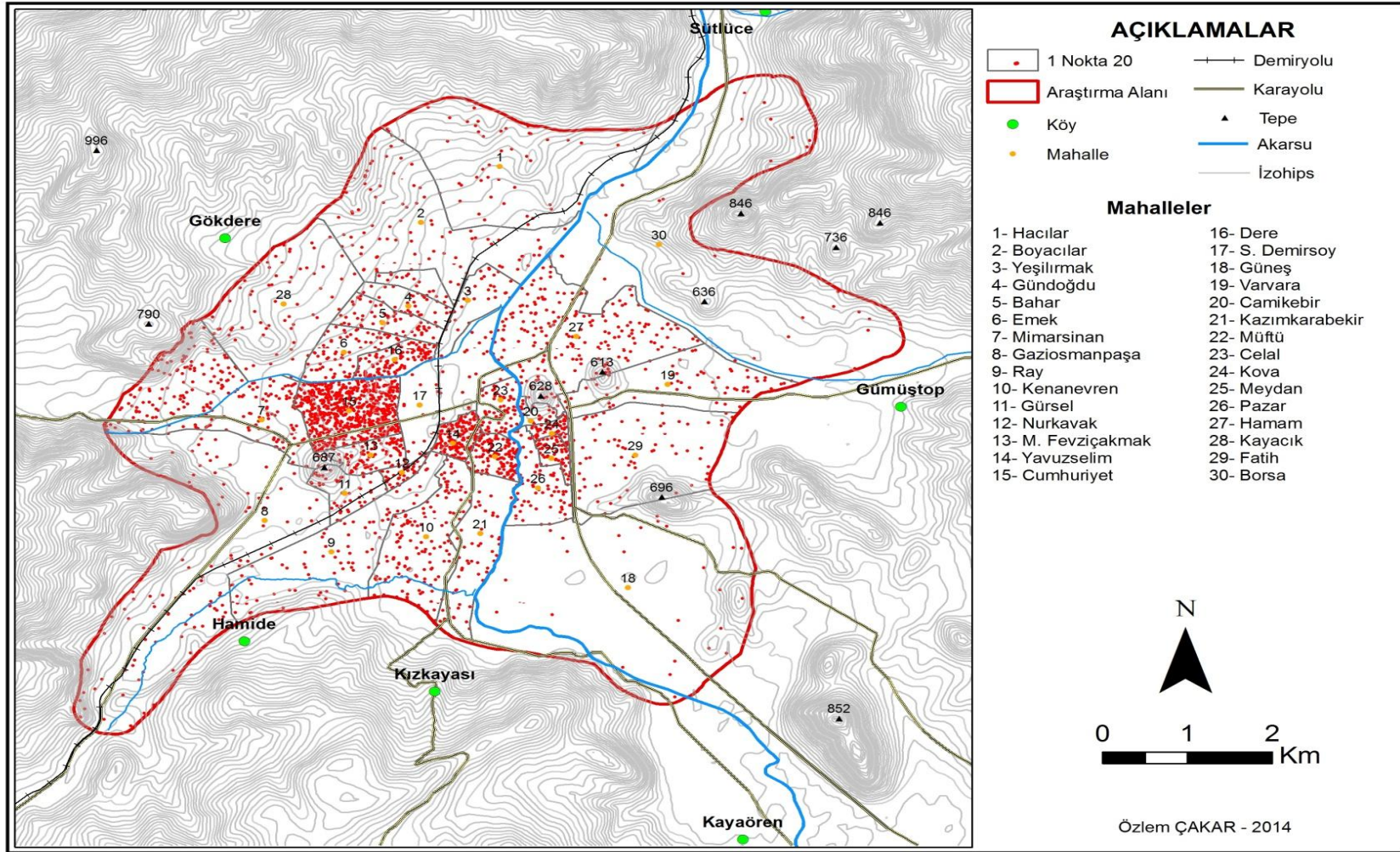
Harita 6.3.Turhal Şehrinin Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu Haritası (2009)

Harita 6.4.Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Nüfus Dağılım Haritası(2009)

Harita 6.5. Turhal Şehrinin Mahallelere Göre Nüfus Yoğunluğu Haritası (2013)

Harita 6.6. Turhal Şehri'nin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı Haritası(2013)

Tablo.6.28. incelendiğinde, bazı mahallelerin nüfuslarının belirgin bir şekilde azaldığı buna karşılık bazı mahallelerin nüfuslarının ise arttığı görülür. Haritalardan görüldüğü gibi nüfus, şehrin batısına doğru artarken doğusuna ve kuzeyine doğru azalır. 2007 yılı verileriyle 2013 yılı verileri karşılaştırıldığında en fazla artışın olduğu mahalleler yeni şehir bölgesini kapsayan Cumhuriyet, Dere, G.O.P ve Mimar Sinan ve Kayacık mahalleleridir. Tablo 3.24.'te görüldüğü gibi nüfusun en çok arttığı mahalle Kayacık Mahallesi'dir. 2000 yılında mahallenin nüfusu 1.420 iken 2012 yılında 4.358'e yükselerek yaklaşık 5 kat artmıştır. Bu mahallelerde nüfus artışını sağlayan en önemli faktör yeni yapılaşmanın yoğun olmasıdır.

Nüfusu azalan mahalleler incelendiğinde demografik farkın en fazla olduğu mahalleler: Hamam, Kazım Karabekir, Gürsel, Y. Emre mahalleleridir (Tablo.6.28). Söz konusu mahallelerin nüfus kaybı ekonomik sebeplere bağlıdır. İşsizlik nedeniyle Turhal dışına göçler yaygındır. Bunun yanında hayvancılığa yönelik teşviklerden faydalanmak için köylere dönüş de söz konusudur.

6.5. Nüfus Kriterine Göre Şehirleşme

Bir yerleşmenin şehir olarak kabul edilmesinde en çok kullanılan ve üzerinde tartışılan kriterlerden biri nüfustur. Özellikle, kullanılacak alt nüfus miktarının tespiti tartışma konusudur. Türkiye'de bu konuda birbirinden farklı alt limitler kullanılmıştır. Darkot 1955, 1961, 1967 yılında yaptığı çalışmalarda 3000 nüfuslu yerleşmeleri şehir yerleşmelerinin ilk basamağı olarak ifade eder. 10.000- 100.000 arası nüfusa sahip yerleşmeleri dar anlamıyla şehir, 100.000'nin üzerinde nüfusa sahip yerleşmeleri ise "büyük şehir" olarak tanımlar (Avcı, 2004: 18-19). Göney, 1975 yılında yaptığı doktora çalışmasında nüfusu 3000 olan yerleşmeleri şehir olarak kabul eder (Göney, 1975: 316). İnanlık, 1956 yılında "Adapazarı Ovası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme" isimli çalışmasında, Tümertekin ve Tunçdilek 1961 yılında yaptıkları "1960'da Türkiye Nüfusu" isimli çalışmada, Sözer de 1968 yılında yayınlamış olduğu "Erzurum'da Şehirleşme ve Gecekondulaşma Hareketleri" adlı çalışmasında bir yerleşmenin şehirselleşme olarak ifade edilebilmesi için en az 5.000 nüfusa sahip olmaları gerektiğini ifade ederler. Tümertekin, 1965 yılında yaptığı çalışmasında daha önce 5000 olarak belirlediği kriteri 10.000'e çıkarır. 10.000 kriterini kullanan araştırmacılar arasında Selen (1945), Darkot ve Tuncel (1978), Emiroğlu (1975) sayılabilir. 10.000 nüfus kriterini alt limit olarak kullanan bir başka araştırmacı ise Avcı'dır. 10.000-50.000 arası yerleşmeleri

“küçük şehirler”, 50.001-100.000 arası yerleşmeleri “orta büyüklükteki şehirler”, 100.001-1.000.000 nüfuslu yerleşmeleri “büyük şehirler”, 1.000.000 üzerindeki nüfusa sahip yerleşmeleri ise metropolitan sahalar olarak ifade eder (Avcı, 2004: 25). Özçağlar, 1996 yılında yapmış olduğu çalışmasında günümüz şartlarında 20.000 nüfus kriterinin alınması gerektiğini, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke nüfusunun az olması nedeniyle 10.000 kriterinin kullanılmasının doğal olduğunu, günümüzde şartların değiştiği ve daha büyük bir alt limitin kullanılması gerektiğini ifade eder (Özçağlar, 1996: 20-21). Bir yerleşmenin şehirsiz yerleşme olarak kabul edilmesi için kullanılan nüfus miktarının alt limitinin 20.000 olması gerektiğini ifade eden araştırmacılar arasında Özgür (1996), Yüceşahin ve Bayar (2004) da gösterilebilir. DPT 1987 Yılı Programı’nda 50.000-500.000 arasındaki şehirleri orta büyüklükteki şehirler olarak sınıflandırmış ve bu şehirleri 50.000-100.000 arası “alt orta büyüklükteki şehirler”, 100.000-250.000 arası nüfusa sahip olanları “orta orta büyüklükteki şehirler”, 250.000-500.000 arası nüfusa sahip olan şehirleri ise “üst orta büyüklükteki şehirler” olarak üç bölüme ayırır. Timor, 1997’de yapmış olduğu “Orta Büyüklükteki Şehirler ve Önemi” isimli çalışmasında DPT’nin yapmış olduğu bu sınıflandırmayı Türkiye şartlarında orta büyüklükteki şehirler için çok geniş bir yelpaze olarak bulmuştur. Türkiye’de 100.000 nüfusunu aşan şehirlerin hızla büyüyerek büyük şehirler kategorisine girdiğini ve 50.000-100.000 arası nüfusa sahip yerleşmeleri “orta büyüklükteki şehirler”, 100.000 üzeri nüfusa sahip şehirleri ise “büyük şehirler” olarak ifade etmenin daha doğru olacağını belirtir. Şehirlerin hiyerarşik sınıflandırmasıyla ilgili dikkat çeken çalışmalardan bir diğeri de Yüceşahin ve Özgür’ün 2008 yılında yapmış oldukları çalışmadır. Araştırmacılar bu çalışmada nüfusu 20.000-49.999 olan şehirleri “Çok Küçük Kentler”, nüfusu 50.000-99.999 olanları “Küçük Kentler”, nüfusu 100.000-499.999 olanları “Orta Büyüklükteki Kentler”, ve son olarak da 500.000 ve daha fazla nüfusa sahip şehirleri “Metropoller ve Büyük Kentler” olarak isimlendirmişlerdir (Özgür ve Yüceşahin, 2008: 119).

Bütün bu farklı değerlere rağmen coğrafyacıların ortak görüşü nüfusun şehir yerleşmeleri için önemli olduğu ancak bir yerleşmenin şehir ya da kırsal olarak ayrımında tek başına kullanılamayacağı şeklindedir. Bu noktadan hareketle, Turhal şehri yukarıda bahsedilen ölçütlere göre hiyerarşik bir sınıflandırmaya tabi tutulacak olursa ilçe statüsü kazanmadan önceki yıllarda da nahiye merkezinin nüfusu 5.000’nin altında değildir. Nüfusu, 10.000’i ilçe statüsü kazandıktan 10 yıl sonra aşmıştır. 1955 yılında yapılan sayımda Turhal şehrinin nüfusu 13.096 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Turhal 10.000

alt limitine göre ancak 1955 yılında “küçük şehir” konumundadır. 20.000 alt limitine ulaştığı tarih ise 1965 yılıdır. 1965 yılı nüfus sayımı sonucuna göre Turhal şehrinin nüfusu 22.658’dir. Dolayısıyla 20.000 nüfus kriter alındığında Turhal’ın şehir olarak sınıflandırılacağı tarih 1965 yılıdır. Turhal şehrinin nüfusu 50.000’i ilk defa 1985 yılında aşar. Bu tarihte yapılan sayım sonucuna göre Turhal’ın şehir nüfusu 60.097’dir. Dolayısıyla yukarıda ifade edilen 50.001-100.000 nüfusa sahip “orta büyüklükteki şehirler” kategorisinde yer almıştır. DPT’nin 1987 yılında yapmış olduğu sınıflandırmaya göre ise Turhal “alt orta büyüklükteki şehirler” kategorisinde yer alır. Yüceşahin ve Özgür’ün 2008 yılındaki çalışmasına göre ise Turhal, nüfusu 50.000-99.999 arasında olan “Küçük Kentler” kategorisindedir.

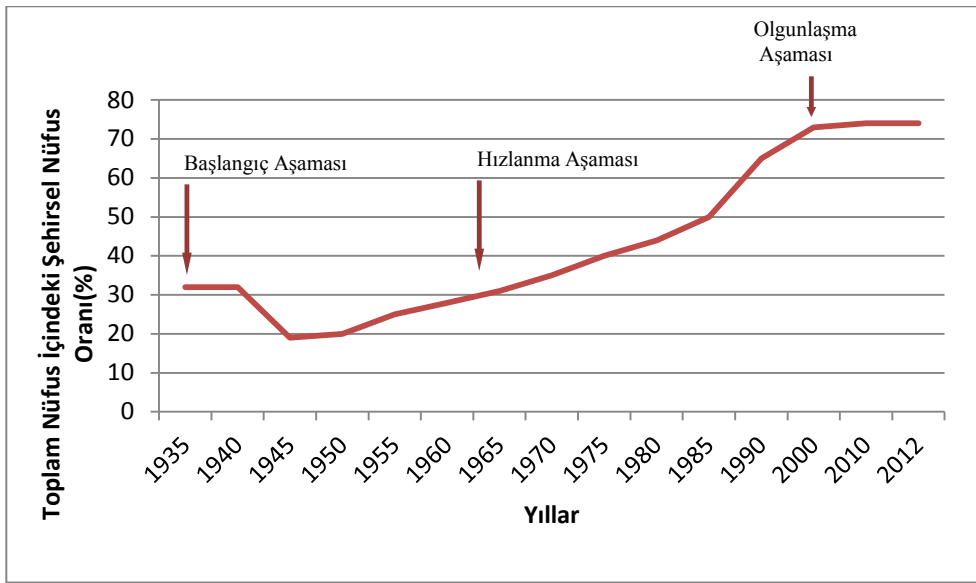
Tablo 6.29. Turhal’da Şehirselleşme

DÖNEMLER	Toplam Nüfus Artış Oranı (%)	Şehirselleşme Nüfus Artış Oranı (%)	Şehirselleşme (ŞNAO/TNAO)
1935-1940	3,6	6,3	1,8
1940-1945	125,7	34,2	0,3
1945-1950	13,7	17,3	1,3
1950-1955	10,8	37,7	3,5
1955-1960	16,8	30,8	1,8
1960-1965	17,9	32,3	1,8
1965-1970	14,3	27,8	1,9
1970-1975	16,9	35,3	2,1
1975-1980	8,6	19,6	2,3
1980-1985	13,6	28,2	2,1
1985-1990	-11,6	13,8	2,2
1990-2000	23,6	39,7	1,7
2000-2010	-34,1	-32,9	-67

Herhangi bir alanda, şehirselleşmeden söz edebilmek için şehirselleşme nüfus artışı yüzdesi / Toplam nüfus artışı yüzdesinin “1”den büyük olması şarttır. Dolayısıyla şehirselleşme nüfustaki artış her zaman sahada şehirselleşme olduğunu göstermez (Kılınç, 1983: 156). Buradan hareketle araştırma alanında şehirselleşmenin en fazla olduğu

dönem 1970-1975 evresi ile 1980-1985 evresi iken şehirselle büyümenin olmadığı dönemlerin ise 1940-1945 dönemi ile nüfus göstergelerinin negatif değerler gösterdiği 2000-2010 arası devre olduğu söylenebilir.

Bir ülkenin, bölgenin ya da araştırılan sahanın şehirleşme işlevini veya derecesini ortaya koyabilmek amacıyla “Şehirleşme Eğrisi (Urbanization Curve)” modeli de uygulanır (Yüceşahin, 2003: 91). Bu modele göre araştırma alanının şehirleşme eğrisi, belirgin üç dönemin oluştuğunu gösteriyor. Buna göre araştırma alanında 1935-1965 arası devre “Başlangıç Aşaması”, 1965-2000 arası devre “Hızlanma Aşaması”, 2000 yılından sonraki evre ise “Olgunlaşma Evresi” olarak belirlenmiştir.

Şekil 6.24. Turhal ilçesinin “Şehirleşme Eğrisi”

Araştırma alanında 1935-1940 arası 5 yıllık süreçte şehirde yaşayan nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı % 32 civarındadır. 1944 yılında ilçe olmasıyla idari fonksiyonunun etkisiyle kendisine bağlı bulunan kır yerleşmelerinin sayısı artar. Doğal olarak şehir nüfusunda da oransal bir düşüş yaşanır. Bu düşüş, kırsal yerleşme sayısının artmasıyla alakalıdır. Bu açıdan 1935 ve 1940 yılları hariç tutulursa araştırma alanında 1965 yılına kadar şehirde yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 30’un altındadır (Tablo 6.29. ve Şekil 6.24.). Bu nedenle bu tarihe kadar araştırma alanındaki şehirleşmeyi başlangıç evresi olarak tanımlamak mümkündür. Bu evrede araştırma alanındaki şehirleşme, gerçekte kasabalaşma şeklinde gerçekleşen geleneksel bir

toplum, tarımsal bir ekonominin ağırlığı ve yaygın bir kırsal nüfus yoğunluğuna bağlı kalmıştır.

1965-2000 yılları arasının kapsayan ikinci aşama ise “Hızlanma Aşaması”dır. Bu devre 35 yıllık süreyi içerir. Dönemin en belirgin özelliği, doğal nüfus artışının yanında göçle kazanılan nüfusla gerçekleşen büyümedir. 1965 yılında şehir nüfusunun oransal değeri % 30’u aşmış, dönem sonunda % 73’ü bulmuştur. Bu demografik değişim, aynı zamanda ilçe ekonomisinin dayandığı temellerin de büyük oranda değiştiğini gösterir. Bu dönemdeki hızlı şehirleşme, araştırma sahasının şehirleşmenin olumsuz etkilerine maruz kalmasına neden olmuştur. Şehir büyürken altyapı yetersiz kalmış, ova tabanı üzerinde yer alan verimli tarım arazileri üzerinde kontrolsüz ve plansız bir büyüme gerçekleşmiştir.

2000 yılından günümüze kadar süren evreyi ise üçüncü aşama olarak tanımlamak mümkündür. Bu aşamada şehirleşme eğrisi % 70’leri bulduktan sonra düzleşmeye başlamış ve belli bir değerde kalmıştır. Bu nedenle bu aşama “Olgunluk Aşaması” olarak nitelendirilebilir. Bu aşamadan sonra araştırma alanındaki düşük olan doğal nüfus artışına bağlı olarak kentleşme anlamında, gelecekte büyük bir sıçrama tahmin edilmemektedir.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. TURHAL'IN YERLEŞİM PLANI VE FİZYONOMİSİ

7.1. Yerleşim Planı ve Şekillendirici Faktörler

Kentleşme olgusu, ülkemizin önemli problemlerinden biridir. Kentlerin şehir-köy arasındaki farkları tam olarak yansıtmaması, kentleşmenin planlı gerçekleşip gerçekleşmemesi; kısa, orta ve uzun vadede gösterdiği gelişim ve beraberinde getirdiği sorunlar oldukça önemlidir. Bugün birçok şehir yerleşmesi, şehir ve köy arasındaki farkı yansıtmada konusunda yeterince başarılı değildir. Bunun yanında plansız kentleşme ve beraberinde getirdiği birçok problemle birlikte şehrin estetik kaygı taşımadan inşa edilmiş olması önemli bir problemdir. Dolayısıyla şehir yerleşmelerinin planlı bir gelişme ile kısa, orta ve uzun vadede sağlıklı bir biçimde büyümesi, estetik değer taşıması önemlidir. Bu durum aynı zamanda ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin önemli göstergelerinden biridir.

Yerleşmelerin şekillenmesinde doğal ve beşeri faktörlerin belirleyici özelliği vardır. Ancak önemli olan doğal ve beşeri faktörlerin etkisinde gelişen şehirlerin planlı bir kentleşme özelliği göstermesidir. Şehir yerleşmelerinin planlı büyümesi sağlıklı bir şehir olma özelliğini beraberinde getirir. Sağlıklı kentler, orada yaşayanlara fiziksel yapılanmadan sosyal hizmetlere, teknik altyapıdan iktisadi yaşama, estetik duygulardan kültürel değerlere değin yaşamın her alanında her türden kolaylığı ve olanağı sağladığı ölçüde bu özelliği gösterir. Sağlıklı şehirde yalnızca bugünün gereksinimlerinin karşılanmasıyla yetinilmez. Yarının kuşaklarına nasıl bir çevre bırakılacağı sorusu bugünün yatırımlarına da yön verir. Buna da “planlı kentleşme” adı verilir. Yani sağlıklı şehirler olabilmeye en etkin ve gerekli çözüm planlı olabilmektir (Susmaz ve Ekinci, 2008: 22).

Şehir yerleşmelerinin gelişimini etkileyen doğal çevre özellikleri: Jeolojik ve jeomorfolojik yapı, iklim, toprak ile bitki örtüsü ve su kaynakları gibi elemanlardır. Doğal çevreyi oluşturan bu elemanlar yerleşmeleri, kuruluş-gelişim sürecinde değişen uygarlık seviyesine göre farklı düzeylerde etkiler (Aliağaoğlu ve Uğur, 2010: 96). Mimari desenlerle birleşen bu elemanlar kentin şekillenmesinde ve kimlik oluşturmasında önemli rol oynar. Aynı tip topoğrafyaya ait alanlarda farklı çözüm

yaklaşımları, farklı şehirsal perspektiflerin ortaya çıkmasına neden olur (Turgut vd, 2012: 173).

Turhal şehrinin gelişimi üzerinde etkili olan doğal faktörlerin başında şehrin üzerinde kurulup geliştiği jeomorfolojik birim yani Turhal Ovası ve etrafındaki dağlık alanlar ile Turhal'ın Kelkit Vadisinden geçen Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun ana kırık sistemine 50 km, bu sistemin önemli faylarından biri olan Ezine Pazarı Fayı'na ise 18 km uzaklıkta olması gelir. Bu fay zonuna bağlı olarak oluşan ve tektonik karakter gösteren Turhal Ovası; kentin fizyonomisini etkileyen tepelik alanlar, Yeşilirmak gibi diğer doğal etmenleri de şekillendirdiği için ana faktör olarak karşımıza çıkar. Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun şehrin fizyonomisini etkilemesi ise doğrudan değil dolaylıdır.

Turhal, alüvyal ova üzerinde kurulan yerleşmelere benzer nitelikte bir gelişim gösterir. Yeşilirmak; ova içerisinde kuzey-güney yönlü uzanışı ile şehri ikiye bölmüş, bu özelliğiyle kentin şekillenmesinde ve kimlik kazanmasında önemli bir faktör olmuştur.

Turhal'da şehrin ilk kurulduğu yerlerin tepelik alanlar olması nedeniyle cadde ve sokaklar dar, kıvrımlı ve sıkışıktır. Kova Mahallesi bu durumu en güzel şekilde yansıtan bir mahalle olup çevresine göre yüksek bir alanda yayılmış, jeomorfolojik bir birim olarak tepe ve etrafında geliştiği için sokaklar dar, sıkışık ve kıvrımlıdır. Bu durum özellikle modern dönem öncesindeki feodal kentlerde toplumun sosyal düzeninin aksettiği şehirsal mekânlara benzer. Bu alana yakın zamanda TOKİ girecek, estetik açıdan şehre güzellik katması düşüncesiyle dubleks evlerden oluşan bir yenilemeye gidecektir. Mahalle, estetik açıdan modern şehir görüntüsünden oldukça uzak, kötü yapılaşmanın hâkim olduğu, sosyoekonomik durumun düşük olduğu bir mahalledir. Mahallede yasak olmasına rağmen hayvancılık da yapılmaktadır. Dolaşırken tepeye doğru tırmanan hayvan sürüsünü görmek mümkündür.

7.1.1. Turhal'da Kentsel ve Çevresel Koruma

Kentsel koruma sit alanlarını içine alan, çoğunlukla yerleşilmiş alanların karakteri, yerel özgünlüğü göz önünde tutularak planlamayı içerir. Bu özgünlüğü korumada kentsel tasarım önemli rol oynar. Fakat fiziki mekanı etkileyen faktörlere dikkat edilmelidir (Yenen vd., 1992). Kentsel doku içerisinde yer alan sit alanları ve tescilli binalar kentin doğal çevre koşulları, sosyoekonomik durumu vb. faktörler göz önünde bulundurularak koruma altına alınmalıdır.

Turhal'da kentsel korumaya yönelik çalışmaların yakın bir tarihte başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Şehirde 7 adet tescilli yapı, 5 adet sit alanı vardır. Şehirde Turhal Kalesi ve Çevresi I.-II. derece arkeolojik sit, İskeletepe Yerleşimi I. derece arkeolojik sit, Akyazı Höyüğü I. derece arkeolojik sit, ilçe mezarlığı II. derece arkeolojik sit, Meclis binası bahçesi kentsel sit alanı olarak belirlenmiştir. Arkeolojik sit alanları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, “İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar günümüze ulaşan eski uygarlıkların, yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar” olarak tanımlanır. I. derece arkeolojik sit alanları ise yine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları” olarak belirlenmiş, II. derece arkeolojik sit alanları ise “Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları, koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanları” olarak tanımlanmıştır.

Kentsel korumanın önemli bir parçasını oluşturan tescilli binalar ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda (T. C. Resmi Gazete 18113) “Korunacak varlıklar estetik ve bilimsel açıdan değer taşıyan jeolojik oluşum, bitki, su ögesi, yabanıl yaşam bölgeleri; tarihi bahçeleri de kültür ve tabiat varlıkları” şeklinde tanımlar. Tarihi ve mimari değeri olan eski evler, hanlar, konaklar da taşınmaz kültür varlıkları içerisindedir (Özen ve Kadioğulları, 2006: 2).

Hamam Mahallesi, 115 ada 22 parselde bulunan mezarlık kentsel sit olarak belirlenen ilk alanı olup Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 16.08.1989 tarih, 461 sayılı kararı ile II. derece arkeolojik sit ilan edilmiştir.

Turhal ilçe merkezinde, kentin ilk oluştuğu alanlardan biri olan Camikebir Mahallesi'nde, 249 ada, 1 parselde yer alan Ulu Cami, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 20.12.1991 tarih, 1192 sayılı kararı ile “korunması gerekli kültür varlığı” olarak tescil edilmiştir.

Şehir merkezinde Camikebir ve Hamam mahalleleri sınırlarında yer alan, şehirsil silüetin karakteristik bir parçası olan kale ve çevresi, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 23.01.1998 tarih, 2230 sayılı kararı ile I. ve II. derece arkeolojik sit olarak ilan edilmiştir (Foto 7.1 ve Foto 7.2).

Foto 7.1. Kale ve Çevresi

Foto 7.2. Kale tepe Üzerinde Yer Alan Mağara

Şehir merkezinde yer alan bir diğer sit alanı ise Gürsel, G. Osman Paşa ve Mimar Sinan mahalleleri sınırlarında yer alan İskeletepe Yerleşimi ve Ray Mahallesi'nde bulunan Akyazı Höyüğü'dür. Bu alanlar Kayseri Kültür ve Tabiat

Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 11.03.2005 tarih, 145 sayılı kararı ile I. derece arkeolojik sit olarak ilan edilmiştir.

Şehirde korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenen diğer alanlar ise Pazar Mahallesi'nde bulunan Kesikbaş Camii ve Türbesi, Ahi Yusuf Türbesi; Seyfi Demirsoy Mahallesi'nde bulunan Meclis Binası, Kocakavak Anıt Ağacı, Şeker Fabrikası Binası ve Gar Binası'dır. Ahi Yusuf Türbesi, 187 ada, 28 parselde yer alan türbe, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 24.12.1993 tarih, 1637 sayılı kararı ile "korunması gerekli kültür varlığı" olarak tescil edilmiştir. 470 ada, 1 parselde yer alan Kesikbaş Cami ve Türbesi, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 26.09.2002 tarih, 3146 sayılı kararı ile "korunması gerekli kültür varlığı" olarak tescil edilmiştir. Aynı kararda tescilli yapının, üst örtü onarımının, özgün malzeme, yapım tekniği ve biçiminde, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulunun 05.11.1999 gün 660 sayılı ilke kararında belirtilen "basit onarım" kapsamında yapılması yönünde karar alınmıştır.

Foto 7.3.a. Kocakavak Anıt Ağacı

Foto 7.3.b. Kocakavak Anıt Ağacı

Foto 7.4. Meclis Binası

Seyfi Demirsoy Mahallesi'nde, Şeker Fabrikası içinde yer alan meclis binası bahçesi, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 12.01.1996 tarih, 1987 sayılı kararı ile kentsel sit ve korunması gerekli kültür varlığı, Kocakavak Anıt Ağacı ise korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı olarak ilan edilmiştir (Foto 7.3 ve Foto 7.4).

Şeker Fabrikası içinde yer alan tarihi gar binası ise, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 13.12.2006 tarih, 263 sayılı kararı ile korunması gerekli II.grup kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (Foto 7.5.).

Foto 7.5. Gar Binası

Şeker fabrikası içinde yer alan tarihi fabrika binası da Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 13.12.2006 tarih, 263 sayılı kararı ile korunması gerekli II.grup kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Ayrıca, Sivas Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 13.12.2006 tarih, 263 sayılı kararı ile tüm bu alanların tescilinin devamına karar verilmiştir.

7.2. Alt yapı Açısından Turhal Şehri

Ulaşım, kanalizasyon, su, elektrik, iletişim ve temizlik işleri gibi altyapı hizmetleri; şehir yerleşmelerini kırsal yerleşmelerden ayıran, şehirlerin

sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli faktörlerden biridir. Kentlerin gelişiminde önemli bir yeri olan altyapı hizmetleri ne yazık ki ülkemizde hızlı kentleşmeyle birlikte birçok yerde yetersiz kalmış, zaman zaman can ve mal kaybına neden olan zararların yaşanmasına sebep olmuştur.

Şehirsel alan içerisinde 333 ha'lık yer kaplayan ulaşım alanları, şehirsel alanın % 19'unu oluşturur. Planlı kentlerde olması gereken minimum oran % 30 olarak ifade edilir (Tümertekin, 1976: 57). Bu açıdan çevreden aldığı göçlerle hızlı bir kentleşmeye maruz kalmış olan araştırma alanında planlı bir büyümenin olmadığı, bunun sonucunda da yeterli büyüklükte ulaşım alanlarının olmadığı görülür.

Şehir içi yolların % 67'si asfalt, % 2'si stabilize, % 5'i parke, % 9'u taş, % 17'si ise toprak yoldan oluşmuştur. Asfalt yolların hemen tamamı merkezi kısmı oluşturan mahallelerde yer alırken stabilize, toprak ve taş yollar ise genellikle şehrin kenar mahallelerinde, tarım ve hayvancılığın yapıldığı mahallelerdedir (Foto 7.6 ve Foto 7.7). Şehirde, Yeşilirmak kenarında yaya yolu düzenlemesi bulunuyor. Kova Mahallesi'ndeki yollar dar, labirent şeklinde, eğimin fazla olduğu, aynı zamanda çıkmaz sokakların eşlik ettiği yollar olarak diğer mahallelerin cadde-sokak sisteminden ayrılır.

Foto 7.6. Kayacık Mahallesi-Toprak Yol

Foto 7.7. Kova Mahallesi'nden Bir Sokak Görünümü

Foto 7.8. Cumhuriyet Caddesi ve Dar Kaldırımları

Şehirde yaya ve araç trafiğinin yoğun olduğu Cumhuriyet Caddesi etrafındaki tali yolların sokakları, kaldırım açısından yetersizdir (Foto 7.8.). Yeni yapılaşmanın olduğu Mimar Sinan, Cumhuriyet mahallelerinde kaldırım çalışmaları devam

etmektedir. Tarım ve hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı mahallelerden biri olan Hamam Mahallesi çevikler mevkiinde de kaldırım çalışmaları sürüyor.

Şehirde, içme ve kullanma suyu şebekesi 1958 yılında yapılmış. Mevcut şebekenin ihtiyaca cevap vermede yetersiz kalması nedeniyle 1987 ve 2009 yıllarında yenileme çalışmaları yapılmış. Günümüzde içme ve kullanma suyu, Varvara Mahallesi'nde, Tokat karayolu üzerinde, Kız Kayası mevkiisi ile Yavşanlık mevkiisinde yer alan 11 derin kuyu ile 1 adet cazibe kaynağından temin edilir. Turhal Belediyesi'nden alınan verilere göre şehirde su abone sayısı, konutlar için 20.882; kamu kurumları için 96, ticarethaneler için 1595 ve sanayi tesisleri için 11'dir. Sonuçta, Turhal kentinde içme suyu sıkıntısı günümüzde söz konusu değildir. Nüfus artış hızı dikkate alındığında gelecekte de sorun olmayacaktır.

Kırsal kesimden aldığı göçlerle plansız olarak yerleşime açılan alanlarda altyapı yetersizliği şehrin önemli problemleri arasındadır. 1945-1985 yılları arasında şehir nüfusu 7,4 kat büyümüş. Bu hızlı büyümeye rağmen şehirde kanalizasyon şebekesi 1996 yılında inşa edilmiş. Günümüzde, kanalizasyon şebekesinin bulunmadığı mahalleler vardır. Bu mahallelerde foseptik çukurlar kullanılıyor. Bu durum modern şehircilik anlayışına ters düşmekte aynı zamanda, önemli çevre sorunlarına neden olmaktadır. 1996 yılında yapılan kanalizasyon hatları doluluk oranları ve kanalizasyon hattı çeperlerinin taş, moloz gibi atıklarla daraltılmasından dolayı zaman zaman tıkanarak önemli sıkıntılar ortaya çıkıyor. Kanalizasyon durumuyla ilgili bir başka sorun ise kanalizasyon sularının herhangi bir arıtmaya tabi tutulmadan Yeşilirmak'a boşaltılmasıdır. Bu durum hem Yeşilirmak'ın kirlenmesine hem de görsel açıdan kötü bir manzaranın oluşmasına neden oluyor.

Şehrin sıvı atıklarla ilgili bir başka problemi ise fabrikaların atıklarının Yeşilirmak'a karışmasıyla oluşan kirliliktir. Bu kirlilik görsel açıdan istenmeyen bir manzaraya neden olduğu gibi insan sağlığı açısından da önemli riskler taşıyor. Özellikle Hamam Mahallesi Şeyhoğlu Caddesi Çevikler mevkiinde, Yeşilirmak'a Şeker Fabrikası'nın atıkları karışıyor ve bu alanda çok kötü bir kokuya neden oluyor.

Tarım yapılan mahallelerde evlerin ahır ve samanlık gibi eklentilere sahip olması, sıvı ve katı hayvan gübrelerinin açıkta, konutların hemen yanında bulundurulması enfeksiyonel hastalıklara yol açabilecek kötü çevre koşulları arasındadır.

Şehirde üretilen ve çevre kirliliğine yol açan katı atıklar içinde evsel, endüstriyel, sağlık, tarımsal, taşkın ve erozyon problemi sonucu oluşan atıklar önemli bir yer tutar. Söz konusu katı atıklar Turhal Belediyesi tarafından toplanmakta ve hâlihazır harita sınırları dışında yer alan Dutlupınar mevkiindeki çöp havuzuna atılıyordu. Ancak bu atıkların imhası ve değerlendirilmesini sağlayacak modern bir tesis bulunmuyordu. Dolayısıyla 2011 yılına kadar bu durum önemli bir problem oluşturmuş. 2011 yılından itibaren katı atıkların imhasını ve değerlendirilmesini, yani dönüşümünü sağlayacak Tokat, Turhal, Zile ve Pazar belediyeleri tarafından Turhal Kuşoturağı köyü mevkiinde yapılan Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi bu konudaki problemi önemli ölçüde azaltmıştır.

Şehirde şehir içi elektrik şebeke sistemi, 154 kV.'lik Tokat-Turhal ve Turhal-Kayabaşı ana iletim hatlarından sağlanmakta olup 34.5 kV.'lik şebeke sistemi ile şehre dağıtılır. Elektrik abone sayısı konutlar için 24289, kamu kurumları için 125, ticarethaneler için 4285 ve sanayi tesisleri için 15 adettir. Şehirde elektrik enerjisi ile ilgili problem bulunmuyor.

Şehirde doğal gaz şebekesi henüz yeni olup 6.100 hanelik aboneye hizmet veren doğal gaz toplu ısıtma sistemi vardır. Gelecek yıllarda sanayi tesislerini de kapsayan bir yayılımın olması bekleniyor.

Şehirde haberleşme ağı ile ilgili bir teknik altyapı eksikliği yoktur. Turhal'da Posta İşleme Merkezi ve TELEKOM Şubesi bulunuyor (Foto 7.10 ve Foto 7.11). Telekom şubesi, Turhal ve Zile ilçelerine birlikte hizmet veriyor. Toplam abone sayısı, 26.957'dir.

Foto 7.9. Cumhuriyet Caddesi Üzerinde Bulunan TELEKOM

Foto 7.10. Cumhuriyet Caddesi Üzerinde Bulunan PTT

7.3. Konut Tipleri

Şehirsel alanlar teknik, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel birçok konunun birlikte oluşturduğu mekânlar olduğu için farklılık gösterir. Şehirlerin bu farklı karakterleri *kent kimliği*, *kent profili* ve *kent imgesi* kavramlarıyla ifade edilir. Kent kimliği, uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Şehrin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi niteliklerin karışımı olarak şehre biçim verir. Kentin profilini doğal profili, sosyo-ekonomik profili ve insan eliyle yapılmış mekânın profili ile bir bütünleşmenin değerlendirilmesi oluşturur ve kentsel kimlik bir kentin, çevrenin, doğal ve yapay elemanları ve sosyo-kültürel özellikleri ile tanımlanır. Kentlerin kimlikleri ve profillerinin oluşumunda mimari özellikleri yansıtan konut tiplerinin de önemli bir yeri bulunur (Susmaz, Ekinci; 2008:25).

Konut tipleri toplumların ekonomik yapıları, sosyo kültürel özellikleri, gelenekleri, alışkanlıkları konusunda önemli ipuçları verir. 1934 yılında ovanın orta yerinde kurulan şeker fabrikasıyla birlikte kırdan şehre, şehrin estetiğini ve kimliğini ortaya koyan göçler gerçekleşmiş. Bu artış 1973 yılından sonra özel teşebbüsün sanayi yatırımlarını arttırmasıyla devam etmiş, şehirsel arazi üzerinde kırsal alanlara ait özellikleri yansıtan konutlar yayılımını sürdürmüştür.

Turhal şehrinin kentsel kimliğini ortaya koyan önemli özelliklerden bir tanesi konutların mimari özellikleridir. Şehirde yer alan konutların özellikleri incelendiğinde modern yapıları ve mimarsız yapıları bir arada görmek mümkündür. Ancak şehirde büyük oranda mimari özelliği olmayan, mimarsız yapı tarzından oluşan, tarımsal fonksiyonlarla şehirsel özellikleri yansıtan fonksiyonlar arasında geçiş özelliği gösteren konutlar yer alır. Bu durumun temel nedeni kentin kırsal alandan aldığı göçlerle büyümüş olması ve şehir içerisinde tarım ve hayvancılığın önemli bir yer kaplamasıdır. Bunun sonucunda kasaba veya köy yaşamına ait özellikler konut tiplerine yansımıştır.

Foto 7.11. Pazar Mahallesi'nde Yer Alan Kentsel Mimariden Uzak Konutlar

Foto 7.12. Ray Mahallesi'nde Yer Alan Konut Tipleri

Pazar Mahallesi, Ray, Mahallesi, Kayacık, Hacılar, Müftü Mahallesi, Hamam Mahallesi'nde mimarsız yapıların yoğunlukta olduğu, kırsal yaşam tarzına ait özelliklerin görüldüğü konutlar yaygın olarak bulunur (Foto 7.11 ve Foto 7.12). Söz konusu mahallelerde yer yer sosyoekonomik duruma bağlı olarak modern yapıları görmek de mümkündür.

Foto 7.13. Kayacık Mahallesi'nde Kırsal Alanları Andıran Konutlar

Foto 7.14. Hacılar Mahallesi'nde Kentsel Mimariden Uzak Konutlar

Kayacık ve Hacılar mahallelerinin mimari özelliklerinin kırsal alanlardan farksız olmasının nedeni bu mahallelerin daha önce köy statüsünde bulunmasıdır. Köy statüsünden merkeze bağlı bir mahalle konumuna gelmeleri elbette mimari yapıyı kısa vadede değiştirmemiş (Foto 7.13 ve Foto 7.14). Doğal olarak bu durum araştırma alanının kentsel dokusuna yansımış.

Foto 7.15. Hamam Mahallesi'nde Tarım Alanları ve Ahırlarla Bitişik Konutlar

Foto 7.16. Kova Mahallesi'nde Kentsel Mimariden Uzak Konut Örnekleri

Mimarsız yapıların yaygın olduğu mahallelerden biri olan Kova Mahallesi'ne yakın zamanda TOKİ girecek, estetik açıdan şehre güzellik katması düşüncesiyle dubleks evlerden oluşan bir yenilemeye gidilecek. Mahalle, estetik açıdan modern şehir görüntüsünden oldukça uzak, kötü yapılaşmanın hâkim olduğu, sosyoekonomik durumun düşük olduğu bir mahalledir (Foto 7.16).

Mimarsız yapıların yaygın olduğu, tarım ve hayvancılığın yapıldığı mahallelerde yer alan konutlar, resimlerden de görüldüğü üzere aynı zamanda kötü kalitede olan konutlardır. Genel bir yargıya varmak gerekirse Turhal'da geleneksellik şehir yaşamına çoğu yerde damgasını vurmuş. Birçok mahalle, köy yaşamının özelliklerine sahip. Geleneksel yapının değiştiği mahallelerin başında Cumhuriyet Mahallesi gelir. Bunun yanı sıra Mevlana Mahallesi, Mimar Sinan Mahallesi gibi yeni şehir bölgelerinde kentsel dokuda hemen ayırt edilen, şehir açısından yeni oluşumlar söz konusudur (Foto 7.17, Foto 7.18 Foto ve 7.22.).

Foto 7.17. Mevlana Mahallesi'nde Yer Alan TOKİ Konutları

Foto 7.18. Mimar Sinan Mahallesi'nde Yer Alan Çok Katlı Konutlar

Foto 7.19. Pancar Sokak'ta Yer Alan Konut Mimarisi

Foto 7.20. Pancar Sokak

S.Demirsoy Mahallesi, Pancar Sokak ile şeker fabrikası alanında bulunan lojmanlar içerisindeki konutlar, kentsel doku içerisinde ayrı bir yere sahiptir (Foto 7.19 , Foto 7.20 ve Foto 7.21.). Bu konutlar, şeker fabrikasının inşaatı sırasında Almanlar tarafından yapılmış ve fabrikanın inşasında çalışan Almanlar tarafından kullanılmış. Günümüzde ise fabrikada çalışan usta pozisyonundaki çalışanlara lojman olarak verilmiş.

Foto 7.21. S.Demirsoy Mahallesi Ş.Fabrikası Lojmanları

Foto 7.22. Celal Mahallesi

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8.COĞRAFI BİLGİ ALTLIĞINA DAYALI PLANLAMA ÖNERİLERİ

Araştırma alanında şehrsel gelişimi destekleyecek, şehrin sürdürülebilirliğini sağlayacak planlama kararlarına ihtiyaç vardır. Bu nedenle şehrin kurulduğu alanın coğrafi özellikleri dikkate alınarak planlama önerileri sunulmuştur. Bu öneriler şehrin ekonomik fonksiyonlarına, deprensellik durumuna, taşkın ve erozyon problemine, sağlık fonksiyonuna, altyapı durumuna ve peyzaj özelliklerine yöneliktir.

8.1.Sanayi fonksiyonuna yönelik Planlama Önerileri

- Tarıma dayalı sanayi kollarının gelişimi şehrin sanayi fonksiyonu açısından önemlidir. Verimli tarım arazilerine sahip olan Turhal Ovası tarıma dayalı sanayinin hammadde ihtiyacını karşılayabilecek niteliktedir. Bu nedenle şehrin sanayi fonksiyonunu destekleyen ilçe tarım potansiyeli geliştirilmeli, bitkisel üretim ve hayvancılık teşvik edilmelidir. Şehrsel arazi içerisinde yer alan sulu tarım alanları mutlak surette korunmalı, yerleşime açılmamalıdır.
- Şehrin kurulduğu alanın jeolojik özelliklerinin sunduğu avantajlar taşta toprağa dayalı sanayi açısından önemlidir. Taşa toprağa dayalı sanayi Turhal'ın sanayi fonksiyonunu güçlendirecek niteliktedir. Özellikle Tuğla-kiremit sanayi ve mermer sanayi desteklenerek şehrin sanayi fonksiyonu geliştirilebilir. Bu amaçla günümüzde bu alana yönelik şehirde yer alan 23 işletmenin sorunları giderilmelidir.
- Şehirde sanayinin gelişimi için öncelikle Arzupınarı köyü civarında kurulan Turhal Organize Sanayi Bölgesi'nin tam olarak faaliyete geçmesi gerekir. Bunun yanında tarıma dayalı sanayinin önemli olduğu Turhal ekonomisinde hayvansal ürünlerin işlenmesine yönelik tesislerin bulunduğu bir organize sanayi bölgesinin olmaması önemli bir eksikliktir. Bu eksikliğin giderilmesi hem şehir ekonomisini canlandıracak hem de tarıma dayalı sanayiye güçlendirecektir. Yine Turhal'la özdeşleşen Turhal Şeker Fabrikası'nın sorunları giderilmeli ve özelleştirilme durumu tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Başta tekstil sanayi olmak üzere diğer sanayi kollarının kalifiye eleman, teknoloji ve sermaye sorunları çözülmelidir. Sanayinin gelişimine katkı açısından üniversite-sanayi

işbirliği önemlidir. Ancak araştırma alanında üniversite-sanayi işbirliği mevcut değildir. Özellikle kalifiye eleman yetiştirmede açılacak olan yeni bölümlerin katkısı büyük olacaktır.

8.2.Taşkın ve Erozyon Problemine Yönelik Planlama Önerileri

- Turhal yüksek bir topografya ile çevrelenmiştir. Bu yüksek topografyada bitki örtüsünün tahrip edilmesi, akarsu yatağının daraltılması ve şehirleşme ile birlikte oluşan beton zeminler bunun yanı sıra Yeşilirmak'a ve şehirde yer alan derelere kontrolsüz bırakılan atıklar taşkınların en önemli nedeni olmaktadır.
- Yeşilirmak'ın doğal taşkın alanına çok yakın kurulan mahalleler Yunus Emre, Kazım Karabekir, Müftü, Borsa ve Hamam mahalleleri ile Çivril Deresi yatağı yakınlarına kurulmuş olan Dere, Emek ve Mimar Sinan mahalleleri ve yüksek, eğimli bir alanda kurulmuş olan Hacılar Mahallesi taşkınlardan en fazla etkilenecek olan mahallelerdir. Özellikle bu alanlarda ıslah çalışmaları arttırılmalı, Yeşilirmak ve kollarının doğal taşkın alanına çok yakın kurulan söz konusu mahallelerde nehre bırakılan katı ve sıvı atıkların önüne geçilmeli ve bu konuda sıkı denetimler yapılmalıdır. Söz konusu durum taşkınlara neden olduğu gibi çevre kirliliğine ve kötü kokulara da neden olmaktadır. İnsan sağlığını her açıdan tehlikeye atan bu durum ortadan kaldırılmalıdır. Sorunun yok edilmesi ya da en aza indirilebilmesi için kanalizasyon sisteminin mutlaka geliştirilmesi gereklidir
- Şehrin güneybatısında yer alan Gazi Osman Paşa Mahallesi ile Gürsel Mahallesi, kuzeydoğusunda yer alan Borsa Mahallesi, doğusunda yer alan Fatih Mahallesi, kuzeybatısında yer alan Boyacılar Mahallesi ile Kayacık Mahallesi, batısında yer alan Mareşal Fevzi Çakmak Mahallesi ile Mimar Sinan Mahallesi ile kuzeyinde yer alan Hacılar Mahallesi'nde eğim değerleri yüksektir. Bu alanlar orta şidette erozyona maruz kalabilecek alanlardır. Bu nedenle bu mahalleleri çevreleyen alanlarda ağaçlandırma çalışmaları yapılmalıdır.

8.3.Sağlık Fonksiyonuna Yönelik Planlama Önerileri

- Şehirde sağlık alanları eksikliği önemli bir problem olarak tespit edilmiştir. Şehirde yer alan Turhal Devlet Hastanesi şehir nüfusunun ihtiyacını karşılayabilecek nitelikte değildir. Bu nedenle İmar planında öngörülen sağlık

alanlarına ulaşılmalıdır. Sağlık alanında sadece devlet yatırımları değil özel sağlık merkezlerinin de kurulmasına imkân tanınmalıdır.

8.4.Altıyapı Durumuna Yönelik Planlama Önerileri

- Şehir içerisinde yer alan ulaşım alanları yeterli değildir. Bunun yanı sıra şehri çevreleyen mahallelerde yolların önemli bir kısmı taş, toprak ve stabilize yollardan oluşmaktadır. Sokaklar kaldırım açısından yetersiz durumdadır. Şehirçi ulaşım sistemleri güçlendirilmelidir.

8.5.Şehirscl Peyzaja Yönelik Planlama Önerileri

- Şehrin mimari açıdan estetik problemi vardır. Bunun için öncelikle plansız yapılaşma engellenmelidir. Kaçak yapılaşmaya izin verilmemeli ve bu alanlara alt yapı hizmetleri götürülmemelidir. Şehirscl mimariden uzak yapılar kentsel dönüşüm projeleri ile yenilenmelidir. Şehirde tarım yapılan mahallelerde hayvan gübrelerinin açıkta bulunması görüntü kirliliği ve insan sağlığı açısından ayrı bir problem oluşturmaktadır. Şehirscl yaşam ile çelişen bu durum ortadan kaldırılmalıdır.

SONUÇLAR

Turhal, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde hidrografik anlamda Yeşilirmak Havzası'nda yer alan, 911 km²'lik bir yüz ölçüme sahip, Turhal ilçesinin merkezi durumunda olan bir şehirdir.

Şehrin doğal sınırları bulunur. Kuzey Anadolu Dağlarının iç kesimlerinde, Canik Dağlarının güneyinde yer alan depresyon kuşağı içerisinde yer almakta olup kuzeyden Buzluk ve Kamat dağları, doğudan Hanife ve Mercimek dağları, güneyden Ayrancılar Platosu, batıdan ise Nacak dağı ile sınırlandırılmış. Morfolojik bakımdan Turhal şehri, ülkemizin en önemli tektonik yapılarından biri olan Kuzey Anadolu Fay Kuşağı üzerinde yer alan tektonik kökenli, alüvyal dolgulu bir çöküntü ova üzerinde kurulup gelişmiş. Şehrin kurulduğu bu morfolojik birim, bölge tektoniğinin karakteristik sonucu olarak ortaya çıkmış, flüvyal süreçlerle şekillenmiş. Şehir, büyük oranda Senozoyik'e ait formasyonları oluşturan alüvyonlarla kaplıdır. Ancak saha içerisinde belirli noktalarda Paleozoyik ve Mesozoyik'e ait formasyonlar da bulunur.

Şehrin üzerinde geliştiği alan, Pliyosen'de ilk şeklini almış, Kuvaterner'de bugünkü görünümünü kazanmış, alüvyal dolgulu bir çöküntü ovidir. Ova, etrafı yüksek bir rölyefe sahip, Yeşilirmak'ın Almus-Tokat yörelerinin sularını Pliyosen sonlarında dış drenaja bağladığı bir coğrafi üitedir. Ovanın en belirgin özelliği Kuzey Anadolu Fay Kuşağı içerisinde yer alan tektonik kökenli bir ova olmasıdır.

Şehir, jeolojik birimlerden özellikle Kuvaterner yaşlı akarsu çökelleri üzerinde gelişmiş. Akarsu çökeli üzerinde Mimar Sinan, Ray, Yunus Emre, Yavuz Selim, Cumhuriyet, Dere, Seyfi Demirsoy, Varvara, K.Karabekir, Müftü, Kova, Meydan, Pazar, Hamam ve Celal mahalleleri ile kısmen Güneş, Gürsel, Nurkavak, M.F.Çakmak, Fatih mahalleleri bulunur. Bu durum şehrin depremselliği açısından büyük önem taşır.

Araştırma alanında hüküm süren iklim üzerinde planeter faktörler, karasallık derecesi ve yer şekilleri etkilidir. Turhal'da ortalama günlük güneşlenme süresi yıllık 6,16 saattir. En düşük ortalama günlük toplam güneşlenme süresi Aralık ayında (2,21 saat/gün) en düşük değerinde olup temmuz ayında (10,36) en yüksek değerine ulaşır. Araştırma alanında yıllık ortalama sıcaklık 12,7'dir. Sıcaklık değerleri, ilkbahar mevsiminde kademeli bir şekilde yükselirken sonbahar mevsiminde ise kademeli bir şekilde azalır. Yörede basınç şartları termik kökenlidir, ancak zaman zaman dinamik kökenli basınç alanlarının da etkisine girebilmektedir. Turhal'da rüzgâr esme sayısının

en fazla olduğu yön kuzeydoğu (NE)'dur. Esmeye sayının en az olduğu yönler ise doğu-güneydoğu (ESE) ve doğu - kuzeydoğu (ENE)dur. Araştırma alanındaki yıllık yağış miktarı 447,4 mm'dir. En yağışlı ay nisan (62,4) iken en az yağışın düştüğü ay ise ağustos (9,2) ayıdır. Araştırma alanının iklim özellikleri: Kışları Karadeniz kıyı kuşağı kadar ılıman olmadığı gibi iç kesimlerde görülen karasallık kadar da şiddetli değildir. Aynı şekilde yaz ayları Karadeniz kıyı kuşağı kadar nemli değil ancak iç kesimler kadar da kuru değildir. Bu özelliğiyle Karadeniz kıyı kuşağı ile iç kesimlerde görülen iklim tipinden ayrılır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve az soğuk geçer.

Hydrografik özellikler bakımından akarsu ağı ve akarsu debisi yönünden oldukça zengin olan şehir, Yeşilirmak ve kolları tarafından parçalanmış. Yeşilirmak, Sivas'ın Suşehri ile Zara ilçeleri arasındaki Köse Dağı'nın batıya bakan yamaçlarından ve deniz seviyesinden yaklaşık 2.801 m yüksekten doğar. Araştırma alanında kuzey- güney yönünü aldıktan sonra ovanın batısında Devecidağ'dan doğan Hamidiye Deresi, Buzluk Dağı'ndan doğan Çivrilözü Deresi ile doğudan Gülüt Çay'ı ile birleşir. Türkiye'nin en büyük su toplama havzalarından biri olan Yeşilirmak'ın araştırma alanı içerisinde yaklaşık 30 km'lik bir uzunluğu vardır. İnceleme alanında 5409,2 km² su toplama havzasına sahiptir. Bu özelliğiyle Yeşilirmak Nehri, şehirde cadde ve sokak sisteminin oluşmasında oldukça etkilidir. Şehir morfolojisinde Yeşilirmak Nehri'nin önemi büyüktür. Şehri güney-kuzey yönünde kat ediyor. Aynı zamanda şehri parçalara ayırıyor.

Araştırma alanında yer alan bitki örtüsü, Karadeniz Fitocoğrafya Bölgesi'nden İran-Turan Fitocoğrafya Bölgesi'ne geçiş sahası üzerinde yer alır. Sahada yayılış gösteren doğal bitki örtüsünü ormanlar, ağaçcık formasyonu, antropojen stepler, akarsu boyu bitkileri oluşturur.

Araştırma alanı ve yakın çevresinde iklim, ana materyal, bitki örtüsü, fauna, topoğrafya, zaman ve beşeri faktörlerin etkisine bağlı olarak zonal topraklara ait kahverengi orman toprakları, kestane rengi topraklar ile Azonal topraklar grubuna giren kolüvyal topraklar, alüvyal topraklar ve litosoller bulunur.

Turhal'ın hangi tarihten yerleşmeye açıldığı tam bilinmemekle birlikte şehirde yer alan Turhal Kalesi üzerinde yer alan kitabelerin Sümerler'e ait olduğu, buradan hareketle kalenin tarihinin M.Ö. 3000'lere kadar gittiği düşünülüyor. Araştırma alanı, Malazgirt zaferinden kısa bir süre sonra tamamıyla Türkler'in eline geçmiş. 1308 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra 1317 yılında İlhanlılar'ın,

1335 yılında Eratnalılar'ın, 1380 yılında Kadı Burhaneddin'in, 1398 yılında ise Osmanlı Devleti'nin himayesi altına girmiş.

Yeşilirmak'ın neden olduğu taşkınlardan korunma isteği ile şehrin ilk kuruluş yerini fiziki faktörler belirlemiştir.

Osmanlı Devleti döneminde nahiye statüsünde bulunan Turhal, Cumhuriyet döneminde 1944 yılında ilçe statüsü kazanmıştır. Cumhuriyet döneminde idari açıdan yaşadığı bu değişikliğin yanı sıra şehrsel gelişimi de bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu açıdan Turhal'ın şehrsel varlığının 1934 yılında şeker fabrikasının kurulmasından sonra başladığı ve özellikle ilçe statüsü kazandıktan sonra şehrsel büyümenin hızlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Coğrafi bir ünite olan ova üzerinde kurulup gelişmesi, şehrin mekân organizasyonunu yöneten faktörler arasında coğrafi çevre bileşenlerinin de önemli olmasını sağlamıştır. Artan nüfus, coğrafi çevre bileşenlerine ait kaynakların yoğun ve etkili bir biçimde kullanılmasına neden olmuştur. Şeker fabrikasının ovanın ortasına kurulmuş olması, ova tabanına doğru hızlı genişlemeyi beraberinde getirmiştir. Şeker fabrikasının kurulmasıyla birlikte bir kasaba yerleşmesi olan Turhal, sanayi-ticaret etki alanı nahiye sınırlarını teşkil ederken günümüzde sanayi ve ticaret etki sahası ilçe idari sınırlarını aşmış, yerel ve bölgesel pazardan uluslararası pazara dönük hale gelmiştir. Faal nüfusun önemli bir kısmına istihdam sağlayan ve şehrin ilk kamu yatırımı olan şeker fabrikası, şehirde modern sanayinin başlangıcı olmuştur. Buradan hareketle Turhal'da şehirleşme olgusunun temelinde beşeri faaliyetlerin ön planda olduğu ancak doğal çevre özelliklerinin de katkısının büyük olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Cumhuriyet döneminde Turhal ile ilgili ilk verilerin elde edildiği 1935 yılında, toplam nüfusu 17.958 olan Turhal'ın nahiye merkezi nüfusu 5.687'dir. 2012 yılında ise 63.600 nüfusa sahip olup Orta Karadeniz Bölümü şehir nüfusunun %7'sini Tokat ili şehir nüfusunun %18'ini bünyesinde bulunduruyor. Şehrin nüfus özellikleri incelendiğinde nüfus değişkenlerinin farklılaştığı üç dönem tespit edilmiştir. Bu dönemler içerisinde nüfusun dinamik olduğu ve hızlı arttığı 1945-1985 yılları arasında şehir, çevresinden aldığı göçlerle nüfusunu 7,4 kat büyütülmüş. Bu yönüyle Turhal'ın şehirleşme karakteri Türkiye'nin genel şehirleşme yapısına benzer özellikte olup demografik bir nitelik taşıdığı sonucuna varılmıştır. Nüfus değişkenlerinin farklılaştığı bir diğer dönem ise nüfus artış oranları ve hızlarının önceki döneme göre gerilediği 1985-2000 devresidir. 2000 ve sonrası dönem ise nüfus değişkenlerinin negatif değerler

gösterdiği evre olarak tespit edilmiştir. 1955-1960, 1960-1965, 1980-1985, 1985-1990, 2000-2010 arası dönemlerde inceleme alanımızdaki nüfus artış oranları Türkiye ortalamalarının altına düşmüş. 1945-1950, 1950-1955, 1965-1970, 1970-1975, 1975-1980, 1990-2000 arası dönemlerde ise inceleme alanındaki nüfus artış oranları Türkiye ortalamalarının üzerinde gerçekleşmiş.

Şehirde yer alan aile büyüklükleri, şehirleşmeye bağlı olarak yıllar itibariyle küçülmüş. 1985 yılında 5,1 olan aile büyüklüğü, günümüzde 4'e düşmüş. Aile büyüklüğünün fazla olduğu mahalleler, şehirde tarım ve hayvancılığın yapıldığı mahallelerdir.

Şehirde 1985 yılında 7.460 olan 0-4 yaş grubu nüfus, 1990 yılında 6.140 ve 2009 yılında 3.345'e düşmüş. Bu durum şehirleşmeye bağlı olarak doğurganlık oranının düştüğünü gösterir. Yine 2009 yılı verilerine göre 65+ nüfus, şehirde en yüksek sayısal değere sahip yaş grubunu oluşturuyor. Bu yaş grubunu 6.180 kişinin oluşturduğu 20-24 yaş grubu ile 6.138 kişinin oluşturduğu 15-19 yaş grubu takip ediyor. 15-19 yaş grubu ile 20-24 yaş grubu lise eğitimi ve yükseköğrenim çağına karşılık gelir. Dolayısıyla bu yaş grubunda görülen fazlalık, eğitim kurumları açısından çevresine göre merkezilik teşkil etmesiyle açıklanabilir.

Şehirde 6 yaş üzeri nüfusun % 93 okuryazar iken %7'si okuryazar değildir. Okuryazar nüfusun oranı 1985, 1990 ve 2000 yıllarında ülke ortalamasının üzerinde iken 2011 yılında 2 puanlık bir farkla ülke ortalamasının altındadır. Cinsiyet açısından okuryazar nüfus oranı erkek nüfus lehine daha fazladır. Yıllar itibariyle her iki cinstede okuma yazma bilmeyenlerin oranı azalmış. Ancak 2011 yılında 6 yaş üzeri nüfusu oluşturan kadın nüfusun % 11'i okuma yazma bilmezken erkek nüfusun sadece %3'ü okuma yazma bilmemektedir. Yine şehirde 11.107 kişilik nüfusun %21'i okuryazar olduğu halde herhangi bir eğitim kurumundan mezun değilken 42.188 kişilik nüfus yani %79'u bir eğitim kurumundan mezundur. Eğitim düzeyi açısından bir kurumdan mezun olan nüfusun %33'ü ilkokul, % 23'ü ilköğretim, % 26'sı lise, % 11'i fakülte ve yüksekokul, % 7'si ise ortaokul mezunudur.

Şehirde km²'ye 1.360 kişi düşüyor. Şehrin en kalabalık nüfusa sahip mahallesi Cumhuriyet Mahallesi'dir. Bu mahalle, 2013 yılı verilerine göre 14.097 nüfusa sahiptir. Mahallenin nüfus yoğunluğu ise 136,9 kişi/ha'dır. Şehirde nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu mahalleler yüz ölçümü en küçük olan mahallelerdir. Yoğunluğun az olduğu mahalleler ise yüz ölçümün büyük olduğu mahallelerdir. Genel olarak şehrin

merkezinde bulunan mahalleler yüz ölçüm bakımından küçük, çevrede yer alan mahalleler ise yüz ölçüm bakımından büyüktür. Buna bağlı olarak da yoğunluk merkezden çevreye doğru azalıyor.

Turhal şehri, hizmet fonksiyonunun hâkim olduğu bir şehirdir. 1985 yılında hizmet sektöründe çalışanların faal nüfus içerisindeki oranı %53 iken 1990 yılında % 60'a, 2000 yılında % 69'a ve 2009 yılında % 81'e yükselmiş. Genel hizmetler sektöründe çalışanların %45'i ticaret, %5,5'i ulaştırma, %9'u inşaat ve % 40,5'i toplumsal ve sosyal hizmetler alanında çalışıyor. Hizmet sektöründe çalışan nüfus artarken tarımda ve sanayide çalışan nüfusun oranı da yıllar itibariyle azalmış. Sanayide çalışanların oranı 1985 yılında %31 iken 1990'da % 25'e 2000 yılında ise % 22'ye düşmüş. 2009 yılında ise 9 yıl içerisinde 8,5 puanlık bir kaybın gerçekleştiği görülüyor. Tarımda çalışanların oranı ise 1985 yılında %16 iken 1990 yılında %15'e, 2000 yılında %9'a 2009 yılında ise %5,5'e düşmüş. Buradan hareketle Turhal'ın ekonomik fonksiyonları arasında tarımın çok az önem taşıdığı, hizmet fonksiyonun yoğunlaştığı söylenebilir. Çalışan nüfus içerisinde tarımda çalışanların çok düşük olduğu bir yerleşme olmasıyla, tarım dışı fonksiyonları ve faaliyetleri ön planda tutan şehir tanımlarını net olarak karşılayan bir şehir yerleşmesi olduğunu söylemek mümkündür.

Turhal'ın Anadolu Selçuklu Devleti döneminden itibaren idari birim olduğu tarihçiler tarafından ifade edilir. Osmanlı Devleti döneminde Turhal ile ilgili kayıtlara ilk olarak 1455 yılındaki tahrir defterlerinde rastlanır. Turhal, o dönemde 39 köy ve 3 mezraya nahiye merkezliği yapmış. 1944 yılına kadar nahiye olarak kalmış. 1944 yılında ilçe statüsü kazanmış ve 3 bucak ile 74 köye idari merkezlik yapmış. Günümüzde ise 52 köy, iki bucak, 4 beldeye idari merkezlik yapıyor. İdari fonksiyonu kapsamında şehirde 1.649 kişi çalışıyor.

Şehrin kültürel fonksiyonu kapsamında, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında şehirde 23 ilköğretim okulu, 11 ortaöğretim kurumu ve ayrıca iki meslek yüksekokulu vardır. Bu kurumlar dışında 4 dersane, 3 Motorlu Taşıtlar Sürücü Kursu, 2 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi barındırıyor. Şehirde MEB'e bağlı okullarda 825 öğretmen, meslek yüksekokullarında da görevli 29 öğretim elemanı bulunuyor.

4+4+4 eğitim sistemi ile birlikte okulların mahallelere dağılışında önemli değişiklikler olmuş. Buna göre bazı mahalleler ilkokuldan, bazı mahalleler ise ortaokuldan mahrum kalmış. Hiç ilkokulu bulunmayan mahalle sayısı 17 iken hiç

ortaokulu bulunmayan mahalle sayısı 19'dur. Bu rakamlar şehir nüfusu ve çağ nüfusu düşünüldüğünde oldukça yüksek değerlerdir.

Araştırma alanında okul öncesi eğitimde okullaşma oranı oldukça düşüktür. 2011 yılında bu oran %45 iken 2012 yılında ise %28 olarak istatistiklere yansımış. Eğitim sisteminin değişmesiyle birlikte yeni bir anaokulu daha kurulmuş ve anaokulu sayısı 2'ye yükselmiş. Ancak bir önceki eğitim öğretim döneminde toplamda 39 derslikle verilen okul öncesi eğitim 2012 yılında 27 dersliğe düşmüştür. Bu durumun temel nedeni, değişen eğitim sistemiyle ilkokul ve ortaokul bünyesinde açığa çıkan derslik problemidir.

Turhal ulaşım açısından oldukça elverişli bir konumda yer alır. Ulaşım fonksiyonunun geçmişten gelen bir önemi vardır. Çünkü araştırma alanı, tarihi İpek Yolu üzerindedir. Bu özelliğiyle Turhal, tarih boyunca Mezopotamya'yı Karadeniz'le İran; Uzakdoğu'yu İstanbul ile buluşturan yol üzerinde yer almıştır. Günümüzde Turhal Sivas-Tokat-Amasya karayolu güzergâhında yer alır. Ayrıca, İstanbul'dan Karadeniz'e bağlanan E-80 karayolu güzergâhına 69 km mesafede bulunuyor. İlçe merkezi, aynı zamanda Samsun-Sivas demiryolu güzergâhındadır. Şehirde, 1932 yılında demiryolu istasyonu açılmış. İstasyondan yük ve yolcu taşımacılığı yapılmakla birlikte ağırlıklı olarak yük taşımacılığı yapılır. Giden yükleri çoğunlukla tuğla ve kiremit oluşturur. Gelen yükleri 2001-2005'e kadar ağırlıklı olarak tütün oluşturmakla birlikte, yem, gübre ve valilik kömürü oluşturmuştur. 2005 yılından sonra ise gelen yem ve gübre çeşitlerinden oluşmuştur. İlçe, havayolu ulaşımı açısından da elverişli bir konumda yer alır. Nitekim Tokat Havaalanı, Pazar ilçesi sınırlarında Turhal'a yaklaşık 30 km uzaklıkta yer alır.

Sağlık fonksiyonu, şehrin mevcut nüfusu ve etki alanı açısından son derece yetersizdir. Şehir nüfusuna göre yatak başına 315 kişinin, uzman doktor başına 2.133 kişi, pratisyen hekim başına 1.333 kişi, diş hekimi başına 7.998 kişi, hemşire başına 576 kişi, ebe başına 941 kişi düşer. Şehirde bulunan en önemli sağlık kuruluşu olan Turhal Devlet Hastanesi'nin etki alanı, Turhal'a bağlı köy ve kasabalar başta olmak üzere Çekerek, Zile, Pazar ilçeleri ile bu ilçelerin köy ve kasabaları ve Amasya iline bağlı birçok köy ve kasabayı kapsar. Bu nedenle şehrin sağlık fonksiyon alanı şehre ve şehrin etki sahasında bulunan yerleşim birimlerine yetersiz gelir.

Turhal'da ticaret sektöründe 2.364 iş yeri ve 6.915 çalışan mevcuttur. Bu sektörde çalışan nüfus, toplam çalışan nüfusun % 50' sini, hizmet sektöründe çalışan nüfusun ise % 62'sini oluşturur. Toplam ticarethane sayısı 2.529 olup bu ünitelerin 59'u

atıl durumdadır. Mevcut iş yerleri daha çok Turhal ve çevre kırsal alanların günlük ve periyodik ihtiyaçlarıyla hizmete yönelik iş yerlerinden oluşmuş. İş yerlerinin tamamına yakınının perakende satış ve hizmet iş yerlerinden oluşması, bir başka ifade ile şehirde toptan ticaretin gelişmemesinin nedeni, Tokat il merkezine olan yakınlık ve Turhal'ın Sivas-Tokat-Amasya karayolu güzergâhında yer almasıdır.

Şehirde sanayi, tarıma dayalı bir temel üzerine kurulmuş olup zamanla taşa toprağa dayalı, makine sanayi ve tekstil sanayi gibi türleri içine alan karma sanayi fonksiyonları halini almış. Sanayi fonksiyonun gelişimi üç evrede gerçekleşmiş. Bu evrelerin ilki ve şehir açısından modern sanayinin başlangıcı olan Turhal Şeker Fabrikası'nın kurulduğu evredir. Diğer iki evre ise farklı zamanlarda Tokat ve ilçelerinin teşvik kapsamında yer almasıyla gelişme göstermiş. Bunlardan 1973-2003 arasını kapsayan ikinci evre taşa toprağa dayalı sanayinin geliştiği evredir. 2004-2012 yıllarını kapsayan 3. evre ise şehirde tekstil sanayinin hızlı bir gelişim gösterdiği evredir. Ancak sektörün büyük oranda fason üretim yapması, özelde Turhal ekonomisi genelde ise ülke ekonomisi açısından önemli bir handikaptır. Şehirde günümüzde modern sanayi faaliyetleri kapsamında 56 işletmede 2.682 personel istihdam edilmiş. Taşa toprağa dayalı sanayi ve tekstil sanayi şehrin geleceğine yön verecek önemli kaynaklar arasındadır. Günümüzde Turhal, bir sanayi şehri değildir. Ancak hizmet fonksiyonundan sonra şehirde ağırlık kazanan şehrsel fonksiyon olup şehrin etki sahasını önemli ölçüde genişletmiş. Şehirde sanayi kuruluşları içerisinde önemli bir yere sahip olan Turhal Şeker Fabrikası'nın Tokat merkez, Artova, Çamlıbel, Niksar, Pazar, Sivas, Yıldızeli'nde bölge şeflikleri bulunmakta, üretilen şeker ve yan ürünler Türkiye'nin her yerine pazarlanmaktadır. Şehirde gıda sanayisinde önemli bir yere sahip süt ve süt ürünlerine dayalı sanayi kuruluşlarının etki sahası tüm Türkiye'yi kapsar. Tekstil sanayinin etki sahası ise dış piyasada Almanya, Fransa, Amerika, Hollanda, Belçika, Avusturya, İspanya, Amerika, Hollanda, Çin, BAE, Slovakya İran, İsrail, Yunanistan ve Mısır'ı kapsar. Kentin taşa toprağa dayalı sanayi açısından etki sahası tüm Türkiye'yi kapsamakla birlikte Ortadoğu ve Avrupa ülkelerini de içine alır. Makine sanayisi açısından da etki sahası Tüm Türkiye'yi kapsar.

Araştırma alanında, belediye sınırlarının kapladığı toplam alan mücavir alan ile birlikte 4.985 hektardır. Günümüzde şehrsel arazi, bu alanın 1.750 hektarını yani % 35,1'ini oluşturur. Turhal ilçe merkezi şehrsel alanı içindeki meskûn alan 1.284 hektardır. Arazi kullanılışı bakımından şehirde en büyük alanı, %52,3'lik payla konut

alanları oluşturur. Konut alanlarını takiben %19 ile kent içi yollar, %7,7 ile sanayi alanları, %4,5 ile ticaret alanları, %2,7 ile park ve bahçeler, %2,4 ile kültürel fonksiyon alanları takip eder. Kentin fonksiyonlarına dönük arazi kullanılışı yönüyle sağlık alanları %0.1'lik bir oranla en küçük alansal değeri meydana getirir.

Turhal'ın şehirselleşimi, Cumhuriyet'in kuruluşunu takiben gerçekleşir. 1932 yılında demiryolu hattının, 1934 yılında şeker fabrikasının kurulması, 1944 yılında da ilçe statüsü kazanmasıyla birlikte şehirselleşim hızlanır. Şehirde 1935'e kadar kabul edilen ilk oluşum, kale ve çevresinde, bugünkü Camikebir, Hamam, Kova ve Celal mahallelerinin bir bölümünü kapsar. Turhal, 1935-1945 yılları arasında ise özellikle 1934 yılında açılan şeker fabrikasına endeksli olarak gelişmiş. 1945-1985 yılları arasında, kale ve çevresi ile fabrika çevresindeki gelişimlere bağlantılı olarak şehrin alansal gelişimi devam etmiştir. Bir başka ifade ile ovanın orta kısımlarını kapsayan alan ile kuzey, kuzeybatı ve batı kısımlarını çevreleyen, aynı zamanda şehrin güneyinde ve güneydoğusunda yeni bir oluşum başlar. 1985 sonrasında ise, şehrin önceki oluşumlarını çevreleyen ve özellikle doğu kesiminde yer alan merkezden kopuk gelişen bir saha ile şehrin kuzeyinde yer alan Hacılar Mahallesi, güneydoğusunda yer alan Güneş Mahallesi ile kuzeydoğusunda bulunan Borsa Mahallesi yeni gelişim alanları olarak şehirselleşime eklenmiştir. Bu dönemdeki şehirselleşim yayılma belediye sınırlarının tamamına yönelik olarak devam etmektedir.

Şehirde, fonksiyonlara bağlı olarak mekânsal kullanım alanlarında bir belirginleşme söz konusudur. Şehrin merkezinde genel olarak sanayi ve ticaret alanları bulunuyor. Bu alanları konut fonksiyon alanları, kültürel fonksiyon alanları ve idari fonksiyon alanları kuşatır. Tarım alanları ise konut fonksiyon alanları, kültürel fonksiyonları ve idari fonksiyon alanlarını çevreler. Dolayısıyla arazi kullanım açısından belirgin üç kuşak söz konusudur.

Şehrin merkezinde bulunan sanayi kuruluşlarının başında şeker fabrikası ve bünyesinde bulunan diğer fabrikalar gelir. Merkezi kısımda bulunan ticarethaneler ise geniş alanda ticareti gerektirmeyecek niteliktedir. Geniş alanlarda ticaret yapmayı gerektiren ticarethaneler ise genel olarak şehri güneydoğu, güneybatı ve kuzeydoğudan çevreliyor. Şehrin merkezinde yer alan idari fonksiyon alanlarını belediye hizmet binası, İlçe Emniyet Müdürlüğü, Askerlik Şubesi, Müftülük, Tapu Kadastro Müdürlüğü oluşturur.

Turhal'daki şehirleşmenin gelişen endüstrileşme ve hizmet sektörüne bağlı olarak göç almasına bağlı olduğu söylenebilir.

Turhal mevcut nüfus miktarı ile (62.596) hiyerarşik açıdan ve etki alanı açısından küçük şehirler grubunda yer alır.

1934 yılında ovanın orta yerinde kurulan şeker fabrikasıyla birlikte kırdan şehre, şehrin estetiğini ve kimliğini ortaya koyan göçler gerçekleşmiş. Bu artış, 1973 yılından sonra özel teşebbüsün sanayi yatırımlarını arttırmasıyla devam etmiş ve şehirsal arazi üzerinde kırsal alanlara ait özellikleri yansıtan konutlar yayılmıştır.

Turhal'da geleneksellik şehir yaşamına çoğu yerde etki etmiş. Birçok mahalle, köy yaşamının özelliklerine sahiptir. Geleneksel yapının değiştiği mahallelerin başında Cumhuriyet Mahallesi gelir.

Turhal'da kentsel korumaya yönelik çalışmalar yakın bir tarihte başlamış. Şehirde 7 adet tescilli yapı, 5 adet sit alanı vardır. Şehirde Turhal Kalesi ve Çevresi I.-II. derece arkeolojik sit, İskeletepe yerleşimi I.derece arkeolojik sit, Akyazı Höyüğü I.derece arkeolojik sit, ilçe mezarlığı II.derece arkeolojik sit, Meclis binası bahçesi kentsel sit alanı olarak belirlenmiş.

Araştırma alanının altyapı özellikleri incelendiğinde hızlı şehirleşmenin doğurduğu şehir içi ulaşım alanları yetersizliği görülür. Şehir içi yolların %67'si asfalt, %2'si stabilize, % 5'i parke, %9'u taş, %17'si ise toprak yoldan oluşmuştur. Asfalt yolların hemen tamamı merkezi kısmı oluşturan mahallelerde yer alırken stabilize, toprak ve taş yollar ise genellikle şehrin kenar mahallelerinde, tarım ve hayvancılığın yapıldığı mahallelerdedir. Şehirde içme ve kullanma suyu şebekesi 1958 yılında yapılmış. Mevcut şebekenin ihtiyaca cevap verememesi nedeniyle 1987 ve 2009 yıllarında yenileme çalışmaları yapılmış. Günümüzde içme ve kullanma suyu ile ilgili bir problem bulunmuyor. Şehirde kanalizasyon şebekesi 1996 yılında inşa edilmiş, günümüzde kanalizasyon şebekesinin bulunmadığı mahalleler vardır. Bu mahallelerde foseptik çukurlar kullanılıyor. Bu durum modern şehircilik anlayışına ters düşmekte aynı zamanda önemli çevre sorunlarına neden olmaktadır. 2011 yılından itibaren katı atıkların imhası ve değerlendirilmesini, yani dönüşümünü sağlayacak Tokat, Turhal, Zile ve Pazar belediyeleri tarafından Turhal / Kuşoturağı köyü mevkiinde yapılan Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi kentin katı atık problemini önemli ölçüde azaltmıştır.

Şehrin kurulup geliştiği yer coğrafi açıdan büyük problemlere sahiptir. Bu problemler şehrin kurulduğu alanın jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerinden

kaynaklanır. Şehir, jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerin ihmalıyla büyümüş ve günümüze kadar gelmiş. Dolayısıyla bu problemler gelecekte de yaşanacak.

Şehrin jeolojik özelliklerinden kaynaklanan problemlerin başında depremsellik gelir. Turhal, yerleşim birimi olarak KAF'a 50 km, Ezinepazarı- Sungurlu Fayı'na ise 18 km uzaklıktadır. MTA'nın yenilenmiş Diri Fay Haritasına göre 326 diri faydan biri Turhal Fayı'dır. Turhal'ın doğusunda yer alan merkez ilçe ve kuzeyinde bulunan Erbaa, Kuzey Anadolu Fay Kuşağı üzerinde yer alır. Bu nedenlerle Turhal ilçesi 1.derece deprem bölgesindedir.

Şehrin jeolojik özelliklerinden kaynaklanan problemlerin bir diğeri de zemin sıvılaşmasıdır. Kazım Karabekir Mahallesi, Müftü Mahallesi, Ray Mahallesi, Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Fatih Mahallesi ve Pazar yolu ile çok katlı yerleşimin yoğun olduğu Cumhuriyet Caddesi, Adnan Menderes Caddesi, Hürriyet Caddesi sıvılaşma potansiyelinin çok yüksek olduğu alanlardır. Bu alanlar kentin en zayıf birimleri olarak değerlendirilen Pliyo-Kuvaterner yaşlı alüvyon yelpazesi, akarsu kanalı ve taşkın ovası-bataklık çökeltileri üzerine kurulmuş. Sıvılaşma potansiyelinin olmadığı alanlar dağ eteklerine karşılık gelen Turhal kuzeybatısı ve batısında bulunan Kayacık Mahallesi civarlarıdır.

Jeolojik yapının Turhal şehri için neden olduğu tüm olumsuzluklara rağmen şehre sunduğu avantajlar da vardır. Bu avantajlar, Turhal'daki sanayi açısından özellikle taşta toprağa dayalı sanayiye ham madde oluşturarak bu sanayi sektörünün gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Yine araştırma alanında yer alan antimuan madeninin varlığı jeolojik yapının sunduğu bir başka zenginliktir

Şehrin jeomorfolojik özelliklerinden kaynaklanan başlıca dört problemi bulunmaktadır.

Araştırma alanı önemli tarım arazilerine sahiptir. Ancak bu tarım arazileri şehirleşme baskısı altındadır. Şehirleşme, araştırma alanındaki tarım arazilerini iki şekilde etkiliyor. Birincisi, şehri ikiye bölen Yeşilirmak'ın yatağının daraltılmasıyla tarım arazilerinin taşkın problemiyle karşı karşıya kalmasıdır. İkinci önemli etkisi ise tarım arazilerinin yerleşime açılmasıyla küçülme ve yok olma tehdidi altındadır.

Şehrsel Arazi Büyüklüğünü Kısıtlayıcı Faktörlerin Varlığı: Şehrin kurulduğu arazi büyüklüğü, gelecekteki muhtemel gelişimine uygun büyüklükte değildir. Turhal şehri ova tabanına sıkışıp kalmış durumdadır. Kuzeyi, doğusu, batısı ve güneyi yüksek bir topografyaya sahiptir. Bu doğal sınırların dışında korunması gerekli tarım alanlarının

varlığı Turhal şehrinin “orta büyüklükteki şehirler” sınıfından çıkmasının pek mümkün olmadığını gösteriyor. Çünkü yatay gelişimi sınırlı olduğu gibi dikey gelişimi de zemin özelliklerinden dolayı sınırlıdır. Kuzey Anadolu Fay Kuşağı’nda tektonik kökenli, alüvyal dolgulu bir çöküntü ova olması kat sayısını da etkiliyor. Bu nedenle yatay ve dikey gelişimi sıkıntılıdır.

Taşkın Riski: Turhal şehri ve yakın çevresinin sahip olduğu jeomorfolojik özellikleri, yağış sularının sızma ve yüzeysel akışa geçme durumlarını etkiliyor. Çevresinin yüksek bir topoğrafyaya sahip olması aynı zamanda bu alanlarda toprakların sığ, bitki örtüsünün zayıf olması gibi nedenlerin varlığı yağış sularının yer altına sızmasını engelliyor. Yüzeysel akışa geçen sular Yeşilirmak ve onun kollarına ulaşarak su miktarını arttırıp taşkınlara neden oluyor. Hamidiye Deresi ve Çivrilözü Deresi’nin ovanın batısında, Gülüt Çayı’nın ise ovanın doğusunda Yeşilirmak ile birleşmesi taşkın riskini arttıran bir başka faktördür. Tüm bunlarla birlikte yerleşmelerin Yeşilirmak ve kollarının taşkın yatağına yakın kurulması başta Yunus Emre, Kazım Karabekir, Müftü, Borsa ve Hamam, Dere, Emek ve Mimar Sinan mahalleleri olmak üzere şehri taşkın açısından riskli bir hale getirmiş.

Erozyon Riski: Araştırma alanı içerisinde eğimin fazla olduğu güneybatıda yer alan Gazi Osman Paşa Mahallesi ile Gürsel Mahallesi, kuzeydoğuda yer alan Borsa Mahallesi, doğuda yer alan Fatih Mahallesi, kuzeybatıda yer alan Boyacılar Mahallesi ve Kayacık Mahallesi, batısında yer alan Mareşal Fevzi Çakmak ile Mimar Sinan mahallelerinde erozyon riski bulunuyor.

KAYNAKÇA

- ACUNSAL F., 1947;** Gerçeklerin Diliyle Tokat
- AÇIKEL A., 2003;** “*Tanzimat Döneminde Tokat Kazasının İdari Ve Nüfus Yapısındaki Değişiklikler (1839-1880)*” C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2003 Cilt : 27
No: 2 sayfa: 253 – 265
- AKA İ.,1991;** Timur ve Devleti, Ankara TTK. Yay, 1991
- AKTAŞ E., 2009;** XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- AKOVA S B., 2011** “*Ayvalık Şehrinin Nüfus Özellikleri*” Sosyoloji Dergisi. Sayı: 22. s: 59-87
- AKYAZI M, TUNÇ M., 1992;** “*Zile (Tokat) Yöresinin Stratigrafisi*” Türkiye Jeoloji Bülteni, C. 35, 35 - 46, Ağustos 1992
- ALAEDDİNOĞLU F, TOROĞLU E, ELİBÜYÜK E., 2007;** “*Gevaş Kasabası ve Fonksiyonları*” Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 15, Ocak - 2007, İstanbul. Sayfa: 85-114
- ALAEDDİNOĞLU F., 2011;** “*Batman Şehri, Fonksiyonel Özellikleri ve Başlıca Sorunları*” Eastern Geographical Review – 24. Sayfa: 19-24
- ALİAĞAOĞLU A., UĞUR A., 2010;** Şehir Coğrafyası. Nobel Yayıncılık. Ankara.
- ARDOS M., 1979;** Türkiye Jeomorfolojisinde Neotektonik. İstanbul
- ARDOS M., 1984;** Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi, Acar Matbaacılık, İstanbul. baskı
- ARDOS M., 1985;** “*Jeomorfolojik Açından Türkiye Ovalarının Oluşumları ve Gelişimleri*” İ.Ü. Coğ.Derg. sayı:I İst.sayfa:111- 127
- ARDOS M., 1992;** Türkiye’de Kuaterner Jeomorfolojisi. Edebiyat Fakültesi Basımevi. İstanbul.
- ARDOS M., 1996;** Türkiye’de Kuaterner Jeomorfolojisi. Edebiyat Fakültesi Basımevi. İstanbul
- ARINÇ K., 2011;** Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye’nin Kıyı Bölgeleri. Eser Ofset Matbaacılık. Erzurum.
- ATALAY İ., 2001;** Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Meta Basım, İzmir
- AUROUSSEAU M., 1924;** “Recent Contributions To Urban Geography: A Review” Geographical Review 14: 444–55.

- AVCI S., 2004;** “*Şehirsel Yerleşmelerin Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler ve Türkiye Örneği*” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi Disiplinlerarası Şehir Çalışmaları Sempozyumu, İstanbul.
- AVCI S., 2013;** Türkiye’de Deprem Riski Yüksek Alanlarda Nüfusun Dağılışı ve Gelişimi. Ege Üniv. Yay. No: 180 Bornova-İzmir.
- AYDIN İ., 2003;** “*Demirci Şehri’nin Mekânsal Gelişimi Ve Gelişimi Etkileyen Faktörler*” Marmara Coğrafya Dergisi Sayı:7, Ocak- İstanbul
- BATMAZ Ş., 1994;** Türkiye Selçukluları’nda İktisadi Yapı (1155-1243), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü), Kayseri.
- BAŞIBÜYÜK A., 2005;** “*Doğu Anadolu Bölgesi’nde Ortalama Hanehalkı Büyüklüklerinin Dağılışı*” Doğu. Coğ. Derg. Yıl. 10 sayı: 13.
- BAYAR R., 2003;** “*Arazi Kullanımı-Nüfus İlişkisi: Anamur Örneği*” Coğrafi Bilimler Dergisi, 2003, 1 (1), 97-116
- BAYKAL, F., 1945;** Zile - Turhal Bölgesi'ne ait Muvakkat Rapor. M.T.A. Enst. Rap., No. : 1709, Ankara.
- BAYKAL F., 1946;** Zile Tokat Yıldızeli Bölgesinin Jeolojik Etüdü. MTA. Derleme No: 1709, Ankara.
- BAYKAL, F., 1966;** 1/500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası, Sivas Paftası, MTA Enst. Yay., Ankara
- BAYKARA T., 2000;** Anadolu’nun Tarihi Corafyasına Giriş I Anadolunun İdari Taksimatı. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 160 Seri:VII Sayı: A.9 2. Baskı. Ankara
- BENEDICT, P., 1971;** “*Türkiye’de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar*” Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, Çağlayan Matbaası, İstanbul.
- BEER A R., 1996;** Yerleşim Düzenlemesinde Çevre Planlaması. Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı. İstanbul.
- BİLGİN A., 1989;** “*Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfoloji*” Jeomorfoloji Dergisi. Sayı: 17. Sayfa: 35-41, Ankara.
- BLUMENTHAL, M.M., 1950;** Beiträge zur Geologie des landschaften am Mittleren undunteren Yeşilirmak (Tokat, Amasya, Havza, Erbaa, Niksar). Mineral Research and Exploration Institute of Turkey (MTA) Special Publication D 4, 153 p.

- BULUT A., 2001;** Turhal (Tokat) Zeminlerinin Depremsellik Açısından Değerlendirilmesi. Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Ankara(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- BULUT İ., 2000;** *Yozgat'ın Nüfus Coğrafyası Özellikleri.* Doğu Coğ. Derg. Cilt:6 Sayı: 4, sayfa: 19-54
- CANİK B., 1986;** *Tokat'ın Depremselliği ve Tarihte Geçirdiği Depremler* Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu. Gelişim Matbaası. Ankara
- CİNLİOĞLU H., 1973;** Osmanlılar Zamanında Tokat. IV. Cilt
- CİNLİOĞLU H.,** Tokat Coğrafyası ve Tarihi. Şark Matbaası, Ankara
- CİNLİOĞLU H., 1941;** Osmanlılar Zamanında Tokat.I. Cilt
- CİNLİOĞLU H., 1950;** Osmanlılar Zamanında Tokat.II. Cilt
- CİNLİOĞLU H., 1951;** Osmanlılar Zamanında Tokat.III. Cilt
- ÇETİN B., 2007;** Burdur Kent Coğrafyası. Basılmamış Doktora Tezi. Ata. Üniv. Sos. Bil. Enst. Erzurum
- ÇOBAN A., 2003;** “*Tarıma Dayalı Sanayinin Beşerî ve Ekonomik Bakımdan Hızlı Değişim Sürecine Etkileri Üzerine Bir Örnek: SULUOVA*” G.Ü, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 3 (2003) 71-87
- DARKOT B., TUNCEL M., 1978;** Ege Bölgesi Coğrafyası. İ. Ü. Coğ. Enst. Yayını
- DARKOT B., 1967;** “*Şehir Ayrımında Nüfus ayısı ve Fonksiyon Kriteri*” İ.Ü.Coğ. Enst. Dergisi 16:3-8
- DARKOT B., 1955;** “*Altıncı Genel Nüfus Sayımı*” Türk Coğrafya Dergisi 15-16: 85-103
- DEMİR A., 2010;** “*15-16. Yüzyıl Anadolu'sunda Nüfus-Toprak İlişkisi (Turhal Kazası Örneği)*” OTAM Dergisi. Sayı:27, sayfa:55-88
- DEMİR D., 2003;** Danişmendli Sahasındaki Konar Göçerler ve Faaliyetleri (XI-XV. YY). Ankara Üniversitesi. Sosyal Bil.Enst. Tarih Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Y.L.Tezi.Ankara.
- DOĞAN M., 2011;** “*Mengen Havzası'nın Nüfus Gelişimi ve Sorunları*” İ. Ü. Ed. Fak. Coğ. Böl. Coğrafya Derg. Sayı: 23 sayfa: 19-33.
- DOĞANAY S., 2011;** “*Yomra'nın Başlıca Fonksiyonel Özellikleri*” Doğu Coğrafya Dergisi 18, sayfa:79-110

- DOĞANAY, H., 1983;** Erzurum'un Kentsel Fonksiyonları ve Başlıca Plânlama Sorunları (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi). Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1995;** Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Çizgi Kitabevi
- DOĞANAY, H., 1997;** Türkiye Beşeri Coğrafyası. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, İstanbul.
- DURAN S., 2006;** Cumhuriyet Dönemi Tokat Ekonomisi (1923-2005), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Tokat
- EMİROĞLU M., 1975;** “*Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus*” Coğrafya Araştırmaları Dergisi. Sayı:7. Sayfa: 125-157
- ERDOĞ C., 2012;** İl Gibi İlçe Yeşil Turhal.
- ERGUVANLI K., 1995;** Mühendislik Jeolojisi. Seç Yayın Dağıtım. İstanbul
- ERİNÇ S.,1984;** Klimatoloji ve Metodları. İst. Üniv. Yay. No: 3278, İstanbul
- ERİNÇ S., 1970;** 28 Mart 1970 Gediz Depremi Tatbiki Jeomorfolojik Etüd. İ. Ü. Ed. Fak. Yay. No. 1520, İ. Ü. Coğ. Enst. Yay. No: 60. İstanbul.
- ERTEN Ş., 2007;** Sivaslı İlçesi'nde Araziden Yararlanma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst. Ankara.
- ERTİN G., 1995;** “*Osmaneli-Vezirhan Yerleşim Birimleri Arasında Sanayi Faaliyetleri*” Türk Coğ. Derg. Sayı: 30 sayfa: 319-343
- ESTERABADİ A., 1990;** Bezm ü Rezm (Savaş ve Eğlence), (Çev. M. Öztürk), Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.,
- GÖKÇE A., 1983;** Turhal Antimon Maden Yataklarının Jeolojisi. Hacettepe üniv. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara.
- GÖKÇEN A., 1990;** Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Uygulanan Gelişme Politikaları. İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası. Süleyman Barda' ya Armağan. İstanbul,1990.S.364–390.
- GÖKTÜRK A., KAYGALAK S., 1999;** “*Göç ve Kentleşme*” Sosyal Hizmet Sempozyumu, Ankara.
- GÖNEY S., 1975;** Büyük Menderes Bölgesi. İ.Ü.Yayını
- GÖNEY S., 1984;** Şehir Coğrafyası. Acar Matbaacılık Tesisleri. İstanbul.2. Baskı
- GÖNEY, S., 1995;** Şehir Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Yayın No. 3908, İstanbul.
- GÖZENÇ, S., 1980;** “*Arazi Kullanma 'Land Use' Haritalarında Standardizasyon ve Türkiye İçin Bir Öneri*” İ. Ü. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 23, s: 37-46.

- GÜNDOĞDU H., BAYHAN A., AKTEMUR A., KUKARACI İ., U. ÇELİK A., GÜNEŞ B., 2006;** Tarihi Yaşatan İl Tokat.
- GÜNER, İ., 1997,** “İğdir’in Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri” Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 32, İstanbul.
- GÜRSOY R C., 1950;** “Samsun Gerisinde Karadeniz İntikal İklimi” A.Ü. DTCF Dergisi Cilt:VIII, s:1-2. Ankara
- GREGORY and etc., 2009;** The Dictionary of Human Geography. 5th edition. İndia, Singapore
- HALL T., 2006;** Urban Geography, Routledge
- İLHAN E., 1976;** Türkiye Jeolojisi. Ankara
- İNANDIK H., 1956;** “Adapazarı Ovası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme” İ.Ü. Coğ. Enst. Dergisi 4(7) sayfa: 66-91
- KADIOĞLU Y., BEKDEMİR Ü., 2004;** “Akçaabat’ta Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar” Eastern Geographical Review 11. Sayfa: 221-246
- KAHRAMAN Ö S., 2008;** Gelibolu Yarımadası Nüfus Coğrafyası. Çantay Kitabevi İstanbul.
- KARAALİOĞLU B., 1977;** Tokat Kazova ve Turhal Ovaları Hidrojeolojik Etüt Raporu. DSİ Basım ve Foto- Film İşletme Müdürlüğü Matbaası, Ankara
- KARABORAN H., 1989;** “Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar” Fırat Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler, Cilt:3, sayı:1, Elazığ, s:87
- KARABULUT, Y., 1986;** “Türkiye’nin Ekonomik Yapısı”, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 148, 3. Ünite, S: 77-93, Eskişehir.
- KARABULUT M., KÜÇÜKÖNDER M., 2008;** “Kahramanmaraş Ovası ve Çevresinde CBS Kullanılarak Erozyon Alanlarının Tespiti” KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi, sayfa: 14-22 Sayı: 11(2), 2008
- KARAKUYU M., 2002;** “Şehirleşmenin Küresel İklim Sapmaları ve Taşkınlar Üzerindeki Etkisi” Marmara Coğrafya Dergisi Sayı:6 sayfa:97-108. İstanbul
- KARAMAĞARALI H., 1970;** “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, Önyasa, Sayı 61-62.
- KARAMAN F., 2003;** Sivas-Tokat Tozanlı Kazası, Akademi Ofset Matbaacılık, İstanbul
- KASARCI R.,1996;** “Türkiye’de Nüfusun Gelişimi” Türkiye Coğrafya Dergisi 05:247-266

- KELEŞ, R., 1990;** Kentleşme Politikası. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- KELEŞ, R., 2006;** Kentleşme Politikası. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- KILINÇ İ., 1983;** “*Türkiye’de Kentleşmenin Özellikleri*” Amme İdaresi Dergisi, Cilt 26, Sayı 2
- KIRAY M B., 1974;** “*Sosyal Yapı ve Nüfus Artışı Etkileşimi*” Amme İdaresi Dergisi, C: 7/4 s: 3- 10
- KOCADAĞLI Y A., 2011;** “*Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme : Ayvalık*” Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 22. Sayı, 2011, 89-131
- KOCATÜRK O N., 2009;** Türkiye’nin Sanayi Stratejisi. Kum Saati Yayınları. İstanbul.
- KOR K., 2010;** Şehir Coğrafyası Açısından Vezirköprü (Samsun). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KÖSE, A., 1996;** “*Fonksiyonel Özellikleri Yönünden İvrindi*” Atatürk Üniv. Yay. No: 831, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 74, Araştırma Serisi No: 16, Erzurum.
- LAHN E., PINAR N., 1952;** Türkiye Depremleri İzahlı Kataloğu. Akın Matbaacılık. Ankara.
- LAHN E., 1955;** “*Yeşilirmak- Kelkit Amenajman Projesi Sahasının Tektonik ve Sismik Durumu*” Türk Coğ. Dergisi. S:13-14
- LEES L., 2002;** “*Rematerializing Geography: The 'New' Urban Geography*” Prog Hum Geography 26: 101-111, published by SAGE
- MAPES J.E., 2009;** Urban Revolution: Rethinking The American Small Town. Faculty Of The Graduate School University Of Southern California A Dissertation Presented To The In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Doctor Of Philosophy (Geography).
- MEGEP., 2009;** T.C. Giyim Üretim Teknolojisi Üretim Takip Sistemleri II. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara
- OKAY, A. C., 1955,** Sivas İle Tokat Arasındaki Bölgenin (Reşadiye 44/3 Paftası) Jeolojisi Hakkında Rapor: MTA Enst., Der., Rap. No:2242, Ankara.
- ÖZCAN A., AKSAY A., 1996;** Tokat-Turhal-Çamlıbel Dolayının Jeolojisi. MTA Genel Müd. Jeoloji Etüdları Dairesi Yay. Derleme No: 9972. Ankara
- ÖZCAN, A., ERKAN, A., KESKİN, A., KESKİN, E., ORAL, A., ÖZER, S., SÜMENGİN, M. ve TEKELİ, O., 1980;** Kuzey Anadolu Fayı – Kırşehir

Masifi Arasının Temel Jeolojisi Maden Tetkik ve Arama Enst. (MTA) Rapor
No. 6722

ÖZÇAĞLAR (1983), “Zile- Turhal Yöresinin Monoğrafyası” Yayınlanmamış Yüksek
Lisans Tezi. Ankara

ÖZÇAĞLAR, A., 1997; Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmeler. Ekol Yayınevi,
Ankara.

ÖZÇAĞLAR A., 1991; “Kazova ve Yakın Çevresinde Eski Yerleşmeler.”
Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu,
Coğrafya Bilim Ve Uygulama Kolu Yay., Sayı : 3, Ankara.

ÖZÇAĞLAR A., 1992; “Türkiye’de Şeker Pancarı Ekim Alanlarının Coğrafi
Dağılışı” Türkiye Coğrafyası Uyg. ve Arş. Dergisi sayı:1, Ankara

ÖZÇAĞLAR A., 1993; “Türkiye’de Şeker Fabrikalarının Coğrafi Dağılışı ve Şeker
Üretimiz” Türkiye Coğrafyası Uyg. ve Arş. Dergisi sayı: 2, Ankara

ÖZÇAĞLAR A., 1996; “Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl
ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler” Coğrafya Arş. Derg. Sayı:12. sayfa:
7-24

ÖZÇAĞLAR A., 1988; Kazova’nın Coğrafyası, Doktora Tezi, Ankara

ÖZÇAĞLAR A., 1989; “Zile Turhal Yöresinin Morfografik Özellikleri” Coğ. Arş.
Derg. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu
Yay., Cilt:1, Sayı:1, Ankara

ÖZÇAĞLAR A., 2004; “Coğrafi Bilimlerin Kentsel Ekonomi, Kentsel Yönetim,
Bölgesel İktisat Ve Bölge Planlama Yönünden Analizi” Kentsel Ekonomik
Araştırmalar Sempozyumu. Cilt II. DPT. PAÜ. KEAS. s: 94-101

ÖZÇAĞLAR A., 2005; “ Türkiye’de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya
Analizi” Coğrafi Bilimler Dergisi, 3 (1), 1-25

ÖZÇAĞLAR A., 2011; İdari Coğrafya. Ümit Ofset, Ankara

ÖZÇAĞLAR A., 2014; Planlama Coğrafyası Ders Notları.

ÖZÇÖREKÇİ, H., 1944; “Anadolu’da Küçük Şehir Araştırmaları” Ankara Üniv. Dil
ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, Ankara.

ÖZDEMİR M A., 1996; “Türkiye’de Büyük Yerleşme Alanlarının Seçiminde
Jeomorfolojik Esaslar” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 8,
Sayı:2, sayfa: 209-222

- ÖZEN S L., KADIOĞULLARI A., 2006;** “*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının CBS Yardımıyla Saptama-Belgeleme Çalışmaları İçin Model Önerisi*” 4.Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri,13-16 Eylül 2006, Fatih Üniversitesi, İstanbul
- ÖZGÜÇ, N., 1987;** “*Türkiye’de Sanayi Faaliyetlerinin Gelişmesi, Yapısı ve Dağılışı*” İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Dergisi, Sayı 2, İstanbul, s. 35-70.
- ÖZGÜR M., 1996;** “*Yeni İlçe merkezlerimizin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler*” Coğrafya Arş. Derg. Sayı:12.sayfa: 25-32
- ÖZGÜR M E., 1999;** “*Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısı*” Türkiye Coğrafya Dergisi 07:159-174
- ÖZGÜR M E., 2010;** Yerleşme Coğrafyasına Giriş. A.Ü. DTCF Ders Notları.
- ÖZMEN A., ZEREN H E., 2012;** “*Yaşanabilir Kentler Ekseninde Göç Olgusu*” II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu
- ÖZTÜRK M., ALTUNTEPE N., 2008;** “*Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması*” E-Journal of Yaşar University Sayı: 3(11), s: 1587-1625, İzmir, Temmuz 2008.
- ÖZDEŞ G., 1972;** Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği. İTÜ Matbaası. İstanbul
- SELEN H S., 1945;** “*Türkiye’de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri*” Türk Coğrafya Dergisi: 7-8 sayfa: 97-108
- SEYMEN, İ., 1975,** Kelkit Vadisi Kesiminde Kuzey Anadolu Fay Zonu’nun Tektonik Özelliği. İTÜ yayını, İstanbul.
- SEZAL İ ., 1992 ;** Şehirleşme. Ağaç Yayınları
- SEZAL İ., 1992;** Alternatif Şehirleşme.Ağaç Yayıncılık. İstanbul
- SINGH O P., 1996;** Status Growth And Concepts Of Urban Geography ,New Perspectives In Urban Geography, Edited by Singh, New Delhi
- SÖZER A N., 1967-1968;** “*Erzurum’da Şehirleşme ve Gecekondulaşma Hareketleri*” Türk Coğrafya Dergisi: 24-25 sayfa: 194-21
- PEKMAN A., 1972;** Strabon Coğrafya (Geographika) XIII, Bölüm IV- VIII, İst. Ü. Ed. Fak. Yay. İstanbul
- POROY H., 2004;** Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi. Türkiye İktisat Kongresi

- SUSMAZ H., EKİNCİ C E., 2009;** “*Sağlıklı Kentleşme Süreci Esasları*” e-Journal of New World Sciences Academy, Volume: 4, Number: 1.
- ŞAHİN C., DOĞANAY H., 1999;** Türkiye Coğrafyası (Fiziki, Beşeri, Ekonomik, Jeopolitik). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- ŞAHİN S., 2001;** “*Türkiye’de Tuğla Kiremit Sanayiinin Genel Görünümü ve Çorum Örneği*” G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 2 (2001) 19-41
- ŞAHİN S., 2010;** Geçmiş Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği. Gazi Kitabevi. 2. Baskı. Ankara.
- ŞAHİNALP S., 2010;** “*Şehirlerin Sınıflandırılması ve Tatvan Şehri’nin Bu Sınıflandırmadaki Yeri*” Doğu Coğrafya Dergisi. Sayı:23 sayfa: 47-64
- TANOĞLU, A., 1969;** Nüfus ve Yerleşme. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, Cilt I, İstanbul.
- TAŞTAN., 2010;** Türkiye Selçukluları Zamanında Tokat ve Çevresindeki Kervansaraylar. Yayınlanmamış Y.L.Tezi. Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Bilim Dalı, Tokat.
- TEMURÇİN K., 2009;** “*Dinar Şehrinde Kuruluş, Gelişme ve Fonksiyonel Özellikler*” SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Mayıs 2009, Sayı:19, ss.169-194.
- TETİKER S., YALÇIN H., BOZKAYA Ö., 2009;** “*Karakaya Karmaşığı (Tokat Yöresi) Birimlerinin Düşük Dereceli Metamorfizması*” 14. Ulusal Kil Sempozyumu Bildiriler Kitabı, s.155-173
- GREGORY D., JOHNSTON R., GERALDİNE P., WATTS M., WHATMORE S (Edited by)„ 2009;** The Dictionary of Human Geography 5th edition İndia, Singapore
- TİMOR A N., 1997;** “*Orta Büyüklükteki Şehirler ve Önemi*” İ.Ü. Edebiyat Fak.Coğrafya Dergisi. 05: 83-101
- TOLUN DENKER B., 1976;** Şehiriçi Arazi Kullanılışı. İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yay. No: 2054
- TONBUL S, SUNKAR M., 2008;** “*Batman Şehrinde Yer Seçiminin Jeomorfolojik Özellikler ve Doğal Risk Açısından Değerlendirilmesi*” Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu 2008 (Prof. Dr. M. ARDOS Anısına), s:103-114, 20-23 Ekim 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale

- TUNA F., 2010;** “*Çankırı'nın Coğrafi Özelliklerinin Şehirsel Gelişim Potansiyeli Yönünden Değerlendirilmesi*” Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 21, Ocak - 2010, S. 219-239. İstanbul
- TUNBUL M., 2000;** Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması, DPT, Ankara.
- TUNCEL M., 1977;** “*Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit*” İst. Üniv. Coğ. Enst. Derg. Sayı: 22
- TURGUT vd., 2012;** “*Artvin İli'nde Doğal Çevrenin Kent Kimliğine Etkileri*” SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, 13: 172-180
- TÜMERTEKİN E., 1957;** “*Türkiye Sanayisinin Bünyesi ve Dağılışı. (Structure and distribution of manufacturing industries in Turkey)*” Türk Coğrafya Dergisi, No.17:24-50, 1957.
- TÜMERTEKİN E., TUNÇDİLEK N., 1961;** “*1960'da Türkiye Nüfusu*” İ.Ü.Coğ.Enst. Dergisi. 6(12) sayfa: 78-89
- TÜMERTEKİN E., 1965;** Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması, İ.Ü. Coğrafya Enst. Yay. No: 48. İstanbul
- TÜMERTEKİN E., 1969.,** Sanayi Coğrafyası. (3.Baskı) İ.Ü. Coğ. Enst. Yay. No : 22 İstanbul
- TÜMERTEKİN E., 1973;** Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. İ.Ü. Coğrafya Enst. Yay. No: 72. İstanbul
- TÜMERTEKİN E., 1973;** Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. İstanbul Üniversitesi yay. No: 1840. İstanbul
- TÜMERTEKİN, E., 1976;** Ulaşım Coğrafyası. İstanbul Üniversitesi Yay. No. 2053, Coğrafya Enst. Yay.No.85, İstanbul.
- TÜMERTEKİN E., 1977;** “*Boğaziçi'nde Coğrafi Görünümü Değiştiren Bir Faktör Olarak Sanayi*” İ. Ü. Coğ. Enst. Der. S: 20-21, s: 41-70, İstanbul
- NAFİZ R., UZUNÇARŞILI İ H., 1928;** Sivas Şehri, Maarif Vekaleti Yay. İstanbul
- UĞUR A., 2004** “*Türkiye'nin Dış Ticaretinde Tekstil-Giyim Sektörünün Yeri ve Yeni Rekabet Dönemi*” Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Coğrafi Bilimler Der. C: 2, S: 2, s. 27-54, Ankara.
- UMAR B., 1993;** Türkiye'deki Tarihsel Adlar. İnkılap Yayınevi. 2. Baskı. İstanbul
- ÜZEN İ., 2010;** “*Cumhuriyet Döneminde Tokat'ın Maruz Kaldığı Seller (1934–1949)*” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2) sayfa:299-318

- YALÇINLAR İ., 1967;** “*Türkiye’de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller*” Türk Coğrafya Dergisi. Sayı:17, sayfa: 53-66
- YALÇINLAR İ., 1968;** Strüktürel Morfoloji-I İst. Üniv. Yay. No: 800 İstanbul
- YAŞAR O., 1998,** “*Erbaa ve Niksar Ovalarında Amaç Dışı Arazi Kullanımı ve Bunlar İçinde Toprak Sanayinin Yeri*” Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 33, s: 137-149, İstanbul
- YAZICI H., 1995;** “*Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt*” Türk Coğrafya Derg. 30: 189- 218
- YENEN Z., ŞEREFHANOĞLU M., vd., 1992;** İstanbul Kentsel Tasarım Kılavuzu. YTÜ, İstanbul.
- YILDIZ M Z., 2004;** “*Disiplinlerarası Kent Çalışmaları ve Coğrafya*” Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt II s:282-286. Denizli.
- YILMAZ A., YILMAZ H., 2004;** “*Geology and Structural Evolution of the Tokat Massif (Eastern Pontides, Turkey)*” Turkish Journal of Earth Sciences (Turkish J. Earth Sci.), Vol. 13, 2004, pp. 231-246.
- YÜCEL S E., 2008;** Salname-i Vilayet-i Sivas H.1287. Buruciye Yayınları. Sivas
- YÜCEL Y., 1982;** Timur’un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402). Ankara. TTK Yay.
- YÜCEŞAHİN M M., BAYAR R., ÖZGÜR M., 2004;** “*Türkiye’de Şehirleşmenin Mekansal Dağılışı ve Değişimi*” Coğrafi Bilimler Dergisi 2 (1): 23-39
- YÜCEŞAHİN M M., ÖZGÜR M., 2008;** “*Türkiye Kentlerinin Kentleşme Düzeylerinin Demografik, Ekonomik ve Sosyal Değişkenlerle Belirlenmesi*” Coğrafi Bilimler Dergisi 6 (2): 115-141
- YÜCEŞAHİN M M., 2003;** “*Şehirleşme Süreci Bakımından İnegöl İlçesi Şehirselleşmelerini*” Coğrafi Bilimler Dergisi” 1 (1): 75-95
- ZEYBEK H İ., 2010;** Turhal Ovası Doğal Ortam Özellikleri. Çantay Yayıncılık. İstanbul
- ZEYBEK H İ., 2002;** “*Turhal Ovası ve Yakın Çevresinde Toprak Erozyonu*” Doğu Coğrafya Dergisi sayı: 08, s: 99-130
- ZEYBEK H İ., 2009;** “*2-3 Mart 2005 Turhal Sel Afeti ve Sonuçları*” Doğu Coğrafya Dergisi 21. sayfa: 233-248
- ZEYBEK H İ., 2010;** “*Eğertepe Tünemiş Senkline (Turhal-Tokat)*” Doğu Coğrafya Dergisi sayı: 23, cilt:15 s: 19-30

ZEYBEK H İ., 2003; “*Turhal Ovası ve Yakın Çevresi Toprakları*” Türk Coğrafya Dergisi.41: 41-60

ZEYBEK H İ., 2007; “*Turhal Şehrini Etkileyen Ani Sellerin Oluşumu Ve Sonuçları*” TMMOB Afet Sempozyumu (5-7 Aralık 2007), Ankara.

RAPORLAR, HARİTALAR, BÜLTENLER, KARARLAR

TURHAL KAYMAKAMLIĞI 2011-2012; Tokat İli Turhal Kaymakamlığı Brifing Dosyası, Turhal Kaymakamlığı Tokat.

TURHAL SANAYİ VE TİCARET ODASI 2011-2012; Brifing Dosyası

1: 25.000 Ölçekli Topografya Haritası (Tokat H36a1, H36a2, H36a3, H36a4 paftaları), 1986, Harita Genel Komutanlığı, ANKARA.

1: 100.000 Ölçekli Topografya Haritası (Tokat H36, Çorum H35 Paftaları), 1986, Harita Genel Komutanlığı, ANKARA.

DMİGM., 1964-2012; Turhal Meteoroloji İstasyonu Yayınlanmamış Döküm Cetvelleri. Turhal

DİE Genel Nüfus Sayımı Sonuçları. 1935-2000 Ankara.

DİE Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 1985-2000 Ankara.

TUİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Verileri 2007-2012. Ankara

ŞEKER-İŞ SENDİKASI 2011 Şekerin Geleceği.

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü- Kayseri Ve Sivas Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (1989)

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü- Kayseri Ve Sivas Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (1991)

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü- Kayseri Ve Sivas Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (1993)

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü- Kayseri Ve Sivas Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (1996)

- T.C. Kùltür Ve Turizm Bakanlığı, Kùltür Varlıkları Ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù-** Kayseri Ve Sivas Kùltür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (1998)
- T.C. Kùltür Ve Turizm Bakanlığı, Kùltür Varlıkları Ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù-** Kayseri Ve Sivas Kùltür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (2002)
- T.C. Kùltür Ve Turizm Bakanlığı, Kùltür Varlıkları Ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù-** Kayseri Ve Sivas Kùltür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (2005)
- T.C. Kùltür Ve Turizm Bakanlığı, Kùltür Varlıkları Ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù-** Kayseri Ve Sivas Kùltür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (2006)
- T.C. Kùltür Ve Turizm Bakanlığı, Kùltür Varlıkları Ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù-** Kayseri Ve Sivas Kùltür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararları (2007)

İNTERNET KAYNAKLARI

- KOCAMAN T., 2008; Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000).** <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/kocamant/icgoc.pdf>.
- <http://www.turkseker.gov.tr/PersonelSekersatisEkimUretim.aspx>. 24.12.2013/ 13:38
- <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=584> 24.12.2013/ 15:00
- <http://www.facebook.com/turhal60> 24.01.2014/ 15:00

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Elazığ'da doğdum. İlköğretimi Elazığ merkez ilçede yer alan Selçuklular İlkokulunda, ortaokulu Atatürk Ortaokulunda ve lise öğrenimimi Balakgazi Lisesinde tamamladıktan sonra yükseköğrenimimi 2003 yılında Elazığ Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde tamamladım. 2008 yılında, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimimi bitirdikten sonra aynı yıl aynı enstitüde Coğrafya Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimime başladım. Halen, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak çalışıyorum.